

Ülke Raporu: Türkiye

Güncel
Rapor
2021

Teşekkürler & Metodoloji

Bu raporun orijinali ve rapora dair ilk güncellemesi, Türkiye Mülteci Hakları Merkezi tarafından hazırlanmış olup ECRE tarafından düzenlenmesi yapılmıştır. 2017 yılından bu yana yayımlanan güncel raporlar ise, bağımsız bir danışman tarafından yapılan araştırma ile hazırlanmıştır ve ECRE tarafından düzenlenerek yayımlanmıştır.

Raporun 2021 tarihli bu güncel versiyonu, COVID-19 pandemisi nedeniyle masabaşı araştırmasından ve Zoom üzerinden Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden sivil toplum örgütleri, akademisyenler ve avukatlarla gerçekleştirilen görüşmelerden toplanılan bilgilerin bir araya getirilmesi sonucunda hazırlanmıştır. Türkiye'de uluslararası koruma veya geçici koruma faydalanıcılarının durumu hakkındaki resmi bilgilere bugüne kadar sınırlı erişim sağlanabilmektedir.

Bu raporda sunulan bilgiler, aksi belirtilmedikçe, 31 Aralık 2021 itibariyle var olan güncel bilgilerdir.

İltica Bilgi Veri Tabanı (AIDA)-The Asylum Information Database

İltica Bilgi Veri Tabanı (AIDA) Avrupa Mülteci ve Sürgünler Konseyi (ECRE) tarafından koordine edilmektedir. 23 Avrupa ülkesindeki iltica uygulamaları hakkında güncel bilgiler sağlamayı amaçlar. Bu 23 ülkenin içinde; Avrupa Birliği Üyesi 19 ülke (Avusturya (AT), Belçika (BE), Bulgaristan (BG), Kıbrıs (CY), Almanya (DE), İspanya (ES), Fransa (FR), Yunanistan (GR), Hırvatistan (HR), Macaristan (HU), İrlanda (IE), İtalya (IT), Malta (MT), Hollanda (NL), Polonya (PL), Portekiz (PT), Romanya (RO), İsveç (SE), Slovenya (SI)) ile Avrupa Birliği üyesi olmayan 4 ülke (Sırbistan, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık) yer almaktadır. Bu veri tabanına, araştırmacılar, dava vekilleri, avukatlar dahil olmak üzere konuyla ilgilenen herkes erişime açık web sitesi: www.asylumineurope.org üzerinden kolaylıkla ulaşılabilir. Bu veri tabanı ayrıca, uluslararası iltica ve insan hakları hukuku ile uyumlu biçimde olan, en iyi uygulamalara dayanarak mümkün olan en yüksek koruma standartlarını yansıtan AB iltica mevzuatının benimsenmesini ve uygulanmasını teşvik etmeyi amaçlar.

Bu rapor, Avrupa Entegrasyon ve Göç Programı (EPIM-European Programme for Integration and Migration) tarafından finanse edilen ve Avrupa Vakıflar Ağı (Network of European Foundations), İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu (AMIF-European Union's Asylum, Migration and Integration Fund) tarafından ortaklaşa başlatılan bir girişim olan İltica Bilgi Veri Tabanı (AIDA-Asylum Information Database)'nin bir parçasıdır. Bu raporun içeriği, yalnızca ECRE'nin sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde EPIM veya Avrupa Komisyonu'nun görüşlerini yansıtmaz.

© ECRE, 2022

© Türkçe Versiyon, 2022, ECRE

Çeviri: Yeminli Tercüman Özge Gökpinar, ozgegokpinar@gmail.com

Hukuk Editörü: Av. Ayşegül Yalçın Eriş

Bu Türkçe Çeviri, ECRE tarafından İngilizce orijinalinden Türkçe'ye çevriltilmiş ve ücretsiz olarak dağıtılmak üzere hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Çeviriden kaynaklanabilecek herhangi bir hatadan ECRE sorumlu tutulamaz.

Avrupa Birliği
sivil düşün

Bu Türkçe çeviri Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla ECRE'ye aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

Sözlük & Kullanılan Kısaltmalar	7
İstatistiki veriler	9
Hukuki çerçeveye genel bakış.....	10
Önceki güncellemeden bu yana gerçekleşen temel değişikliklere bakış.....	14
Türkiye'deki iltica çerçevesine giriş.....	20
İltica Prosedürü.....	23
A. Genel Bakış.....	23
1. Akış şeması.....	23
2. Prosedür türleri.....	24
3. Prosedürün her aşamasında yer alan yetkililerin listesi.....	24
4. Personel sayısı ve birinci derece yetkili kuruluşun niteliği	25
5. İltica prosedürüne özet bakış.....	25
B. Prosedüre erişim ve kayıt süreci.....	26
1. Ülke topraklarına giriş ve geri itme.....	26
2. Sınır dışı etme ve geri gönderme.....	33
3. İltica başvurusunun kayıt altına alınması.....	42
C. Prosedürler.....	49
1. Olağan prosedür.....	49
2. Dublin sistemi.....	62
3. Kabul prosedürü.....	62
4. Sınır prosedürü (sınır ve transit geçiş bölgeleri).....	64
5. Hızlandırılmış prosedür.	64
D. Hassas gruplara yönelik güvenceler.....	67
1. Tespit mekanizması.....	67
2. Usule ilişkin özel güvenceler.....	70
3. Sağlık raporların kullanımı.....	71
4. Refakatsiz çocukların hukuki temsili.....	71
E. Yeniden Başvurular.....	73
F. Güvenli ülke kavramları.....	74
1. İlk iltica ülkesi.....	74

2. Güvenli üçüncü ülke.....	74
G. Sığınmacılar için bilgiler ve STK'lara ve BM Mülteci Örgütüne erişim.....	76
1. Prosedür hakkında bilgilendirme.....	76
2. STK'lara ve BM Mülteci Örgütüne erişim	77
H. Belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü	78
Karşılama/Kabul Koşulları.....	82
A. Karşılama/Kabul koşullarına erişim ve ilgili düzenlemeler.....	84
1. Karşılama/Kabul koşullarına erişim kriterleri ve kısıtlamalar.....	84
2. Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler ve bunun seviyesi....	85
3. Karşılama/Kabul koşullarının kısıtlanması veya durdurulması	88
4. Serbest dolaşım hakkı.....	89
B. Barınma	92
1. Yerleşim türleri.....	92
2. Kabul merkezlerindeki koşullar	93
C. Çalışma hayatı ve eğitim.....	95
1. İşgücü piyasasına erişim.....	95
2. Eğitime erişim	97
D. Sağlık hizmeti.....	101
E. Hassas grupların özel kabul ihtiyaçları.....	107
F. Sığınmacılar için bilgiler ve kabul merkezlerine erişim	113
1. Karşılama/kabul esnasında bilgilendirme.....	113
2. Üçüncü kişiler tarafından kabul merkezlerine erişim.....	113
G. Kabul sürecinde belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü ...	114
Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınması	115
A. Genel Durum.....	115
B. İdari gözetimin hukuki çerçevesi.....	116
1. İdari gözetimin gerekçesi	116
2. İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar	118
3. Hassas grupların idari gözetim altına alınması	120
4. İdari gözetimin süresi	122
C. İdari gözetim koşulları	123

1. İdari gözetim tesisleri.....	123
2. İdari gözetim tesislerindeki koşullar	126
3. İdari gözetim tesislerine erişim	131
D. Usule ilişkin tedbirler	135
1. İdari gözetim kararının adli incelemesi	135
2. İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım.	138
E. Belirli ülkelerden gelenlerin idari gözetim altına alınmasında ayrı değerlendirme prosedürü.....	140
Uluslararası Korumanın İçeriği	141
A. Mülteci statüsü ve oturma hakkı.....	142
2. İkamet izni.....	142
2. Nüfus kayıt işlemi.....	143
3. Uzun dönem ikamet.....	145
4. Vatandaşlık tanınması.....	145
5. Mülteci statüsünün sona erdirilmesi ve koruma statüsünün gözden geçirilmesi.....	146
6. Koruma statüsünün iptali.....	147
B. Aile Birleşimi.....	148
1. Kriterler ve koşullar.....	148
2. Aile üyelerinin statüsü ve hakları.....	148
C. Serbest dolaşım ve hareketlilik.....	149
1. Dolaşım özgürlüğü.....	149
2. Seyahat belgeleri	149
3. Üçüncü ülkeye yerleştirme.....	150
D. Barınma.....	150
E. Çalışma hayatı ve eğitim.....	150
1. İşgücü piyasasına erişim.....	150
2. Eğitime erişim.....	151
F. Sosyal yardım.	151
G. Sağlık hizmeti.....	151
Geçici Koruma Prosedürü.....	153
A. Geçici korumanın kapsamı ve etkinleştirilmesi.....	153
B. Geçici koruma sağlanması için gereken şartlar	154

1. Uygunluk kriterleri.....	154
2. Geçici korumanın sona erdirilmesi.....	156
3. Geçici korumanın haricinde tutulma ve geçici korumanın iptali.....	159
C. Geçici koruma ve kayıt süreçlerine erişim.....	160
1. Ülke topraklarına giriş.....	160
2. Geçici koruma altında kayıt süreci.....	162
3. İtiraz/Temyiz Başvurusu.....	164
4. Adli yardım	164
D. Geçici koruma çerçevesinde idari gözetim.....	165
Geçici Korumanın İçeriği.....	167
A. Geçici Koruma ve oturma.....	168
1. Geri göndermeme ilkesi.....	168
2. Geçici koruma kimlik belgesi.....	170
3. Vatandaşlık tanınması.....	171
B. Aile Birleşimi.....	173
C. Serbest dolaşım ve hareketlilik	173
1. Dolaşım özgürlüğü.....	173
2. Seyahat belgeleri	175
3. Üçüncü ülkeye yerleştirme ve aile birleşimi amacıyla ülkeden ayrılma.....	175
D. Barınma.....	178
E. Çalışma hayatı ve eğitim.....	181
1. İşgücü piyasasına erişim.....	181
2. Eğitime erişim.....	187
F. Sosyal yardım.....	192
G. Sağlık hizmeti.....	194
H. Hassas gruplara yönelik güvenceler.....	198

Sözlük & Kullanılan Kısaltmalar

AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Disaster and Emergency Management Authority
ŞNT (CCTE)	Şartlı Nakit Transferi (Conditional Cash Transfer for Education)
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi Presidency Communication Centre
ÇODEM	Çocuk Destek Merkezi Child Support Centre
GIGM (DGMM)	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Directorate-General for Migration Management
AIHS (ECHR)	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (European Convention on Human Rights)
AIHM (ECtHR)	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (European Court of Human Rights)
GEM	Geçici Eğitim Merkezi Temporary Education Centre
GSS	Genel Sağlık Sigortası General Health Insurance
HEP	Hızlandırılmış Eğitim Programı Accelerated Learning Programme
İKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Human Resource Development Foundation
UKDK (IPEC)	Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu International Protection Evaluation Commission
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Turkish Employment Agency
YUKK (LFIP)	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Law on Foreigners and International Protection
MUDEM	Mülteci Destek Derneği Refugee Support Centre
GİB (PMM)	Göç İdaresi Başkanlığı Presidency of Migration Management
İGİM (PDMM)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü Provincial Directorate for Migration Management
YUKK Uygulama Yönetmeliği (RFIP)	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik Regulation on Foreigners and International Protection
SGDD-ASAM	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Association for Solidarity with Asylum- Seekers and Migrants
SIHHAT	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Centre for the Elimination of Violence
RSD	Mülteci Statüsü Belirleme Refugee Status Determination
SUT	Sağlık Uygulama Tebliği Health Implementation Directive
GKY (TPR)	Geçici Koruma Yönetmeliği Temporary Protection Regulation
BM Mülteci Örgütü (UNHCR)	Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü United Nations High Commissioner for Refugees
YİMER	Yabancı İletişim Merkezi Foreigners Communication Centre
YKN	Yabancı Kimlik Numarası Foreigner Identification Number
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Presidency for Turks Abroad and Related Communities
SUY (ESSN)	Sosyal Uyum Yardım Programı-Acil Sosyal Güvenlik Ağı Emergency Social Safety Net
YTS	Yabancı Terörist Savaşçı Foreign Terrorist Fighter

GİB tarafından düzenlenen tahdit kodları ve formlar listesi

Tahdit kodu, GİB tarafından düzenlenir ancak hangi kriterlere bağlı olduğu erişime açık ve net değildir. Bu kodların düzenlenmesi ve uygulanmasına dair koşullar kanunlarda yer almaz, büyük olasılıkla süreç, idare içinde dolaşıma sokulan iç genelge ve talimatlara dayalı olarak işletilmektedir.

Farklı harfler, farklı kategorilerden kişileri temsil eder. “A” kodu mahkeme kararlarını, “Ç” kodu geçici olarak ülkeye giriş yasaklarını, “G” ve “O” kodu ülkeye giriş yasaklarını ifade eder, “N” kodu ise (çalışma koşullu) izne dayalı girişlerle ilgilidir. Aşağıda tahdit kodlarının bazıları örnek olarak verilmiştir:

A99	Mahkeme kararı (yurt dışına çıkış yasağı) Convicted by court (and unable to leave Turkey)
Ç114	Haklarında adli işlem yapılan yabancılar Foreigner under criminal proceedings
Ç116	Genel ahlak ve kamu sağlığını tehdit eden yabancılar Foreigner threatening public morality and public health
Ç119	4817 sayılı kanuna dayalı, kaçak çalışan idari para cezası Foreigner under administrative fine pursuant to Law 4817 for undeclared employment
Ç120	Vize ve ikamet ihlali nedeniyle Visa / residence permit violation
Ç137	Terke davet edilen şahıslar Person invited to leave
Ç141	Ülkeye giriş bakanlık iznine tabi Entry ban
G78	Hastalık Illness
G82	Milli güvenlik aleyhine faaliyet Activities against national security
G87	Genel güvenlik General security
G89	Yabancı terörist savaşçı Foreign terrorist fighter
H42	Uyuşturucu madde suçu Drug-related offences
N82	İstizanlı vize – milli güvenlik aleyhine faaliyet Work permit – activities against national security
N99	İstizanlı vize – diğer Work permit – other activities
O100	Semt-i meçhul yurda giriş yasaklı sığınmacı Entry ban and cancellation of asylum
V71	Semt-i meçhul Unknown location
V74	Çıkış İzni Bakanlık – Valilik İznine Tabi Person requiring permission to exit
V84	180/90 İkamet şartlı vize Short-stay entry (180/90 days)
V87	Gönüllü geri dönen yabancılar Voluntary returned foreigner
V89	Yunanistan – geri dönüş Greece – Return
V91	Ülkeden Çıkışı İzne Tabi Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancı Temporary protection holder requiring permission to exit
V92	Mükerrer kaydı olan yabancı Subsequent registered foreigner
Y26	Yasadışı örgüt faaliyeti Illegal terrorist activity

GİB ayrıca göç ve iltica başvurusunda bulunmuş kişilere verilen formlar için de farklı form kodları belirlemiştir. Örnekleri arasında şunlar yer alır:

T1	Sınır Dışı Etme Kararı Tebliğ Formu Deportation / Irregular Entry Form
T2	Terke Davet Edilen Kişiler İçin Form Invitation to Leave the Country Form
T6	İdari Gözetim Kararı Sonlandırma Tebliğ Formu Administrative Surveillance Decision Form ordering release from a Removal Centre and reporting obligation

İstatistiki veriler

Uygulamalara dair istatistiklere genel bakış

Türkiye ile ilgili mevcut istatistikler; uluslararası koruma ve geçici koruma altındakilerin toplam sayısı ile ilgili bilgileri ve geçici koruma faydalanıcılarının kayıt altına alınması ile ilgili verileri yayınlayan Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından sağlanmaktadır. GİB tarafından verilen uluslararası koruma kararlarının toplam sayısı ise mevcut değildir.

Uluslararası koruma başvuru sahipleri: 2021

Toplam	29,256
Afganistan	21,926
Irak	4,961
İran	1,032
Diğer	1,337

Kaynak: GİB, Uluslararası Koruma: <http://bit.ly/3aV2b0H>.

24 Mart 2022 itibariyle Türkiye'de kayıtlı geçici koruma altındaki kişiler

	Faydalanıcı Sayısı	Yüzde
Toplam Sayı	3,754,591	-
Geçici Barınma Merkezlerinin Dışında	3,703,718	%98.6
Geçici Barınma Merkezlerinde	50,873	%1.4

İl 15 ile göre dağılım:

İl	Kayıtlı Suriyeli Mülteciler	İl bazındaki Toplam Nüfus	Toplam Yüzde
İstanbul	540,186	15,840,900	%3.41
Gaziantep	432,987	1,670,712	%25.92
Hatay	429,356	2,143,020	%20.04
Şanlıurfa	426,261	2,130,432	%21.7
Adana	256,301	2,263,373	%11.32
Mersin	242,105	1,891,145	%12.8
Bursa	184,143	3,147,818	%5.85
İzmir	149,855	4,425,789	%3.39
Konya	123,330	2,227,017	%5.42
Kilis	107,025	145,826	%73.39
Ankara	100,659	5,747,325	%1.75
Kahramanmaraş	96,026	1,171,298	%8.2
Mardin	91,686	862,757	%10.63
Kayseri	83,331	1,434,357	%5.81
Kocaeli	56,656	2,033,441	%2.79

Kaynak: GİB, Geçici Koruma: <https://bit.ly/3wKyP0K>.

Hukuki çerçeveye genel bakış

Uluslararası koruma ve geçici koruma ile ilgili temel hukuki düzenlemeler

Başlık (TR)	Başlık (EN)	Kısaltmalar	Linkler
6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 11 Nisan 2013	Law No 6458 on Foreigners and International Protection, 11 April 2013	YUKK (LFIP)	http://bit.ly/1fATdsC (EN)
676 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (29 Ekim 2016) ile getirilen düzenlemeler	Amended by: Emergency Decree No 676, 29 October 2016		https://bit.ly/2ISX0RA (TR)
7070 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun (1 Şubat 2018) ile getirilen düzenlemeler	Amended by: Law No 7070, 1 February 2018 on the regulation of emergency provisions		http://bit.ly/2S5DZzL (TR)
703 Sayılı Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlanması amacıyla bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında KHK, 9 Temmuz 2018	Amended by: Decree No 703 on the harmonisation of laws, 9 July 2018		https://bit.ly/2WAu8nx (TR)
7148 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (26 Ekim 2018) ile getirilen düzenlemeler	Amended by: Law No 7148 amending several acts, 26 October 2018		http://bit.ly/2EqekOa (TR)
7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (6 Aralık 2019) ile getirilen düzenlemeler	Amended by: Law No 7196 amending several acts, 6 December 2019		http://bit.ly/2TSm0zU (TR)
6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, 13 Ağustos 2016	Law No 6735 on International Workforce, 13 August 2016		http://bit.ly/2jtRexU (TR)

2577 Sayılı İdari Yargılama Usulleri Kanunu, 6 Ocak 1982	Law No 2577 on Administrative Court Procedures, 6 January 1982		http://bit.ly/1KcDTzg (TR)
1136 Sayılı Avukatlık Kanunu, 19 Mart 1969	Law No 1136 on Attorneys, 19 March 1969		http://bit.ly/1fATsUx (TR)
1512 Sayılı Noterlik Kanunu, 18 Ocak 1972	Law No 1512 Notaries, 18 January 1972		http://bit.ly/1Rw8wyN (TR)

Uluslararası koruma ve geçici korumaya ilişkin temel kararname, yönerge ve yönetmelikler

Başlık (TR)	Başlık (EN)	Kısaltmalar	Linkler
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 4, 15 Temmuz 2018	Presidential Decree No 4, 15 July 2018		https://bit.ly/2HHXsnG (TR)
Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik (29656 Sayılı), 17 Mart 2016	Regulation No 29656 on the Implementation of the Law on Foreigners and International Protection, 17 March 2016	YUKK Uygulama Yönetmeliği (RFIP)	http://bit.ly/1U90PVq (TR) http://bit.ly/2ANlhVE (EN)
Geçici Koruma Yönetmeliği 2014/6883, 22 Ekim 2014	Temporary Protection Regulation 2014/6883, 22 October 2014	GKY (TPR)	http://bit.ly/1He6wvl (TR) http://bit.ly/1JiGVSI (EN)
Geçici Koruma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 2016/8722, 5 Nisan 2016	<i>Amended by:</i> Regulation 2016/8722, 5 April 2016		http://bit.ly/209ErLI (TR)
Geçici Koruma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 2018/11208, 16 Mart 2018	<i>Amended by:</i> Regulation 2018/11208, 16 March 2018		https://bit.ly/2GynE4b (TR)

Geçici Koruma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 2019/1851, 25 Aralık 2019	<i>Amended by:</i> Regulation 2019/1851, 25 December 2019		https://bit.ly/2WPeM1w (TR)
2016/8 sayılı Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancılarla İlgili Yapılacak İş ve İşlemlerin Uygulanmasına Dair Usul ve Esaslara İlişkin Genelge, 5 Nisan 2016	DGMM Circular 2016/8 on the Implementation of Procedures and Principles of Temporary Protection, 5 April 2016	GKY Genelgesi 2016/8 (TPR Circular 2016/8)	https://bit.ly/1S5rETG (TR)
2017/10 Geçici Koruma Altındakilere Uygulanacak Prosedürler ve İlkeler Hakkında Genelge, 27 Kasım 2017	DGMM Circular 2017/10 on Principles and Procedures for Foreigners under Temporary Protection, 29 November 2017	GKY Genelgesi 2017/10	
Gönüllü Geri Dönüş Nedeniyle Kaydı Sonlandırılan Suriyeliler Hk. GİGM Yönergesi, 07 Ocak 2019	DGMM Circular 2019/1 on Cessation of Status of Syrians due to Voluntary Return, 7 January 2019	GKY Genelgesi 2019/1	
Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsüne Sahip Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, 26 Nisan 2016	Regulation No 29695 on Work Permit of Applicants for International Protection and those Granted International Protection, 26 April 2016	Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik	http://bit.ly/2z08v74 (TR) http://bit.ly/2ApyMKf (EN)
Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İznine Dair Yönetmelik, 15 Ocak 2016	Regulation No 29594 on Work Permit of Foreigners under Temporary Protection, 15 January 2016	GKY Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik	http://bit.ly/2Aso4H0 (TR) http://bit.ly/2AYqdqH (EN)
Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, 22 Nisan 2014	Regulation No 28980 on the Establishment and Operations of Reception and Accommodation Centres and Removal Centres, 22 April 2014	Geri Gönderme Merkezleri Hakkında Yönetmelik	http://bit.ly/1Ln6Ojz (TR)
Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, 30 Mart 2004	Regulation No 25418 on Legal Aid of the Union of Bar Associations, 30 March 2004	Adli Yardım Yönetmeliği	http://bit.ly/1dg9Nwd (TR)

Türkiye Barolar Birliği'nin Yabancı Uyruklu Kişilere Verilecek Adli Yardım Hizmetiyle İlgili 2013/59 sayılı ve 22 Temmuz 2013 tarihli duyurusu	Union of Bar Associations Circular 2013/59 on the Legal Aid Service Provided to Syrians under Temporary Protection, 22 July 2013	Adli Yardım Genelgesi 2013/59	https://bit.ly/2IY5JC7 (TR)
Noterlik Kanunu Yönetmeliği, 13 Temmuz 1976	Regulation on the Implementation of Law on Notaries, 13 July 1976	Noterlik Yönetmeliği	http://bit.ly/1dgakOF (TR)
YUKK Uyarınca Verilen Belge ve Kimlikler Hakkında 2016/3 Sayılı Noterler Birliği Genelgesi, 2 Mart 2016	Union of Notaries Circular 2016/3 on the Documents and Identification Cards issued on the basis of LFIP, 2 March 2016	Noterlik Genelgesi 2016/3	https://bit.ly/2Yd9GdV (TR)
Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Yönergesi, 4 Kasım 2015	Ministry of Health Circular No 9468 on Health Benefits for Temporary Protection Beneficiaries, 4 November 2015		http://bit.ly/1NLbaz5 (TR)
Evlendirme Yönetmeliği, 10 Temmuz 1985 Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik, 08 Aralık 2016	Regulation on Marriage Procedures, 10 July 1985 <i>Amended by:</i> Regulation amending the Regulation on Marriage Procedures, 8 December 2016		http://bit.ly/1KabY1f (TR) http://bit.ly/2AP9I3d (TR)
Mülteciler ve Geçici Koruma Altına Alınanların Evlenme ve Çocuklarının Tanınması Konulu Yazı, 13 Ekim 2015	Ministry of Interior Circular No 40004962-010.07.01-E.88237 on the Marriage and the Registration of Children of Refugees and Temporary Protection Beneficiaries, 13 October 2015		https://bit.ly/2IVMskR (TR)
İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik, 17 Mart 2016	Ministry of Interior Regulation No 29656 on the Fight against Human Trafficking and Protection of Victims, 17 March 2016	İnsan Ticaretiyle Mücadele Yönetmeliği	https://bit.ly/1VeEO5 (TR)

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik, 17 mart 2016	Ministry of Family and Social Services Regulation No 29656 on Centres for the Prevention and Elimination of Violence	ŞÖNİM Yönetmeliği	https://bit.ly/3JLVKiL (TR)
Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik, 5 ocak 2013	Regulation No 28519 on Women Shelters, 5	Women Shelters Regulation	https://bit.ly/2Uj8IO0 (TR)
Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 20 ekim 2015	Ministry of Family and Social Services Directive No 152065 on Unaccompanied Children, 20 October 2015		https://bit.ly/2pKR7xh (TR)
Vakıflar Genel Müdürlüğü Yükseköğrenim Burs Yönetmeliği, 20 Ağustos 2013	Regulation No 28741 on University Education Scholarship of Directorate General of Foundations, 20 August 2013		https://bit.ly/3cjU2qm (TR)
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Yönerge, 27 Mart 2020	Ministry of Family, Labor and Social Services Circular on the organization and functions of the General Directorate of Disabled and Elderly Services, 27 March 2020		https://bit.ly/3pjyu0X (TR)
Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, 29 Mart 2020	Regulation No 2324 on Penal Execution Institutions and Execution of Penalties and Security Measures, 29 March 2020		https://bit.ly/3pnKMp1 (TR)

Önceki güncellemeden bu yana gerçekleşen temel değişikliklere bakış

Rapor en son **Mayıs 2021** tarihinde güncellenmiştir.

2021 yılı, iki farklı yarı yıla sahne olmuştur. 2021'in ilk yarısı, COVID-19 önlemlerinin gevşetildiği ve aşılarda yaygın olarak kullanımda olduğu 2021'in ortalarına kadar salgının etkilerinin hala hissedildiği bir dönem olmuş ve 2020'ye kıyasla bu dönemde önemli farklılıklar görülmemiştir. Ardından Ağustos 2021'de Taliban'ın Afganistan'da hükümeti devirmesiyle beraber, Afganistan'dan Türkiye'ye başlayan göç akını hem hükümet hem de kamu açısından 2021'in en öncelikli konusu haline gelmiştir. İran sınırından ülkeye düzensiz girişler halktan yaygın tepki almıştır. Alttan alta kendini göstermeye başlayan ekonomik kriz ise yıl boyunca mülteci karşıtı söylemi de şekillendirmiştir. Yunanistan-Türkiye sınırında devam eden geri itme müdahaleleri ve Türkiye-İran sınırında yaşanan 'engellemeler,' ülkeye giriş ve ülkeden çıkışlar için tehlike arz etmeye devam etmiştir.

2021'de Türkiye'de uluslararası koruma başvurusunda bulunacak kişiler için en büyük sorunlardan biri kayıt süreci olmuştur, bunun olası sebebi ise yetkililerce kitlesel gelişlerden çekinilmesidir. Kayıtlar alınmaya devam edilmiştir, ancak hangi İGİM'lerin başvuruya açık olduğu belirsizliğini korumuştur, sahadan aktörler başvuru sahiplerinin yıl boyunca engellerle karşılaştığını belirtmiştir. Bu, uluslararası koruma başvurusunda bulunacak Afganlar için özellikle dile getirilen bir husustur, ancak geçici koruma başvurularında da kayıt süreci zorlu ilerlemiştir.

Mayıs 2022'ye gelindiğinde, birçok şehirde kayıt süreçlerine erişimde yaşanan zorluklar, belirli bir bölgede yaşayan yabancı sayısının o bölge nüfusunun %25'ini geçmemesini sağlamak için uygulanan "seyreltme/mahalle kapatma" politikasıyla birlikte, resmi teamül haline gelmiştir. Bu durum İstanbul, Ankara ve kıyı kentleri de dahil olmak üzere birçok büyükşehirde etkisini göstermiştir.

2021'de toplam 29.256 uluslararası koruma başvurusu gerçekleşmiş, 2020'deki 31.334 başvuruya kıyasla bu anlamda bir düşüş yaşanmıştır. Kayıtlı geçici koruma faydalanıcılarının sayısı 2020'de 3.641.370 iken 2022'de 3.737.369'a yükselmiştir, ancak bu sayı yalnızca yeni gelenleri göstermez*.

Kimlik aktivasyonları sık sık devre dışı bırakılmıştır. Örneğin, başvuru sahibinin yabancı kimlik numarası, uluslararası koruma başvurusu reddedilirse devre dışı bırakılır. Uluslararası koruma başvurusunun reddedilmesine itiraz edildiğinde, tekrar etkinleştirilir, ancak uluslararası koruma başvurusu hakkında nihai bir ret kararı alındığında tekrar devre dışı bırakılır. Ayrıca, sınır dışı kararı verilmesi halinde, başvuru sahibinin yabancı kimlik numarası yeniden etkinleştirilmez. Uydu kent dışında olduğu tespit edilen geçici koruma ve uluslararası koruma faydalanıcılarının kimliklerinin deaktive edilmesiyle ilgili de sorunlar yaşanmıştır.

Kayıt sürecindeki bu sorunlar, kişilerin en temel hizmetlere erişimlerini etkiler ve kayıtsız olarak yaşamaya itilmelerine neden olur. Kimlikleri deaktif edilenler için bu durum, çocuklarının okullarda eğitime erişimlerinde sorunları da beraberinde getirir. Entegrasyon programları ise, belki de ekonomik durumun yansımaları nedeniyle 2021'de alenen gündeme taşınmamıştır.

14 Ağustos 2021'e kadar, Türkiye hükümeti, menşe ülke bilgisi eksikliği nedeniyle Afganistan'a yapılacak sınır dışı işlemlerini askıya alacağını belirtmiştir.¹ Ancak, bu her yerde aynı şekilde uygulanmamıştır. Örneğin, Ocak 2022'de Van İGİM, Afganistan vatandaşı 227 kişinin Afganistan'a sınır dışı edilmesine karar vermiştir. Sınır dışı işlemlerinin askıya alınacağını duyurulmasına rağmen, Afganistan'a dair ilgili idari uygulama beyanı tutarlı biçimde işletilmemiştir.

¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022

* *Editör Notu:* Süleyman Soylu 10 Temmuz 2022 tarihli basın açıklamasında Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısının 700 bin olduğunu açıklamıştır:

<https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/suleyman-soylu-turkiyede-dogan-suriyeli-sayisi-aciklandi-7242457/>

Ağustos 2021'den sonra IOM tarafından yürütülen Afganistan'a gönüllü geri dönüş sistemine son verilmiştir. Bununla birlikte, GİB, 2021'de (ICMPD'nin yardımıyla ve devlet özkaynaklarıyla) kendi gönüllü geri dönüş süreç sistemini kurmuştur, bu nedenle gönüllü olarak Afganistan'a geri dönmek isteyen Afganların süreci, IOM aracılığıyla değil, GİB'nin gönüllü geri dönüş sistemi aracılığıyla tamamlanabilir hale gelmiştir. Bu sistemin şeffaflığı az olup gönüllü geri dönenlerin sayısı belirsizdir. Bu işlemler, Kabil'in düşüşünden sonra birkaç ay askıya alınmıştır, ancak 2022'nin başları itibarıyla yetkililer, yine çok sayıda Afganistan vatandaşını 'gönüllü geri dönüş' kapsamında Afganistan'a göndermeye başlamıştır.²

Türkiye hükümetinin konut inşa ettiği, okul ve hastanelere yatırım yaptığı İdlib bölgesi de dahil olmak üzere Suriye'ye yapılan 'gönüllü' geri dönüşlerde de bir artış olmuştur. BM Mülteci Örgütü (UNHCR) raporlarına göre geri dönüşler çoğunlukla çalışma ve aile birleşimi nedeniyle gerçekleşmiştir.

Bildirilen çok sayıda gönüllü geri dönüş işlemine bakıldığında, özellikle mülteciler için düşmanca bir yaklaşımın olması, yetkililerce geri göndermeye odaklanılması ve uydu kentler dışında kalanların kayıtların devre dışı bırakılması ile birlikte değerlendirildiğinde, bu geri dönüşlerin gerçekten gönüllü gerçekleşip gerçekleşmediği belirsizliğini korumaktadır.

Mart 2022 itibarıyla Ukrayna'daki çatışmaların başlangıcından bu yana 58.000 Ukraynalı, Türkiye'ye giriş yapmıştır, en az 30.000'i kara yoluyla, 900'ü ise hava yoluyla üçüncü ülkelerden gelmiştir.³ Ülkelerini terk eden Ukraynalı kadınlar için online çalışarak gelir elde etmelerini sağlayacak bir girişim başlatan **Kuşadası** Belediyesinin programı da dahil olmak üzere halihazırda çeşitli destek programları mevcuttur.⁴

Mart 2022 itibarıyla savaş karşıtı 14.000 civarında Rusya vatandaşının Rusya'dan Türkiye'ye kaçtığı bildirilmiştir. Bu kişiler arasında savaş karşıtı blog yazarları, akademisyenler, aktivistler ve iş insanları yer almaktadır.⁵

AB, eğitim hizmetleri ve nakdi yardım programları dahil olmak üzere Türkiye'ye maddi destek sağlamaya devam etmiştir. AB-Türkiye Mutabakatı sürecinin uygulanması bağlamında Türkiye'ye geri kabuller 2021 yılı boyunca askıya alınmıştır. 1:1 programı kapsamında (2016'dan bu yana) AB'ye yerleştirilmiş olan Suriyelilerin sayısı Haziran 2022 itibarıyla 33.961 olmuştur.⁶ Öte yandan, daha önceki bazı kararnamelerde değişiklik yapılmasını öngören 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Ekim 2021'de yayımlanmıştır. Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün statüsü Göç İdaresi Başkanlığına yükseltilmiştir.

Uluslararası koruma

Uluslararası koruma prosedürü

- ❖ **Ülke topraklarına giriş:** Covid-19 pandemisinin etkileri 2021'in başlarında da hissedilmiştir. Geri itme müdahaleleri yaygın hale gelmiş ve siyaset ve medyadaki mülteci karşıtı söylem o kadar olumsuzla dönmüştür ki, bazı yetkililer geri itme müdahalelerini açıkça olumlu girişimler olarak nitelendirmiştir. Sınır kapatılmış ve kış koşulları sert geçmiştir. Daha önceki yıllara kıyasla havaalanlarından özellikle de İstanbul havalimanından ülkeye giriş iyice zorlaşmıştır.

² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

³ Sertaç Bulur, 'Bakan Soylu: Savaş başladığından itibaren Türkiye'ye 58 bin Ukraynalı geldi', *Anadolu Ajansı*, 22 Mart 2022: <https://bit.ly/3rpHTaq>.

⁴ Milliyet, 'Ukraynalı sığınmacılar iş hayatına geri dönüyor' 11 Mart 2022: <https://bit.ly/3jxm0jB>.

⁵ Hurriyet Daily News, 'Some 14,000 Russians flee to Türkiye after Ukraine war', 21 Mart 2022: <https://bit.ly/3zKGVub>; Medyascope, 'Savaş demek artık suç: Putin'in gazabından kaçan Rus gazeteciler anlatıyor,' 22 Mart 2022: <https://bit.ly/3b7jwZO>.

⁶ Bkz. GİB, Geçici koruma: <https://bit.ly/3wKyP0K>

- ❖ **Kayıt:** 2021 yılında Türkiye'de uluslararası korumaya erişiminin önündeki en büyük engellerden biri kayıt başvurularının alınması süreci olmuştur. Yıl boyunca birçok büyükşehirdeki, kıyı veya sınır kentlerindeki İGİM'ler yeni başvuruları işleme almamış ve bunun yerine kişileri 'uydu kentlere' yönlendirmiştir. Kayıtlar tamamen durmasa da, birçok yerde hassas gruplar da dahil olmak üzere birçok kişi için kayıt sürecinin 'neredeyse imkansız' hale geldiği ifade edilmektedir. İGİM'lerin uygulamaları arasında görülen farklılıklar da sorun yaratmıştır. Korunmaya muhtaç kişiler temel hizmetlere erişimleri sınırlı kaldığı için yoksullaşmış, insan hakları ihlallerine uğrama riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.
- ❖ **Seyreltme politikası/mahalle kapatma:** Mayıs 2022'den itibaren, Türkiye'deki herhangi bir bölgede, bölgedeki toplam nüfusun dörtte birinden daha fazla yabancı uyruklu kişinin yaşamaması için idari düzenlemelere gidilmiştir. Bu husus, hem ülkede kalıcı olarak yaşayan yabancıları hem de ülkeyi ziyaret etmiş yabancıları kapsar. Bu kurala yüzde 25 sınırı veya yüzde 25 kuralı adı verilmiştir. Farklı illerdeki 781 mahalle, yeni doğan ve çekirdek aile birleşimi dışında geçici koruma kaydı, uluslararası koruma kaydı, ikamet izni, geçici koruma veya uluslararası koruma ile ikamet izni kapsamında yabancıların ikamet ili değişikliği yapması ile ilgili işlemlere kapalıdır. Bu nedenle, yabancılar, Türkiye'deki bu 781 mahallenin* hiçbirini resmi işlemleri için kayıtlı adresleri olarak seçemeyecek ve bu yerlerden herhangi birine yönelik adres değişikliği talep edemeyeceklerdir. **Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Muğla ve Antalya** bu kategoriye giren illerden bazıları olup, bu tarz illerin sayısı oldukça fazladır.⁷
- ❖ **İlk görüşmelerin kalitesinde iyileşme olmaması:** Önceki yıllara benzer şekilde, 2021'de de ilk görüşme ve karar verme uygulamaları iller arasında farklılık göstermiştir. Görüşmelerin kalitesi, kanıtların değerlendirilmesi ile hassas grupların tespit edilmemesi, göç uzmanlarının eğitilmiş olmaması ve ayrıca mütercim tercümanların bulunmaması gibi konularda yıl boyunca belirli sorunlar bildirilmiştir. İlk görüşmeler arasındaki nitelik farklılıkları, bazı davalarda İdare Mahkemeleri tarafından da tespit edilmiştir. Uluslararası koruma başvuru prosedürünün İGİM'lerce standart olarak uygulanmaması, uydu kentlerin (yeni mülteci almaya) "açık" ve "kapalı" olması ile ilgili bilgilerin verilmemesi gibi yapısal sorunlar gözlenmiştir.
- ❖ **Geri gönderilmeme ilkesi:** Aralık 2020'de Anayasa Mahkemesi sınır dışı kararlarına karşı yapılan idari itirazlarda ana kararların askıya alınması gerektiğine hükmetmiştir. Mahkeme, itirazın sınır dışı sürecini durdurması gerektiğini, aksi takdirde bu geçici durdurma müessesinin işletilmemesinin kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiği sonucunu doğuracağına hükmetmiştir.⁸ Sahadan aktörler, 2021 yılında sınır dışı kararlarına yapılan itirazları reddeden Anayasa Mahkemesi kararlarının sayısında artış olduğunu iletmış ve AİHM alırken AİHM'in tersine ihtiyati tedbir kararına yönelmeyen pek çok Anayasa Mahkemesi kararının da olduğuna dikkat çekmiştir.⁹
- ❖ **Adli yardım:** Türkiye'de Barolar Birliği tarafından UNHCR-BM Mülteci Örgütü ile işbirliği içinde yürütülen adli yardım projesi kapsamında, sığınmacılara, uluslararası koruma prosedürünün tüm aşamalarında, idari gözetim, medeni kanun ve kadın hakları ile alakalı davalarda ücretsiz adli yardım sağlanmasına devam edilmiştir. Haklarında tahdit kodu verilenler bu hizmetten yararlanamaz ve erişim sınırlıdır. Ancak genel olarak, bu proje, özellikle küçük şehirlerde çok ihtiyaç duyulan bir hizmet olarak beğeniyle karşılanmıştır.
- ❖ **Bilgiye erişim:** Uluslararası koruma prosedürü ve erişilebilir hak ve yükümlülükler hakkında bilgiye erişim, uygulamada ciddi bir sorun teşkil etmeye devam etmektedir. Hangi İGİM ofisinin açık olduğu bilgisine erişilememesi en çok dile getirilen sorunlardan olmuştur.

⁷ GİB, 'Mahalle Kapatma Duyurusu', 22 Mayıs 2022: <https://bit.ly/3Pb4bG8>. K.S., 2017/29420, 03.12.2020: <https://bit.ly/3wN67MD>.
⁸ <https://bit.ly/3wN67MD>.
⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.
^{*} GİB, 'Mahalle Kapatma Duyurusu', 30 Haziran 2022: <http://bitly.ws/AQzV>

Karşılama/kabul koşulları

- ❖ **Uyum Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı:** Sahadan, görüşülen bazı aktörlere göre 2021'de plan uygulanmaya devam edilmiş, ancak görünür biçimde yürütülmemiştir. Bazı aktörler bu sezdirmeden yürütme halinin 2021'de gözlemlenen kitlesel mülteci karşıtı tepkiden kaynaklandığına inanmaktadır, bu da hükümetin, entegrasyon programları açısından sarf ettiği çabaları halkın çok da görmesini istemediği anlamına gelmektedir.
- ❖ **Barınma:** Türkiye'nin iltica konusundaki hukuki çerçevesinin en belirgin eksikliklerinden biri, devlet tarafından finanse edilen barınma olanaklarının sığınmacılara sağlanmamasıdır. Bu durum, evsizlik veya standart altı yaşama yol açmaktadır, bu da kişilerin ciddi ayrımcılık ve ihlallere maruz kalması riskini doğurur. 2020-2021 yıllarındaki COVID-19 salgınının ve 2021 ekonomik krizinin etkisiyle mültecilerin maddi koşulları daha da kötüleşmiştir.
- ❖ **İşgücü piyasasına erişim:** İşlerinin niteliği, sık sık sokağa çıkma yasağı ilan edilmesi ve COVID-19'un ekonomik etkisi nedeniyle, mültecilerin, sığınmacıların ve geçici koruma faydalanıcılarının birçoğu, iş bulmakta ve koruyucu ekipmanlar, hijyenik ürünler de dahil olmak üzere temel gereksinimlerini karşılamakta zorlanmıştır. 2021'deki ekonomik kriz de birçok mülteci ve sığınmacının yoksullukla mücadele etmeye devam etmesine yol açmıştır.
- ❖ **Eğitime erişim:** 2021'in başlarında eğitime erişim üzerinde COVID-19'un etkisi devam etmiş ve ekonomik krizle birleştiğinde, çocuk işçiliği gibi ciddi sorunlara yol açmıştır. Suriye uyruklu geçici koruma faydalanıcısı öğrenciler ve mavi kartlı öğrenciler de dahil olmak üzere tüm yabancı öğrenciler için üniversite eğitimi ücretlidir.

Sığınmacıların idari gözetim altına alınması

- ❖ **İdari gözetim tesisleri:** Geri Gönderme Merkezlerinin sayısı 2021'de 26'dan 30'a yükselmiştir.
- ❖ **Afganistan'a zorla veya zorunlu geri göndermeler:** 14 Ağustos 2021'e kadar, Türkiye hükümeti, menşe ülke bilgisi eksikliği nedeniyle Afganistan'a yapılacak sınır dışı işlemlerini askıya aldığını belirtmiştir.¹⁰ Ancak bu her yerde aynı şekilde uygulanmamıştır. Örneğin, Ocak 2022'de Van İGİM Afganistanlı 227 kişinin Afganistan'a sınır dışı edilmesine karar vermiştir. Afganistan'a sınır dışı işlemlerinin askıya alınacağını duyurulmasına rağmen, ilgili idari işlem yeknesak biçimde uygulanmamıştır.
- ❖ **Afganistan'a gönüllü geri dönüşler:** Ağustos 2021'den sonra IOM tarafından yürütülen Afganistan'a gönüllü geri dönüş sistemine son verilmiştir. Bununla birlikte, GİB, 2021'de (ICMPD'nin yardımıyla ve devlet özkaynaklarıyla) kendi gönüllü geri dönüş süreç sistemini kurmuştur, bu nedenle gönüllü olarak Afganistan'a geri dönmek isteyen Afganların süreci, IOM aracılığıyla değil, GİB'nin gönüllü geri dönüş sistemi aracılığıyla tamamlanabilir hale gelmiştir. Bu sistemin şeffaflığı az olup gönüllü geri dönenlerin sayısı belirsizdir. Bu işlemler, Kabil'in düşüşünden sonra birkaç ay askıya alınmıştır, ancak 2022'nin başından başlayarak yetkililer 'gönüllü geri dönüş' kapsamında çok sayıda Afganistan vatandaşını Afganistan'a göndermiştir.
- ❖ **İdari gözetime alternatif uygulamalar:** Aralık 2019'da YUKK için getirilen değişiklikler; sınır dışı etmek üzere idari gözetime alternatif yükümlülükler ortaya koyan 57(A) Maddesini de kapsamakla beraber, bu alternatif yükümlülükler şöyledir: belirli adreste ikamet etme, kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma, bildirimde bulunma, aile temelli geri dönüş, geri

¹⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

dönüş danışmanlığı, teminat ve elektronik izleme. Bunun süresi ise 24 ayı geçemez, yükümlülükler uymayanlar idari gözetim altına alınabilir. 2020'de bir uygulama yönetmeliğinin olmaması, bildirimde bulunma haricinde alternatif uygulamalara yer verilmediğini göstermektedir. 2021'de bu tarz uygulamalar görülmemiştir.

- ❖ **İdari gözetim kararlarına itiraz:** Yedi günlük hak düşürücü süre Türkiye genelinde her yerde aynı şekilde uygulanmazken, uygulanmadığı yerlerde avukatların müvekkilleri adına itiraz başvurusunu zamanında gerçekleştirmelerini zorlaştırmıştır.

Uluslararası korumanın içeriği

- ❖ **Oturma izinleri ve diğer idari işlemler:** İl Göç İdareleri, hem uluslararası koruma hem de geçici koruma faydalanıcıları için adres doğrulama işlemleri yürütmüştür. Kişilerin kayıt adresinde bulunmadıkları durumlarda, ya kimlikleri kapatılmış (deaktivasyon)* ya da haklarında sınır dışı kararı verilmiştir.*
- ❖ **(Üçüncü ülkeye) Yeniden yerleştirme:** BM Mülteci Örgütü, pandeminin zorluklarına rağmen 2021 yılında 12.270 adet üçüncü ülkeye yerleştirme başvurusu sunmuş ve bunun sonucunda 7.400 kişi yerleştirme amaçlı Türkiye'den başka ülkelere gönderilmiştir (%76'sı Suriyeli, %12'si Afgan ve %12'si diğer).¹¹ Bu sayının 2022 yılında artması beklenmektedir.¹² GİB istatistiklerine göre, 2014 ile Haziran 2022 arasında 19.189 Suriyeli özellikle Kanada, ABD, İngiltere ve Norveç gibi üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir.¹³
- ❖ **Ukrayna:** Ukrayna vatandaşları Türkiye'ye pasaport veya nüfus cüzdanları ile girebilir ve 90 güne kadar vize muafiyeti ile yasal olarak ülkede kalabilirler.¹⁴ Türkiye'ye yasal olarak giriş yapan ancak Ukrayna'daki çatışmalar nedeniyle ülkelerine dönemeyen Ukrayna vatandaşları için, Mart 2022 itibarıyla oturma izni başvuruları konusunda destek sağlamaları hususunda valiliklere talimat verilmiştir.¹⁵ Mart ayında, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, çatışmanın başlangıcından bu yana 58.000 Ukraynalının Türkiye'ye geldiğini, en az 30.000'inin kara yoluyla, 900'ünün ise üçüncü ülkeler üzerinden hava yoluyla geldiğini açıklamıştır.¹⁶ Ülkelerini terk eden Ukraynalı kadınlar için çevrimiçi çalışmalarını ve gelir elde etmelerini sağlayacak bir girişim başlatan **Kuşadası** Belediyesinin programı da dahil olmak üzere çeşitli destek programları mevcuttur.¹⁷ Türkiye'ye gelen Ukraynalılar arasında **Edirne** ve **Kırklareli** içinde AFAD'ın desteğiyle yurtlara yerleştirilen 551 Kırım Tatarı ve Ahıskalı Türk de vardır.¹⁸ Rusların da vizesiz seyahatle Türkiye'de 90 gün kalma hakkı vardır. Mart 2022 itibarıyla savaş karşıtı 14.000 civarında Rusya vatandaşının Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye kaçtığı bildirilmiştir. Bu kişiler arasında savaş karşıtı blog yazarları, akademisyenler, aktivistler ve iş insanları da bulunmaktadır.¹⁹

Geçici Koruma

Geçici koruma prosedürü

¹¹ UNHCR, *Türkiye 2021 Operasyonel Highlights*: <https://bit.ly/3yuZMIK>.

¹² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹³ Bkz. GİB, Geçici koruma: <https://bit.ly/3wKyP0K>.

¹⁴ Bkz. Dışişleri Bakanlığı: <https://bit.ly/3EaBRzl>.

¹⁵ Anadolu Ajansı, 'Humanitarian Aid sent from Türkiye to Ukraine', 7 Mart 2022: <https://bit.ly/3MjiVSb>.

¹⁶ Anadolu Ajansı, 'Minister Soylu: 58 thousand Ukrainians came to Türkiye since the war started', 22 Mart 2022: <https://bit.ly/3rpHTaq>.

¹⁷ Milliyet, 'Ukrainian Asylum Seekers Return to Work,' 11 Mart 2022: <https://bit.ly/3jxmojB>.

¹⁸ Anadolu Ajansı, 'Humanitarian Aid sent from Türkiye to Ukraine', 7 Mart 2022: <https://bit.ly/3MjiVSb>. Hurriyet Daily News, 'Some 14,000 Russians flee to Türkiye after Ukraine war', 21 Mart 2022:

¹⁹ <https://bit.ly/3zKGVub>; Medyascope, 'Savaş demek artık suç: Putin'in gazabından kaçan Rus gazeteciler anlatıyor,' 22 Mart 2022: <https://bit.ly/3b7jwZO>.

* Editörün eklemesi

- ❖ **Kayıt:** Uluslararası koruma başvurusu sahiplerinin kayıt sürecinde karşılaştıkları yapısal sorunlar geçici koruma prosedüründe de mevcuttur (örneğin hangi uydu kentin kayıt almaya “açık” ya da “kapalı” olduğuna dair belirsizlikler, düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmesi ve idari gözetim altına alınmalarına neden olan kimlik sorunu). Diğer sorunlar ise gecikmelerle ilgili olup güvenlik kontrolleri birkaç ay sürebilir veya ön kayıt sürecinin tamamlanma süresi illere göre değişkenlik gösterebilir. Bu durum, GİB yetkilileri tarafından yapılan, düzeltilmesi epey zaman alan ve ancak hukuki müdahalelerle düzeltilebilecek hatalar veya tercümanın yetersizliği gibi hatalar ve diğer engeller nedeniyle daha da kötüleşmektedir.
- ❖ **Gönüllü geri dönüş:** 2021'de sahadan birçok aktör gönüllü geri dönüş formlarının zorla imzalatılması konusunda endişelerini dile getirmeye devam etmiştir. Geri gönderme merkezlerindeki yetersiz koşulların da kişileri ülkelerine geri dönmeye itebileceği ifade edilmiştir. Türkiye, İdlib de dahil olmak üzere birçok bölgede konut programı başlatmıştır ve Mayıs 2022'ye kadar haftada Suriyeli 400-500 kişinin gönüllü olarak Suriye'ye geri dönüş yaptığı söylenmektedir.

Geçici korumanın içeriği

- ❖ **Barınma:** 2021 yılında geçici barınma merkezlerinde kalan kişilerin sayısı azalmaya devam etmiştir. Nisan 2021'de merkezlerde kalan ve 56,970 olan kişi sayısı Haziran 2022'de 49,349'a düşmüştür.
- ❖ **Eğitim:** Uydu kent dışında yaşadığı tespit edildikten sonra kaydı devre dışı bırakılan bazı geçici koruma faydalanıcılarının çocukları, eğitime erişimde sorunlar yaşamıştır. Geçici korumadan faydalanan Suriyelilerin üniversite ücretlerinden muaf tutulmasına son verilmiştir, sahadan aktörler bu uygulamanın kayıt yaptıran kişi sayısını azaltacağı konusunda kaygılarını dile getirmişlerdir.

Türkiye'deki iltica çerçevesine giriş

Türkiye şu anda hem komşu **Suriye**'den gelen geçici koruma faydalanıcısı 3,5 milyondan fazla kişiye hem de çoğunlukla da **Irak, Afganistan, İran** ve diğer ülkelerden gelen yüzbinlerce sığınmacıya ve koruma faydalanıcısına ev sahipliği yapmaktadır. Koruma talebiyle gelen bu iki grup, iki farklı iltica prosedürüne tabidir. Bu nedenle, Türkiye'de iltica sistemi ikili bir yapıya sahiptir.

Türkiye, 1951 Mülteci Sözleşmesindeki coğrafi kısıtı korumakta ve yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte, Nisan 2013'te, Türkiye, iltica konusunda özel bir hukuki çerçeve sağlayan ve menşe ülkesi neresi olursa olsun, Türkiye'nin uluslararası korumaya ihtiyacı olan tüm kişilere karşı yükümlülüklerini onaylayan, AB'den ilham alan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu (YUKK) kabul etmiştir. BM Mülteci Örgütü'ne göre, iltica ve göç alanındaki Avrupa müktesebatı, bu reform sayesinde Türkiye'nin iltica mevzuatına açıkça yansımıştır.²⁰ Kanun kapsamında, ayrıca, göç ve iltica alanında yetkili ve mülteci statüsü belirleme prosedürünü işleten kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) oluşturulmuştur. 2018 yılının sonuna doğru, GİGM uluslararası koruma ile ilgili tüm görevleri üstlenirken, BM Mülteci Örgütü ve uygulama ortağı olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM) 10 Eylül 2018'de uluslararası koruma başvurularının kayıt altına alınması sürecinden çıkarılmıştır. BM Mülteci Örgütü, Türkiye ile aralarında 2016 yılında imzalanan ve 1 Temmuz 2018'de yürürlüğe giren Ev Sahibi Ülke Anlaşması gereği yetkililerle temasını sürdürmektedir.²¹ 29 Ekim 2021 itibarıyla GİGM'in statüsü değiştirilerek (GİB) Göç İdaresi Başkanlığı haline getirilmiştir.²²

YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesinde yer alan “coğrafi kısıtlama” politikasına uygun olarak üç tür uluslararası koruma statüsü sağlamaktadır:

1. 1951 Sözleşmesinin mülteci tanımına giren ve bir “Avrupa ülkesinden”²³ gelen kişilere, YUKK kapsamında, Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükleri tam olarak tanınarak **mülteci statüsü** verilir.
2. 1951 Sözleşmesi'nin mülteci tanımına giren, ancak “Avrupa ülkeleri dışında bir menşe ülkeden gelen” kişilere, YUKK kapsamında **şartlı mülteci statüsü** verilebilir. Şartlı mülteci statüsü, 1951 Sözleşmesi kapsamındaki “Avrupa ülkeleri dışındaki” ülkelerden gelen mülteciler ile “Avrupa ülkelerinden” gelen mülteciler arasındaki ayrımı belirlemek amacıyla YUKK ile ihdas edilen bir Türkiye hukuku kavramıdır.
3. Mülteci statüsü veya şartlı mülteci statüsü için uygunluk kriterlerini karşılayamayan ancak ülkelerine geri gönderildikleri takdirde menşe ülkede ölüm cezasına veya işkenceye tabi tutulacak olan kişilere veya ülkelerindeki koşullar, savaş veya silahlı çatışmalar nedeniyle “ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak” olan kişilere YUKK kapsamında **ikincil koruma statüsü** verilebilir. Türkiye'deki ikincil korumanın yasal statüsü, AB Direktifi tarafından sağlanan ikincil korumanın tanımına uygundur.

Suriye'den gelen mülteciler için geçici bir koruma rejimi uygulanmaktadır ve bu kişilere ülkede yasal olarak barınma hakkı ve aynı zamanda temel hak ve hizmetlere bir ölçüye kadar erişim hakkı tanınmaktadır. Geçici koruma rejimi, varışta mülteci / prima facie olarak, grup değerlendirmesi biçiminde Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ve Suriye'den gelen vatansız Filistinliler için uygulanmaktadır.

²⁰ 11.Report: ‘Long Road to Return II Durable Solutions for the Syrian Refugees in Türkiye,’ Aralık 2019: <https://bit.ly/3zM1Tcl>, s. 13. Bu bilgi, Eylül 2019 tarihinde BM Mülteci Örgütü ile görüşmeden edinilmiştir.

²¹ UNHCR, ‘Operational Update 2018 Highlights’: <https://bit.ly/2Cr3tBB>.

²² 29 Ekim 2021 tarihli ve 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi: <https://bit.ly/3Qp4PBp>.

²³ 1951 Sözleşmesi'nin yorumlanmasıyla ilgili olarak “coğrafi kısıtlama” amacıyla Türkiye Hükümeti, Avrupa Konseyi üye devletlerini “Avrupa (menşe) ülkeleri” olarak kabul etmektedir.

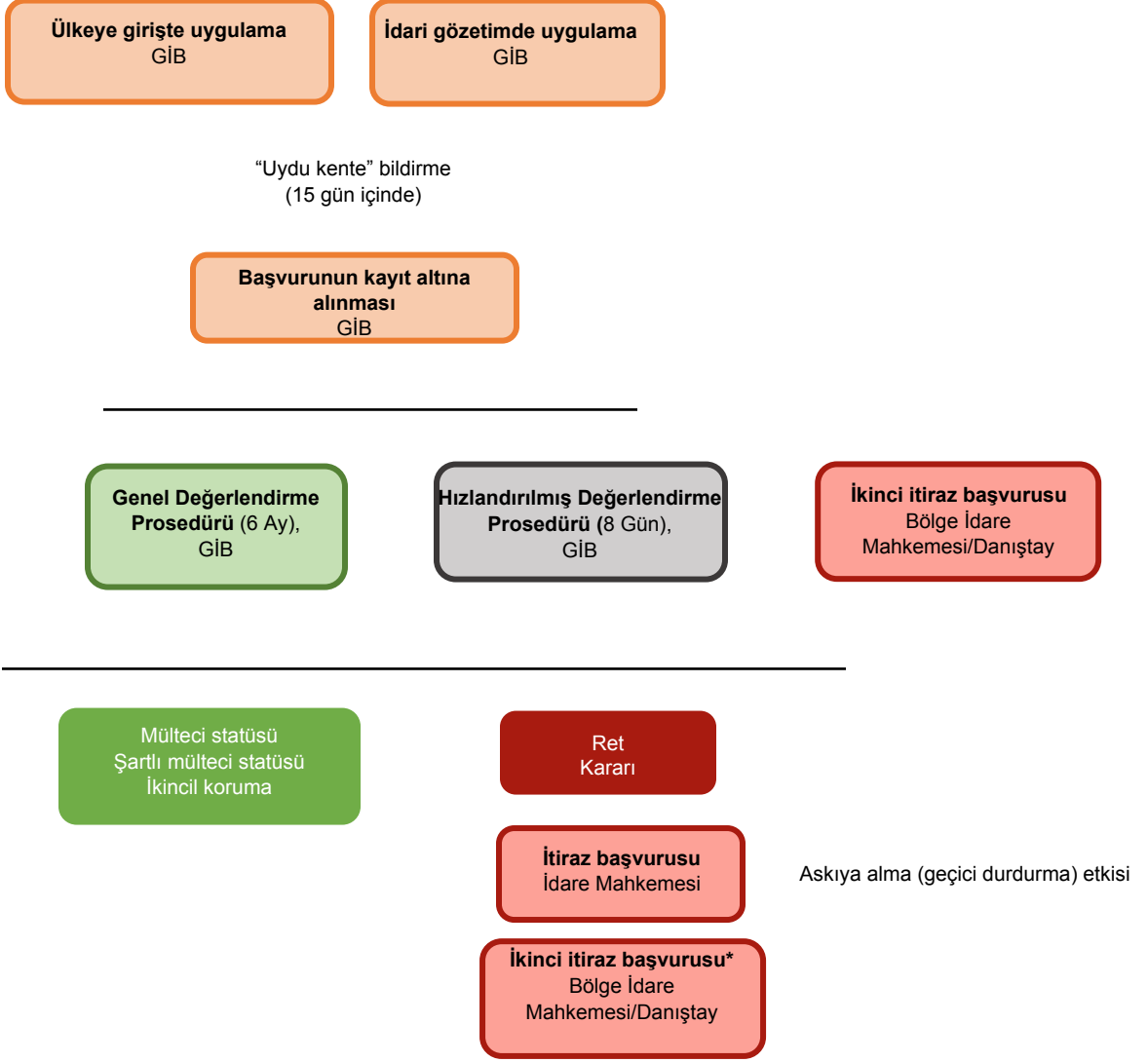
YUKK-Madde 91 ve 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliğine (GKY) dayanan geçici koruma rejimi kapsamındaki kayıt süreci ve mülteci statüsü değerlendirme kararlarının verilmesinden sorumlu makam GİGM'dir.

Mevzuat çerçevesine uygun olarak bu rapor, birincisi uluslararası koruma, ikincisi ise geçici koruma olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

Uluslararası Koruma

A. Genel Bakış

1. Akış şeması

*İdarece uluslararası koruma başvurusunun reddi kararı haricinde verilen kararlar yönünden.

2. Prosedür türleri

Göstergeler: Prosedür Türleri

Ülkede hangi tür prosedürler mevcut?

❖ Olağan prosedür:	☒ Evet	☐ Hayır
▪ Öncelikli değerlendirme: ²⁴	☒ Evet	☐ Hayır
▪ Hızlandırılmış değerlendirme: ²⁵	☒ Evet	☐ Hayır
❖ Dublin sistemi:	☐ Evet	☒ Hayır
❖ Kabul prosedürü:	☒ Evet	☐ Hayır
❖ Sınır prosedürü:	☐ Evet	☒ Hayır
❖ Hızlandırılmış prosedür: ²⁶	☒ Evet	☐ Hayır
❖ Diğer		

Kanunda öngörülen ama pratikte uygulanmayan herhangi bir prosedür var mı? ☐ Evet ☒ Hayır

3. Prosedürün her aşamasında yer alan yetkililerin listesi

Stage of the procedure	Yetkili makam (TR)	Yetkili makam (EN)
Başvuru	Göç İdaresi Başkanlığı (GİB)	Presidency of Migration Management (PMM)
Mülteci statüsü belirleme	Göç İdaresi Başkanlığı (GİB)	Presidency of Migration Management (PMM)
İtiraz başvurusu	Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu/ İdare Mahkemesi	International Protection Evaluation Commission Administrative Court
İkinci itiraz başvurusu	Bölge İdare Mahkemesi/ Danıştay	Presidency of Migration Management (PMM)
Yeniden başvuru	Göç İdaresi Başkanlığı (GİB)	Presidency of Migration Management (PMM)

²⁴ Zulme uğrayacağı korkusu haklı sebeplere dayanması muhtemel olan veya hassas gruplardan kişilerin başvuruları için.

²⁵ Olağan prosedürün bir parçası olarak belirli dosyalarda işlemlerin hızlandırılması.

²⁶ Ulusal mevzuatta "hızlandırılmış prosedür" olarak geçmektedir (Editör Notu: YUKK, Madde 79).

4. Personel sayısı ve birinci derece yetkili kuruluşun niteliği

Kuruluşun Adı	Personel Sayısı	Sorumlu Bakanlık	Sorumlu Bakanlık, bireysel vakalarda birinci derece yetkililer tarafından verilen kararlara yönelik herhangi bir siyasi müdahalede bulunuyor mu?
Göç İdaresi Başkanlığı (GİB)	Mevcut değil	İçişleri Bakanlığı	☒ Evet ☐ Hayır

GİB sivil bir kurum olarak yapılandırılmıştır. Türkiye'nin 81 ilinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü (İl Göç İdaresi/İGİM) mevcuttur. Şubat 2018'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda 16 ilde 36 İlçe Göç İdaresi Müdürlüğü oluşturulmuştur.²⁷

GİB'nin işlevi ve yapısı, Türkiye'de cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesinin ardından 2018'de revize edilmiştir. 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, bu alanda politikaların geliştirilmesinden sorumlu olan Göç Politikaları Kurumu ve Göç Danışma Kurulu gibi GİB'den önce kurulmuş olan oluşumları ortadan kaldırmıştır.²⁸

BM Mülteci Örgütü tarafından, GİB'ye mülteci hukukuna ilişkin kapasitesini geliştirmesi konusunda yardım sağlanmaya devam edilmiş ve personele eğitim verilmiştir. Benzer şekilde, Avrupa Birliği İltica Ajansı (EUAA) da, GİB ve İGİM'lere destek sağlamaktadır. EUAA, 2021'de Türkiye ile işbirliğine yönelik üçüncü yol haritasını uygulayıp 2022-2023 için yeni ve dördüncü bir yol haritasının oluşturulması için görüşmelere başlamıştır. Bu yeni yol haritası 'kurumsal gelişim, iltica ve karşılama/kabul konularında en iyi uygulamaların paylaşımıyla uygulanmasını kolaylaştıracaktır'. 2021'de Türkiye'de EASO çekirdek eğitim modülleri de kullanılmıştır.²⁹ Daha önce de belirtildiği gibi, 29 Ekim 2021 tarihi itibarıyla GİGM, Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) haline gelmiştir. Yeni sistemde GİB'ye bağlı beş yeni Genel Müdürlük (GM) oluşturulmuştur. İlk başta, hangi GM'lerin hangi çalışma alanlarından sorumlu olacağı belirsizliğini korurken, sahadan aktörler Mart 2022 itibarıyla GM'lerin hızlı bir şekilde çalıştığını ifade etmişlerdir.³⁰ Bu, esasen idari bir değişiklik olarak görünmekle beraber örneğin insan ticareti gibi konularda negatif etkileri olabilir, zira insan ticareti konusu daha önce ayrı bir Genel Müdürlüğe bağlı bir daire başkanlığındayken, şimdi sorumluluk Uluslararası Koruma Genel Müdürlüğü'nün altındaki bir daire başkanlığındadır. GİB'ye ayrıca 2022'nin kalanında daha fazla bütçe sağlanmalı ve daha fazla personel istihdam edilmelidir. Aksi halde GİB, gitgide, yalnızca diğer bakanlıklar, jandarmalar ve polis teşkilatı arasında koordinasyon sağlayan bir başkanlık haline gelme riskini taşımaktadır..

5. İltica prosedürüne özet bakış

Uluslararası koruma arayan potansiyel başvuru sahiplerinin başvuru ve kayıt için İl Göç İdaresine gitmesi gerekmektedir. 10 Eylül 2018 itibarıyla, BM Mülteci Örgütü artık başvuru ve kayıt sürecinde görev almamaktadır. İl Göç İdaresi başvuruyu kendisi kaydedemezse, başvuru sahibini, ikamet etmesi ve başvuru ve kayıt sürecini tamamlaması için 15 gün içinde farklı bir ile ("uydu kent") yönlendirir. Seyahat masrafları karşılanmamaktadır, ancak GİB bu anlamda ihtiyaç sahibi olan kişileri SGDD/ASAM gibi STK'lara Yönlendirmektedir. Uygulama standarda bağlanmamıştır ve kişiler çoğunlukla başka bir İGİM'e yönlendirilmeden, İGİM tarafından kayıt başvurusu reddedilmektedir.

Uluslararası koruma başvuru sahipleri, iltica prosedürü boyunca ülkede kalma hakkına sahiptir, ancak "milli güvenlik", "kamu sağlığı" ve "terör veya suç örgütü üyeliği" gerekçesiyle istisnalar uygulanır. Anayasa Mahkemesi Y.T. davası üzerinden 12 Haziran 2018'de, sınır dışı edilme kararına karşı

²⁷ Şubat 2018 tarihli ve 2018/11464 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. Bkz. Anadolu, '36 ilçeye İlçe Göç İdaresi Müdürlüğü kurulacak', 29 Mart 2018: <https://bit.ly/2TCRGWV>.

²⁸ 15 Temmuz 2018 tarihli 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 158-167: <https://bit.ly/2HHXsnG>.

²⁹ EUAA, *Annual General Report 2021*, Haziran 2022, s. 51: <https://bit.ly/3HrmeFs>.

³⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

başvurulabilecek etkili bir yargı yolu bulunup bulunmadığı ve etkili başvuru hakkının ihlal edilip edilmediği konusu ile ihlalin yapısal sorundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırmak için pilot karar usulünü benimsemiştir. Mahkeme bu kararını Temmuz 2019'da yayımlamıştır.³¹ Mahkeme, bu kararında, YUKK Madde 53(3) ile Madde 54'ün uygulanmasının gözden geçirilmesi gerektiğini ve özellikle sınır dışı edilme kararının ciddi insan hakları ihlallerine yol açabileceği durumlarda sınır dışı edilmeye karşı yapılan itirazların askıya alma/durdurma etkisi olması gerektiğini belirtmektedir. Mahkeme, hükümet yetkililerine gerekli yasal değişiklikleri yapmaları için bir yıl süre tanımıştır, aksi takdirde sınır dışı işlemlerinin durdurulması için ihtiyati tedbir talebiyle yapılan tüm başvuruları incelemelidir. Yetkililer tarafından yasal değişiklikler Aralık 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir.³² Yetkililer bu karara uymakta ve artık itiraz başvuruları genellikle sınır dışı işlemlerini durdurmaktadır, bu anlamda geri gönderilmeme ilkesi güçlendirilmiştir. Ancak, bunun devamında "gönüllü geri dönüş" işlemlerini başlatan zincirleme bir etkisi olduğuna dair kaygılar da dile getirilmektedir (bkz. *Sınır dışı etme ve geri gönderme*). Paydaşlar, 2021 yılında sınır dışı kararlarına yapılan itirazları reddeden Anayasa Mahkemesi kararlarının sayısında artış olduğunu bildirmiş ve AIHM ihtiyati tedbir kararı verirken Anayasa Mahkemesinin pek çok kararında ihtiyati tedbir kararı verilmediğine dikkat çekmiştir. . Mahkemenin, başvuru hakkının hikayesini kanıt olarak pek dikkate almadığını, kişinin tehlikede olduğunu kanıtlayacak somut belgelere daha fazla ihtimam gösterdiğini ifade etmiştir.³³

YUKK uyarınca İGİM, olağan prosedürde 6 ay içinde birinci derece kararını bildirmelidir. Bu zaman sınırı bağlayıcı değildir ve gerekli görüldüğü takdirde uzatılabilir. Hızlandırılmış prosedürde, görüşme (mülakat), başvuru tarihinden itibaren 3 gün içinde yapılmalı ve görüşmeden sonraki 5 gün içinde karar süreci tamamlanmalıdır, özetle, süreç toplamda 8 gün içerisinde nihayete erdirilmelidir.

YUKK ayrıca, olağan prosedür kapsamında verilen kararlara karşı, hızlandırılmış prosedür ve kabul kararlarına kıyasla farklılaştırılmış çözüm yolları sunmaktadır. Hızlandırılmış prosedür ve kabul süreci içinde alınan olumsuz kararlara karşı adli itirazın 15 gün içinde sunulması gerekir. Olağan prosedürdeki olumsuz kararlara karşı, 10 gün içinde Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonuna (UKDK/IPEC) veya 30 gün içinde doğrudan yetkili İdare Mahkemesine itiraz edilebilir; uygulamada ise, bu ikinci yola başvurulur. Uluslararası korumayla ilgili tüm itiraz başvurularında, genellikle hakkında itirazın yapıldığı uygulama askıya alınır ve "milli güvenlik", "kamu sağlığı" ve "terör veya suç örgütü üyeliği" gerekçesiyle sınır dışı edilecek kişiler haricindeki başvuru sahiplerinin tüm itiraz yolları tükenene kadar Türkiye'de kalma hakları mevcuttur".

B. Prosedüre erişim ve kayıt süreci

1. Ülke topraklarına giriş ve geri çevrilme

Göstergeler: Ülke Topraklarına Giriş

1. Uluslararası koruma ihtiyaçları incelenmeden sınırdan geri çevrilen kişiler hakkında herhangi bir rapor (STK raporları, medya, tanıklıklar, vb.) mevcut mu? ☒ Evet ☐ Hayır
- Sınır izleme sistemi mevcut mu? ☐ Evet ☒ Hayır
- Bu işlemlerde yetkililer kimler? ☐ Ulusal yetkililer ☐ STK ☐ Diğer
- Sınır izleme süreci ne sıklıkla gerçekleşiyor? ☐ Sıklıkla ☐ Nadiren ☐ Hiçbir zaman

1.1. Kara Sınırından Ülkeye Giriş

Usule aykırı surette ülke topraklarına (düzensiz) girişlerin çoğunun, Doğu'da **Van, Ağrı ve Erzurum** batıda ise **Muğla, Aydın, İzmir, Çanakkale, Edirne ve İstanbul** üzerinden olduğu bildirilmiştir.

³¹ Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2016/22418, 30 Mayıs 2019: <http://bit.ly/33ieKk8>.

³² 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6 Aralık 2019 ile YUKK Madde 53(3) ve 54 yeniden düzenlenmiştir: <http://bit.ly/2TSm0zU>

³³ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

Türkiye 2018-2019 yılları arasında İran sınırına 144 kilometrelik duvar inşa etmiştir.³⁴ Bu duvar güney ve doğu sınırları boyunca uzanır, 2021 yılında ise hendekler ve tel örgüler eklenmiştir. Gözetleme kuleleri ve karakolların sayısı da artırılmış ve sınır bölgesi, İHA'lar da dahil olmak üzere çeşitli teknolojik cihazlarla kontrol altında tutulmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, duvarın Ağustos 2021'de 1040 metre uzunluğa eriştiğini ve İran sınırı da dahil olmak üzere daha da genişletilmesinin planlandığını ifade etmiştir.³⁵ Bu tedbirler göç akışını bir nebze etkilemiş³⁶, Van'dan geçişlerin sayısı azalmıştır,³⁷ ancak bazı aktörlere göre duvarın ne derece ilgili meselelere çözüm sağladığı konusu müphemdir.³⁸ Bununla birlikte, duvar(lar) hükümetin göç konusunda medyadaki söyleminin önemli bir unsuru olmaya devam etmiştir.³⁹ Türkiye ve İran'ın içişleri bakanları ayrıca, hudut güvenliğini artırmak için bir mutabakat zaptı imzalamışlardır.⁴⁰

İran sınırından gelişlerin artması, kısıtlayıcı tedbirler, keyfi gözaltı ve sınır dışı etme uygulamaları ile karşılanmıştır (bkz. [İdari gözetim tesisleri](#)), çoğunlukla evli olmayan Afganistanlı yalnız erkeklerle yönelik sınır dışı ("T1") formu düzenlenmiştir.⁴¹ "T1" formları genellikle bir Geri Gönderme Merkezinde veya bir karakolda nihayete eren idari gözetim işleminden sonra düzenlenir ve GİB'nin "Göç-Net" adlı elektronik dosya yönetim sisteminde muhafaza edilir. Eğer "T1" sınır dışı kararı verilmişse, kişi uluslararası koruma başvurusunda bulunamaz ve karara itirazını yalnızca adli itiraz yollarıyla gerçekleştirebilir.⁴²

COVID-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında İran üzerinden Türkiye'ye giriş yapan mülteci sayısında azalma yaşanmış, ancak 2012 yılında bu sayı tekrar yükselmiştir. GİB istatistiklerine göre, 2021'de bu şekilde yakalanan toplam 162.996 kişiden 70.252'si Afgan uyruklular olup açık ara en çok düzensiz göç akını Afganistan'dan gelmektedir. Bu veri, 2020'den itibaren yakalanan toplam (122.302) düzensiz göçmen sayısında artış görüldüğüne işaret eder, yine de bu konuda istatistiklerin toplanmasına başlanılmasından bu yana görülen en yüksek seviye olan 2019 (454.662) verilerine yakın değildir.⁴³

Geri itme müdahaleleri yine kaygı yaratmaya devam etmiştir. Türkiye'ye düzensiz girişle günde yaklaşık 2000 kişinin giriş yaptığı, ancak sadece 200'ünün GGM'lere gönderildiği, bu nedenle geri kalanların ya geri itildiği ya da başka kentlere kaçmayı başardığı söylenmektedir.⁴⁴ 2021'de bazı geri itme müdahaleleri resmi olarak duyurulmuştur. Bir raporda, göçmenlerin gıda, barınma gibi taleplerini resmi olarak işleme koymanın getireceği maliyetin yüksek olması nedeniyle, polisin jandarmayı Türkiye-İran sınırında geri itme müdahalesine yönlendirdiği ve bunun jandarma tarafından da teyit edildiği iddia edilmiştir.⁴⁵ Aralık 2021'de, Van Valisi Bilmez, o yıl yaklaşık 120.000 göçmenin Van sınırından girişinin engellendiğini belirterek aslında İran-Türkiye sınırında göçmenlere karşı gerçekleşen geri itme müdahalelerinin varlığını kabul etmiştir.⁴⁶ Aynı vali Ocak 2022'de usulsüz giriş yaparken yakalanan 1137 düzensiz göçmenin

³⁴ TRT, 'Wall set to improve security along Turkey-Iranian border', 8 Kasım 2018: <https://bit.ly/2C0ppDB>.

³⁵ CNN Türkiye, 'Cumhurbaşkanı Erdoğan da bahsetmişti: Tam 1040 kilometre göç seddi,' 14 Ağustos 2021: <https://bit.ly/3GSeMTz>.

³⁶ DW, 'Sınır duvarı: Göçmenler yeni rotalar belirliyor', 20 Ağustos 2021: <https://bit.ly/3dSIItb>

³⁷ Medyascope, 'Medyascope sınırda insan kaçakçılığı dosyasını açıyor – Van'da kaçak geçişler azalsa da sürüyor'. 27 Ekim 2021: <https://bit.ly/3tqOgLG>.

³⁸ Evrensel, 'Sınırda örülen duvar göçmen meselesini çözmiyor, 10 Ağustos 2021: <https://bit.ly/3xinerZ>

³⁹ Örneğin bkz. DW, 'Erdogan: We will block the entrances and exits with the walls we have built on the borders', 15 Ağustos 2021: <https://bit.ly/3mcSemX>.

⁴⁰ Daily Sabah, 'Türkiye, İran agree to increase border security cooperation', 21 Ekim 2021: <https://bit.ly/3xAKJeG>.

⁴¹ Bkz. örneğin: Afghanistan Analysts Network, 'Mass Deportations of Afghans from Türkiye: Thousands of migrants sent back in a deportation drive', 21 Haziran 2018: <https://bit.ly/2IMx4Ni>.

⁴² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁴³ GİB, Düzensiz Göç İstatistikleri: <https://bit.ly/3ng8jbj>.

⁴⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴⁵ Open Democracy, 'Afghans fleeing the Taliban face death, deportation and pushbacks in Turkey', 15 Temmuz 2021: <https://bit.ly/3mkdl6W>.

⁴⁶ Milliyet, 'Vali Bilmez: 2021'de Van sınırında 120 bine yakın göçmen engellendi', 31 Aralık 2021: <https://bit.ly/3aHH3QO>.

ülkeye girişinin engellendiğini beyan etmiştir.⁴⁷ Ağrı Valisi Osman Varol, son yıllarda **Ağrı**'da İran sınırında yakalanan düzensiz göçmenlerin yüzde 75'inin Afganistan'dan, yüzde 10'unun Pakistan'dan, yüzde 10'unun İran'dan ve yüzde 5'inin diğer ülkelerden geldiğini ifade etmiştir. 2021 yılında Ağrı sınırından usulsüz ülkeye girişi engellenen düzensiz giriş girişimi sayısı 28.509'dur.⁴⁸

Bu hudutlar hayati tehlike yaratmaya devam etmektedir.⁴⁹ Göçmenlerin ve mültecilerin çoğu için, geri gönderilme korkuları dolayısıyla Türkiye'de kolluk kuvvetleri tarafından yakalanmamak oldukça önem arz eder. Bu durum göçmenlerin ve insan kaçakçılarının jandarma/polis kontrolünün olmadığı dik ve tehlikeli yolları tercih etmelerine neden olmaktadır. Yakalanmak istemeyen kaçakçılar son yıllarda Van Gölü'nü kullanmaktadır ve bunun en büyük göstergesi ise, Van Gölü'nde batan tekne sayısı ve hayatını kaybeden göçmen sayısı verisidir. Göçmenler, özellikle kış aylarında, kontrol noktalarından uzakta, sınırı geçmek için dağlardan ve sarp kayalıkların etrafından dolaşmaktadır. Aşırı soğuk hava, kar fırtınası ve çığ düşmesi nedeniyle bu kişiler zaman zaman hayatlarını kaybeder. 2021 itibarıyla **Özalp**'te üç kişi **Başkale**'de bir kişi donarak; üç kişi ise vahşi hayvan saldırıları nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Mülteciler genellikle insan kaçakçıları tarafından ıssız yerlere götürülüp terk edilmekte ve birçoğu dağlarda yalnız başına ölmektedir. 200 kişinin cesedi **Van**'da kimsesizler mezarlığına gömülmüştür.⁵⁰ İnsan kaçakçılarının araçlarının karıştığı trafik kazaları nedeniyle 50 göçmen hayatını kaybetmiştir.⁵¹ Temmuz 2021'de Van'ın Muradiye ilçesinde sığınmacıları taşıyan bir minibüsün hendeğe yuvarlanması sonucu 12 kişi hayatını kaybetmiştir.⁵² Bu, Afgan vatandaşları tarafından sıklıkla kullanılan bir sınırdır ve 2021'de uluslararası koruma talep etmelerinin önünde engel teşkil etmiştir.⁵³ Sahadaki aktörlerden biri, içinde bulundukları teknenin batması sonucu 61 kişinin hayatını kaybettiği ve bazı kişilerin bunun üzerine kasıtlı cinayetle suçlandığı bir davadan bahsetmiştir. Sanıklardan yalnızca biri mahkemeden önce gözaltında tutulmuştur. Dava yerel mahkemede halen devam etmektedir.⁵⁴

İran'a geri itme müdahalelerinde, kişiler Türkiye ile İran arasındaki dağlarda mahsur kalabilir ve İran yetkililerince vurulup yaralanmak da dahil olmak üzere sert müdahalelerle karşı karşıya kalabilirler.⁵⁵ İşbu rapor için görüşme yapılan sahadaki aktörlerden biri, İranlı askerlerin, Afganların İran'a geri dönememesi için kendi 'geri itme' müdahalesinde bulunup ateş açtıkları konusunda duyum aldığını söylemiştir.⁵⁶ Başka bir aktör, yakalanmaktan kaçan düzensiz göçmenlerin genellikle **Van**'da saklandığını ve geri gönderilme korkusuyla uluslararası koruma başvurusunda bulunmaktan çekindiğini; sınırdan dört beş kez geri itilmiş olmalarına rağmen yine de kişilerin Türkiye'ye girmeye çalıştıklarını; ülkeye girebilen birçok kişinin batıdaki illere yöneldiğini; özellikle de Afganların, geri gönderilmemek için kendilerini sosyal hayattan izole ettiklerini ifade etmiştir.⁵⁷

⁴⁷ Yenicağ, 'Van Valiliği'nden kaçak göçmen açıklaması', 13 Ocak 2022 <https://bit.ly/38TMwn2>. Anadolu Ajansı, 'Huduttaki güvenlik duvarı sınırdan kaçak geçişleri engelledi', 31 Aralık 2021:

⁴⁸ <https://bit.ly/3xg6n9k>.

⁴⁹ Bkz. örneğin, Gazete Duvar, 'Edirne'de donarak ölen göçmen sayısı 19'a yükseldi,' 3 Şubat 2022: <https://bit.ly/39mOmgn>; Evrensel, 'Siirt'te insan kaçakçıları ile jandarma çatıştı, 2 mülteci hayatını kaybetti' 27 Haziran 2021: <https://bit.ly/3Ha00Ww>; Gazete Duvar, 'Meriç Nehri'ne atılan mülteciler: Dosyada iki aydır ilerleme yok', 28 Ekim 2021: <https://bit.ly/3mCS8Fm>.

⁵⁰ Al-Monitor, Turkish border province has created the country's largest potter's field to bury refugees, 13 Temmuz 2020: <https://bit.ly/3wp4Vio>.

⁵¹ Medyascope, 'Medyascope, sınırdan insan kaçakçılığı dosyasını açıyor (4) – Van'da mülteci ölümleri', 2 Kasım 2021: <https://bit.ly/3xHoUvz>.

⁵² Kosar, M. A. Refugees Human Rights Violations in Van. Association of Equity Studies (ECD), Eylül 2021, s. 24: <https://bit.ly/3Hd7DgO>.

⁵³ Bkz. örneğin, the Guardian, 'Afghan refugees accuse Türkiye of violent illegal pushbacks,' 14 Ekim 2021: <https://bit.ly/3tDb3DO>; HRW, 'Türkiye: Soldiers Beat, Push Afghan Asylum Seekers Back to Iran,' 15 Ekim 2021: <https://bit.ly/3QqGfzX>; Infomigrants, 'Few routes to safety for Afghans at risk' 21 Ekim 2021: <https://bit.ly/3xzCMqe>.

⁵⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵⁵ Open Democracy, 'Afghans fleeing the Taliban face death, deportation and pushbacks in Türkiye', 15 Temmuz 2021: <https://bit.ly/3mkdl6W>.

⁵⁶ Görüşmelerde sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022

⁵⁷ Görüşmelerde sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022

Son yıllarda mültecilerin Yunanistan'dan Türkiye'ye geri itilmeye çalışıldığı olaylar gözlenmiştir.⁵⁸ Avukatların **Van**'da baktığı birkaç dava olmuş, yasadışı sınır dışı işlemleriyle karşılaşmıştır.⁵⁹

2020'de, Yunanistan ile Türkiye arasındaki **Pazarkule** sınırında özel bir olay yaşanmıştır. Türkiye'deki yetkililerin **Yunanistan** ve **Bulgaristan** sınırlarını açacaklarını açıklamasının ardından 27 Şubat 2020'de yetkililer mültecileri kayıtlı oldukları illeri terk etmeye ve Pazarkule sınır kapısına gitmeye teşvik etmiştir. Bu provokasyon, (çoğu belgesiz) yaklaşık 13.000 mültecinin Edirne'nin **Pazarkule** sınırında toplanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu duyuruyu takiben Yunanistan yetkilileri kara sınırına silahlı birliklerini yığmıştır. Yunanistan sınır muhafızlarının biber gazı, göz yaşartıcı sprey, tazyikli su ve hatta gerçek mermi kullandığı ve bu yüzden çok sayıda kişinin yaralandığı bildirilmiştir. Sahra Çadır Hastanesinde sağlanan tıbbi yardımın yetersiz olduğu bildirilmiştir. Bu konuda daha fazla bilgiye, AIDA'nın hazırladığı ve yayımladığı **Yunanistan** ülke raporundan ulaşılabilir

Türkiye'de pandemi nedeniyle **Pazarkule**'de yaşanan sınır krizi daha da kötüleşmiştir. Olumsuz hava koşulları nedeniyle, sınırdakiler için ısınma ciddi bir sorun haline gelmiştir. GİB ve jandarma, tampon bölgeden giriş ve çıkışları parmak izlerini alarak kontrol etmiştir. Özellikle genç erkekler, yiyecek ve sığınak bulmak adına çıkış yapmak için 4-5 saat kuyrukta beklemiştir. Nisan 2020'de Yunanistan-Türkiye tampon bölgesindeki (Afganlar, Suriyeliler, Pakistanlılar ve Cezayirliiler dahil) 50 mülteci Türkiye sınır muhafızları tarafından nehir kenarına götürülmüş ve Yunanistan'a gönderilmiştir. Yunanistan kolluk güçleri tarafından zorla Türkiye'ye geri itildikten sonra, Türkiyeli bir polis memuru silahını gruptan bir mültecinin kafasına doğrultmuş ve Türkiye'yi terk etmesini söylemiştir.⁶⁰

Pazarkule olaylarından sonra sağlık hizmetine erişim ihtiyacı doğan çok kişi olmakla beraber, hasta olan Suriyeliler bile İstanbul'da kayıt altına alınamadığı için ancak "tanıdıkları" aracılığıyla kayıt yaptırabilmişlerdir. Kişiler karantina amacıyla geri gönderme merkezlerinde tutulmuştur. İdari gözetim altına alınmaları için meşru bir zemin oluşturmak amacıyla bazı yerlerde haklarında sınır dışı kararları verilmiştir. Hukuki statüsü belirsiz yüzlerce mülteci vardır. Kayıt yaptıranlar uydu kentlerine geri dönmüştür, ancak kayıt dışı olanların haklarında sınır dışı kararının verilir verilmeyişi bilmek zordur. Kayıtlı oldukları uydu kentlere geri dönmeye çalışanlara, dönüş yolunda idari para cezaları kesilmiştir. Pazarkule'ye gitmeden önce tüm mal varlıklarını elden çıkardıkları için kişiler yönlendirildikleri kentlere döndüklerinde daha çok sorun yaşamışlardır. Üçüncü bir güvenli ülkeye gidebileceklerine dair yazılı bir açıklama olmadığı için kişilerin geçici/uluslararası koruma başvurularının GİGM tarafından geri çekilmiş sayıldığı iddia edilmiştir. Bazılarına imza gününü kaçırdıkları söylenmiştir. Birkaç kişi Yunanistan sınırını geçmeye çalışırken ciddi şekilde yanmıştır. Afganistanlı 4-5 kişi, gece yarısı Yunanistan'a geçmeye çalışırken Yunanistanlı bir asker tarafından yüzlerine su ısıtıcısıyla kaynar su atılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bu konuda yapılan bir başvuru medyaya yansımıştır.⁶¹

O zamandan beri Yunanistan'dan düzenli olarak geri itme müdahalelerinin yapıldığına dair haberler gelmektedir. Türkiye, Ocak-Ağustos 2021 arasında Yunanistan tarafından ölüme terk edilen 6.000 göçmeni kurtardığını duyurmuştur.⁶² Türkiye sahil güvenliği, 2021'de Ege Denizinde denk geldiği her 100

⁵⁸ Bkz. örneğin, Daily Sabah, 'Turkey calls on Greece to stop illegal 'pushbacks' of migrants', 27 Ekim 2019: <https://bit.ly/3b15Q2p>.

⁵⁹ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020. Ayrıca bkz. Human Rights 360°, 'Greek Civil Society Requests European Commission Assessment on Respect of EU Asylum Law Safeguards at the Greek Borders', 28 Nisan 2021: <https://bit.ly/3besxgJ>.

⁶⁰ Border Violence Monitoring Network Report, "They Were Told to Keep Their Heads Down", 17 Nisan 2020: <https://bit.ly/3wR3R7p>.

⁶¹ Bkz. Daily Sabah, *Four asylum-seekers apply to European human rights court for justice against Greek brutality*, 16 Mart 2020: <https://bit.ly/3ngr4v8>.

⁶² TRT Haber, 'Türkiye rescued 6,000 immigrants left to die by Greece', 15 Eylül 2021: <https://bit.ly/3xhHt9o>.

göçmenden 87'sini yakaladığını veya kurtardığını duyurmuştur.⁶³ Görüşmelerde sahadan aktörler, Yunanistan tarafında özellikle Meriç Nehri civarında geri itme müdahalelerinin devam ettirildiğini teyit etmişlerdir. IOM ve STK'larca özellikle kış mevsiminde insani yardım sağlanmaktadır. Bir uzman, yoğun günlerde günde 100 kadar kişinin Edirne sınırını geçmeye çalışabildiğini ifade etmiştir. Bu da, geri itme bazlı davaları ve yaralanmaları takip eden avukatlar için takip sürecini zorlaştırmaktadır.⁶⁴

Avukatlar ve barolar arasındaki iletişim eksikliği nedeniyle, davaların bir kısmı farklı barolar tarafından birden fazla kez sunulmuş olsa da, Türkiye'den AİHM'e Yunanistan aleyhine yaklaşık 100 başvuru yapıldığı tahmin edilmektedir. Bir vakada, Mülteci-Der bir çocuğun hayatını kurtarmış, ancak ailesi sınırı geçip Yunanistan'a kaçmıştır. Çocuk nispeten küçük olmasına rağmen yaşından büyük görüldüğü için (Ankara) Akyurt geri gönderme merkezine gönderilmiştir. Geri itilen mülteciler bir süre sonra geri gönderme merkezlerinden bırakılır. GİB, aileleri Yunanistan'a karşı AİHM'e başvurmaya teşvik etmektedir. GİB'nin GGM'de aileleri bu konuda teşvik etmek adına onları serbest bıraktığı bir vaka olduğu ve ailelerin genellikle kayda kapatılmış olan illerde kayıt altına alındıkları bildirilmiştir.⁶⁵

Sahadaki bazı aktörler, geri itilenlerle görüşmüştür. Temmuz 2021'de Küba'da yaşanan bir ayaklanmadan sonra, yaklaşık 150 Kübalı Türkiye üzerinden Avrupa'ya iltica etmeyi planlamıştır. Amaçları Yunanistan üzerinden Portekiz'e ulaşmak iken Yunanistan yetkilileri, Orta Doğu ülkelerinden geldiklerini sanıp onları Türkiye'ye geri itmişlerdir. Sahadaki aktörlerden biri, bunun gibi 10 Kübalı ile görüşmüştür ve hikayeleri Suriyeli ve Afganistanlı kişilerle örtüşmektedir. Yunanistan polisi Orta Doğululara benzediklerini iddia ederek Kübalıları yalan söyledikleri gerekçesiyle otobüsten indirmiştir, İspanyolca konuşmaları bu durumu engelleyememiştir. İddia edildiğine göre darp edilerek plakasız siyah bir panelvanla mavi bereli polisler tarafından sınıra getirilmişlerdir. Oradan yalınayak yürümek zorunda bırakılmışlardır. Yunanistan'dan geri itilen birçok mülteci de aynı hikayeyi anlatmaktadır. Kübalı sığınmacıların İstanbul'da kayıt altına alınması mümkün olmamıştır. Siyasi kaygılar nedeniyle Küba konsolosluğuna başvurmaktan da çekinmişlerdir.

Sahadan başka bir aktör, geri itilen ve **Pehlivan köy** geri gönderme merkezinde tutulan Afgan uyruklularla görüşmüştür. GGM bahçesinde tutulan Afganistanlı 200-250 kişi servis araçlarıyla sınırdan GGM'ye getirilmiş, daha sonra tekrar sınır ötesine geçmeyi denemeleri için pasaportları ve kimlik belgeleriyle birlikte araçlarla sınıra geri bırakılmışlardır. Sınırı geçerlerken kişilerin kıyafetlerine el konulduğu, bazılarının darp edildiği ve bazılarının da hayatını kaybettiği bildirilmiştir. Longoz ormanları (Edirne) bataklık olduğundan pantolon ve ayakkabısına el konulan kişiler, ayaklarının kırılması ve hatta ölüm gibi ciddi riskler altındadır. Bataklıktaki koşullar nedeniyle kişilerin cesetlerini bulmak/toplamak da zordur.⁶⁶

Bir diğer aktör ise Aralık 2021'in sonlarına doğru Ege Denizi'nde 19 mültecinin hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Bu olayda, Yunanistan tarafında, en sonunda donarak ölen bu 19 mültecinin kıyafetlerini çıkarttırarak geri itme gerçekleştirildiği söylenmişken,⁶⁷ bir diğer aktör ise mültecilerin sınırı geçmek için zodyak bot kullandığını bildirmiştir. Geri itme müdahalesinde kişilerin bulundukları tekneden indirildiği ve güvenli olmayan bozuk sallara bindirildikleri söylenmektedir.⁶⁸

Ombudsmanlık ve İl Göç İdareleri, özellikle adli yardıma erişim açısından kişilerin Yunanistan aleyhine geri itme konulu davalar açmalarına destek verir.⁶⁹ Bir vakada, bir avukat, Yunanistan'a karşı şikayette bulunması adına GGM tarafından baskı yapılan bir kişiye destek olması için görevlendirilmiştir. Ancak bu kişi hakkında Türkiye'den sınır dışı edilmesi kararı verilmiştir.⁷⁰ Bu konu, başvurular takip edilemediği için Ombudsmanlığa bildirilmiştir. Ankara'daki Ombudsmanlık, İzmir, Aydın ve Van'daki geri itme olaylarını gözlemlemiş ve bir rapor hazırlamıştır, 2022'de yayımlanacaktır.⁷¹

⁶³ Hürriyet, 'TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nda 'sığınmacılar' sunumu', 2 Aralık 2021: <https://bit.ly/3znZLai>.

⁶⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁷⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁷¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

Sahadan aktörler, GGM yetkililerinin sık sık avukatları arayarak AİHM'e dava açmaları için baskı yaptıklarını bildirmişlerdir. Geri gönderme merkezleri, itirazda bulunulması halinde X veya Y kişileri serbest bırakacaklarını söyler. Ancak herhangi bir kayıt ve/veya iletişim bilgisi olmadan kişileri serbest bırakırlar. İGİM'lerin Yunanistan'a karşı AİHM'e şikayet davalarını GİB'nin bir politikası olarak teşvik ettiği düşünülmektedir. Sahadaki aktörlerden biri, 2022'de Yunanistan yerine İtalya'ya düzensiz göçün arttığını ve belki de Yunanistan'a ulaşmak konusunda yaşanan bu zorluklar nedeniyle bu artışın görüldüğünü ifade etmiştir.

Suriye sınırı üzerinden ülke topraklarına erişim, bu raporun [Geçici Koruma: Ülke topraklarına giriş](#) bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, paydaşlardan biri Afganların ve Yemenli bir kişinin 2021'in sonlarında veya 2022'nin başlarında Suriye'ye geri itildiğini bildirmiştir.⁷²

1.2. Havaalanından ülkeye giriş

İstanbuldaki Havalimanları (Sabiha Gökçen ve İstanbul), sığınmacıların kaynak ülkelerinden Avrupa ve diğer Batı bölgelerine sığınma amaçlı gerçekleştirilen bağlantılı uçuşlarda kilit bir uluslararası merkez olarak hizmet vermektedir. 2016'dan bu yana üçüncü ülkelere hava ve deniz yoluyla gelen Suriyeli vatandaşlara vize kısıtlamalarının uygulandığı unutulmamalıdır. Ana havaalanı olarak şu an yeni İstanbul Havalimanı kullanılmakta ve alana ulaşım Covid-19 pandemisinden önce iyileştirilmiştir.

2020 yılında COVID-19 nedeniyle Türkiye'deki hava alanlarında sıkı tedbirler uygulanmıştır. Kabul edilebilir yolcu, kabul edilemez yolcu kriterleri ve bekleme süreleri tamamen değişikliğe uğramıştır. Yolcular, 2020 yazına kadar hava alanındaki küçük odalarda 14 gün karantinede tutulmuştur. Daha sonra kişiler durumlarına göre geri gönderme merkezlerine veya misafirhane olarak anılan binalara götürülerek buralardan serbest bırakılmıştır. Bazıları doğrudan menşe ülkelerine geri gönderilmiş, ancak seyahat kısıtlamaları nedeniyle sorunlar ortaya çıkmıştır. Kişileri menşe ülkelerine geri gönderme girişimlerinde nasıl davranılırsa Türkiye vatandaşlarına da aynı şekilde davranılmıştır.⁷³

Normalde hava alanları iltica hususunda sorunludur, kişiler uluslararası koruma başvurularını yapamamaktadır. Türkiye'nin açık kapı politikası, 2016 yılında AB-Türkiye Anlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiştir ve o zamandan bu yana sınırlardan çok az sayıda başvuru kabul edilmiştir. Uygulamada, kişilerin açıkça veya örtülü olarak reddedilmesi söz konusudur-kabul edilen başvurular işleme koyulmamıştır.⁷⁴ Covid-19 pandemisinden sonra kişiler İstanbul Havalimanlarından alınarak geri gönderme merkezlerine yerleştirilmiştir. Daha sonra serbest bırakılmışlardır. Sığınmacılar, İstanbul'da düzenli olarak bildirim yükümlülüğüne tabi tutulsalar bile, ülkeye girebildikleri için bu iyi bir uygulama teşkil etmiştir.

Kişiler bildirimde bulunma süreci kapsamında düzenli olarak imza vermek zorunda kaldığında bazen sorunlar yaşanmış ve **İstanbul** başvuruya kapatıldığı için başka bir kente gitmek zorunda kalmışlardır. Uluslararası koruma başvurusu için başka bir kente gitmek isteyen kişilerin periyodik olarak İstanbul'da imza vermek zorunda bırakılması nedeniyle kabul edilmedikleri vakalar yaşanmıştır. İGİM'ler arasındaki iletişim eksikliğinden dolayı, bildirim yükümlülüğünün kayıtların alındığı kente aktarılması uzun sürmektedir.⁷⁵

2021'de havalimanında iltica başvurusu yapmak daha da zorlaşmıştır, birçok kişinin geldikleri ülkeye geri gönderildiği bildirilmiştir. Transit bölgelerde, hatta eskiden daha iyi çerçeveye sunan İstanbul Havalimanı'nda bile koşullar daha da kötüleşmiştir. Koruma başvurusunda bulunacak kişiyi ülkeye getiren havayolu şirketi, o kişinin yeme-içme giderlerini ve bazı temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sahadaki aktörlerden biri, dokuz ay boyunca kişilerin 24 saat ışıkların yandığı, penceresiz, havalandırmasız yerlerde tutulduğunu ve uçaklarda dağıtılan soğuk sandviçler haricinde kendilerine yiyecek verilmediğini ifade etmiştir.

⁷² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁷³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

İltica talebinde bulunan bir kişi bu şartlara dayanamamış ve süreci sonuçlanmadan önce ülkesine dönmek zorunda kalmıştır.⁷⁶

GİB'ye başvuru sunulduktan sonra, prosedür İGİM tarafından yönetilir. Kanuna göre, kişiler başvuruları alındıktan sonra ülkeye kabul edilmelidir. İstanbul Havalimanında uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişiler, havalimanındaki odalarda aylarca tutulabilir. Başvurusu reddedilenler, ret kararına karşı idare mahkemesinde dava açarlar ve davaları sonuçlanıncaya kadar yine bu odalarda kalmaları gerekir. Bu, başvuruları neredeyse imkansız hale getirir. Kanuna göre, vekalet yoluyla uluslararası koruma başvurusu yapılamaz. Başvuru alanın fiziki sınırlarından - ulaşılması çok zor bir alan olduğundan- dolayı havalimanında yapılamamaktadır. Başvurusuna ret aldıktan sonra kişinin mahkemeye başvurması gerekiyorsa, özel avukat veya adli yardım avukatı olması fark etmeksizin avukatıyla havaalanında sınırdaki buluşabilir. Avukat transit bölgeye giremez, başvuru sahibi ise Türkiye'ye giremez. Avukat - müvekkil görüşmeleri polislin yanında yapılır; mahremiyet önlemleri alınmaz. The Guardian da benzer bir vakadan bahsetmiştir...⁷⁷

Başka bir aktör, müvekkillerle özel görüşme yapmak için havalimanı yönetiminden izin almanın daha da zorlaştığını teyit etmiştir. Eskiden Sabiha Gökçen Havalimanı ve Atatürk Havalimanı'nda idari birim maksimum bir saatte incelemesini tamamlarken, **İstanbul** Havalimanının yönetimi artık böyle taleplere cevap vermemektedir. Bu sorun İGİM'e bildirilmiştir, ancak herhangi bir değişiklik olmamıştır. Avukatın müvekkili ile görüşebildiği durumlarda bile, havaalanında uluslararası koruma başvurusunda bulunmak imkansızdır. Bir davada, İGİM'den 5 aylık bir başvuruyu kabul etmesi talep edilmiştir. Görüşme yapılan sahada çalışan aktörler, başvuru alınsa bile, hızlandırılmış prosedürle başvuruların reddedildiğini bildirmiştir.⁷⁸

Başka bir aktör, yine **İstanbul** havalimanında transit bölgede sorunlar yaşandığını bildirmiştir. Müvekkille görüşmek için havalimanındaki idari birimden izin alınması gerekmiştir. İznin verilmesi 10 güne kadar sürebilmektedir. Görüşmeler, avukat-müvekkil mahremiyeti olmadan halka açık bir alanda yapılır. Kişi, uluslararası koruma başvurusunu yaptıktan sonra koruma başvuru sahibi statüsünde olmasına rağmen başvurusu sonuçlanana kadar transit bölgede kalmak zorunda bırakılmıştır.⁷⁹

Kişiler sahte pasaportla gelmişse 'sorunlu yolcu' odasına alınır. İltica talepleri hakkında İl Göç İdaresi ile iletişim hızlı ilerlemez. Bu sistemsel sorun, bu tür kişilerin transit bölgede veya sorunlu yolcu odasında uzun süre kalmasına yol açabilir.⁸⁰

İzmir havalimanından bir olayda, ailesi serbest bırakılmadan önce uçakla ülkeye gelen 12 yaşındaki İranlı bir kız çocuğunun kayıt talebi İGİM tarafından uzun süre kabul edilmemiştir. 2 ay sonra ailesi de gelmiş; kayıt yaptırılmaları 9 ay sürmüştür. Çocuğun kayıt altına alınabilmesi için Manisa'dan üst düzey bir bürokrattan destek alınması gerekmiştir.⁸¹

2021 yılının noter ücretleri mülteciler açısından yüksektir, havaalanında 2500-3000 Türk Lirası (döviz kurları 2021'de büyük ölçüde değişiklik gösterse de ortalama 244-293 Euro) tutmaktadır. Tercüman ücreti de 800 TL (ortalama 78 Euro) tutmaktadır. Noter işlemlerinde, kişiler Türkçe bilse dahi tercüman şart koşulmuştur.⁸²

⁷⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2021.

⁷⁷ The Guardian, 'Afghan family trapped in Istanbul airport after fleeing Taliban threats,' 12 Temmuz 2021: <https://bit.ly/3zXWYif>.

⁷⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁷⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁸⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁸¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁸² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

2. Sınır dışı etme ve geri gönderme

2.1. Geri göndermeme ilkesinin istisnaları

Uluslararası koruma başvurusu sahipleri, genellikle değerlendirme boyunca Türkiye topraklarında kalma hakkına sahiptir.⁸³ Bununla birlikte, 2016 yılı Ekim ayında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile, bu kurala istisnalar getirilmiş ve (i) terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi; veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar; (ii) kamu düzeni ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar; veya (iii) uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler hakkında sınır dışı etme kararının alınabileceği yönünde düzenlemeye gidilmiştir.⁸⁴ Bu düzenleme 1 Şubat 2018 tarihinde 7070 sayılı Kanun ile pekiştirilmiştir.

Cumhuriyet Savcılığının bir suçtan hüküm giymiş olan yabancıların sınır dışı edilip edilmemesine ilişkin İçişleri Bakanlığı'ndan görüş talep etmesi gerekmektedir.⁸⁵

Kanundaki boşluk, sığınmacıların, uluslararası koruma ve geçici koruma faydalanıcılarının/hak sahiplerinin, yukarıda belirtilen büyük ölçüde belirsiz kalan ve geniş çaplı yorumlanabilen gerekçelerle hukuksuz sınır dışı edilmesine zemin hazırlar (bkz. *Geçici Koruma: Geri göndermeme ilkesi*).⁸⁶ Kararnamenin getirdiği düzenleme ise, mültecilerin hayatını ve güvenliğini tehlikeye düşüren keyfi sınır dışı uygulamalarını kolaylaştırdığı ve şiddetlendirdiği gerekçeleriyle eleştirilmiştir.⁸⁷

Kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanların sınır dışı edilmesi, GİB tarafından yayınlanan tahdit kodlarıyla bağlantılıdır, kriterleri kamunun erişimine açık değildir.⁸⁸ Bu kodların uygulanması ve düzenlenmesi hususu kanunda ele alınmaz, ancak büyük olasılıkla idare içinde dolaşımda olan yönerge ve talimatlarda yer almaktadır.

Yabancı terörist savaşçılara ilişkin “G89” ve kamu güvenliğine ilişkin “G87” gibi güvenliğe ilişkin kodlar, ülkede **Gaziantep**⁸⁹ ve **İstanbul** gibi belirli illerde uygulanmaya devam edilmektedir.⁹⁰ Risk Analiz Merkezi tarafından havalimanları ile ilgili olarak yürütülen risklerin değerlendirilmesine yönelik çalışmada,⁹¹ bu kodlarla ilgili geniş ölçütlere atıfta bulunulmakta ve uygulamada kodların, kişinin dış görünüşüne veya örneğin Türkiye-Suriye sınırı gibi ülkeye giriş yaptığı noktaya dayalı olarak verildiğine değinilmektedir.⁹² Diğer ülkelerden gelen istihbaratlarda, istihbaratın içeriği ve niteliği istihbaratı sağlayan ülkeye göre değişiklik göstermekle birlikte, genellikle bir tahdit kodunun verilmesine yol açmaktadır.⁹³ Tahdit kodları GİB Genel Merkezi tarafından verildiğinden, ancak Ankara İdare Mahkemesine iptal davası açılabilir. Tahdit kodlarının verilmesine karşı yapılan itirazlarda, GİB tarafından sunulan gizli belgeler ilgili kişiye veya avukatına sunulmaz; bunlara yalnızca bizzat Ankara İdare

⁸³ YUKK Madde 80(1)(e).

⁸⁴ YUKK Madde 54(2), 29 Ekim 2016 tarihli ve 676 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Madde 36 ile değiştirilmiştir ve YUKK 54 (1) (b), (d) ile 676 sayılı KHK ile sonradan eklenmiş olan (k) bendine atıfta bulunur.
⁸⁵ 20 Ocak 2018 tarihli ve 30631 sayılı yönetmelik Madde 1 ile değiştirilen, 5 Mart 2013 tarihli ve 28578 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 77.

⁸⁶ İzmir Barosu, İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde Adalete Erişim Hakkı Çerçevesinde Yaşanan Sorunlar Raporu, Temmuz 2017: <http://bit.ly/2Dyc87X>, s.25.

⁸⁷ Bkz. Uluslararası Af Örgütü, ‘Refugees at heightened risk of refoulement under Turkey’s state of emergency’, 22 Eylül 2017, EUR 44/7157/2017. Orta Asya’dan gelen kişilerin durumu için, bkz. HarekAct, ‘Central Asian migrants in Turkey at risk of being labelled as terrorists’, 23 Kasım 2017: <http://bit.ly/2ytEIQJ>.

⁸⁸ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁸⁹ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁹¹ Karar, ‘Risk analiz merkezi kapılarını KARAR’a açtı’, 28 Nisan 2016: <https://bit.ly/2GaDXEO>.

⁹² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁹³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020; Gaziantep Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019

Mahkemesi kayıtlarından erişilebilir.⁹⁴ Mahkeme, genel olarak, bu kodların verilmesi konusunda GİB'ye geniş bir takdir yetkisi bırakmaktadır. Bu kodların incelenmesinde standart bir yaklaşım mevcut değildir, bazı kararlar kanıt istemiyle verilen kodları iptal ederken, bazı kararlar kodların verilmesini onamaktadır.⁹⁵ İzmir'de, avukatlar, bazen kanunun uygulanmasının hukuki dayanakları hakkında bilgi sağlayamamak veya yasal bildirimde bulunmamak veya tercüme hizmeti sağlamamak gibi usul hataları nedeniyle, idareye karşı tahdit kodu uygulamalarına itiraz etmek konusunda bir ölçüde başarı sağlamışlardır. İzmir'de tahdit kodu atamalarında belirli bir profil aranmamıştır, Amerikalılar veya Almanlar dahil herkese kod atanabilmektedir.⁹⁶

erilmiş tahdit kodunun iptaline hükmeden İdare Mahkemesi kararlarının çoğu,⁹⁷daha sonra yüksek mahkeme tarafından bozulur.⁹⁸ Ocak 2019 tarihli bir kararda, Anayasa Mahkemesi, tahdit kodunun iptalini değerlendirme yetkisinin kendisinde olmadığını ifade etmiştir.⁹⁹ Ancak 2020'de iki ilginç dava görülmüştür. 2020'de Anayasa Mahkemesi, Rusya'dan gelen, Çeçen, Türkiye'de yasal olarak üç yıldır ikamet eden dört çocuklu ve evli bir kişinin aile birliğine saygı duyulması gerektiğine hükmetmiştir. GİGM, G-87 kodu ve Türkiye'ye giriş yasağı düzenlemiş, başvuru, kanuna ve giriş yasağına karşı iptal için dava açmış ancak yerel mahkemede davayı kaybetmiştir. Anayasa Mahkemesi burada bir ihlal tespit etmiş ve kişinin yeniden yargılanma hakkı olduğuna hükmetmiştir.¹⁰⁰ 2020 yılında Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi GİB'nin başvurusunun iddia edilen terör örgütüyle ilişkisini kanıtlayacak somut kanıtlar sunamaması nedeniyle Irak vatandaşı bir kişiye verilen G-87 kodunu iptal etmiştir.¹⁰¹

Bir aktör, 2021 yılında giriş yasağına dair tahdit kodlarına karşı çok sayıda iptal davası açıldığını, ancak bunların hepsinin reddedildiğini bildirmiştir. Bir davada, başlangıçta 1 yıl için konan giriş yasağı, geçerli bir hukuki gerekçe olmaksızın 5 yıla uzatılmıştır. İstanbul'da iki, Ankara'da iki, Gaziantep'te iki, Bolu'da bir ve Mersin'de bir olmak üzere İdare Mahkemelerine çok sayıda temyiz başvurusu yapılmıştır; giriş yasağına ilişkin mahkeme kararları yeknesak olmayıp hepsinin farklı gerekçeleri vardır.¹⁰²

2019'da YUKK'da yapılan değişiklikler, sınır dışı edilen kişinin seyahat masraflarının karşılanmasına olanak tanımaktadır. Kişinin yeterli imkanı yoksa masraflar GİB tarafından karşılanır ancak yine aynı maddeye göre; “temel gereksinimlerini karşılamaya yetecek tutar kadar kısmı kendilerinde bırakılarak yabancıların mevcut parasının artan kısmı seyahat masrafları karşılığında hazineye gelir kaydedilir”.¹⁰³ Bunun pratikte nasıl uygulandığına dair henüz bir bilgi mevcut değildir.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, 29 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Buradaki Madde 52'ye göre sınır dışı işlemi uygulanabilecek hükümlüler hakkında aşağıdaki esaslar uygulanır:

- (1) a) Mahkemece sınır dışı işlemi uygulanabilecek ilâm Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet başsavcılığınca, bu ilâm infaz defterine kaydedilir ve en üst emniyet makamına ve göç idaresi birimlerine gönderilir.

⁹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, February 2019.

⁹⁵ Kanıt eksikliği nedeniyle “G87” kodunu iptal eden karar örnekleri için, bkz. Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No. 2018/2207, 13 Şubat 2019; Karar No. 2018/524, 14 Mart 2018

⁹⁶ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020

⁹⁷ Örneğin bkz. 14 Mart 2018 tarih ve 2018/524 sayılı Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi Kararını bozan Ankara Bölge Adliye Mahkemesi kararı, Karar No. 2018/462, 7 Eylül 2018

⁹⁸ Gaziantep Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; Uluslararası Mülteci Hakları Derneği tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019; Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁹⁹ Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2019/1624, 16 Ocak 2019.

¹⁰⁰ Anayasa Mahkemesi, A.G. 2018/6143, 16 Aralık 2020.

¹⁰¹ Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi Esas No: 2019/2032, Karar No: 2020/ 1057, 8 Mayıs 2020.

¹⁰² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

¹⁰³ Mülteci-Der, *Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Türkiye*, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYovQ>.

b) Kurumdan salıverilmeden önce kurum idaresince en üst emniyet makamına ve göç idaresi birimlerine hükümlünün salıverileceği tarih bildirilir. Salıverilme tarihinde hükümlü sınır dışı işlemlerine esas olmak üzere kolluğa teslim edilir.

c) Kanun hükümlerine ve durumlarına göre kurumda barındırılmayan hükümlüler hakkında sınır dışı edilmeye ilgili işlemler göç idaresi birimlerince yürütülür.

(2) Hükümlüler hakkında sınır dışı edilme işlemleriyle ilgili gerekli değerlendirmeler İçişleri Bakanlığınca yapılır.

Türkiye'den sınır dışı etme işlemleri, COVID-19 pandemisi nedeniyle Mart-Ağustos 2020 arasında büyük ölçüde durdurulmuş, ancak Eylül 2020'ye kadar yaklaşık 7.300 Afgan sınır dışı edilmiştir.¹⁰⁴ Geri dönüşlerle ilgili ülke bazında bilgi eksikliği bulunduğu akılda tutulmalıdır, bu nedenle örneğin geri dönenlerin kaçının Suriyeden, kaçının Suriye dışındaki ülkelerden olduğu belirsizliğini korumaktadır.¹⁰⁵

Hükümetin düzensiz göçmenleri yakalamaya yönelik bazı girişimleri mevcuttur. Örneğin, 29 Ocak 2022'de İçişleri Bakanlığı, düzensiz göçle mücadele için bir 'Huzur uygulaması' operasyonu başlatmıştır. 36126 personelin ve 608 arama köpeğinin görev aldığı bu operasyon, eğlence mekanları, garaj ve terminaller, liman ve balıkçı barınakları, toplu taşıma durak ve istasyonları da dahil olmak üzere yabancı uyrukluların kaldığı bilinen izbe yerlere yönelik 8 bin 820 noktada gerçekleştirilmiştir. 72'si yabancı uyruklu 127 kişi gözaltına alınırken, 2028 düzensiz göçmen ele geçirilmiştir.¹⁰⁶

HDP Grup Başkanvekili Gülistan Kılıç Koçyiğit, 3'ü Denizli'de İstanbul Sözleşmesi'nin yürürlükten kaldırılmasını protesto etmek amacıyla düzenlenen yürüyüşe katıldığı için tutuklanan ve haklarında sınır dışı kararı verilen toplam 4 İranlı mültecinin durumu hakkında 20 Mart 2021'de meclise bir soru önergesi vermiştir.¹⁰⁷ Protestolara katılan diğer kişilerse farklı illere yollanmıştır.¹⁰⁸

İstanbul'un **Ümraniye** ilçesinde 4 -5 Ekim 2021 tarihlerinde 33 yabancı uyruklu kişinin sosyal güvenceleri olmadan geri dönüşüm atölyelerinde çalıştığı tespit edilmiş ve haklarında sınır dışı işlemi başlatılmıştır.¹⁰⁹

Ayrıca, başka bilinen bir olayda ekonomik krizin patladığı sırada muz yedikleri videoları sosyal medyada paylaştıkları için 45 yabancı uyruklu kişi sınır dışı edilmekle tehdit edilerek Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altında tutulmaktadır.¹¹⁰ Daha sonra bu kişilerin sınır dışı edilmediği duyurulmuştur.¹¹¹

Türkiye hükümeti, 2021'de Afganistan'da yaşananlardan ve oradan Türkiye'ye gelişlerin artacağından kaygı duymuştur. Afganlar, basında ve hükümet yetkililerince sıklıkla 'yasadışı göçmen' olarak lanse edilmiş ve kısıtlayıcı tedbirlere maruz kalmışlardır. Örneğin, İstanbul Valisi Ali Yerlikaya, Ağustos 2021'de 18 ilçede yapılan kontrollerde 167'si Afgan 547 kaçak göçmenin yakalandığını ve sınır dışı işlemleri için Geri Gönderme Merkezi'ne teslim edildiğini duyurmuştur.¹¹² **Van**'da ihbar üzerine çeşitli baskınlar düzenlenmiş ve terk edilmiş evlerde 164 Afgan ele geçirilmiştir. Bu kişilerden, basında, İGİM'e gönderilen

¹⁰⁴ Afghanistan Analysts Network, Afghan Exodus: Migrants in Turkey left to fend for themselves, 22 Aralık 2020: <https://bit.ly/2QOCTWV>.

¹⁰⁵ İzmir'de görüşülen sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁰⁶ Anadolu Ajansı, 'Ülke genelinde düzensiz göçle mücadeleye yönelik 'Huzur Uygulaması' gerçekleştirildi' 29 Ocak 2022: <https://bit.ly/3MnHywD>.

¹⁰⁷ Evrensel, İstanbul Sözleşmesi eylemine katılan mültecilere sınır dışı kararı Meclis gündeminde, 7 Nisan 2021: <https://bit.ly/3NDYKiV>.

¹⁰⁸ Evrensel, 'İstanbul Sözleşmesi'ni savunan mülteciler için farklı illere sürgün kararı', 23 Haziran 2021: <https://bit.ly/3NG6uRg>.

¹⁰⁹ TİHV, İHD. Verilerle 2021 Yılında Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri. Türkiye İnsan Hakları Vakfı & İnsan Hakları Derneği. Aralık 2021, ss. 20-21: <https://bit.ly/3TEeaHI>

¹¹⁰ GİB, 45 yabancı uyruklu kişinin sosyal medyada paylaştıkları muz görüntüleri sebebiyle Geri Gönderme Merkezlerine götürülüp gözetim altına alındığına dair basın açıklaması, Kasım 2021: <https://bit.ly/3MFQT2N>.

¹¹¹ Duvar.English, 'Türkiye says it did not deport Syrians who posted banana videos', Kasım 2021: <https://bit.ly/3ts42Wj>.

¹¹² NTV, 'İstanbul'da 547 kaçak göçmen yakalandı,' 18 Ağustos 2021: <https://bit.ly/3KwSqsC>

kaçak göçmenler olarak bahsedilirken, polis göçmen kaçakçıları yakalamak için çalışma başlatmıştır.¹¹³

Bununla birlikte, Ağustos 2021'de Türkiye hükümeti, Afganların başvurularını değerlendirmek için yetkililerin dayanak alacakları ayrıntılı menşe ülke bilgisi bulunmadığı için Afganistan'a sınır dışı etme işlemlerinin askıya alındığını duyurmuştur. Bu süre zarfında, bazı mahkemeler sınır dışı kararına itiraz eden Afganlara daha olumlu yaklaşmıştır. Örneğin, **İzmir** 1^{inci} İdare Mahkemesi, 2021'in sonlarında Afganistan'a sınır dışı kararlarına karşı itiraz başvurularında itirazları kabul edip sınır dışı kararlarını iptal etmiştir.¹¹⁴ Yetkililer Afganların sınır dışı edilemeyeceğine karar vermiş olsalar da, genel olarak onları koruma prosedürlerine de yönlendirmemişlerdir. Yeni gelenlerin bazıları, Afganistan'daki sivil toplum kuruluşlarında çalışmış ve iyi derecede İngilizce bilen, yüksek düzeyde eğitim görmüş kişilerdir. Sahadaki aktörlerden biri, İGİM'lerin bu gibi kişilere daha ılımlı yaklaştığını ifade etmiştir.¹¹⁵

Bu iyi niyetli yaklaşım 2022'nin başlarında ortadan kalkmıştır. Ocak 2022'de, İçişleri bakanı, Türkiye'nin Ariana Havayolları ve charter uçuşlarıyla 'kaçak' Afganları Afganistan'a 'geri göndermeye (yeniden) başladıklarını ifade etmiştir. Bakan Soylu, 'gönüllü geri dönüş' programı kapsamında her 3-5 günde bir Afganistan'a beş charter uçuşunun düzenlendiğini söylemiştir.¹¹⁶ 25 Nisan 2022'de, GİB twitter hesabından, Afganistan'a 30^{uncu} charter uçuşunun da gerçekleştirildiğini, sadece charterlarla 27 Ocak'tan bu yana 6.805 Afgan'ın sınır dışı edildiğini; o tarih itibarıyla toplamda sınır dışı edilen düzensiz göçmen sayısının 23.853 olduğunu ve bunların arasında (%46'nın üzerinde bir oranda) 11.036 Afganistanlı kişinin de 2022'de sınır dışı edildiğini paylaşmıştır.¹¹⁷

2020'de ülkelere geri dönüş yapanların sayısı azken dahi Geri gönderme merkezlerinden geri dönüşlerin büyük çoğunluğunun gönüllü olmadığına inanılmaktadır.¹¹⁸ **Van, İzmir, İstanbul ve Antakya**'daki avukatların tümü, müvekkillerinin gönüllü geri dönüş formlarını imzalamaya zorlandıklarıyla ilgili kaygılarını dile getirmiştir.

2021'de bir Afgan mülteci, Taliban üyelerinin geri gönderme merkezine gelip kendilerini Afgan diplomatlar olarak tanıtarak, Afganistan'da af ilan edildiğini ve Afganları geri dönmeye davet ettiklerini iddia etmiştir. Sığınmacılar, gönüllü geri dönüş formlarını imzalarken aynı zamanda açılan tüm davalardan feragat ettiklerini beyan eden maddeleri de kabul etmiş olurlar. Kanun nezdinde, mevcut tüm hukuki yolları tüketmeden önce bu yollardan herhangi bir şekilde feragat, mahkeme huzurunda yapılması gereken bir beyandır, bu nedenle bu sürece karşı bir dava açılmıştır. Mahkeme bunu kabul etmiş ve kararı geçersiz kılmıştır, ancak bu arada müvekkil çoktan "gönüllü geri dönüş" formunu imzalamış ve sınır dışı edilmiştir.¹¹⁹

Herhangi bir belgesi olmayan yabancılar, **İğdır, Van ve Ağrı** (sınır kentleri) başta olmak üzere ülke içinde seyahat edemez. Başka bir ile tayin edilse bile otobüs bileti alamaz veya otelde kalamazlar. Yakalandıklarında, geri gönderme merkezlerine gönderilir ve daha sonra İran sınırına geri itilirler. **Van**'da bu kişilerden özel ihtiyaç sahibi olmayanlar, geri gönderme merkezlerine gönderilerek sınır dışı edilir.

¹¹³ CNN Türkiye, 'Van'da metruk evlerde 164 kaçak göçmen yakalandı', 9 Ekim 2021: <https://bit.ly/3AWuD1T>.

¹¹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

¹¹⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹¹⁶ Duvar, 'Süleyman Soylu: Şam civarından gelenlere geçici koruma vermeyeceğiz': <https://bit.ly/3x6qo0R>.

¹¹⁷ @Gocidaresi hesabı tarafından atılan tweet, 25 Nisan 2022: <https://bit.ly/3mTeu5B>.

¹¹⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹¹⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

2.2. İdare mahkemesine itiraz/temyiz başvurusu

Sınır dışı etme kararının ve karara itiraz yollarının ilgili kişilere uygun yollarla yazılı ya da sözlü olarak bildirilmesi gerektiği mahkemelerce netleştirilmiştir.¹²⁰ Sınır dışı kararlarına itirazlar, uluslararası koruma prosedürlerine yapılan itirazlardan ayrı ilerleyen etkili bir başvuru yöntemidir.¹²¹ Aralık 2019'da YUKK'a getirilen değişikliklerle ülkede kalma hakkına getirilen istisnaların ortadan kaldırılması ile artık bu başvuruların "otomatik askıya alma ve durdurma" etkisi vardır.¹²²

Ancak, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurulmalıdır.¹²³ Avukatlar, özellikle süreçte çeviri gerektiği veya idari gözetim altındaki bir müvekkile erişimde zorluklar yaşandığı durumda, bilgilerin toplanarak yedi gün içinde temyiz başvurusunda bulunmanın son derece zor olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kısa tutulan süre, hem adalete erişimi hem de avukat-müvekkil ilişkisinin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.¹²⁴ Bu yeni süre sınırları, mültecilerin korunması hususunda 2020'deki en olumsuz değişikliklerden biri olarak kabul edilmektedir. Bazı mahkemeler 7 gün kuralını çok katı uygulamaktadır. İdare Mahkemesi'nin sınır dışı kararlarına yapılan itirazlara ilişkin kararları, artık kesin karar olduğu için bu büyük bir sorun teşkil etmektedir. Sınır dışı etme ve idari gözetim kararlarına itiraz, farklı illerde farklı uygulamalarla değerlendirilmektedir, zira uygulamaları standartlaştıracak yüksek yargı organları veya üst makamlar mevcut değildir. Avukatlara göre, bu kadar kısa sürede bir temyiz başvurusu hazırlamak ve teslim etmek çok zordur.¹²⁵ Bildirim yükümlülüğü, geri gönderme merkezlerinde yaygın görülen sorunlardan biridir. Yedi günlük süre sınır dışı etme kararının tebliği ile başladığı için özel bir önem taşımaktadır. Başvuru sahibinin dosyası İGİM tarafından mahkemeye gönderildiğinde bazen herhangi bir tebliğ bulunmamaktadır. Bu durumda İGİM bazen belgeleri mahkemeye göndermeden önce "imza vermeyi red etti" gibi bir not ekler. Bu hukuka aykırı uygulamaya bir dava ile mahkemede itiraz edilmiştir.¹²⁶ **Van**'da bu yedi gün sınırı katı şekilde uygulanmamıştır, ancak avukat desteği alabilenler azınlıktır.¹²⁷ **İstanbul** İdare Mahkemelerinin genel olarak yaklaşımı olumludur ve süreler açısından daha esneklerdir. Rusya, Özbekistan ve Tacikistan vatandaşları için verdiği olumlu kararlar da mevcuttur.¹²⁸ **Manisa** 1^{inci} İdare Mahkemesi, sınır dışı karara karşı yapılan itirazlarda 7 günlük süreye sıkı sıkıya bağlıdır.¹²⁹ 2021'de GİB'den İGİM'lere 29 Mart 2021 ve 25 Ekim 2021 tarihli iki ayrı iç yazı yollanmıştır, bu da YUKK Madde 60-65 arası hususlar ile doğrudan bağlantılı olup dava gününü bekleyen veya hukuki bir sorunu olan yabancı uyruklularla ilgilidir. Bu iç yazılar, yabancılara yönelik maddelerin kapsamını genişletmektedir; halkın tepkisine neden olabilecek bir beyanı olanlar veya böyle bir suça karışanlar artık bu hükümler kapsamına girer gibi ifadeler içerir. Yabancılara karşı açılan böyle bir dava varsa, İGİM'ler durumlarını değerlendirecek ve sınır dışı kararı verebilecektir. Siyasi bağı olan (PYD ve IŞİD gibi) cezai soruşturmalarda, böyle bir soruşturmanın salt varlığı bile, sınır dışı kararı verilmesi için yeterli olabilir. Beraat etmiş olmak dahi sınır dışı kararını durdurmaz. Yargılaması devam eden ve basit suçlar nedeniyle mahkemeye çıkarılanlar için bile sınır dışı kararları verilmeye başlanmıştır.¹³⁰ **İzmir**'de mülteciler tarafından kimlik kartlarındaki bilgileri değiştirmek için gidilen bir veri doğrulama merkezleri bulunmaktadır. İGİM'den ayrı bir binası vardır. İlgili iki yazıda da, GİB'nin kullandığı yazılımın (Göç Net veritabanı), artık UYAP'a bağlı olduğu ve yabancı uyrukluların haklarında açılan davalarda vs. kişisel bilgilerinden yararlanılabileceği ima edilmiştir. GİB geçmişte bu erişime sahip değildir. GİB, nihai bir kararın yürürlükte olup olmadığına bakmaz - yabancıyla bağlantılı bir

¹²⁰ İzmir 6^{ncı} Bölge Mahkemesi, Karar No. 2017/1109, 15 Eylül 2017. İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi'nin verdiği 15 günlük sürenin dolmasından dolayı itirazı kabul edilemez bulan kararı bozmuştur.

¹²¹ YUKK, Madde 53.

¹²² 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TSm0zU>. YUKK, Madde 53(3). Bu sürenin Türkiye Anayasası'na uygun olduğuna karar verilmiştir:

¹²³ Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2016/135, 14 Temmuz 2016: <http://bit.ly/2DQwB8m>.

¹²⁴ İstanbul Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹²⁵ İzmir'de görüşülen sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹²⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021. Dava/vakalara atıfta bulunulmamıştır.

¹²⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹²⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹²⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹³⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

suç dosyası bulması yeterlidir. Geçmişte veri doğrulama merkezlerinde yabancıların G87 gibi güvenlikle ilgili bir tahdit kodu varsa sınır dışı işlemleri başlatılabiliyordu. Bununla birlikte, GİB'nin bu iç yazılarına göre, komşusuyla basit bir kavgaya karışsa bile kişiler hakkında sınır dışı sürecinin başlatılması mümkündür.¹³¹

İtirazlar artık sınır dışı etmeyi durdurduğundan ve bu uygulama hukuka uygun olduğundan, avukatların ihtiyati tedbir olarak sınır dışı işleminin durdurulması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmasına gerek kalmamıştır; avukatların ancak, idari organlarca müvekkillerin hukuka aykırı bir şekilde sınır dışı edilmesi veya olası bir AIHM başvurusunun güvence altına alınması durumlarında buraya başvurmaları gerekir.¹³² Birinci derece İdare Mahkemesi kararları Türkiye'de kamuoyu ile paylaşılmadığından, uzmanlar ve avukatlar için adli incelemenin etkinliğini ve kalitesini değerlendirmek zordur. Geçmişte, İdare Mahkemeleri sınır dışı kararlarının gözden geçirilmesi sürecinde geri göndermeme ilkesini standart olarak işletmemişlerdir. Sınır dışı işleminin İdare Mahkemeleri tarafından geçici olarak durdurulduğu durumlarda bile, mahkeme kararlarına keyfi olarak uyulduğu ve söz konusu işlemlerin polis memurlarına bağlı ve değişken olduğu bildirilmektedir.

Sahadaki aktörlerden biri, 2021 yılında **İzmir**'de, sınır dışı itirazlarında başarı oranını %90 olarak telaffuz etmiştir. Ancak Suriyelilerin davalarıyla ilgili ciddi sorunlar vardır. **Manisa 1^{inci} İdare Mahkemesi**, yabancı bir trans için ihtiyati tedbir kararı almıştır. **Aydın** Mahkemesi, ülkeye usulsüz giriş yapmayı sınır dışı nedeni olarak kabul etmektedir.¹³³ Başka bir aktör **Ankara, Bursa** ve **İstanbul** idare mahkemelerinden olumlu kararlar elde edebilmiştir. Avukat, konsolosluktan başvuru sahibinin aile durumu, eğitim geçmişi vb. ile ilgili bilgi talep etmiştir. Bu ara yazışmalar yardımıyla sınır dışı kararının kişinin hayatı için önemli tehdit teşkil ettiği savunulmuştur. Konsolosluğun duruşmaya katılımı da hakim kararını etkilemiş olabilir.¹³⁴

2021 yılında **İzmir**'de, sınır dışı kararlarına itirazları kabul edilen kişiler, 2019'dan itibaren GİB resmi iç yazısına dayanılarak yeniden başvuruları değerlendirilmek üzere uzak Anadolu kentlerine gönderilmiştir. Bir davada bir avukat mahkemeden ihtiyati tedbir olarak geçici durdurma kararı alabilmiştir. Aile üyelerinin yanında olmadığı evli olmayan yalnız yabancılar haricinde İGİM bu uygulamayı 2021 yılı sonunda durdurmuştur.

2019 yılında İranlı Hristiyan bir kişinin sınır dışı edilmesine ilişkin **Van 1^{inci} İdare Mahkemesi**nden olumlu karar çıkmıştır. Başvurucunun İran'daki ceza davasından kanıtları çevirileriyle beraber sunması, olumlu kararın altındaki etmen olmuştur. Başvurucu, Van'da üzerinde kimliği olmadan yakalanmış ve sınır dışı edilmek üzere geri gönderme merkezine gönderilmiştir. Avukatına vekalet veremediği için geri gönderme merkezi yönetimi tarafından uluslararası koruma başvurusu reddedilmiştir. Müvekkile, hızlandırılmış prosedürün uygulanacağı söylenmiş, ancak gözetim altında kaldığı 11 ay boyunca Van İl Göç İdaresi'nden yanıt alamamıştır. Başvurusu, ancak Van 1^{inci} İdare Mahkemesi'nin sınır dışı etme kararını iptal eden olumlu kararından sonra kabul edilmiştir. Geri gönderme merkezinden serbest bırakılması hakkında avukatına bilgi verilmemiştir. Geri gönderme merkezinden salıverilmesi için üç kez başvuru yapılmasına rağmen başvuruların hiçbir hukuki gerekçe gösterilmeden reddedilmesinden sonra, "idari gözetim süresinin yeterince uzun sürdüğü" gerekçesiyle Van'da haftalık imzaya tabi tutularak serbest bırakılmıştır. Bu kişi Van'da kayıt yaptırıp uluslararası koruma aldıktan sonra aile birleşimi için başvurmuştur.¹³⁵

İzmir'de önemli bir davada, YUKK Madde 55(2) Madde uyarınca özenli değerlendirme yapılması gerektiği gerekçesiyle yapılan kararın iptali başvurusu kabul edilmiştir. Başvurucu Malili olmasına rağmen, yalan söylediği gerekçesiyle yetkililer tarafından Kamerunlu olarak kayda girilmiş ve bu da sınır dışı gerekçesi teşkil etmiştir. Mahkeme, geri dönen kişinin gerçek ad ve uyruğunun öğrenilmesi için yeterli özen gösterilmediğine ve

¹³¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹³² İstanbul Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹³³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹³⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

¹³⁵ Van 1^{inci} İdare Mahkemesi, Dava No. 2018/2558, Karar No. 2019/981, tarih 30/04/2019

düzgün değerlendirme yapılmadığına, dolayısıyla sınır dışı işleminin iptal edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Vatandaşlık değerlendirmesi, YUKK Madde 55(2)'nin gerektirdiği ölçüde etkili bir şekilde gerçekleştirilmemiştir.¹³⁶

Sınır dışı işlemleri genelde **Van**'dan yapılır, kişiler İran ve Afganistan uyruklu ise kendi ülkelerine, değilse Türkiye'nin güvenli saydığı başka bir ülkeye gönderilmektedir. **Van**'daki GGM'de, gönüllü geri dönüşle ilgili broşür ve materyaller sunulurken, uluslararası koruma veya adli yardıma ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Avukatlar bu nedenle sistemin geri dönüş odaklı olduğunu varsaymaktadırlar. İtirazda bulunduktan sonra bile müvekkilleri sınır dışı edilmiştir. Potansiyel geri dönüş işlemlerinde, gönüllü geri dönüş belgesini imzalamaları için kişilere yanlış veya hatalı bilgiler verildiğine dair iddialar mevcuttur. Çoğu durumda, imzalar avukat olmadan alınmıştır. Bir avukatın ilgilendiği **Van**'daki üç gönüllü geri dönüş vakasında, müvekkillerin hiçbiri gerçek anlamda "gönüllü" değildir. Bir vakada, iki İranlı, geri gönderme merkezinde kalmak istemedikleri için formu imzalamıştır. Bir diğer vakada, Türkiye'de uzun dönem ikamet izni olan bir yabancı, arkadaşıyla tatildayken Bodrum'da polis tarafından yakalanmıştır. Polisler, kişinin arabasında şişme bot bulduğunda, bunu Türkiye'yi yasadışı yoldan terk etmeye çalışacağına dair kanıt varsaymıştır.¹³⁷ Kişi İran'a sınır dışı edilmek üzere geri gönderme merkezine gönderilmiştir. Kişi şimdi İran'dadır ve Türkiye'ye dönmek istemektedir. Ancak adına düzenlenmiş tahdit kodu ile kişinin 18 ay Türkiye'ye girmesi yasaklanmıştır.¹³⁸ Suriyelilere yönelik sınır dışı kararı, kayıtlarını otomatik olarak sonlandırır. Bu kararların birçoğu, İzmir İdare mahkemesinde iptal edilmiştir. Mahkemenin, başvuru lehine karar vermesiyle geçici koruma kaydı yeniden etkinleştirilmiştir. Ancak geri gönderme merkezinde avukata ulaşılamazsa, psikolojik baskı nedeniyle gönüllü geri dönüş formu imzalanması olasıdır. Suriyelilerin çoğu, gönüllü geri dönüş formu imzaladıktan sonra Türkiye'ye geri dönmektedir. Bazıları korkudan geçici koruma başvurusu yapmak istememekte ve kayıtsız halde yaşamaktadır. Geri gönderme merkezlerinde Suriyelilere psikolojik baskı uygulanmaktadır. Gönüllü geri dönüş formunu imzalamazlarsa 1 yıl idari gözetim ile tehdit edilmektedirler. Bazı illerde birinci derece mahkemelerin verdiği kararlar kesin olduğu için bu durum sorun yaratmaktadır. Geri gönderme merkezleri hapisane gibi yönetilmektedir. Takipsizlik kararı almaları bile mültecilerin GGM'de 6 aydan 1 yıla kadar tutulmalarını engelleyememektedir. Hiçbir somut gerekçesi olmayan bazı soruşturmalarda birlikte IŞİD'le ilgili çok sayıda operasyon ve polis baskınları yapılmakta ve kişiler gözetim altına alınmaktadır. Takipsizlik kararının alınması 3 gün sürebilmekte ama aynı durumda olan bir kişi 10 ay gözetim altında tutulabilmektedir.¹³⁹ **İzmir** GGM'den gerçekleşen geri dönüşlerin "gönüllü" olmadığına dair mahkeme kararı mevcuttur. Tehdit yoluyla formları imzalamaya zorlandıkları veya kendilerine yanlış bilgi verildiğini bildiren kişiler olmuştur.¹⁴⁰ Genel olarak gönüllü geri dönüşü teşvik edilmelerine rağmen, okuma yazma bilmeyen Suriyeli bir kişinin parmak izi zorla alınmaya çalışılırken parmağının kırıldığına yönelik iddialar da mevcuttur. "Gerçek" gönüllü dönüş taleplerinin değerlendirilmesi daha uzun sürmüştür. Örneğin, Pakistanlı bir mültecinin gönüllü dönüş işlemleri üç ay sürmüştür.¹⁴¹ Önerilen geri dönüşleri kabul etmeyen kişiler, **Antep** ve **Hatay** GGM'ye gönderilmiş ve bu kurumlar sıklıkla mültecilerin kötü muameleye ve fiziksel baskıya tabi tutularak gönüllü geri dönüş formları imzalamaya zorlandığının bildirildiği yerlerdir.¹⁴² Türk Kızılayı İzmir Şubesi ile İGİM arasında, 2020 yılında Türk Kızılayı'nın gönüllü geri dönüş formlarının imzalanma süreçlerini denetlemesine olanak tanıyan bir protokol imzalanmıştır. 2020 yazı itibarıyla İzmir'de gönüllü geri dönüş formlarının imzalanması konusunda BM Mülteci Örgütü, Türk Kızılayı veya başka bir STK tarafından denetleme gerçekleştirilmemiştir.¹⁴³

¹³⁶ İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi, Dava No. 2019/692 2019/1331.

¹³⁷ YUKK Madde 5(1)'in öngördüğü şekilde sınır kapılarından olmamak üzere.

¹³⁸ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹³⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹⁴⁰ İzmirde aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020. Gönüllü geri dönüş formlarının nasıl imzalandığına yönelik, ayrıca bkz.: Deportation Monitoring Aegean, 'Surrendered to Harmandalı Removal Prison – How EU policies lead to expulsion and maltreatment of migrants deported to Turkey', 4 Haziran 2019: <https://bit.ly/3aeDHig>; GGM'lerdeki koşullar için bkz. Bianet English, 'Harmandalı Removal Center Told from Inside: Battery, Attempted Suicide, Illness, Death', 23 Temmuz 2019: <https://bit.ly/3bmYOjM>.

¹⁴¹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹⁴² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁴³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

Güneydoğu Anadolu bölgesinde, geri gönderme merkezlerinden gönüllü geri dönüşler devam etmektedir ve geri dönenlerin çoğu Suriyelidir. Geçtiğimiz yıla benzer şekilde, geri gönderme merkezlerinden yapılan gönüllü geri dönüşler BM Mülteci Örgütü denetimine tabi tutulmamıştır.

Aktivistler, 2020'de gerçekleşen gönüllü geri dönüşlerin bazılarının zorlu ekonomik şartlar ve COVID-19 nedeniyle gerçekleştiğine inanmaktadır. İGİM'lerden yapılan gönüllü geri dönüşler, geri gönderme merkezlerindekiyle kıyasla daha "gönüllü" gerçekleşmiştir. **İstanbul** Kumkapı İGİM'den dönmek isteyenlerin çoğunun gönüllü olarak geri döndükleri düşünülmektedir, oysa 2020 yılında bağımsız araştırmacılar ve STK'lar tarafından "gönüllü geri dönüş" görüşmelerine katılım olmamış ve BM Mülteci Örgütü nadiren bu görüşmelerde yer almıştır. Bu da kişilere yeterli bilginin ve Suriye'deki durum hakkında ayrıntılı bilginin verilir verilmeyişinin bilinmediği anlamına gelmektedir. (**Çanakkale**) Ayvacık GGM'de İranlı bir kişinin uluslararası koruma başvurusu reddedildikten sonra gönüllü geri dönüş formu imzaladığı bir vaka yaşanmış, bu kişinin eşi, bunun gönüllü bir geri dönüş olduğunu söylemiştir, söylenene göre BM Mülteci Örgütü bu kişinin durumunu kontrol etmiştir.

Destek sağlanarak gerçekleşen gönüllü geri dönüş işlemleri hakkındaki YUKK Madde 60(a) kapsamına, Aralık 2019'da getirilen değişikliklerle, menşe ülkelerine gönüllü dönüş durumunda, GİGM tarafından uygun görülen kişilere aynı veya nakdi destek sağlanabileceği eklenmiştir.¹⁴⁴ 2020'de uygulamada böyle bir durum bildirilmemiştir. Gönüllü geri dönüşler için fon eksikliği yaşandığı gözlenmiştir. IOM ile GİB arasında bir protokol mevcuttur ve IOM kişilere uçak biletlerinin satın alınması ve gönüllü geri dönüş süreçlerinin denetlenmesi süreçlerinde destek sunmaktadır. Bazı aktörler, geri gönderme merkezlerinde gönüllü geri dönüş formu imzalamaya ikna edilen kişilerin genellikle Türkiye'ye tekrar geri döndüklerini ifade etmişlerdir. Geçici koruma yönetmeliği, Türkiye'ye tekrar gelinmesi üzerine yapılan yeni başvurularda, sonlandırılmış olan kayıtların yeniden etkinleştirilmesini düzenlediği için yeniden gelişlere teorik olarak bir yasal dayanak sağlamaktadır. Ancak uygulamada, kişiler ya önceki kayıtlarına erişememekte ya da başvuruları reddedilmekte, kararlar için temyize gitmek durumunda kalmaktadırlar.¹⁴⁵ COVID-19'un ilk günlerinde sınırlar uzun bir süre kapalı kalmıştır. COVID-19 nedeniyle Mart-Eylül 2020 arasında sınır dışı işlemleri askıya alınmıştır. Sınır dışı edilemeyen kişiler GGM'lerden salıverilmiştir. Sınır dışı işlemleri Eylül 2020'de yeniden başlamış, Afganistan, Pakistan ve Suriye vatandaşları sınır dışı edilmiştir, ancak 2019'a kıyasla daha az kişi bu işlemlere tabi tutulmuştur. Sınır dışı edilenlerin çoğunun adı ceza davalarına karışmıştır. Eski hükümlüler de kamu düzeni bahane edilerek sınır dışı edilmiştir. Daha önce, avukatların sınır dışı kararlarının durdurulması için başvurularında, GİB'ye yazılı tebligat yapılması gerekmektedir COVID-19 nedeniyle avukatlar artık e-posta yoluyla bildirim yapabilmekte ve bu bir iyi uygulama örneği teşkil etmektedir.¹⁴⁶ 2021'de bir vakada sınır dışı kararı iptal edilmesine rağmen yabancı uyruklu bir kişi bir yıl boyunca geri gönderme merkezinde tutulmuştur, sebepse 'kamu düzenini tehdit edeceği' endişesidir. Sulh ceza mahkemeleri genellikle keyfi ve gerekçesiz karara varırlar. Hassas gruplar hakkındaki idari gözetim kararları genellikle bu mahkemelerde bozulur. Değerlendirme öznel olduğu için yeknesaklık yoktur.¹⁴⁷

2.3. Anayasa Mahkemesine itiraz prosedürü

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) bireysel şikayet prosedüründen sonra uygulanan ve kısmen AİHM'de Türkiye'ye yönelik şikayetlerin azaltılmasını amaçlayan bir prosedür olarak, Anayasa Mahkemesine bireysel itiraz başvurusu prosedürü mevcuttur. Kişiler, mevcut tüm idari ve yargı başvuru yollarının tükenmesinden sonraki 30 gün içinde "Türkiye Anayasası tarafından sağlanan ve AİHS ve Protokolleri ile korunan temel hak ve özgürlüklerin" ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvurularını

¹⁴⁴ Mülteci-Der, *Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Türkiye*, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYoVQ>.

¹⁴⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹⁴⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁴⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

Anayasa Mahkemesine yapabilirler.¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda, başvuran kişiler hakkında verilen kararların otomatikman askıya alınması etkisi olmasa da, bu kişiler “yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike olduğu iddiası” üzerinden, Anayasa Mahkemesi İç tüzüğü’nün 73’üncü maddesi uyarınca acil bir geçici tedbir talep edilebilir. Anayasa Mahkemesine yapılan bu acil başvuru prosedürü, sınır dışı edilmesi durumunda iade edileceği ülkede ilgili kişinin yaşam hakkının ihlal edilmesi ve işkence ve kötü muameleye tabi tutulması riski olduğu durumlarda AİHM Kural 39 prosedürü ile benzerdir.

Anayasa Mahkemesinde bireysel şikayet prosedürünün sınır dışı edilme kararını otomatik olarak askıya alma etkisi olmasa da ve ayrı bir geçici tedbir talebinde bulunulup Mahkeme tarafından dava ile talebin değerlendirilmesi gerekse de, AİHM, *Sakkal ve Fares v. Türkiye* davasında Türkiye’den sınır dışı işlemlerini durduran Anayasa Mahkemesi içtihadını göz önünde bulundurarak bunun etkili bir hukuki yol teşkil ettiğine karar vermiştir. İlk tedbir kararı, 2014 yılında, siyasi görüşleri nedeniyle işkence görüp hapsedilen Cezayirli bir siyasi muhalifin davasında alınmıştır.¹⁴⁹ Uygulamada, Anayasa Mahkemesi avukata erişim veya *geri gönderme ilkesi* gibi farklı konularda geçici tedbir kararları veriyor gibi görünmektedir¹⁵⁰

676 sayılı KHK’nın yürürlüğe girmesinden bu yana, sınır dışı işleminin önlenmesine yönelik tek etkili yol, geçici tedbir talebi ile birlikte Anayasa Mahkemesine yapılan başvurular olmuştur. Bu durum 2019’da değişmiştir. Anayasa Mahkemesi *Y.T.* davası üzerinden 12 Haziran 2018’de, sınır dışı edilme kararına karşı başvurulabilecek etkili bir yargı yolu bulunup bulunmadığı ve etkili başvuru hakkının ihlal edilip edilmediği konusu ile ihlalin yapısal sorundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırmak için pilot karar usulünü benimsemiştir.¹⁵¹ Temmuz 2019 tarihli kararında mahkeme,¹⁵² YUKK Madde 53(3) ve 54’ün gözden geçirilmesi gerektiğini ve sınır dışı işleminin yapısal bir sorun ve ciddi insan hakları ihlalleri yaratabileceği durumlarda, sınır dışı işlemine karşı yapılan itirazların askıya alma/durdurma etkisi olması gerektiğine hükmetmiştir. Mahkeme, yetkililere gerekli yasal değişiklikleri yapmaları için bir yıl süre vermiş, aksi takdirde Mahkeme, sınır dışı edilmelerin durdurulması için geçici tedbir talebiyle yapılan tüm başvuruları incelemek durumundadır. Mahkemeye göre, 29 Ekim 2016 ile 8 Nisan 2019 tarihleri arasında bu türden 1545 başvuru yapılmıştır. Mahkeme ayrıca başvuruçunun sınır dışı edilmeme talebini de kabul ederek tazminat ile avukatlık ücretinin ödenmesine hükmetmiştir. Aralık 2019’da YUKK içindeki bu ilgili madde ve diğer maddelerde yasal değişikliğe gidilmiştir.¹⁵³ İdari bir organın müvekkillerini hukuka aykırı bir şekilde sınır dışı etmesi durumunda veya olası bir AİHM başvurusunu güvence altına almak için bazı avukatlar, halen Anayasa Mahkemesine başvurmaktadır.¹⁵⁴ Başvuran kişinin avukat/hukuki temsilcisi, Anayasa Mahkemesinin geçici tedbir alınmasına hükmettiği kararı İGİM’e iletebilir ise, sınır dışı kararı engellenebilmektedir.¹⁵⁵ Avukatların alınan geçici tedbir kararları hakkında İGİM’e bilgilendirme yapamadığı ve akabinde sınır dışı işlemlerinin gerçekleştiği vakalarla karşılaşmıştır.

2021’de bir avukat, ihtiyati tedbir amaçlı Mahkemeye başvurulmamasının sorun yarattığını, tedbir eksikliği nedeniyle hukuksuz sınır dışı işlemlerinin yürütüldüğünü belirtmiştir.¹⁵⁶ Başka bir aktör, *Y.T.* kararından sonra, Anayasa Mahkemesinin olumsuz veya kabul edilemezlik kararları vermeye başladığını belirtmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi yeni ve içtihadı ilgilendiren bir karara varmıştır. Anayasa Mahkemesine göre,

¹⁴⁸ 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Madde 45-51. Anayasa

¹⁴⁹ Mahkemesi, *Rida Boudraa Kararı*, No. 2013/9673, 30 Aralık 2013. Ayrıca bkz. Mülteci.net, "Anayasa Mahkemesi İlk “Geçici Tedbir” Kararını Verdi", 24 Şubat 2014: <https://bit.ly/2pKkXSj>.

¹⁵⁰ AİHM, *Sakkal ve Fares v. Türkiye*, Başvuru No. 52902/15, Karar tarihi: 7 Haziran 2016, parag. 64. Mahkeme, 26 Ekim 2015’te Kural 39 geçici tedbir kararı vermiş olup, başvuruyu kabul edilemez bularak reddetmiştir.

¹⁵¹ Anayasa Mahkemesi, Pilot Karar No. 2016/22418, 12 Haziran 2018: <https://bit.ly/2SaX5sn>.

¹⁵² Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2016/22418, 30 Mayıs 2019: <https://bit.ly/2wHa3Eq>.

¹⁵³ 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TSm0zU>.

¹⁵⁴ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020

¹⁵⁵ Aksine, işlemlerin muhatabı olarak İdare Mahkemesi kararları İGİM’e bildirilir.

¹⁵⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

uluslararası koruma başvurularının reddedilmesinin yaratacağı olası bir tehlike mevcut değildir.¹⁵⁷

3. İltica başvurusunun kayıt altına alınması

Göstergeler: Kayıt Süreci

1. Sığınmacıların başvuru yapması için kanunda bir zaman sınırı var mı? ☐ Evet ☒ Hayır
❖ Öyleyse, başvuruların yapılabileceği konusunda belirlenen zaman aralığı nedir?
2. Sığınmacıların resmi başvuru yapması için kanunda bir zaman sınırı var mı? ☒ Evet ☐ Hayır
❖ Öyleyse, başvuruların yapılabileceği zaman aralığı nedir?
 - 15 gün içinde İGİM'e başvurulmalıdır
3. Kayıt ve başvuru süreci kanun veya uygulamada farklı aşamalar mı teşkil eder? ☒ Evet ☐ Hayır
4. Başvurunun yapıldığı yerle başvurunun değerlendirilmesinden sorumlu kurum aynı mı? ☒ Evet ☐ Hayır
5. Elçilikler, konsolosluklar veya diğer dış temsilciliklere başvuru yapılabilir mi? ☐ Evet ☒ Hayır

YUKK'a göre, uluslararası koruma başvurularını almak ve bunları kayıt altına almakla sorumlu olan yetkili makam İl Göç İdaresidir.¹⁵⁸

3.1. Ülke içindeki uygulama/başvurular

Uluslararası koruma başvuruları, başvuru sahiplerinin İl Göç İdaresine bizzat başvurmaları ve taleplerini kişisel olarak sunmaları gerektiği belirtilen "Valiliklere" "şahsen" gerçekleştirilir.¹⁵⁹ Uluslararası koruma başvuruları bir avukat veya yasal temsilci aracılığıyla gerçekleştirilemez. Bununla birlikte, bir kişi, eşi, 18 yaşından küçük çocukları ve bakımından sorumlu olduğu yetişkin kişiler de dahil olmak üzere ailesi adına YUKK Madde 3(1)(a) gereğince başvuruda bulunabilir.¹⁶⁰ Bakımından sorumlu olduğu yetişkinler adına başvuruda bulunmak isteyen kişiler durumunda, yazılı onay alınması gerekir.

Kanuna göre, uluslararası koruma talebinde bulunmak amacıyla İl Göç İdaresine fiziksel olarak erişebilecek durumda olmayan kişiler söz konusu olduğunda, İl Göç İdaresinden başvuruyu işleme koymak için başvuran kişinin bulunduğu yere yetkililer yönlendirilebilir.¹⁶¹ Aynı minvalde, refakatsiz çocuklar ve ildeki belirlenmiş kayıt birimlerine erişemeyen diğer kişilerle, bu kişilerin bulundukları yerlerde kayıt görüşmeleri yapılabilir.¹⁶² Bugüne kadar bu hükümlerin pratikte uygulandığına dair hiçbir emare yoktur. YUKK Madde 65, bölgede, alıkonulmuş durumda veya sınır kapılarında, böyle başvuruda bulunan kişilere herhangi bir zaman sınırı getirmemektedir. Ancak, Madde 65(4) başvuru sahiplerine, yasa dışı girişlerinin veya kalışlarının geçerli nedenlerini açıklamak kaydıyla bu konulardan dolayı haklarında cezai işlem yapılmaması için ön koşul olarak yetkili makamlara "makul bir süre içerisinde" başvurma sorumluluğunu yükler. "Makul bir süre içerisinde" gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine ilişkin

¹⁵⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹⁵⁸ Türkiye idari olarak 81 ile bölünmüştür. İl valiliği her ildeki en yüksek idari makamdır. Bu nedenle, tüm devlet kurumlarının il müdürlükleri, Valiliğe bildirimde bulunur. Uluslararası koruma için yapılan tüm başvuruları kayıt altına almaktan sorumlu olan kurum, teknik olarak İl Valiliği yetkisi altında hizmet veren İl Göç İdaresidir.

¹⁵⁹ YUKK, Madde 65(1).

¹⁶⁰ YUKK, Madde 65(3).

¹⁶¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(1)

¹⁶² YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(2)

böyle başvurularda koşullar ayrı ayrı değerlendirilir.¹⁶³

YUKK, uluslararası koruma başvurularının İGİM tarafından kayıt altına alınacağını belirtir.¹⁶⁴ Başvuru sahipleri başvuru, kayıt ve mülakat aşamalarındaki kişisel görüşmelerde tercümanlık hizmeti talep edebilir ve talep üzerine bu hizmet sağlanır.¹⁶⁵

Uygulamada, uluslararası koruma prosedürüne erişim 2018'de önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Oysa, daha önce İl Göç İdaresi ile BM Mülteci Örgütü arasında bir "paralel prosedür" düzenlemesi bulunuyordu, buna göre kayıtlar **Ankara**'da BM Mülteci Örgütü ve uygulama partneri SGDD-ASAM'da alınıp başvuru yapmaları için uydu kentlerdeki İGİM'lere yönlendirilirken,¹⁶⁶ BM Mülteci Örgütü, 10 Eylül 2018 tarihinde Türkiye'deki kayıt faaliyetleri sona erdirmiştir.¹⁶⁷ BM Mülteci Örgütü korumaya erişim ve korumanın teşvik edilmesi konusunda ise aktif görevini sürdürmektedir.

Uluslararası koruma başvuruları şimdilerde resmi olarak 81 ilden herhangi birinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından alınmaktadır. Bununla birlikte, uygulamada, bir sığınmacı İl Göç İdaresine başvurup kayıt yaptıramıyorsa, başvurusu ve kayıt süreci için kişi "uydu kente" yönlendirilmektedir.¹⁶⁸ Kişilerin, 15 gün içinde yönlendirildikleri "uydu kent" bünyesinde bulunan İl Göç İdaresine başvurmaları ve kayıtlarını yaptırmaları beklenmektedir. 15 gün içinde başvuruyu tamamlamamak, başvurunun geri çekilmiş sayılmasına ("statünün geri çekilmesi") neden olur. GİB, ulaşım masraflarına destek sağlamaz ancak başvuru sahiplerini bu konuda yardım almaları için SGDD gibi STK'lara yönlendirir.

YUKK Madde 69, İl Göç İdaresi tarafından kayıt işleminin tamamlanması için herhangi bir zaman sınırı koymaz, ancak YUKK Uygulama Yönetmeliği (RFIP), GİB tarafından başvuruların "en kısa sürede kurumsal yazılım sisteminde" kayıt altına alınması gerektiğini vurgular.¹⁶⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliğine göre belirlenebiliyorsa başvuru aşamasında mülakat zamanı ve yeri tebliğ edilir. Belirlenememesi halinde mülakat zamanı ve yeri başvuru sahibine daha sonra bildirilir.¹⁷⁰

Ancak, uygulamada, Eylül 2018'de GİB tarafından sürecin devralınması, uluslararası koruma prosedürüne erişimde ciddi engellerle karşılaşılmasına yol açmıştır. 2019'da sorunlar devam etmiş ve Suriyeli olmayanların kayıt sürecinin devralınmasından sonra keyfilik artmıştır.¹⁷¹ Standart bir uygulama olmadığı için genel sistemi değerlendirmek zordur.¹⁷² Ancak, temel kamu politikası, kişileri kayıt dışı bırakmak ve bu nedenle hassas gruplar dışında özellikle Afganları Türkiye'yi terk etmeye zorlamak yönünde gibi görünmektedir.¹⁷³ Afganlar bu nedenle göç sisteminde 'kayıtsız düzensiz göçmen' olarak tutulmakta ya da uluslararası koruma başvuruları alındığında hızlandırılmış prosedürde muamele görmektedir.¹⁷⁴ 2020'de COVID-19 nedeniyle sorunlar daha da artmıştır.

Kayıt görüşmesi; kimlik bilgileri, ülkeye geliş nedeni, menşe ülkeden ayrıldıktan sonraki deneyim, geliş rotası, Türkiye'ye geliş yolu, başka bir ülkede önceki uluslararası koruma başvurusuna dair bilgi gibi

¹⁶³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(5)

¹⁶⁴ YUKK Madde 69(1)

¹⁶⁵ YUKK Madde 70(2)

¹⁶⁶ Daha fazla bilgi için Bkz. AIDA, Country Report Turkey, 2017 Update, Mart 2018: <https://bit.ly/211S9fS>, s.27-28

¹⁶⁷ UNHCR, 'UNHCR will end registration process in Turkey on 10 September 2018': [https://](https://bit.ly/2HRy2FO)

¹⁶⁸ bit.ly/2HRy2FO. Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁶⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 70(4)

¹⁷⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 66(2)

¹⁷¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁷² Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹⁷³ Görüşülen sahadan bir aktör ve Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹⁷⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

bilgiler ve ilgili belgeleri bir araya getiren bir görüşmedir.¹⁷⁵ İGİM, tüm belgelerin sunulduğuna emin olmak için başvuru sahiplerinin kişisel eşyalarını kontrol edebilir, üzerlerinde arama yapabilir.¹⁷⁶ Bir başvuru sahibinin kimliğini doğrulamak için belge sunamaması durumunda, kayıt yetkilileri kişisel araştırmalar ve diğer araştırmalardan toplanan bilgilerin analizine güvenir. Bu tür kimlik taramasının ilgili bilgiyi sağlayamaması durumunda, başvuru sahibinin beyanları esas kabul edilir.¹⁷⁷

Bir başvuru sahibinin kamu sağlığını tehlikeye düşürebilecek tıbbi bir durumu olabileceğine dair endişeler varsa, sağlık kontrolünden geçirilebilir.¹⁷⁸ Özel ihtiyaçlarla ilgili bilgiler de kaydedilmelidir.¹⁷⁹ BM Mülteci Örgütü kayıt işlemlerinin 2018'de sona ermesinden bu yana, bunun İl Göç İdaresi tarafından nasıl ele alındığı belirsizdir. Bununla birlikte, tıbbi yardım alabilmelerini sağlamak için gebelik veya ağır hastalıklar gibi acil durumu olan sığınmacılar için kayıt sürecine özel olarak izin verildiği görülmektedir.¹⁸⁰ Sahadaki aktörlerden biri, uluslararası koruma statüsü için kayıt yaptıрма oranının 2018'den 2021'e %50 azaldığını tahmin ettiğini ifade etmiştir.¹⁸¹

Başvuru sırasında, sığınmacı, kendisini ifade edebileceği bir dilde uluslararası koruma başvurusu hakkında bilgiler içeren, yazılı ve imzalı bir beyanda bulunmalıdır. Bu beyan edilen nedenler arasında Türkiye'ye geliş nedeni ve varsa özel ihtiyaçlar da yer almalıdır.¹⁸² Okuma yazma bilmeyen kişiler bu şarttan muaftır. Ayrıca, başvuru sahibinin sahip olabileceği herhangi bir destekleyici belge de İl Göç İdaresi tarafından teslim alınmalı ve 24 saat içinde İl Göç İdaresine teslim edilecek olan standart bir Uluslararası Koruma Başvuru Bildirim Formu doldurulmalıdır.

Kayıt görüşmesinin sonunda, elektronik sistem ekranında kaydedilen tüm bilgiler, düzeltme yapma şansı korunarak başvuru sahibine eksiksiz olarak geri okunmalıdır.¹⁸³ Elektronik ortamda doldurulmuş olan kayıt formunun bir örneği, çıktısı alınarak başvuru sahibine verilmelidir.¹⁸⁴

Kanun uyarınca kayıt işlemleri tamamlananlara Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi verilmektedir.¹⁸⁵ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgelerinin yenilenmesi ve geçerlilik süresinin uzatılması konusunda yetkili kurum Bakanlıktır.¹⁸⁶ 24 Aralık 2019 tarihi itibarıyla YUKK uyarınca bu belge ayrıca Hızlandırılmış Prosedür veya kabul edilemezlik hükümlerinin doğduğu durumlarda da verilmektedir,¹⁸⁷ 6 ayda bir belgenin yenilenmesi yükümlülüğü kaldırılmıştır.¹⁸⁸

Bu düzenlemeyi takiben, İl Göç İdaresi, uluslararası koruma başvurusunun kayıt altına alınması amacıyla iltica başvurusunda bulunanları "uydu kentlere" yönlendirirken bu kişiler için artık bir Kayıt Belgesi düzenlenmemektedir. Başvuru sahiplerine verilen tek evrak, başvurularını yönlendirildikleri ilde İl Göç İdaresine kaydettikten sonra verilen 6 ay geçerli Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesidir.¹⁸⁹

¹⁷⁵ YUKK, Madde 69(2) - (4).

¹⁷⁶ YUKK, Madde 69(2); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 69(4).

¹⁷⁷ YUKK, Madde 69(3); YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 69(3)

¹⁷⁸ YUKK, Madde 69(6)

¹⁷⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 70(5)

¹⁸⁰ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁸¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹⁸² YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(5).

¹⁸³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 70(6).

¹⁸⁴ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 70(7).

¹⁸⁵ 18 Ekim 2018 tarih ve 7148 sayılı Kanunun 35. Maddesi ile değiştirilmiş olan YUKK, Madde 69(7).

¹⁸⁶ 24 Aralık 2019 tarih ve 7196 sayılı Kanunun 81. Maddesi ile değiştirilmiş olan YUKK, Madde 76(1).

¹⁸⁷ YUKK Madde 76(2)

¹⁸⁸ 24 Aralık 2019 tarih ve 7196 sayılı Kanunun 81. Maddesi ile değiştirilmiş olan YUKK, Madde 76(1).

¹⁸⁹ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

Bu da, sığınmacıların, uluslararası koruma başvurusu sürecinde olduklarını gösteren herhangi bir dokümanları olmadan, yönlendirildikleri illere seyahat etmeleri gerektiği anlamına gelir. Uygulamada, kişiler ülke genelinde polis kontrolleri sırasında sıklıkla gözetim altına alınırlar ve bu nedenle Geri Gönderme Merkezine transfer edilmeleri riski vardır (bkz. [Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınması](#))

Mart-Haziran 2020 arasında COVID-19 nedeniyle Türkiye'deki hemen hemen her şehirde uluslararası/geçici koruma kayıtları askıya alınmıştır. Uluslararası ve geçici koruma başvuruları çok az ilde yapılabilmekte ve bunun bilgisi kamuya açık değildir. Yalova'da başvuruların açıldığı, ancak iki hafta sonra kapatıldığı söylentileri yayılmıştır. Hem kayıt dışı mülteciler hem de yeni gelenler, prosedüre ve kayıt işlemlerine erişimde sorun yaşamışlardır.

Diğer birçok kamu kurumunda olduğu gibi, COVID-19 önlemleri nedeniyle İGİM binalarına fiziksel erişim gibi başka sorunlar da yaşanmıştır. Avukatlar **İzmir**'de İGİM binalarına ancak Sağlık Bakanlığı'nın COVID-19 vakalarını takip etmek için uygulamaya koyduğu kişisel HES kodu ile girebilmiştir.¹⁹⁰ **İstanbul**'da avukatlar, İl Göç İdaresi binalarına, özellikle Kumkapıdakine hiç girememiştir. Avukatlar idari personel yerine yalnızca kapıdaki güvenlikle konuşabilmiştir. Güvenlik görevlileri söylenenleri not alıp idareye iletmıştır. İdare ile avukatlar arasındaki iletişim zor olmuş ve bu nedenle etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkıyla ilgili kaygıları artırmıştır.¹⁹¹ **Van**'da BM Mülteci Örgütünün mülteci olarak tanıdığı başvuru sahipleri bile çağrılarak başvurularının reddedildiği bildirilmiştir. En sorunlu grup ise GİB tarafından başvuruları geri çekilmiş sayılanlar olmuştur.¹⁹² **İç Anadolu** ve **Marmara** bölgesinde İGİM binalarına girmek için de HES kodunun zorunlu olması, ilk defa başvuran ve kimlik numarası olmadığı için HES kodu alamayıp başvurusu reddedilen sığınmacılar için sorun yaratmıştır. Akıllı telefonu olmayanlar da İGİM'lere girmek için kod almakta zorlanmışlardır.

COVID-19 öneminde imza yükümlülükleri 4-5 ay boyunca nispeten esnek tutulmuştur. İGİM'ler tam kapasite ile çalışmamış ve personellerden bazıları uzaktan çalışmıştır. Birçok sığınmacı kayıt olmadan **İstanbul**'da kalmıştır. Mülteciler, kayıt olmaları için yönlendirildikleri illere yol izni olmadan ve imza yükümlülüklerini ihlal ederek gitmeye çalışmış ancak kayıt olamamışlardır. **İzmir, Muğla, Aydın, Marmara Bölgesi** ve **İç Anadolu**'daki iltica başvurusunu ilk defa yapmak isteyen, uluslararası başvuru ya da statü sahipleri ve geçici koruma altındaki kişiler, İGİM ofislerindeki idari personele (göç uzmanlarına) ulaşamadıklarını ve güvenlik görevlilerince kendilerine ne yapacakları konusunda 'bilgi verildiğini' ifade etmişlerdir. Güvenlik görevlileri kişileri başka şehirlere yönlendirme bile yapmıştır. Hukuki bilgileri olmadan güvenlik görevlilerince yapılan bu uygulama Türkiye genelinde yaygın hale gelmiştir. **Marmara**'da gönüllü geri dönüş formu imzalayan bir kişi yeniden başvurmak istemiştir. Yeniden başvurma hakkı olmasına rağmen, güvenlik görevlilerinden biri bu kişiye başvuru yapamayacağını söylemiştir.¹⁹³

2021 yılında kayıt sistemi, temel hak ve hizmetlere erişimin önündeki en büyük engel olmaya devam etmiştir.¹⁹⁴ Büyük şehirlerde, 6 yılı aşkın bir süredir geçici koruma için kayıtlar kapalıdır. Aile birleşimi zorlaşmıştır. Afganistan'dan gelenlerin sayısının son zamanlarda artmasından sonra, uluslararası koruma için kayıtlara erişim neredeyse imkansız hale gelmiştir. Kişiler ekonomik nedenlerden dolayı kayıtlı oldukları ilde yaşayamamakta ve bu nedenle daha büyük şehirlere gitmektedirler.¹⁹⁵ Ancak sadece uydu kentlerde temel hak ve hizmetlere erişebilmektedirler. Sahadaki aktörlerden biri 2021 yılında 16 kentin uluslararası koruma başvurularına kapatıldığını tahmin ettiğini ifade etmiştir.

¹⁹⁰ HES kodu (Hayat Eve Sığar kodu) COVID-19 risk durumunu değerlendiren ve takip edip izleyen uygulama, bkz: <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/hes-eng.html>.

¹⁹¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁹² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁹³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁹⁴ Sahadaki 6 aktör tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

¹⁹⁵ Sahadaki 2 aktör tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022

Ankara dışında kapatılan 16 ilin tamamı (**Aydın, Muğla, Bursa, Kocaeli** vb.) kıyı kentleridir. **Ankara, Antalya, Bursa, İzmir** ve **Hatay**'ın da aralarında bulunduğu 15 ilde geçici koruma altında kayıt süreci kapatılmıştır.¹⁹⁶ Başka bir aktör ise **Şanlıurfa**'yı da kayda kapalı kentler listesinde saymıştır. **Van**'da uzun zamandır süreçlere erişim imkansızdır. İran, Irak, Afganistan uyruklular (ve uluslararası koruma altındaki diğer gruplar) Van'da iltica prosedürlerine erişemez durumdadır çünkü süreç hiç işletilmemektedir. İGİM başvuru kabul etmemektedir. Sığınmacılar İGİM'e ulaşmaya çalıştıklarında, derhal idari gözetim altına alınırlar; hatta bazıları doğrudan geri itilmiştir. Örneğin 2021 yılında pasaportu ile Türkiye'ye girmiş genç bir kadının Eylül ayından bu yana iltica başvurusu kabul edilmemiştir. Uluslararası koruma bağlamında, **İstanbul, Ankara** ve **İzmir** yaklaşık üç yıldır* kayıtlara kapalıdır. **Ankara** gibi bazı iller, hassas gruplar da dahil olmak üzere 2021'de kayıtlara kapatılmıştır. İstanbul'da artık hamile kadınlar gibi hassas gruplar istisnai kayıt olarak değerlendirilmemektedir. **Şanlıurfa**'dan 1-2 yaşlarındaki bir çocuk, ailesi kayıt altına alınmış olmasına rağmen yabancı kimlik belgesini edinemediği için **İç Anadolu**'da uluslararası koruma ve geçici koruma başvurusuna açık olan kent sayısı 2021 yılında keskin bir şekilde azalmıştır. Hassas gruplardan olmayan evli olmayan erkekler için kayıt süreci özellikle zor hale gelmiştir. Ancak İç Anadolu'daki bazı kentler, cinsel şiddetten hayatta kalan ve korumaya erişebilen kadınların başvurularına öncelik tanımıştır.¹⁹⁸

İzmir'den bir aktör, İGİM'e yapılan 300 uluslararası koruma başvurusundan yaklaşık yetmişinin kimlik belgesi verilmek üzere geri arandığını ifade etmiştir. Geri kalanıyla ise hiç iletişime geçilmemiştir. Ayrıca, başvuru sahibinin avukat yardımı olmadan veya tercümanı bulunamayan bir dilde konuştuğu durumlarda başvuruda bulunmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Dokuz aylık hamile, genç ve evli olmayan bir başvuru sahibi **İzmir**'de yaşarken **Uşak**'a gönderilmiştir. İranlı eşcinsel bir çift ayrıştırılmış, biri **Eskişehir**'de kayıtlı ve çalışırken, diğeri travma kaynaklı olarak yalnız bırakılmaması gerektiğine dair özel bir psikiyatristten rapor almış olmasına rağmen uydu kent olarak **Sivas**'a gönderilmiştir, kayıt süreci için kira sözleşmesine ihtiyaç varken ev bulamamıştır. Büyükşehirlerde, İGİM çalışanları başka kentlerin adının yazılı olduğu post-itleri başvuru sahiplerinin eline vererek onları başka kentlere yönlendirir. Artık kayıt yaptıramayan veya kaydı iptal edilenler insani ikamet izni başvurusunda bulunmaya çalışır. İkamet izni başvuruları için internetten randevu almayı başarmak mümkün değildir. Kişiler gruplar halinde saatlerce kuyrukta bekler. 10 yılı aşkın bir süredir Türkiye'de olan ve herhangi bir kentte kayıtlı olmayan Suriyeliler vardır. Bir vakada, **Muğla**'da kayıtlı olan hasta bir çocuk İstanbul'daki bir hastaneye sevk edilmiş, ancak tedavisine devam edebilmesi için **İstanbul**'da kayıtlı olması gerekmektedir. İhtiyati tedbir için çocuk mahkemesine başvurulmuş, ancak hakim 3-4 ay herhangi bir işlem yapmamış, daha sonra başvuru sahibi olan çocuk **Muğla**'da kayıtlı olduğu için davayı reddetmeden önce pedagojik değerlendirme talep etmiştir. İGİM'ler arasındaki tutarsız uygulamalar, kayıt açısından en büyük zorluklardan biridir ve Türkiye'deki kayıtlara erişimi baltalamaktadır. 2021'de uluslararası koruma için kayıt olan 29.256 kişi olmuş bu da 2020'de bu şekilde kayıt olan 31.334 kişi ile kıyaslandığında kayıt olma oranının düştüğü anlamına gelmektedir.¹⁹⁹ Bazı gruplar diğerlerinden daha fazla etkilenmiş olabilir. İGİM'deki görevlilerin yaklaşımı, kişilerin ekonomik veya tıbbi nedenlerle Türkiye'ye geldiğini düşündükleri durumlarda olumsuzdur.²⁰⁰ Buna ek olarak, İGİM uygulamaları sık sık değişmektedir. Bazen avukatlar bile İGİM binalarına erişimde zorluk yaşarlar.²⁰¹

¹⁹⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹⁹⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹⁹⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹⁹⁹ Bkz. GİB, Uluslararası koruma <http://bit.ly/3aV2b0H>.

²⁰⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

²⁰¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

* Editör Notu: Burada kapalılıktan kasıt, hassas durumdaki başvurulara kapalılıktır. Yoksa bu üç il hiçbir zaman uydu il olmamıştır.

Sistem çok karmaşık olduğu için, **İstanbul** ve **Samsun** da dahil olmak üzere yolsuzluk ve rüşvet döndüğüne dair söylentiler mevcuttur.²⁰² Başka bir aktör, kaydın neredeyse tüm gruplar için 'istisnai' hale geldiğini ifade etmiştir. Başvuru sahiplerinin hassas gruplardan olup olmadıklarına bakılmaksızın, kayıt yaptırımlarının tek yolu, bilinen bir STK'dan veya BM Mülteci Örgütünden yardım veya destek almaktır.²⁰³

Kayıtlara erişimin olmaması, 2021 yılında gelenlerin çoğunun temel hizmetlerden yararlanamamalarını da beraberinde getirmiştir. Kayıtsız yaşayan kişiler, polisle karşılaşmamak ve sınır dışı edilmemek için kendilerini izole etmekte ve evlerinden çıkmamaktadır. Haklarında sınır dışı kararı verilen veya ülkeyi terke davet edilenlerin kimlikleri ellerinden alınır. Dava açtıktan sonra, kimlikleri iade edilir, ancak yabancı kimlik numaraları devre dışı kalır, yani sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişemezler. Kişilerin, İGİM'den izin almadan başka illere gitmeleri ve imza yükümlülüklerini ihlal etmeleri durumunda da sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle, kayıtlara erişimdeki zorlukların yanı sıra imza ve bildirim yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde de sorunlar yaşanmaktadır.²⁰⁴ AB, iltica talep süreçlerini desteklemek için 2021 yılında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA II) kapsamında Türkiye ile yeni bir proje başlatmıştır. Projenin bir bileşeni, mülteci statüsü belirleme (RSD) süreçlerini (görüşmeler (mülakatlar), mülteci statüsü değerlendirme kararı vb.) güçlendirmenin yanı sıra GİB içinde kaliteli bir süreç yürütülmesini sağlamaya yöneliktir. Proje, 81 ilde yaklaşımın aynı ve tutarlı olmasını sağlamak için GİB'de kalite kurulunun oluşturulmasını destekler.²⁰⁵

2022'nin başlarında, daha önce geçici korumaya başvurmak isteyenler için varlığı kabul edilmeyen 'uydu kent 'politikası' seyreltme politikası ile beraber kamuoyuna duyurulmuştur.²⁰⁶ **İstanbul'da Fatih ve Esenyurt** dahil olmak üzere, son iki yıldır %25 mülteci yoğunluğuna sahip 206 mahalle kayıtlara tamamen kapatılmıştır. Mayıs 2022 'den itibaren, Türkiye'deki herhangi bir yer veya bölgede, toplam nüfusun dörtte birinden daha fazla yabancı uyruklu kişinin bulunması idari düzenlemelere göre uygun değildir. Bu durum, hem Türkiye'de kalıcı yaşayan hem de ülkeye ziyarete gelen kişileri bağlar. Bu kurala yüzde 25 sınırı veya yüzde 25 kuralı adı verilmiştir. Farklı illerdeki 781 mahalle, yeni doğan ve çekirdek aile birleşimi dışında geçici koruma kaydı, uluslararası koruma kaydı, ikamet izni, geçici koruma veya uluslararası koruma ile ikamet izni kapsamındaki yabancıların ikamet ili değişikliği yapması işlemlerine kapalıdır. Bu nedenle, yabancılar, Türkiye'deki bu 781* mahallenin hiçbirini resmi işlemleri için kayıtlı adresleri olarak seçemeyecek ve bu yerlerden herhangi birine adres değişikliği talep edemeyeceklerdir. **Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Muğla ve Antalya** bu kategoriye giren illerden bazıları olup, bu tarz illerin sayısı oldukça fazladır.²⁰⁷

Bu ilgili politika, mültecilerin yüksek mülteci yoğunluğuna sahip kentlerden daha düşük yoğunluğa sahip kentlere yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Hukuki bir perspektiften bakıldığında, bu durum, hem barınma hakkını hem de seyahat özgürlüğünü kısıtlar, bu kısıtlama da özellikle kişilerin süresiz olarak geçici koruma statüsü altında kalması ihtimali nedeniyle kamu düzenini korumaya yönelik orantılı bir müdahale olmayabilir. Kişileri kimseyi tanımadıkları bir kente transfer etmek de mantıklı olmayabilir. Bu uygulamanın, LGBTİ+'lar gibi hassas ve özel ihtiyaç sahibi gruplar üzerinde bilhassa yıkıcı etkileri olabilir. Ayrıca özellikle Suriye uyruklular için temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran düzenlemelerin bir kısmı kanunda değil, Geçici Koruma Yönetmeliğinde öngörülmüştür.²⁰⁸

²⁰² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

²⁰³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

²⁰⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

²⁰⁵ Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II), EU support to Home Affairs, 'Reinforce effectiveness of national asylum procedures in compliance with international standards and national legislation',

²⁰⁶ Ikamet, 'Türkiye Closes 781 Neighborhoods to Foreigners, Addresses': <https://bit.ly/3yjrT77>.

* Editör Notu: Bu rakam 01.07.2022 itibarıyla 1169'a çıkmıştır.

²⁰⁷ GİB, 'Mahalle Kapatma Duyurusu Hk.', 22 Mayıs 2022: <https://bit.ly/3Pb4bG8>.

²⁰⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

3.2. İdari gözetim altında ve sınırda yapılan başvurular

Ülkede veya sınır kapılarında kolluk kuvvetleri tarafından uluslararası koruma başvurusu talep eden kişilerle karşılaşıldığında²⁰⁹ İl Göç İdaresine bildirilir ve başvuru işleme konulur.²¹⁰ İdari gözetim altında bulunan kişilerce yapılan uluslararası koruma başvuruları da “derhal” İl Göç İdaresine bildirilir.²¹¹ Bölgede sınır dışı öncesi idari gözetim tesisi olarak Geri Gönderme Merkezlerine ek olarak, transitle veya doğrudan Türkiye'ye girme girişiminde bulunan kişilerin idari gözetim altına alınmasına hizmet eden Ankara Esenboğa Havalimanı transit bölgesinde bir tesis bulunur (bkz. [İdari gözetim tesisleri](#)).

İdari gözetim altındayken uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişiler, Geri Gönderme Merkezinden veya polis karakolundan serbest bırakılır ve bu kişilere bir form (*İdari Gözetim Kararı Sonlandırma Tebliği Formu*), verilir, bu form aynı zamanda “T6” formu olarak da bilinir, kişilerin belirlenen bir İl Göç İdaresine düzenli olarak bildirimde bulunmaları istenir, bu belirlenen İGİM, ikamet edilen illerdeki veya başka yerdeki bir İGİM olabilir (bkz. [İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar](#)).²¹² T6” formları 2018’de daha yaygın olarak uygulanmıştır.²¹³ 2019 yılında **Yalova ve Karabük**’te Suriyeli olmayanların belirli bir kente yönlendirilmesi için T6 formuna zorlandığı durumlar yaygın olarak gerçekleşmiştir.²¹⁴ 2019 yılında **İstanbul**’daki geri gönderme merkezlerinde T6 formu ile seyahat izni verilmiş, kişilerin böylece yönlendirildikleri kente giderken idari gözetim altına alınma veya sınır dışı edilme riski ortadan kalmıştır.²¹⁵ YUKK ile iltica prosedürüne erişimi güvenceye almak için sağlanan hukuki güvenceye rağmen, Geri Gönderme Merkezlerindeki kişiler, İGİM tarafından kayıt altına alınan uluslararası koruma başvurularını yapmak konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmaya devam etmektedir.²¹⁶ 2019’da **Van**’da geri gönderme merkezinde tutulan İranlı bir sığınmacıya, 1,5 yıl sonrası için görüşme (mülakat) tarihi verilmiştir.²¹⁷ COVID-19 ile ilgili sorunlar göz önüne alındığında, 2020’de durum daha parlak değildir. Sahadan aktörler, 2020 yılında geri gönderme merkezinden veya sınırdan yapılmış ve kabul almış herhangi bir uluslararası koruma başvurusu olup olmadığını bilmemektedirler.²¹⁸ **İç Anadolu** bölgesindeki geri gönderme merkezindeki kişilere, STK'lara erişemedikleri sürece uluslararası koruma başvurusu hakkında bilgi verilmemiştir. STK'lar, mültecilerin hem adli yardım avukatı talep etmek hem de uluslararası koruma başvurusunda bulunmak için geri gönderme merkezi yönetimine iki dilekçe sunmalarını tavsiye etmişlerdir. Bu dilekçeler **Erzurum**’da işleme alınabilmesine rağmen **Kayseri** gibi illerde barolara ve adli yardım merkezlerine iletilmemiştir. Kayseri’de bir kişinin adli yardım avukatı talep dilekçesi 5 kez görmezden gelinmiş en nihayetinde altıncı girişimde dikkate alınmıştır.²¹⁹ **Marmara bölgesindeki** geri gönderme merkezlerinden uluslararası koruma başvurusu yapmak da zor olabilir. Adli yardım avukatlarına yasal bildirimler yazılı olarak yapılmayabilir, bu nedenle avukatların mümkün olduğunca sık GGM'leri aramaları gerekir. Davalar, özellikle hızlandırılmış prosedürde zamana duyarlıdır, ancak 2020’de pandemi nedeniyle her gün geri gönderme merkezlerini aramak mümkün olamamıştır.²²⁰ **Malatya** geri gönderme merkezindeki koruma başvuruları da sorunlu ilerlemiştir.

²⁰⁹ Türkiye’de Emniyet Genel Müdürlüğü yerleşim yerlerinde ve sınır kapılarında kolluk görevini yerine getirirken, jandarma yerleşim yerleri dışında bu görevi yerine getirmektedir.

²¹⁰ YUKK, Madde 65(2)

²¹¹ YUKK, Madde 65(5)

²¹² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²¹³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

²¹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²¹⁵ İstanbul’da görüşülen sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020..

²¹⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat, 2019; Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

²¹⁷ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

²¹⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

²¹⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

²²⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

İdari gözetim altındayken prosedüre erişim aynı zamanda Türkiye'ye iade edilen kişileri de ilgilendirmektedir. YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 64, geri kabul anlaşmaları uyarınca Türkiye'ye iade edilen kişiler için ayrı bir prosedür çerçevesinin oluşturulması konusunda İçişleri Bakanlığına görev verirken, iade edilen kişilerin bugüne kadar uluslararası koruma prosedürüne erişimini düzenleyen böyle bir araç olmamıştır. 4 Nisan 2016 tarihinden bu yana AB-Türkiye bildirisinin uygulanması bağlamında, Yunanistan'dan Türkiye'ye, 738'i Pakistan'dan, 373'ü Suriye'den, 204'ü Cezayir'den, 140'ı Afganistan'dan, 127'si Irak'tan ve 104'ü Bangladeş'ten olmak üzere toplamda 2054 kişi iade edilmiştir.²²¹ GİGM, bu kişiler için "Yunanistan-iade" başlıklı "V89" tahdit kodunu belirlemiştir, ancak sahadaki aktörler pratikte kullanılan bu koda hiç değinmemiştir. 2020'de Yunanistan'dan 139 kişi geri kabul edilmiştir.²²² 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla geri kabul operasyonları durdurulmuş ve Türkiye'de, halk sağlığı endişeleri ve Covid-19 pandemisi nedeniyle Nisan 2021 itibarıyla geri kabul süreci halen işleme sokulmamış durumdadır.²²³ bkz. ECRE-Yunanistan raporu- [AIDA Country Report: Greece 2021](#).

Suriyelilerin dönüş sonrası insan hakları durumuna ilişkin raporlar, adli yardıma ve uluslararası korumaya erişim olmaksızın keyfi gözaltı ve sınır dışı etme gibi ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığını ortaya koymaktadır (ayrıca bkz. [İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım](#)).²²⁴

C. Prosedürler

1. Olağan Prosedür

1.1. Genel (kapsam, zaman sınırları)

Göstergeler: Olağan Prosedür: Genel

- İlgili makamın iltica başvurusuna ilk aşamada karar vermesi için belirlenen zaman sınırı: 6 Ay
- İlk aşamada sığınma başvurusunun reddedilmesinin detaylı sebepleri başvuru sahibi ile yazılı olarak paylaşıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
- 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla biriken beklemedeki dosya sayısı: Mevcut değil

Uluslararası korunma başvuruları GİB tarafından incelenecek ve karara bağlanacaktır.²²⁵ Uluslararası Koruma Bölümü, Genel Merkez ve İl Göç İdaresindeki başvuruların işleme koyulmasından "Göç uzmanları" sorumludur.

Kayıt tarihinden itibaren 6 ay içinde başvuruyu sonuçlandırmak üzere bir karar verilmelidir.²²⁶ Ancak, bu bağlayıcı bir süre değildir, çünkü kanuna göre 6 ay içerisinde başvuru sonuçlandırılmazsa başvuru sahibine bildirilir. Uygulamada, İl Göç İdaresindeki kapasite yetersizliği nedeniyle uluslararası koruma prosedürünün tamamlanmasında ciddi gecikmeler gözlenmektedir. Başvuru sahipleri, yıllarca başvurularının sonuçlandırılmasını bekleyebilmektedir.²²⁷

²²¹ UNHCR, Returns from Greece to Turkey, 31 Ocak 2020: <http://bit.ly/38XgArl>.

²²² Ministry of Migration and Asylum, MoMa Yearly Report 2020, Aralık 2020: <https://bit.ly/3uBkAJC>, s.5. International Rescue Committee, 'What is the EU-Türkiye deal?,' 18 Mart 2021: <https://bit.ly/3y46cOA>.

²²³ <https://bit.ly/3y46cOA>.

²²⁴ Koc University, *An overview of the EU-Türkiye Deal*, Nisan 2019: <http://bit.ly/33oZLol>.

²²⁵ YUKK Madde 78.

²²⁶ YUKK Madde 78(1).

²²⁷ İstanbul Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

GİB'nin 2017 ve 2020 yılları arasında sonuçlandırdığı kararların sayısına ilişkin istatistik bulunmamaktadır. Mevcut en son istatistikler, 2016 yılında alınan 23.886'sı olumlu, 6.494'ü olumsuz sonuçlanan 30.380 kararın mevcut olduğunu göstermektedir.²²⁸ İzmir'de, yıl içinde verilecek olumlu karar sayısı için bir kota bulunduğu ve kişilerin başvurularının bu nedenle reddolduğuna dair kaygılar dile getirilmiştir,²²⁹ İzmir'de BM Mülteci Örgütü tarafından mülteci olarak tanınan kişilerin uluslararası koruma başvuruları genellikle İGİM tarafından kabul edilmektedir. Ayrıca, BM Mülteci Örgütü tarafından mülteci olarak tanınan bir İranlının uluslararası koruma başvurusunun red edilmesi, **Bolu 1. İdare Mahkemesinde** dava konusu olmuştur.²³⁰ 2021 yılında, **İzmir'de**, uluslararası koruma başvurusunun reddedilmesine karşı açılan davalar, başvuru sahibinin uyuşuna bakılmaksızın genel olarak reddedilmiştir.²³¹ 2021 yılında **İç Anadolu** bölgesindeki İGİM'ler hiçbir gerekçe göstermeden otomatikman ret kararları vermeye başlamıştır. Başvuru sahiplerinin çoğu zaten BM Mülteci Örgütü mülteci statüsündedir, ancak başvuruları reddedilmiştir. BM Mülteci Örgütü tarafından buna karşı net bir tutum sergilenmemiştir. BM Mülteci Örgütü mülteci statüsünde olan ve 10-12 yıldır Türkiye'de yaşayan kişilerin uluslararası koruma başvuruları beklemedeyken, 2021 yılında GİGM'nin bu başvuruları toplu olarak reddettiği gözlemlenmiştir. İGİM personelinin uluslararası koruma prosedürünü işletme kapasitesine sahip olmadığı görülmektedir. Son 1-2 yıldır bekleyen tüm uluslararası koruma başvuruları gözden geçirilerek bu başvurulara topluca ret yanıtı verilmiştir.

Genel olarak, değerlendirme ve ilk görüşmede karar verme sürecine ilişkin uygulamalar illere göre farklılaşmaktadır. Görüşmelerin kalitesi, kanıtların değerlendirilme sürecine dair olan sorunlara ek olarak hassas grupların tespit edilmemesi, göç uzmanlarının eğitilmiş olmaması ve tercümanların bulunmaması gibi sorunlar yaşandığına özellikle vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, bazı İdare Mahkemeleri davalarında da bu kalite farklılıklarına değinilmiştir. 2020'de geçerli gerekçeler sunulmadan red kararlarının verilmesine dair kaygılar dile getirilmiştir.²³² Başvuran kişilerle görüşme formunun bir örneği genellikle paylaşılmaz, ancak **Kayseri** İGİM ofisinde görüşme formunun bir örneği başvuru sahiplerine verilmektedir. Yeni uluslararası koruma yönergeleri ile yeni bir mülakat şablonu hazırlanmıştır. Formdaki ilgili kutucuğu işaretleyerek ret kararının nedeni belirtilmektedir. Başvuru sahibinin görüşmede yanlış beyanda bulunduğu düşünüldüğünde, formdaki bu kutucuk işaretlenir ancak geçerli neden hakkında daha fazla ayrıntı verilmemektedir.²³³

1.2. Önceliklendirilmiş inceleme ve hızlandırılmış süreç

Uluslararası koruma başvurularının işleme konulması konusunda özel ihtiyaç sahibi kişilere, "tüm haklar ve işlemlerde öncelik verilir."²³⁴ Uygulamada, **Kayıt** sürecindeki ciddi engellere rağmen hamileliğin ileri dönemlerindeki kadınlar, özel sağlık sorunları olan kişiler veya refakatsiz çocuklar gibi özel ihtiyaç sahibi kişiler, İl Göç İdaresindeki uluslararası koruma başvuruları kayıt sürecinde önceliklendirmeden faydalanmıştır.²³⁵ Bu önceliklendirmeden faydalanan kişiler hakkında detaylı bilgi ve sayılar ise mevcut değildir.

²²⁸ GİGM, Yıllık Göç Raporu 2016: <https://bit.ly/2TQdqU4>, s. 74-75.

²²⁹ İzmir'den bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²³⁰ Bolu 1^{inci} İdare Mahkemesi Dava No. 2019/428, Karar No. 2019/700.

²³¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

²³² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²³³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

²³⁴ YUKK, Madde 67.

²³⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

1.3. Bireysel görüşme (mülakat)

Göstergeler: Olağan Prosedür: Bireysel Görüşme (mülakat)

1. Olağan prosedürde her sığınmacı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☒Evet ☐Hayır
❖ Öyleyse, uygulamada bu görüşmelerde tercüman desteği var mı? ☒Evet ☐Hayır
2. Olağan prosedürde görüşmeler, karar almada yetkili makam tarafından mı yapılıyor?:
☒Evet ☐Hayır
3. Görüşmeler video konferans yoluyla mı yapılıyor? ☐Sıklıkla ☐Nadiren☒Hiçbir zaman
4. Görüşmede görev alacak uzman ile tercümanın cinsiyeti konusunda bir tercih yapılabilir mi?:
☐Evet ☒Hayır
❖ Görüşmelerde sığınmacıların bu tercihi dikkate alınıyor mu? ☐Evet ☒Hayır

Olağan prosedür uyarınca, yetkili İl Göç İdaresinin, başvuru tarihinden itibaren 30 gün içinde başvuran kişilerle bireysel mülakat gerçekleştirilmesi gerekmektedir,²³⁶ bu mülakatlar, mülteci hukuku, insan hakları ve menşe ülke bilgisi gibi alanlarda eğitim almış personel tarafından yapılmalıdır.²³⁷

Başvuru sahipleriyle yapılan **Kayıt** görüşmesinin akabinde kendilerine bu bireysel görüşme için belirlenen yer ve zaman bildirilir.²³⁸ Görüşme belirlenen tarihte yapılamazsa, yeni görüşme tarihi verilmelidir.²³⁹ Önceki verilen tarih ile arasında en az 10 gün olmak üzere yeni görüşme tarihi verilir. Gerekli görüldüğü takdirde başvuru sahibi ile ek görüşmeler yapılabilir.²⁴⁰ Ancak uygulamada, başvuru sahipleri ilk görüşmeden önce genellikle birkaç aya kadar bekletilebilmektedir.

Görüşmeye aşağıdaki kişiler de katılabilir: (a) aile üyeleri; (b) gözlemci olarak avukatı; (c) tercüman; (ç) psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi veya sosyal hizmet uzmanı; ve (d) başvuran kişi reşit değilse yasal temsilcisi.²⁴¹

Görüşmelerde ses veya video kayıtları alınabilirken, mevcut uygulamada ses veya video kaydı alınmamaktadır.

Genel olarak, illerde standart bir uygulama yoktur ve prosedürün kalitesi, başvuruyla ilgilenen görevliye bağlıdır.²⁴² İstanbul ve Ankara'da iki pilot merkez bulunmaktadır. Ancak sivil toplum örgütlerinden aktörler ve avukatlara göre, İGİM'lerin çoğunda mülakat kalitesi yeterli seviyede değildir. Genel olarak, 2019'da sahadan aktörler, mülteci statüsü belirleme (RSD) görüşmelerinin genellikle uygun koşullar altında yapılmadığını, güvenlik açıklarının genellikle dikkate alınmadığını ve Afganların uluslararası koruma başvurularının otomatikman reddedildiğini bildirmiştir.²⁴³ Örneğin, **Karabük**'te polis memurlarının statü belirleme/RSD görüşmelerini yaparak özellikle Afganların birçoğu için ret kararı verdiği ifade edilmiştir. 2020 başında **Gaziantep**'ten herhangi bir olumlu RSD kararı çıkmamıştır. Özellikle **Elazığ**, **Malatya** ve **Adıyaman**'da Afganlar otomatik olarak reddedilmiştir.²⁴⁴ **İzmir**'de de 2019'da Afganlara verilen ret yanıtlarının sayısında bir artış olduğu iddia edilmiştir. Bazı durumlarda GİB- özellikle **Denizli** ve **Çanakkale**'de kayıtlı Afganlar gibi- BM Mülteci Örgütü tarafından halihazırda mülteci olarak tanınan kişilere

yeni

²³⁶ YUKK, Madde 75(1)

²³⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 81(2)

²³⁸ YUKK, Madde 69(5)

²³⁹ YUKK, Madde 75(4)

²⁴⁰ YUKK, Madde 75(5)

²⁴¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 82(1)

²⁴² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²⁴³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²⁴⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

görüşme tarihleri vermiştir. Bu iki ilde genel olarak reddedilenlerin sayısı yüksektir. **Van**'da RSD görüşmelerinin kalitesi GİB tarafından sürecin devralınmasından sonra önemli ölçüde düşmüştür. 2020'de pandemi nedeniyle tercümanlara erişimde yaşanan sorunlar gibi sorunlar devam etmiştir - bunun nedeni hem genel olarak tercümanlar dahil çalışan kişi sayısının daha az olması hem de tercümanlar dahil tüm aktörler İGİM ofislerine ve idari gözetim tesislerine erişimde sorunlar yaşamasıdır.

Görüşmeler, güvenilir menşe ülke bilgisi (COI) dikkate alınarak yapılmamış veya Irak'tan gelen Kürtler gibi belirli gruplara yönelik ayrımcı uygulamalar gözlenmiştir. Belirli grupların güvenlik kaygılarının dikkate alınıp alınmadığı belirsizdir. Başvuruları reddetmenin bir yolunu bulmaya yönelik genel bir eğilim görülmekte ve red kararların hukuki dayanağı oldukça yüzeysel kalmaktadır.²⁴⁵

2020'de COVID-19 nedeniyle çoğunlukla Mart-Haziran ayları arasında görüşmeler gerçekleştirilememiştir.

2020 yılında Anayasa Mahkemesi, Rusya Federasyonundan gelen Karaçay Türkü bir kişinin sınır dışı edilme kararının, geri gönderilmeme ilkesinin dikkate alınmayıp kötü muamele yasağı ilkesi ihlal edilerek ve menşe ülke bilgisinin yetersiz düzeyde araştırılarak verildiğine hükmetmiştir. Mahkeme, bu kişiye manevi tazminat olarak (bu raporun hazırlanması esnasında yaklaşık 300 EUR'a tekabül eden) 3.000 TL ödenmesine hükmetmiştir.²⁴⁶

2021'de görüşülen tüm sahadan aktörler yıl içinde yaşanan en büyük sorunun prosedüre erişmek olduğunu ifade etmiştir (bkz. [İltica başvurusunun kayıt altına alınması](#)).

Tercüman desteği

Başvuru sahiplerine, başvuru sırasında, kayıta ve bireysel görüşmede, talepleri üzerine tercüman desteği sağlanmalıdır.²⁴⁷ Bireysel görüşme sırasındaki tercüme desteğinin kalitesiyle ilgili olarak, mülakat görevlisince, başvuru sahibi ile tercümanın birbirini anlamada zorluk çektiğinin tespit edilmesi durumunda, görüşme ileri bir tarihe ertelenir.²⁴⁸ Mülakat görevlisi, tercümana, görüşmenin kapsamı ve uyulması gereken kurallar hakkında bilgi vermelidir.²⁴⁹

2019'da İl Göç İdaresinde yeterli sayıda tercüman bulunmaması büyük bir sorun teşkil etmeye devam etmiştir. İGİM'ler zaman zaman sivil toplum kuruluşları tarafından gönderilen tercümanları yeminli tercüman olmadıkları için kabul etmemiştir.²⁵⁰ Küçük şehirlerde noterler, geri gönderme merkezlerine gitmek konusunda isteksizken geri gönderme merkez idareleri halen yeminli tercüman talep etmektedir.²⁵¹ Daha küçük illerde, kayıtlı sığınmacı topluluklarından kişiler tercüman olarak getirilmektedir. Başvuru sahipleri genellikle bu tür topluluk tercümanlarının paylaştıkları bilgilerin gizliliğine ve tercümanın kalitesine ilişkin endişelerini dile getirmektedirler. Yetkililer tarafından gayri resmi olarak tercüman diye istihdam edilen kişilerle ilgili kaygılar da iletilmiştir. Çoğu ilde, başvuru sahipleri tarafından konuşulan belirli nadir dillerde o dili tercüme edecek tercüman bulunmamaktadır veya tercüman eksikliği yaşanmaktadır. Dahası, kadın tercüman sayısı çok azdır.²⁵²

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı başvurularda, başvuru sahibinin ifade ve beyanına dikkat

²⁴⁵ Anayasa Mahkemesi, Kemal Selpagarov davası, Karar No. 2016/12809, 16 Ocak 2020.

²⁴⁶ YUKK, Madde 70(2)

²⁴⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 86(2)

²⁴⁸ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 83(3)

²⁴⁹ Van barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

²⁵⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²⁵¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²⁵² Kadın Dayanışma Vakfı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019

gösterilmediği ve sansür uygulandığı da bildirilmiştir.²⁵³ Avukatlar, geri göndermeyle ilgili önemli görüşmelerdekiler de dahil olmak üzere geri gönderme merkezlerindeki tercüme hizmetinin kalitesiyle ilgili endişelerini dile getirmişlerdir.²⁵⁴ Bu sorunlar 2020-2021 yıllarında da devam etmiştir. 2021 yılında bir başvuru sahibi, Aydın İGİM tarafından verilen uluslararası koruma başvurusu hakkındaki olumsuz karara itiraz etmiştir. Başvuru sahibi, görüşmenin amacı ve potansiyel sonuçları hakkında bilgilendirilmediğini ve görüşmede tercüman bulunmadığını iddia edilmiştir. Mahkeme, başvuru sahibinin zulüm göreceğine dair korkusunun haklı bir sebebe dayanmadığı ve koruma başvurusunun büyük ölçüde ekonomik nedenlerden olduğuna hükmedip davayı reddetmiştir.²⁵⁵

Görüşme şablonları

Mülakat görevlisi, bireysel görüşme sırasında başvuran kişilerin paylaştığı bilgileri kaydetmek için “Uluslararası Koruma Mülakat Formu” adlı standart bir şablonu kullanmalıdır. Bu form, diğerlerine ek olarak temel biyografik bilgileri, profil göstergelerini, ülkeye geliş nedenlerini ve kendi ülkelerine geri dönmek istememe nedenlerini içeren, başvuru sahibine sorulması gereken önceden tanımlanmış bir dizi sorudan oluşan bir şablondur.²⁵⁶ Mülakat görevlisi tarafından, görüşme sonunda başvuru sahibine Uluslararası Koruma Mülakat Formunun içeriğinin okunması ve başvuru sahibine düzeltmek istediği herhangi bir bölüm olup olmadığının ve vermek istediği ek bir bilgi olup olmadığının sorulması gerekmektedir.²⁵⁷

Görüşme sonunda bir görüşme raporu hazırlanmalı ve imzalatılıp bir örneği başvuru sahibine teslim edilmelidir.²⁵⁸ Uygulamada, başvuru sahiplerine, bu raporun bir örneği verilmemektedir.²⁵⁹

1.4. İtiraz/temyiz süreci

Göstergeler: Olağan Prosedür: İtiraz

1. Kanun, olağan prosedürde ilk aşama kararına bir itiraz süreci sağlıyor mu?:

❖ Evetse, itirazın biçimi:	☒ Evet	☐ Hayır
❖ Otomatik olarak durdurma etkisi var mı?	☒ İdari	☒ İdari
	☒ Evet	☐ Hayır

2. Temyiz organının karar vermesi için ortalama işlem süresi:

Bilinmiyor

Kararlar yazılı olarak tebliğ edilmelidir.²⁶⁰ Olumsuz kararın tebliğinde, kararın maddi gerekçeleri ve hukuki dayanakları da belirtilmelidir. Başvuru sahibinin bir avukat tarafından temsil edilmediği durumlarda, kişi, kararın hukuki sonuçları ve başvurulabilecek itiraz mekanizmaları hakkında da bilgilendirilir. Ayrıca, YUKK kapsamındaki tüm kararların tebliğinde, “ilgilinin yabancı olduğu” dikkate alınmalı ve yazılı bildirimler hakkındaki usul ve esaslara ilişkin tarifname sağlamak adına GİGM tarafından ayrı bir yönetmelik düzenlenmelidir.²⁶¹ Uygulamada kararlar Türkçe olup İGİM tarafından başvuran kişinin diline çevrilir.²⁶²

²⁵³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²⁵⁴ Antakya Barosu Avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²⁵⁵ Aydın 1^{inci} idare mahkemesi, karar no. 2021/172.

²⁵⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 81(5).

²⁵⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 86(3) YUKK, Madde 75(6).

²⁵⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019

²⁵⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

²⁶⁰ YUKK, Madde 78(6).

²⁶¹ YUKK, Madde 100.

²⁶² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

YUKK, olağan prosedürde verilen olumsuz kararlara karşı iki ayrı çözüm yolu olarak, isteğe bağlı idari itiraz başvurusu ve adli itiraz başvurusu sunar. Olağan prosedür uyarınca GİGM tarafından verilen olumsuz kararla karşı karşıya kalındığında, başvuru sahipleri.²⁶³

1. Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonlarına (UKDK) 10 gün içinde idari itiraz başvurusu yapabilir ve yalnızca ilk idari itiraz başvurusu başarısız olursa, yetkili İdare Mahkemesi'ne ikinci adli itiraz başvurusunda bulunabilir ya da;
2. Yetkili İdare Mahkemesine 30 gün içinde doğrudan adli itiraz başvurusunda bulunabilirler.

Uygulamada, ikinci yöntem uygulanır. Her iki itiraz yolu da otomatik olarak askıya alma etkisine sahiptir. YUKK kapsamında, başvuru sahiplerinin, olumsuz sonuçlanan kararlara karşı YUKK tarafından sağlanan tüm başvuru yolları tükenene kadar,²⁶⁴ *Sınır dışı etme ve geri gönderme* bölümünde anlatıldığı şekilde genellikle Türkiye'de kalmalarına izin verilir.

2020'de e-Duruşma yapmak için bir pilot proje başlatılmış, ancak buna sulh ceza mahkemeleri veya idari mahkemeler dahil edilmemiştir.²⁶⁵

Davalar Mart ve Nisan 2020'de ertelenmiş ve yasal süreler Mart'tan Haziran 2020'ye ertelenmiştir.²⁶⁶ 2021'de de gecikmeler yaşanmıştır. **İzmir**'de idare hukuku davalarında duruşma süreleri uzatılmıştır. Daha önce 7-8 ay içinde karar alınmışken, 2021'de/2022'nin başlarında sahadaki aktörlerden birinin duruşma tarihi verilmeden bir yıldan fazla süredir bazı dosyaları beklemededir.²⁶⁷ Kayıt dışı mülteciler, 2021 yılında HES kodu uygulaması nedeniyle halen kamu kurumlarına girmekte zorluk çekmektedir. Adliye girememiş ve avukatlarını dışarıda beklemek zorunda kalmışlardır. 2021 yılında adli yardım büroları, YTS (yabancı terörist savaşı) kodu verilen başvuru sahipleri de dahil olmak üzere hiçbir istisna veya ayrımcılık olmaksızın görevlendirme sürecini sorunsuz bir şekilde yürütmüştür. Ceza mahkemelerinde zorunlu müdafilik mekanizması işlememektedir. Kişi bu haktan mahrum kaldığında, mahkeme kendisine savunma avukatı bulundurma hakkı olduğunu hatırlatmalıdır. Bazı yabancı ülke vatandaşlarının davaları ise hiç avukat desteği olmadan karara bağlanmıştır.²⁶⁸ **Ankara** 1^{inci} İdare Mahkemesinin başkanları değiştiği için yeni hakimler artık adli yardım avukatlarının görevlendirme yazısını kabul etmez - bunun yerine vekaletname istemektedirler. Bu yeni uygulama Ekim 2021'de başlamıştır. Adli yardım görevlendirme yazısının sadece iç yazışma olduğu, bu nedenle görevlendirme yazısını bu şekilde kabul etmenin yasalara aykırı olduğu ifade edilmektedir.

1.4.1. UKDK'ye idari itiraz başvurusu

Olağan prosedürde verilen olumsuz kararlara karşı, kararın yazılı bildiriminden sonraki 10 gün içinde UKDK'ye itiraz edilebilir.²⁶⁹

UKDK özel bir idari itiraz organı olarak öngörülür ve GİGM Genel Merkezinin koordinasyonu altında işlev görür.²⁷⁰ GİGM Genel Merkezi ve/veya İGİM'nin himayesinde bir veya daha fazla UKDK oluşturulabilir.

²⁶³ YUKK, Madde 80.

²⁶⁴ YUKK, Madde 80(1)(e).

²⁶⁵ E-duruşmalar hakkında daha fazla bilgi için, bkz. Moroğlu Arseven, Virtual Justice in Turkey: Where We Are and What to Expect From the Future?, 7 Ocak 2021: <https://bit.ly/2TeIXQ8>.

²⁶⁶ Sahadaki aktörler tarafından dile getirilen ilgili madde

²⁶⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2021.

²⁶⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

²⁶⁹ YUKK, Madde 80(1)(a).

²⁷⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 134

Her Komisyona bir GİGM temsilcisi başkanlık eder ve ikinci bir GİGM görevlisinin yanı sıra Adalet Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı temsilcileri de komisyonda yer alır. BM Mülteci Örgütünden gözlemci statüsünde bir temsilci davet edilebilir.²⁷¹ UKDK'ye atanan GİGM personeli 2 yılığına atanır, Adalet Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı temsilcileri ise bir yılığına atanır. UKDK'nin üyelerine ek görev verilmeyeceğinden, bu komisyonun tam zamanlı uzmanlaşmış iltica komisyonu olarak görev yapması öngörülmektedir.²⁷² UKDK, aşağıdaki kararlara karşı itiraz başvurularını değerlendirip karara bağlamak hususunda yetkilidir.²⁷³

- a. Olağan prosedürde verilen olumsuz kararlara;
- b. Başvuru sahipleri ve uluslararası koruma statüsü sahipleri hakkında değerlendirilip uluslararası koruma statüsü hakkında olmayan diğer diğer olumsuz kararlara;
- c. **Mülteci statüsünün sona erdirilmesi** ya da **Koruma statüsünün iptali** ile ilgili kararlara

Öte yandan, idari gözetim, kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme kararlara UKDK'nin yetkisi dışındadır. UKDK, GİGM'nin kararlara, hem var olan usullere hem de esaslara dayanarak gözden geçirir.²⁷⁴ Gerekli gördüğü takdirde tüm dava dosyasını GİGM'den isteyebilir. UKDK, gerekli gördüğü takdirde başvuru sahipleriyle görüşmeye yetkilidir veya ilgili GİGM'e başvuru sahibi ile ek görüşme yapması talimatını verir.

YUKK, UKDK'ye yapılan itirazların sonuçlandırılması için bir süre sınırlaması getirmemesine rağmen, YUKK Uygulama Yönetmeliğı Madde 100(3) dayanak alınarak, komisyona yapılan itirazlarda başvuru alındıktan sonra 15 gün içinde bir karar verilmesi ve başvuran kişinin bilgilendirilmesi gerekir, bu süre 5 gün daha uzatılabilir. UKDK, GİGM kararlara doğrudan iptal etme yetkisine sahip değildir. Komisyon itiraz başvurusunu reddedebilir ve GİGM'nin verdiği ilk kararı onaylayabilir veya GİGM'den ilk kararını usul ve esaslar doğrultusunda yeniden gözden geçirmesini isteyebilir.²⁷⁵ Bu nedenle, UKDK tarafından verilen kararlara GİGM üzerinde bağlayıcı sayılmaz. GİGM ilk verdiği olumsuz karara sadık kalmayı seçerse, başvuru sahibi yetkili İdare Mahkemesine adli itiraz başvurusunda bulunmalıdır.

Daha önceki uygulamalarda UKDK'nin, olumsuz kararlara itirazları incelemeyiği görülmektedir. Bir avukatın UKDK'ye itiraz başvurusunda bulunduğu bilinen bir vakada, avukata birkaç ay boyunca hiç bilgi verilmemiştir.²⁷⁶ Bu alandaki avukatlar ve uzmanlardan edinilen bilgilere göre, UKDK'nin etkili bir idari itiraz mekanizması olmadığı ve başvuran kişilerin doğrudan İdare Mahkemesine adli itiraz başvurusunda bulunmayı tercih ettiğı görülmektedir.²⁷⁷

1.4.2. İdare mahkemesine yapılan adli itirazlar

Olağan prosedürdeki olumsuz kararlarda, kararın yazılı bildiriminden sonraki 30 gün içinde yetkili İdare Mahkemelerine doğrudan itiraz edilebilir.²⁷⁸ Kişilerin, haklarında verilen olumsuz bir karara karşı adli itiraz başvurusunda bulunmadan önce UKDK yolunu tüketmeleri şartı yoktur. Ancak, önce UKDK'ye idari itiraz başvurusunda bulunmayı seçerlerse, bunun sonucuna bağlı olarak, İdare Mahkemesine olumsuz bir UKDK kararına karşılık ikinci itiraz başvurusunda bulunabilirler.

²⁷¹ YUKK Uygulama Yönetmeliğı, Madde 145

²⁷² YUKK Uygulama Yönetmeliğı, Madde 146 ve 147

²⁷³ YUKK Uygulama Yönetmeliğı, Madde 149

²⁷⁴ YUKK Uygulama Yönetmeliğı, Madde 100(1)

²⁷⁵ YUKK Uygulama Yönetmeliğı, Madde 100(2)

²⁷⁶ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

²⁷⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

²⁷⁸ YUKK, Madde 80(1)(ç).

Türkiye yasalarına göre, söz konusu eylem veya kararın alındığı alanda İdare Mahkemesinin söz konusu kararı değerlendirmesi zorunludur.²⁷⁹

YUKK, uzmanlaşmış iltica ve göç mahkemeleri oluşturmamış olsa da, Türkiye Hakimler ve Savcılar Kurulu, herhangi bir yerel yargı alanındaki hangi İdare Mahkemesi biriminin, YUKK kapsamındaki idari işlem ve kararlara yapılan itirazlardan sorumlu olacağını belirler.²⁸⁰ 2015 yılında, HSK YUKK kapsamında verilen kararlara karşı yapılan itirazlardan sorumlu birim olarak her İdare Mahkemesinde 1. Mahkemeyi görevlendirmiştir. Bununla birlikte, söz konusu yetkili birimler, her türden dosyayla ilgilenmeye devam etmekte ve yalnızca iltica ve göç alanındaki itiraz organları olarak hizmet vermemektedir. Geçmişte, kararların kalitesi ve sulh mahkemelerinde hakimlerin sürekli değişmesi endişe uyandırmıştır, hakimlerin bu tür davalar hakkında önden bilgi sahibi olmak için her zaman vakitleri olmamıştır.²⁸¹

Olağan prosedürde olumsuz kararlara itirazlarda, karar vermesi hususunda, İdare Mahkemelerine verilmiş herhangi bir zaman sınırı yoktur. İdare Mahkemesi başvuruları normalde yazılı bir prosedürle karara bağlanır. Teoride, bir başvuru sahibi yetkili mahkeme tarafından belirlenmiş olsun olmasın bir duruşma talep edebilir.

İdare Mahkemelerinin hem usullere hem de esaslara dayalı olarak GİGM kararlarını gözden geçirmesi zorunludur. Eğer başvuru olumlu karşılanırsa, verilen karar GİGM kararını feshetmekle birlikte, kararı bozmaz. İdari kanuna göre, birinci derece yetkili makam, itiraz edilen eylemi veya kararı revize etmek veya İdare Mahkemesi kararını Danıştaya 30 gün içinde bildirmekle yükümlüdür.²⁸²

İdare Mahkemesi kararlarına bakıldığında, ilk aşama kararlarının kalitesinde devam eden sorunlar olduğunu teyit etmektedir. Ankara ve İstanbul İdare Mahkemeleri mülteci hukuku konusunda uzman ve en yetkili mahkemeler olarak kabul edilir. Her iki mahkeme, uluslararası koruma başvurusuyla ilgili olumsuz kararlarda, geri göndermeme ilkesine ve GİGM'nin yanlış değerlendirme yaptığına dayanarak birçok kararı iptal etmiştir. Örneğin, İranlı Hristiyan bir sığınmacının başvurusunda²⁸³ **Ankara** İdare Mahkemesi, GİB'nin sunduğu argümanı reddetmiş ve YUKK, Madde 93 uyarınca, GİB'nin, başvuran kişinin hikayesi ile BM Mülteci Örgütü ve uluslararası STK'ların raporları üzerinden İran'daki Hristiyanların şu anki durumu gibi nesnel ve öznel kanıtlara dayanarak iddiayı değerlendirmesi gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, GİB'ye, her dosyada, başvuru sahibinin mülteci veya şartlı mülteci olarak ya da ikincil koruma altında değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatmıştır.

Bununla birlikte, 2021'de sahadaki aktörlerden biri, **Ankara**'daki idare mahkemesine hakim olmaya başlayan daha 'devletçi' bir yaklaşıma dikkat çekmiştir. Bu, yabancılara 'ayrıcılıklar' tanınmasına daha az elverişli bir yaklaşımı beraberinde getirmiş ve bu durumun ülkede artan yabancı düşmanlığıyla bağlantılı olması olasıdır. Diğer illerin mahkemeleri, iltica davalarıyla ilgili olarak Ankara İdare Mahkemesine başvurabilir, böylece bu olumsuz tutum Türkiye'nin her yerine yayılabilir.²⁸⁴

2021 yılında **İzmir**'de kararlar tutarsızlaşmaya başlamıştır ve alınan kararların kalitesi önceki yıllara göre düşmektedir.

²⁷⁹ Türkiye'de, tüm illerde İdare Mahkemesi mevcut değildir. Bünyesinde İdare Mahkemesi bulunmayan küçük illere en yakın ilde faaliyet gösteren İdare Mahkemesi katılmaktadır. Her ilin İdare Mahkemesi, sayılarla belirtilen birkaç daireye bölünmüştür.

²⁸⁰ YUKK, Madde 101

²⁸¹ ECRE AIDA Database, 'Turkey Judicial Review of Administrative Detention Decisions', 28 Mayıs 2018: <https://bit.ly/3exWd8t>.

²⁸² İdari Yargılama Usulü Kanunu, Madde 28.

²⁸³ Ankara 1inci İdare Mahkemesi, Karar No 2015/849, 22 Nisan 2015.

²⁸⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

2021 yılında **Manisa** İl Göç İdaresi, İran'da Bahailerin ezilmediği gerekçesiyle Bahai bir ailenin başvurusunu reddetmiştir. Bu dava Ankara İdare Mahkemesi'nde devam etmektedir, ancak ilk derece mahkemeleri diğer illerdeki benzer davaları reddetmiştir. 2022 yılının başlarında Ordu İdare Mahkemesi, din değiştiren bir kişinin itirazını reddetmiştir. Temyiz edilebilir, ancak Ordu, Samsun Bölge İdare Mahkemesine bağlıdır ve Samsun'da genellikle olumsuz kararlar verilir. Sınır dışı kararı çıkmadan Anayasa Mahkemesine veya AİHM'e şikayette bulunmak mümkün değildir. Uygulamada bu sınır dışı kararı beklenirken başvurunun yabancı kimlik numarası devre dışı bırakılır. Bu, kişilerin sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişemediği anlamına gelir. Uluslararası koruma başvurusunun reddine itiraz edildiğinde tekrar devreye girer. Ancak, uluslararası koruma başvurusu hakkında nihai bir ret kararı alındığında devre dışı bırakılır. Ayrıca, sınır dışı kararı verilmesi halinde, başvuru sahibinin yabancı kimlik numarası yeniden etkinleştirilmez. Bu, yabancıların gönüllü geri dönüş için başvurmasına ve Türkiye'den ayrılma baskısı hissetmelerine yol açar. Temel hak ve hizmetlere erişimin önüne engeller koymak bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır.²⁸⁵ Hakimler, uluslararası koruma prosedürleri hakkında çok az hukuki/pratik bilgiye sahiptir. Bazen İGİM'den karar vermek için menşe ülke hakkında brifing talep ederler. Çoğu hakim İngilizce bilmediğinden, menşe ülkesi bilgilerine erişemez.²⁸⁶

1.4.3. Bölge İdare mahkemesi ve Danıştay'a ikinci itiraz başvurusu

Başvuru sahipleri, Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştaya 30 gün içinde bir itiraz başvurusunda bulunabilirler.²⁸⁷ Bu birimlerin başvuruyu karara bağlaması için bir zaman sınırı yoktur. İtiraz başvurusu hakkındaki Danıştay kararı başvuruya ilişkin nihai karar teşkil eder, çünkü temyiz edilemez. *(Bu genel kuralın ötesinde gerek YUKK'un 53(3) maddesinde gerekse 80(1)(d) maddesinde, idare mahkemeleri tarafından sınır dışı işlemlerinin ve uluslararası korumaya ilişkin işlemlerin iptali davalarında verilen kararların kesin olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu kararlara karşı bölge idare mahkemelerinde itiraz edilemeyeceği gibi Danıştay'da temyiz yoluna da başvurulamayacaktır. İYUK'un 46. maddesinde 2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle Danıştay'da temyiz yoluna başvurulacak kararlar tahdidi olarak belirlenmiştir. İYUK'un 46(1). maddesinde sayılan hususlardan yalnızca (b) bendi uyarınca YUKK'un düzenlediği hususlara ilişkin davalarda istinaf sonucu bölge idare mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı Danıştay'a başvurulabilir. (b) bendine göre, konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalarda bölge idare mahkemelerinin kararları Danıştay'da temyiz edilebilir. Bununla beraber sınır dışı veya uluslararası koruma kararlarının iptali davalarında idare mahkemelerince verilen kararlara karşı bölge idare mahkemelerinde istinaf yoluna gidilse dahi bölge idare mahkemeleri kararlarının (b) bendine istinaden temyizi olasılığı neredeyse yok denecek kadar azdır. İYUK'un 46(1). maddesinde sayılan hususlardan diğer herhangi biri, YUKK uyarınca yapılan idari işlemlerle ilgili değildir. Bu nedenle YUKK uyarınca yapılan idari işlemlere ilişkin bölge idare mahkemesi kararlarının temyiz edilmesi mümkün gözükmemektedir.)* Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştay tarafından reddedilen ve kabul edilen kararların toplam sayısını vermek zordur. Ancak, aşağıdaki davalar içtihattan örnekler sunmaktadır:

- Ankara İdare Mahkemesi tarafından reddedilen bir davada, Danıştay, bireysel görüşmelerinde Türkiye'ye geliş nedenlerini "engelli iki kızı için daha iyi sağlık hizmetine erişim sağlamak" olarak ifade eden Afgan bir ailenin uluslararası koruma başvurusu hakkındaki red kararını onamıştır, çünkü bu durum uluslararası koruma için meşru bir dayanak değildir.²⁸⁸
- Yönlendirildiği uydu kentte İGİM'e başvurmayan İranlı bir başvuru sahibiyle ilgili başka bir davada, Danıştay, başvuran kişinin idari yükümlülüğünü yerine getirmesini neden geciktirdiği hakkında herhangi bir kanıt veya ifade sunmadığına karar veren Konya İdare Mahkemesinin red kararını onamıştır. Başvuran kişi, Danıştay nezdindeki itiraz başvurusunda "bu süre zarfında depresyonda olduğunu" iddia etmiştir.²⁸⁹

²⁸⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

²⁸⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

²⁸⁷ İdari Yargılama Usulü Kanunu, Madde 28.

²⁸⁸ Danıştay 10^{uncu} Dairesi, Karar No. 2017/4288.

²⁸⁹ Danıştay 10^{uncu} Dairesi, Karar No. 2017/5137, 27 Kasım 2017.

1.5. Adli yardım

Göstergeler: Olağan Prosedür: Adli Yardım

1. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu?

- ❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır
☐ Görüşmede temsiliyet
☐ Hukuki tavsiye

2. Sığınmacılar, uygulamada, olumsuz karara karşı itiraz konusunda ücretsiz hukuki desteğe erişebiliyor mu?

- ❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır
☒ Görüşmede temsiliyet
☒ Hukuki tavsiye

Tüm uluslararası koruma başvuru sahipleri ve faydalanıcıları, avukatlık ücretlerini kendileri karşılamaları kaydıyla, “avukatlık hizmetleri ve danışmanlık kısmında yazılı iş ve işlemler” ile ilgili olarak bir avukat tarafından temsil edilme hakkına sahiptir.²⁹⁰

Prensipte avukatın sığınmacıyı temsil etmesi için noter tasdikli bir vekaletname istenmekle birlikte, başvuru sahibinin Adli Yardım Hizmetinden yararlanması için barodan yapılan avukat görevlendirme yazısı, uygulamada temsil için yeterli sayılmaktadır,²⁹¹ Adli Yardımdan atanmış olmaya, avukat görevlendirme yazısına rağmen, adli yardım avukatları özellikle genç avukatlar, İGİM tesislerine vekaletname olmadan giremediklerini ifade etmişlerdir.²⁹² 2019 yılında Sivas ve Kırıkkale’de mahkemeler, vekalet olmadan mültecileri temsil eden avukatlardan 100 TL (yaklaşık 15 EUR) vekalet ücreti talep edilmesine hükmetmiştir.²⁹³

Türkiye Noterler Birliğinin 2 Mart 2016 tarih ve 2016/3 sayılı Genelgesi uyarınca, Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi (ve daha önce verilen Kayıt Belgesi) noterler tarafından kabul edilen belgeler listesine dahil edilmiştir. Yine de, vekaletname yetkisi, yerine göre değişen başka maliyetler de gerektirir ve idari gözetim altındaki başvuru yapan kişiler için önemli bir engel teşkil eder.

1.5.1. İlk aşamada adli yardım

Bireysel görüşme sırasında, başvuru sahiplerine avukatlar ve yasal temsilcileri eşlik edebilir.²⁹⁴ Ayrıca, avukatlara ve yasal temsilcilere, dosyadaki tüm belgelere erişme garantisi verilir ve kamu güvenliği, kamu düzeninin korunması ve suçun önlenmesi ile ilgili belgeler dışında, kopyaları teslim edilebilir.²⁹⁵ Uluslararası koruma başvuru sahipleri ve statü sahipleri de STK’lar tarafından sunulan danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilirler.²⁹⁶

Bununla birlikte, bu önlemlerden, hukuki danışmanlık, adli yardım ve temsil hizmetlerinin fiili olarak temini ve sağlanmasını güvence altına alması bakımından devlete olumlu bir yükümlülük getirecek olan “haklar” ifadesi yerine “özgürlükler” olarak bahsedilmektedir. Uluslararası koruma prosedürüyle doğrudan ilgisi olmayan bazı vakalarda GİGM, avukatların, vekaletname olmaksızın müvekillerine sözlü danışmanlık vermelerini yasaklamıştır

²⁹⁰ YUKK, Madde 81(1).

²⁹¹ Burada bkz. Anayasa Mahkemesi Karar no. 2015/87, 8 Ekim 2015: <http://bit.ly/2E3xSIn>.

²⁹² İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

²⁹³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

²⁹⁴ YUKK, Madde 75(3).

²⁹⁵ YUKK, Madde 94(2).

²⁹⁶ YUKK, Madde 81(3).

Temel olarak uygulamadaki engeller nedeniyle Türkiye'deki sığınmacılara fiili olarak sağlanan ücretsiz ve nitelikli adli yardım sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte, 18 ilde sığınmacılara ve mültecilere adli yardım sağlanması amacıyla 2018 yılının Ocak ayında Türkiye'deki Mültecilere destek kapsamındaki AB fonu üzerinden 5 milyon euroluk bir proje (UTBA Projesi) BM Mülteci Örgütü ile Türkiye Barolar Birliğine yönlendirilmiştir.²⁹⁷ Bu girişimler sayesinde, uluslararası koruma ve geçici koruma alanlarına daha fazla baro katıldığı için bu alanda gelişmeler gözlenmiştir. Adli yardım projesi kapsamındaki 18 ilden (**Ankara, İzmir, İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Antakya, Kayseri, Adana, Denizli, Aydın, Bursa, Çanakkale, Kilis, Mersin, Trabzon, Edirne, Van, Erzurum**) baro, diğer durumlara ek olarak uluslararası koruma davaları ile ilgilenmeleri için mülteci hukuku alanında özel eğitim almış avukat listeleri hazırlamıştır. Sahadan bazı aktörler 2021'de çok sayıda avukata eğitimler verildiğini ifade etmiştir, ancak yalnızca özel eğitim almış avukatlar davalarla ilgilenmeye uygundur.²⁹⁸ Bu da eğitimin kalitesi ve eğitim düzeyi daha düşük olan avukatların davalardaki etkisi konusunda kaygılara neden olmuştur.²⁹⁹

Davalar, çalışma hayatı ile ilgili davalar ve ceza davaları hariç olmak üzere, sınır dışı edilme, uluslararası veya geçici koruma prosedürleri, medeni kanunla uyumsuzluklar ile ilgili olabilir.³⁰⁰ Çoğsınır dışı kararı YUKK Madde 54 b,d-k bentlerine dayandığından, kamu güvenliği, halk sağlığı ve terör örgütleriyle bağlantılar için, sınır dışı yönlendirmelerinin çoğu bu projenin kapsamına girmemektedir.

2020 yılında bu UTBA projesine **Eskişehir, Sakarya ve Çankırı** olarak 3 il eklenmiştir. 2021'de Kilis'te yeni bir hukuk kliniği açılacaktır. BM Mülteci Örgütüne göre 2020'de 3800 mülteci ve sığınmacı hukuk klinikleri aracılığıyla danışmanlık almıştır.³⁰¹

Genel olarak, projenin son derece faydalı olduğu görülmüştür.³⁰² Yalnızca projenin hedef alanı olan (projenin kapsamının dışındaki illerdeki GGM'ler hariç) geri gönderme merkezlerinde sağlanan bilgi materyalleri ile, mültecilerin adalete ve bilgiye erişimlerinde artış yaşanmıştır.³⁰³ Sınır dışı etme davaları gibi zamana duyarlı davalarda avukatların yeterince hızlı görevlendirilmediğine dair bazı endişeler dile getirilmiştir. Ayrıca adli yardım bütçeleri ildeki avukat ve vatandaş sayısına göre belirlenmekte, ancak bütçe planlanırken uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar gibi vatandaş olmayan kişiler dikkate alınmamaktadır.³⁰⁴ Bu noktada durum net olmasa da, tahdit kodu verilen kişilerin program kapsamında adli yardıma erişip erişemediği konusunda kaygılar dile getirilmiştir.³⁰⁵

Adli yardım talepleri, sığınmacılar, üçüncü şahıslar tarafından veya Geri Gönderme Merkezlerinden gerçekleştirilebilir. Sivil toplum kuruluşları, mülteci ve sığınmacılardan gelen doğrudan başvurularla adli yardım için başvuruların ana kaynağıdır, ancak sayı düşük kalmaktadır. Bu, adli yardım programının uluslararası koruma başvurusunda bulunacak kişileri de kapsamına ve bazı durumlarda baroların Türkiye'de mültecilerin korunmasına katkıda bulunmak için ek adımlar atmasına ivme kazandırmıştır.³⁰⁶ Bununla birlikte, uygulamada, STK'lardan veya üçüncü taraflardan gelen yönlendirmeler bütün barolar tarafından kabul edilmemektedir.³⁰⁷ Barolar, davaları otomatik bir sistem aracılığıyla tahsis eder ve

²⁹⁷ İzgazete, 'Hukuksuz uygulamanın iptalini İzmir Barosu sağladı, 20 Ocak 2018: <http://bit.ly/2DI9UmO>. Ayrıca bkz. UNHCR, Turkey: Strengthening legal protection and access to justice, Mayıs 2018: <https://bit.ly/2HTqCAk>.

²⁹⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

²⁹⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

³⁰⁰ A.y.

³⁰¹ UNHCR, Turkey 2020 Operational Highlights: <https://bit.ly/3esx9AE>.

³⁰² İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁰³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁰⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁰⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁰⁶ Refugee Rights Türkiye, Access to State-Funded Legal Aid Services by Asylum Seekers and Migrants in Türkiye: Challenges and Opportunities, Ocak 2019: <http://bit.ly/33m3P97>

³⁰⁷ A.y.

proje kapsamında adli yardım için uygun olup olmadıklarına karar verir, aksi takdirde aşağıda bahsi geçen genel Adli Yardım Programına yönlendirilir.³⁰⁸ Ayrıca STK'ların yönlendirdiği tüm vakalar adli yardıma uygun olmaz.³⁰⁹ Proje kapsamında adli yardım sağlanmasındaki uygulama konularından biri, söz konusu adli yardımın proje finansmanı kapsamında olmayan “G87” veya “G89” gibi tahdit kodları verilmiş olan sığınmacılarla ilgilidir. Bu durumlarda ek finansman ile maliyetleri karşılamak baroların inisiyatifindedir.³¹⁰ Mali açıdan, avukatların bir ay içinde ödeme almaları çok yararlı bulunmakla beraber, sahadaki aktörlerden biri proje kapsamında dosya takip edebilmek için çok fazla belgenin talep edildiği düşünüldüğünü ifade etmiştir.³¹¹

Projenin, özellikle yasal ücretleri ve mahkeme masraflarını cebinden ödeyemeyen mültecilerin yoğun bulunduğu illerde etkili olduğu görülmüştür. Büyük şehirlerdeki barolar adli yardım bütçeleri ile bu hizmeti sunabilirken, küçük şehirlerdeki barolar maalesef mültecilere yeterli adli yardım sunamamıştır, ancak UTBA projesi sayesinde artık yeterli yardım sunabilirler.

Türkiye Barolar Birliği, Suriyeli ve Suriyeli olmayan başvuru sahipleri için, iki dilde adli yardımda bulunan mahkeme personeli ve avukatlar için telefonla tercümanlık hizmeti başlatmıştır. Ancak, avukatların idari gözetim tesislerinde telefon taşınmasına izin verilmediğinden, bu hizmet Geri Gönderme Merkezlerinde kullanılamaz.³¹² Bunun istisnası İzmir, Antakya, Van, Gaziantep ve Şanlıurfa'dır, buralarda avukatların kullanımına açık sabit telefon mevcuttur.³¹³

Baroların dahil olmasının ötesinde, kısıtlı sayıda hukuki bilgi ve destek hizmetleri sunan bir dizi STK vardır, ancak bu desteği, sahada geniş çaplı olarak ülke geneline yaymak konusunda kaynak ve işletme kapasitesine sahip değildir. Sığınmacı nüfusunun büyüklüğünü ve Türkiye'nin coğrafi dağılım politikasını dikkate alarak (bkz. [Serbest dolaşım hakkı](#)), çoğu yerdeki sığınmacılar, STK'lar tarafından verilen uzmanlaşmış hukuki danışmanlık ve destek hizmetlerine ilk aşamada erişemezler. Sığınmacılara hukuki danışmanlık sağlayan STK'lar arasında SGDD-ASAM, Hayata Destek Derneği, Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, Mülteci Hakları Merkezi, Mülteci-Der, İKGV, Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği yer almaktadır. STK'ların sığınmacılara verilecek adli yardım hizmetlerini finanse etmeleri için tahsis edilmiş herhangi bir hükümet fonu bulunmaması durumunda, STK'lara sağlanan proje bazlı dış finansmanın sınırlı olması, donör programlarında doğrudan hukuki hizmet faaliyetlerine öncelik tanınmaması ve proje bazlı fonlara uygulanan katı bürokratik gereklilikler, uzmanlaşmış hukuki hizmet sağlayıcısı STK'ların ortaya çıkmasını ve gelişmesini zorlaştırmaktadır. STK'lara erişim, COVID-19 sırasında faaliyetlerin askıya alınması ve yüz yüze hizmetlerin sağlanamaması nedeniyle daha da kısıtlanmıştır (bkz. [STK'lara ve BM Mülteci Örgütüne erişim](#)).

Sürecin daha genel olarak işleyişine yardımcı olmak için STK'ların hayati bir rolü vardır. Baro, mültecilerin ihtiyaçlarını belirlemek için yeterli bilgiye sahip değildir, ancak STK'lar sahiptir – ve bunu barolar adına yaparlar. STK'lar çevirmenleri, koruma uzmanları, sosyal hizmet uzmanları ve hukuki danışmanları yardımıyla bu ihtiyaçları tespit eder ve bu bilgileri barolara iletirler. Ayrıca Baro avukat atadıktan sonra STK'lar ve STK avukatları davayı takip ederek dava süreci boyunca atanan adli yardım avukatına bilgi verirler.

³⁰⁸ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

³⁰⁹ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler

³¹⁰ Türkiye Barolar Birliği tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019.

³¹¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

³¹² İstanbul'da görüşülen sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

³¹³ İzmir, Antakya, Van, Gaziantep ve Şanlıurfa'dan paydaşların sağladığı bilgiler, Mart 2020.

Şikayet veya taleplerini hukuk kliniklerine yönlendirirler. Talep acil değilse, adli yardım ofisleri aracılığıyla adli yardım avukatından randevu alınması yaklaşık on gün sürer çünkü her randevu için BM Mülteci Örgütünden onay alınması gibi bir prosedür de vardır.³¹⁴

1.5.2. Adli itirazlarda adli yardım

Avukat ücretini karşılamak için maddi imkanı olmayan kişiler, uluslararası koruma prosedüründe adli itiraz başvurusu için devletin finanse ettiği Adli Yardım Programına yönlendirilir.³¹⁵ YUKK, teoride, yabancı uyruklular da dahil olmak üzere Türkiye'deki tüm ekonomik açıdan dezavantajlı kişiler için erişilebilir olması gereken mevcut Adli Yardım Programına değinmektedir.

Adli Yardım Programı, her ilde barolar tarafından, her bir baro kurulunun takdirine bağlı olarak, hak ediş ve liyakat esasına tabi olarak uygulanmaktadır. “Hak ediş” konusunun değerlendirilmesi, barolar arasında farklılık gösterir; **Mersin** ve **Kahramanmaraş**'ta kişinin maddi durumunu onaylayan bir belge talep edilirken (fakirlik belgesi), **Gaziantep** ve **Şanlıurfa** barosu gibi diğer barolar böyle bir belge talep etmez.³¹⁶ Baroların uygulamada daha aktif katılımının önündeki engellerden biri, devlet bütçesinden barolara sağlanan adli yardım fonunun kısıtlı oluşudur. Teknik olarak her türlü “avukatlık hizmeti”, Avukatlık Kanunu uyarınca adli yardım kapsamına girerken, uygulamada, Türkiye'deki Adli Yardım Sistemi, mahkeme haricinde verilen hukuki danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden farklı olarak faydalancılar adına mahkemelerde ücretsiz hukuki temsil sağlamaktadır. Bu gerçekten de, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin, uluslararası koruma prosedürü içindeki herhangi bir eylem ve karara ilişkin adli itirazlarıyla ilgili olarak devlet tarafından finanse edilen adli yardımı talep etmelerini sağlayan bir ilkedir ve YUKK Madde 81(2) altında vurgulanır.

Türkiye'de İdare Mahkemesine dava açılması ile ilgili masraflar arasında vekaletname için noter ücreti, kimlik belgelerinin tercüme ücreti, mahkeme başvurusu ve diğer adli ücretler ile posta ücretleri bulunmaktadır. Adli Yardım Programı sadece kısmi olarak avukatlık ücretini karşıladığından, başvuru sahiplerinin bu masrafları öz kaynaklarından karşılamaları gerekmektedir, Mahkemeden bu masraflardan feragat edilmesini talep etme olasılığı olsa da, hakimler bu istisnalar konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir ve bazı durumlarda sebep belirtmeden bu talepleri reddetmektedir.³¹⁷

Devletin finanse ettiği Adli Yardım Programı kapsamındaki avukatlara verilen ücret sınırlıdır ve bilhassa profesyonel kariyerlerinin ilk aşamalarında olan genç avukatların ilgisini çekmeyi amaçlamaktadır. Adli yardım avukatlarına yapılan ödemeler, dava için harcanan saatlerin aksine, gerçekleştirilen hukuki işlem türü temelinde yapılır.³¹⁸ Sonuç olarak, adli yardım avukatlarının iltica davalarına bol miktarda zaman ve efor harcamaları için bu ödenen teşvik yetersizdir. Bununla birlikte, BM Mülteci Örgütü ve Barolar Birliğinin yürüttüğü söz konusu adli yardım projesi, uluslararası koruma ve geçici koruma ile ilgili davalar için hedeflenen 18 baroya finansman sağlamaktadır. Adli yardımla ilgili ilginç bir davada, Anayasa Mahkemesi 2020 yılında ilk derece mahkemesinin Çeçen kökenli Rusya vatandaşı bir kişiye adli yardım verilmemesi konusunda verdiği kararın, başvuran kişinin etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkını ihlal ettiğine hükmetmiştir. Anayasa Mahkemesi burada yeniden yargılanma hakkı tanımıştır.³¹⁹ Geri gönderme merkezinde tutulması ve aleyhindeki sınır dışı kararının ardından İdare Mahkemesi tarafından adli yardım başvurusu reddedilmiştir. Rusya'ya sınır dışı edilmesi durumunda işkenceye maruz kalmak konusunda

³¹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³¹⁵ SGDD-ASAM Gaziantep tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020. YUKK, Madde 81(2).

³¹⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler ile Şanlıurfa Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019. Danıştay, bir davada masraflardan feragat isteme hakkının her durumda İdare Mahkemesi tarafından akılda bulundurulması ve incelenmesi gerektiğine hükmetmiştir: Karar No. 2016/1830, 31 Mart 2016

³¹⁸ Örneğin, 2019'da Aydın Barosu, Hukuk Mahkemelerindeki işlemler için 2180 TL ayırmaktadır: Aydın Barosu, *Adli Yardım Görevlendirmeleri Ücret Tarifeleri*: <https://bit.ly/2umZFNk>.

³¹⁹ Anayasa Mahkemesi, S.B, 2017/19758, 2 Aralık 2020.

ciddi risk altında olmasına rağmen, avukatlık ücreti ödenmediği için temyiz başvurusu yapılmamış sayılmıştır. S.B., "yaşam hakkı", "işkence yasağı", "adil yargılama hakkı ve etkili başvuru hakkı" ihlalleri nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Mahkeme, etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir ve S.B.'nin tazminat talebi reddedilmesine rağmen, S.B.'nin temyiz süreci tamamlanana kadar sınır dışı işlemi askıya alınmıştır.³²⁰

2. Dublin sistemi

Dublin III Düzenlemesi Türkiye'de geçerli değildir.

3. Kabul prosedürü

3.1. Genel (kapsam, kriterler, zaman sınırları)

YUKK, Madde 72(1) uyarınca, bir başvurunun kabul edilemez başvuru sayılabileceği 4 gerekçe vardır:

- (a) **Yeniden başvurular:** "başvuru sahibi, farklı bir gerekçe öne sürmeksizin aynı gerekçelerle başvuruyu yenilemişse";
- (b) Daha önce aile üyesi olarak işlem görmüş ve kendi adına başvuru yapılmasına muvafakat verdikten sonra, (başvurunun reddedilmesinin ardından (i) başvurunun herhangi bir aşamasında haklı bir neden göstermeksizin veya (ii) farklı bir gerekçe öne sürmeksizin ayrı bir başvuru yapmışsa,
- (c) Türkiye'ye **İlk İltica Ülkesinden** gelen kişi tarafından başvuru yapılmışsa;
- (ç) Türkiye'ye **Güvenli üçüncü ülkeden** gelen kişi tarafından yapılmışsa

Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin bu kriterlerin, "başvurunun değerlendirilmesinin herhangi bir aşamasında" ortaya çıkması halinde de kabul edilemez başvuru kararı alınır.³²¹ Ancak, YUKK Madde 72 uyarınca bu kriterlerin incelenmesi, İGİM tarafından **Kayıt** aşamasında gerçekleştirilir.³²²

Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin İGİM'in yaptığı değerlendirmenin sonucuna bağlı olarak,

- ❖ Bir başvuru sahibinin yukarıdaki (a) veya (b) 'de listelenen kriterlere uyduğu kabul edilirse, İGİM başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verir ve 24 saat içinde İGİM Genel Merkezine bildirimde bulunur, ancak İGİM değerlendirmesinin sonuçlandırılması için zaman sınırı yoktur;
- ❖ Bir başvuru sahibinin yukarıdaki (c) veya (ç)'de listelenen kriterlere uyduğu kabul edilirse, İGİM tarafından değerlendirme tamamlanır ve başvurunun kabul edilemez olup olmadığına ilişkin kararı verecek olan İGİM Genel Merkezine gönderilir. İGİM Genel Merkezine yönlendirmeler ve başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararın kesinleştirilmesi için bir zaman sınırı yoktur.

Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararlar, başvuru sahibine yazılı olarak bildirilmelidir.³²³ Isparta 1. İdare Mahkemesinde, 2020 yılında uluslararası koruma başvurusu ile ilgili Burdur İGİM tarafından kabul edilemez kararının alınmasına itiraz edilen bir dava görülmüştür. YUKK Madde 72(a) hükümlerine atıfta bulunan karar, başvuru sahibinin beklemede olan Kanada'ya başvurusuna dayanmıştır. İdare Mahkemesi, kabul edilemezlik kararını iptal etmiş ve bahsi geçen ilgili YUKK hükmünün başvuru sahibine uygulanamayacağına karar vermiştir.

³²⁰ Bianet, "Refusal Of Refugee's Legal Aid Application Is A Violation of The Right to An Effective Remedy" (in Turkish), 10 Nisan 2021: <https://bit.ly/3fTEQCm>.

³²¹ YUKK, Madde 72(2) LFİP; YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 74(3)

³²² YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 73

³²³ YUKK, Madde 72(3).

Kararda, kabul edilemezlik kararının temelsiz olduğu, yeterli araştırmadan yoksun olduğu ve Somali'deki insan hakları ihlallerini göz önünde bulundurması gerektiği sonucuna varılmıştır.³²⁴

3.2. Bireysel görüşme

Göstergeler: Kabul Prosedürü: Adli Yardım

☒ Olağan prosedürle aynı

1. Kabul prosedüründe uygulamada sığınmacılarla bireysel görüşmeler yapılıyor mu?

- ❖ Öyleyse, sorular kimlik, menşe ülke ve geliş rotasıyla sınırlı mı? ☒ Evet ☐ Hayır
- ❖ Görüşmelerde tercüman desteği sağlanıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır

2. Görüşmeler video konferans yoluyla mı yapılıyor? ☐ Sıklıkla ☐ Nadiren ☒ Hiçbir zaman

YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 74(1), GİGM'nin başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararı vermeden önce başvuru sahibi ile görüşme yapmasını şart koşar.

3.3. İtiraz

Göstergeler: Kabul Prosedürü: İtiraz

☐ Olağan prosedürle aynı

1. Kanun başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararlara karşı itiraz yolları sağlar mı?

- ❖ Öyleyse bu itirazın biçimi: ☒ Evet ☐ Hayır
- ❖ Öyleyse, otomatik durdurma etkisi var mı? ☒ Adli ☐ İdari
- ☒ Evet ☐ Hayır

Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karara ancak yetkili idare mahkemesi nezdinde itiraz edilebilir.³²⁵ Bu kararlara, kararın yazılı olarak bildirilmesinden sonraki 15 gün içerisinde itiraz edilebilir, **Olağan Prosedür: İtiraz** söz konusu olduğunda bu süre 30 gündür.³²⁶ İdare Mahkemesine yapılan başvuruların otomatik askıya alma ve durdurma etkisi bulunur.

Bu türden bir karara itiraz etmek için verilen 15 günlük süreye karşı, başvuru sahiplerinin bu davalarda adli yardım alamamaları nedeniyle kararın orantısız ve anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine, itiraz edilmiştir (**Kabul prosedürü: Adli yardım**). Anayasa Mahkemesi, YUKK Madde 80(1) (ç) hükümlerinin Türkiye Anayasası ile uyumlu olduğuna, yasal mevzuatın ve kabul edilemez başvuru ile ilgili hükümlerin başvuru sahiplerinin 15 günlük süre içinde olumsuz karara bizzat itiraz etmelerini engelleyecek ölçüde karmaşık bir nitelikte bulunmadığına hükmetmiştir.³²⁷

2020 yılında, haklarında sınır dışı kararının verilmesinin ardından geri gönderme merkezlerine götürülen uluslararası koruma başvuru sahiplerine idari gözetim sırasında, uluslararası koruma başvurularına kabul edilemezlik kararı verilmesi yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir. Başvuru sahibi, bir şehirdeki bir geri gönderme merkezinde tutulurken, farklı bir şehirdeki İGİM tarafından uluslararası koruma başvurusu hakkında bir karar verilebilmektedir. Kararlar çoğunlukla olumsuzdur.³²⁸

³²⁴ Isparta 1^{inci} İdare Mahkemesi, karar no. 2020/241.

³²⁵ YUKK, Madde 80(1)(a).

³²⁶ YUKK, Madde 80(1)(ç).

³²⁷ Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2016/134, 14 Temmuz 2016: <http://bit.ly/2rU0GOE>.

³²⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

3.4 Adli Yardım

Göstergeler: Kabul Prosedürü: Adli Yardım

☒ Olağan prosedürle aynı

1. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu?

☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır

❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı:

☐ Görüşmede temsil

☐ Hukuki tavsiye

2. Sığınmacıların kabul edilemez başvuru kararına karşı itiraz konusunda uygulamada ücretsiz adli yardıma erişimleri var mı?

☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır

❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı:

☒ Görüşmede temsil

☒ Hukuki tavsiye

Olağan Prosedür: Adli Yardım bölümündeki kurallar ve uygulamalar burada da geçerlidir. Bununla birlikte, talepleri kabul edilemez olarak reddedilen başvuru sahipleri, vekaletname çıkartabilmek için gereken Uluslararası Koruma Başvurusu Kimlik Kartına sahip olmadıkları için itiraz başvurusunda bulunmak amacıyla hukuki temsile erişimde engellerle karşı karşıyadır. Olağan prosedürdeki 30 güne kıyasla daha kısa olan kabul edilemezlik kararına itiraz için verilen 15 günlük süre, adli yardıma erişimi zora sokmaktadır.

4. Sınır prosedürü (sınır ve transit geçiş bölgeleri)

YUKK, belirli bir sınır prosedürü oluşturmaz, ancak YUKK Uygulama Yönetmeliği, sınırda yapılan başvuruların derhal İGİM'e tebliğ edilmesini öngörür.³²⁹

Sınırı geçtikten sonra yapılan başvurular, YUKK tarafından belirlenen genel kurallara tabidir. Bununla birlikte, sınır geçişi öncesinde, kişinin havalimanı transit bölgesinde veya sınırdan ülkeye girmesinin reddedilmesinin ardından yapılan başvurular, sınır bölgesi yetkilileri tarafından İGİM'e bildirilir ve işleme alınmak üzere teslim edilir. İGİM'den görevlendirilmiş görevliler, bunların "derhal", **Hızlandırılmış prosedüre** tabi olup olmayacağını belirlemek zorundadır.³³⁰

Geçerli belgeleri olmadığı için yakalanan kişiler İstanbul Havalimanı, İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı, Ankara Esenboğa Havalimanı ve İzmir Adnan Menderes Havalimanında idari gözetim altına alınır. İstanbul'daki ana havaalanı İstanbul Havalimanıdır ve prosedür iyileştirilmiştir, ancak 2020-2021'de daha da zorlaşmıştır (bkz. **Havaalanından ülkeye giriş**).

5. Hızlandırılmış prosedür

5.1. Genel (kapsam, hızlandırılmış prosedürün temel dayanakları, zaman sınırları)

YUKK, Madde 79(1) uyarınca başvuran kişiler aşağıdaki 7 halde hızlandırılmış prosedüre yönlendirilir:

- (a) Başvuru sırasında gerekçelerini sunarken, uluslararası korumayı gerektirecek konulara hiç değinmemiş olması;
- (b) Sahte belge ya da yanıltıcı bilgi ve belge kullanarak veya kararı olumsuz etkileyebilecek bilgi ve belgeleri sunmayarak yetkilileri yanlış yönlendirmesi;
- (c) Kimliğinin ya da uyruğunun tespit edilmesini güçleştirmek amacıyla kimlik ya da seyahat belgelerini kötü niyetle imha etmesi veya elden çıkarması;

³²⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 67(1).

³³⁰ A.y.

- (ç) Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altında olması;
- (d) Sadece, Türkiye'den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla başvuruda bulunması;
- (e) Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturması ya da bu nedenlerle Türkiye'den daha önce sınır dışı edilmiş olması;
- (f) Başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra **Yeniden başvuruda** bulunması.

YUKK Madde 79 uyarınca hızlandırılmış prosedür kriterlerinin incelenmesi, İGİM tarafından **Kayıt** aşamasında yapılır.³³¹

Hızlandırılmış prosedür kapsamındaki başvuruların değerlendirilmesinde, bireysel görüşme, başvurudan sonraki 3 gün içinde gerçekleşir ve başvuru, bireysel görüşmeden sonraki 5 gün içinde karara bağlanır.³³² İncelenmesinin bu zaman sınırından daha uzun süreceği anlaşılan başvurular, hızlandırılmış değerlendirmeden çıkarılabilir ve olağan prosedüre yönlendirilebilir.³³³

Sığınmacıların idari gözetim altına alınması bölümünde tartışıldığı üzere, YUKK Madde 68 uyarınca, uluslararası koruma başvuru sahipleri, taleplerinin işleme konulması sırasında 30 güne kadar idari gözetim altına alınabilir. Teknik olarak, hızlandırılmış prosedüre tabi bir başvuru sahibi, yetkili İGİM tarafından başvuran kişinin alıkoyma gerekçeleri ile değerlendirilip değerlendirilmediğine bağlı olarak idari gözetim altına alınır veya alınmaz. İstatistikler kamuya açık olmasa da, hızlandırılmış prosedür uygulamada, örneğin Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altındaki kişilerde uygulanmaktadır.³³⁴ Alandaki STK'lara ve avukatlara göre, başvurular hızlandırılmış prosedürlere tabi tutulmakta ve Geri Gönderme Merkezi memurları genellikle kanunda belirtilen zaman sınırlarına uymaktadır. Ancak, 8 günlük süre dikkate alınmadan alınan kararlar da söz konusudur.³³⁵ **İzmir**'de hızlandırılmış prosedür için, bir başvuru sahibinin kararı 5 yıl sonra 2019'da verilmiştir.³³⁶ Prosedür, ayrıca bir İGİM'den diğerine farklılık göstermektedir. Örneğin, Adana İl Göç İdaresi, Adana'daki geri gönderme merkezindeki kişiler için hızlandırılmış prosedür uygulamaktadır. Ancak Ankara Akyurt geri gönderme merkezi olağan prosedürü takip etmektedir.³³⁷ Avukatlar, başvuru sahiplerinin adli yardıma erişim hakları olduğu konusunda bilgilendirilmediklerine dair endişelerini dile getirmişlerdir.³³⁸

Hızlandırılmış prosedürün Marmara bölgesinde uygulanmasına ilişkin olarak, 15 günlük süre, başvuru sahiplerine yazılı tebliğ tarihinden itibaren işlemeye başlar. Ancak adli yardım avukatlarına tebligat yapılmadığı gibi hukuken başvuru sahiplerine de bilgi verilmemektedir. Genellikle 'sözlü' olarak bilgilendirilirler. Geri gönderme merkezlerindeki bu hukuka aykırı tebliğ uygulamasına itiraz edilmiştir, ancak uygulamada çoğu itiraz, süre sınırına uyulmaması nedeniyle genellikle reddedilmektedir.³³⁹

2020 yılında İstanbul'da uluslararası koruma başvuru sahiplerine havalimanında hızlandırılmış prosedürle ret kararları verilmiştir.³⁴⁰ Bazı başvuruların uzun süredir beklediği ve sonuçlandırılmasının

³³¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 73.

³³² YUKK, Madde 79(2).

³³³ YUKK, Madde 79(3); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 80(3).

³³⁴ BM Mülteci Örgütü tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019

³³⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

³³⁶ İzmir'den bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

³³⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³³⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³³⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁴⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

6 ay ile 1 yıl kadar sürdüğü İGİM'de de hızlandırılmış prosedürlerle ret kararları verilmiştir.³⁴¹

2021 yılında İzmir'de transit bölgede tutulan bir kişinin başvurusu hızlandırılmış prosedürle reddedilmiştir. Hızlandırılmış değerlendirme için gerekli şartlar sağlanmamış ancak buna yapılan itirazlar mahkeme tarafından incelenmemiştir.³⁴²

5.2. Bireysel görüşme

Göstergeler: Hızlandırılmış Prosedür: Bireysel Görüşme

☒ Olağan prosedürle aynı

1. Hızlandırılmış prosedürde uygulamada sığınmacılarla bireysel görüşmeler yapılıyor mu?

- ❖ Öyleyse, sorular kimlik, menşe ülke ve geliş rotasıyla sınırlı mı? ☒ Evet ☐ Hayır
- ❖ Öyleyse, tercüman desteği bu görüşmeler için uygulamada mevcut mu? ☐ Evet ☒ Hayır

2. Görüşmeler video konferans yoluyla mı yapılıyor? ☐ Sıklıkla ☐ Nadiren ☒ Hiçbir zaman

YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 80(2), hızlandırılmış prosedürün “başvurunun uluslararası koruma hükümleri kapsamında ayrıntılı şekilde incelenmesine engel” oluşturmayacağını öngörür. Ancak, yapılan değerlendirme uygulamada ayrıntılı şekilde yapılmaz. Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin Geri Gönderme Merkezlerindeki görüşmeleri, Merkezin memurları tarafından yapılır ve genellikle 5-10 dakika sürer.³⁴³ Havaalanında yapılan görüşmelerde de benzer gözlemler bildirilmiştir: mülakat görevlilerinin başvuru sahiplerinin ifadelerini 'manipüle edebildiği' ve Türkiye'ye geliş sebebi olarak ekonomik nedenlerin yazılabildiği bildirilmiştir.

5.3. İtiraz

Göstergeler: Hızlandırılmış Prosedür: İtiraz

☐ Olağan prosedürle aynı

1. Kanun, hızlandırılmış prosedürde karara karşı itiraz yolu sunuyor mu?

- ❖ Eğer evet ise, bu itirazın biçimi: ☒ Evet ☐ Hayır
- ❖ Evetse otomatik durdurma etkisi var mı? ☒ Adli ☐ İdari
- ☒ Evet ☐ Hayır

Olağan prosedürde itiraz başvurusu ile hızlandırılmış prosedürde itiraz başvurusu arasında birkaç önemli fark vardır. Hızlandırılmış prosedürdeki olumsuz kararlar yetkili İdare Mahkemesinde doğrudan temyiz edilmelidir. İdare Mahkemesine başvurularda otomatik olarak askıya alma etkisi bulunur.

Olağan Prosedür: İtiraz sürecinden farklı olarak, mahkeme, hızlandırılmış değerlendirmeden kaynaklanan itiraz başvurularında 15 gün içinde karar vermelidir. İdare Mahkemesinin kararı kesindir. Yüksek mahkemeye itiraz edilemez.

İdare Mahkemeleri, bazı durumlarda ilk aşama kararlarını da iptal eden hızlandırılmış prosedür davalarını ele almıştır. Örneğin, Türkiye'ye gelişinden 3 yıl sonra uluslararası koruma başvurusunda bulunan Iraklı bir kadın hakkında, Ankara İdare Mahkemesi, başvuru sahibinin toplumsal cinsiyete dayalı şiddet iddialarının ilgili yetkililer tarafından yeterince değerlendirilmediği ve incelenmediği hükmüne

³⁴¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁴² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

³⁴³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

varmış ve olumsuz kararı iptal etmiştir.³⁴⁴ 2018'de, İdare Mahkemesi, dini nedeniyle zulüm gören sığınmacı, İranlı bir erkek hakkında hızlandırılmış prosedürde alınan ilk aşama kararını iptal etmiştir.³⁴⁵

5.4. Adli yardım

Göstergeler: Hızlandırılmış Prosedür: Adli Yardım

☒ Olağan prosedürle aynı

1. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu?
☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır
- ❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☐ Görüşmede temsil ☐ Hukuki tavsiye
2. Sığınmacıların, uygulamada, olumsuz karara karşı itiraz konusunda ücretsiz adli yardıma erişimleri var mı? ☐ Evet ☒ Hayır ☐ Zorlukla
- ❖ Ücretsiz adli yardımın kapsamı: ☒ Görüşmede temsil ☒ Hukuki tavsiye

Olağan Prosedür: Adli Yardım kapsamındaki tüm kurallar uygulanır. Adli yardım hizmetlerine erişimde, hızlandırılmış prosedüre tabi gözetim altındaki kişilerin başvurularında karşılaştığı zorluklara genel bir bakış için **İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım** bölümüne bakılabilir. Geçmişte, hızlandırılmış prosedür altındaki başvuru sahiplerine Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi verilmediğinden, vekaletname çıkarmaları ciddi oranda kısıtlandırılmıştır. Ancak, Aralık 2019'da YUKK Madde 76(2) hükümlerine getirilen değişikliklerden sonra artık bir kimlik belgesi düzenlenebilir. Özellikle COVID-19 salgını göz önüne alındığında, bunun pratikte nasıl uygulanacağını tahmin etmek zordur. Bununla birlikte, uygulamada, İdare Mahkemesi, 10 gün içinde vekaletname sunulmasını şart koşar, aksi takdirde itiraz başvurusunu kabul edilemez olarak değerlendirir.³⁴⁶

D. Hassas gruplara yönelik güvenceler

1. Tespit mekanizması

Göstergeler: Tespit mekanizması

1. Hassas gruplardan sığınmacılar için özel bir tespit mekanizması mevcut mu?
☐ Evet ☐ Belirli kategoriler için ☒ Hayır
- ❖ Belirli kategoriler içinse, hangileri:
2. Kanun, refakatsiz çocuklar için bir tespit mekanizması sağlıyor mu?
☒ Evet ☐ Hayır

Kanuna göre, “özel ihtiyaç sahibi kişiler” kategorisinde “refakatsiz çocuklar, engelliler, yaşlılar, hamile kadınlar, beraberinde çocuğu olan yalnız ebeveynler, işkence, cinsel saldırı ve diğer psikolojik, bedensel veya cinsel şiddetten hayatta kalanlar” yer alır.”³⁴⁷

Ne YUKK ne de YUKK Uygulama Yönetmeliği, “özel ihtiyaç sahibi kişiler” kategorisine LGBTİ+’ları dahil etmez. Başvuran kişilerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili görüşmelerinde, uygun olmayan terminoloji kullanımı, rahatsız edici sorular, kayıt görüşmelerinde sözlü suistimal gibi çeşitli sorunlar

³⁴⁴ Ankara 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No. 2017/3192, 29 Aralık 2017.

³⁴⁵ İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No. 2018/894, 22 Ekim 2018.

³⁴⁶ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgi, Şubat 2019.

³⁴⁷ YUKK, Madde 3(1)(I).

yaşandığı bildirilmiştir.³⁴⁸ **Kastamonu** İGİM'de başvuru sahibi LGBTİ+'lardan LGBTİ+ olduklarını kanıtlayacak sağlık raporu talep edilmiştir.³⁴⁹

1.1. Hassas grupların belirlenmesi

YUKK Uygulama Yönetmeliğine göre, başvuru sahibinin özel ihtiyaç sahibi olduğu anlaşıldığında, "tüm iş ve işlemlerinde o kişiye öncelik tanınır."³⁵⁰ İGİM, başvuru sırasında kişilerin "özel ihtiyaç sahipleri" kategorilerinden birine ait olup olmadığının tespiti için bir değerlendirme yapmalı ve başvuru sahibinin kayıt formuna bu konuda bir not eklemelidir. Başvuru sahibi daha sonra prosedürde "özel ihtiyaç sahibi" olarak tanımlanabilir.³⁵¹

Kanuna göre, İGİM, yoğun şiddet veya işkenceden hayatta kalanların tedavisi için ilgili kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve STK'larla işbirliği yapabilir.³⁵² İltica prosedüründe hassas grupların tespit edilmesi için resmi bir mekanizma oluşturulmamıştır. Önceki **Kayıt** sistemde BM Mülteci Örgütü / SGDD-ASAM tarafından yürütülen ortak kayıt görüşmeleri, başvuran kişilerin özel ihtiyaçlarının tespit edilmesini sağlamıştır ve diğer işlemlere ek olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Genel Merkezi ile yakın işbirliği içinde "uydu kent" yönlendirmesinde de dikkate alınmıştır (bkz. **Serbest dolaşım hakkı**). İGİM tarafından işletilen kayıt sistemine geçilmesinin ardından, İGİM tarafından uygulamada özel ihtiyaçların nasıl değerlendirdiği belirsiz hale gelmiştir.³⁵³ Bununla birlikte, BM Mülteci Örgütü, halen, hassas grupları kayıta öncelik verilmesi için İGİM'e yönlendirmektedir. 2019'da başvuru sahiplerinin güvenlik hassasiyetleri ve kayıtlarına ilişkin değerlendirmeler çok yavaş ilerlemiştir.³⁵⁴ COVID-19 nedeniyle 2020'de tüm prosedürlere erişimdeki zorluklar daha da artmıştır. Mart ortasından Nisan'a kadar kesintisiz sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Çalışmalarına izin verilen mesleklerden olmayan kişiler, ancak sınırlı saatlerde evlerinden çıkabilmiştir. Sağlık durumu iyi olmayanlar 2020'nin çoğunda evlerinde kalmıştır. Mülteciler ve uluslararası koruma arayan kişiler, genellikle STK'lar, BM Mülteci Örgütü ve diğer organizasyonlar tarafından ara ara kendilerine sağlanan maske ve hijyen ekipmanlarından yoksun kalmışlardır.

1.2. Refakatsiz çocuklarda yaş tespiti

YUKK yaş tespiti ile ilgili herhangi bir hüküm içermese de, YUKK Uygulama Yönetmeliği refakatsiz çocukların başvurularında yaş tespiti konusunda yönlendirme sağlamaktadır. Yönetmelik uyarınca "Yaşı, bir belge ile kanıtlanamayan ve on sekiz yaşından büyük olabileceği şüphesi bulunan başvuru sahiplerinin ve düzensiz göçmenlerin, fiziksel ve psikolojik değerlendirmesini içeren "kapsamlı yaş tespiti" valiliklerce yaptırılır."³⁵⁵ Başvuru sahibine bu yönlendirmenin amacı ve yapılacak yaş tespiti süreci hakkında bilgi verilir.³⁵⁶

Yaş tespit süreci sonunda on sekiz yaş ve üzerinde olduğu tespit edilenler hakkında, yetişkin başvuru sahiplerinin tabi olduğu usuller uygulanır. Tespit işlemi sonucunda başvuran kişinin yaşıyla ilgili tereddütlerin giderilemediği durumlarda, beyanları üzerinden bu kişilerin çocuk olduğu kabul edilir.

³⁴⁸ Kaos GL, *Waiting to be "safe and sound": Türkiye as an LGBTI refugees' way station*, Temmuz 2016: <http://bit.ly/2ynEqdO>, s. 33-37.

³⁴⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁵⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(1).

³⁵¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(2).

³⁵² YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(3).

³⁵³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

³⁵⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁵⁵ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 123(2)(b)

³⁵⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 123(2)(c)

YUKK ve YUKK Uygulama Yönetmeliği, uluslararası koruma başvuru sahiplerine yönelik yaş tespitinde kullanılacak yöntemlerle ilgili herhangi bir hüküm sunmazken, yaş tespit işlemleri hususunda Adli Tıp Kurumunun yönetmeliklerine göre, fiziksel muayene ve radyografi verileri (dirsek, bilek, el, omuz, pelvis ve dişler dahil) birincil değerlendirme kaynakları olarak listelenir. Herhangi bir psikososyal değerlendirmeden bahsedilmez. Ayrıca, (önceki ismiyle) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının refakatsiz çocuklar hakkındaki 2015 Yönergesine göre, GİGM, çocukların Bakanlık tesislerine yerleştirilmeden önceki fiziksel durumları hakkında sağlık raporu sağlar.³⁵⁷

Uygulamada, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına sevk edilen refakatsiz çocukların yaş tespiti için kemik testi uygulanır.³⁵⁸ Çene kemiği üzerinde yapılan testlerin doğruluğu (+2/-2) 2 yaş daha büyük veya daha küçük arasında değişkenlik gösterir. Test sonucu, bir çocuğun 16 yaşında olduğunu gösteriyorsa, yetkililer yine de değerlendirmeyi 14 yerine üst eşikten yorumlama eğilimindedir.³⁵⁹

Bu uygulamayı durdurmak için, Ankara Barosu ve SGDD-ASAM tarafından başlatılan önceki girişimlerle, çocukların kamu kurumlarına yerleştirilmesini güvence altına almak için çocuklar hakkında koruma kararı çıkarılabilmektedir.³⁶⁰ Kemik testi çocuğun 17 yaşından küçük olduğunu tespit ederse, Bakanlık psikososyal değerlendirme de yapabilir.

Çocuklar, yasadışı yollardan ülkeyi terk etmeye çalışırken yakalandıklarında, yaşlarının tespiti için menşe ülkelerinden alınan kimlik veya Türkiye'de kendilerine verilen kimlik belgesine başvurulmaktadır. Çocuğun herhangi bir belgesi yoksa görevliler, çocuğun fiziksel görünüm ve davranışlarına göre çocuğa bir yaş tayin eder. Çocuk yaşından emin değilse veya 17 yaşında olduğunu söylüyorsa, 18 olarak belgelenmektedir. Afrikalı çocuklar, daha büyük görünebildikleri için 16 yaşında olsalar bile genellikle 18 olarak kaydedilirler. Bu durumlarda haksız yere idari gözetim altına alınırlar. **İzmir**'de Bornova ve Buca'da iki adet ilk kabul birimi bulunmaktadır; bunların biri erkekler için diğeri kızlar içindir. Çocuk olduğu belgelenen çocuklar doğrudan bu ilk kabul birimlerine transfer edilir. Erkek çocuklar için açık kapı sistemi vardır - istedikleri zaman ayrılabilirler. Kızlar için, bir akrabalarının onlara eşlik etmesi gerekir. Birim görevlileri genellikle bu akrabalarla kimlikleri üzerinden iletişime geçmeye çalışırlar. Erkekler genellikle aynı gün kurumdan ayrılırlar. Yakın zamanda 7-8 Somalili kız çocuğunun maruz kaldığı vakalar yaşanmıştır. İlk kabul biriminden yetkililer, kızları belge göstermeksizin akraba olduklarını söyleyen 3 yetişkin erkeğe teslim etmiştir. Somalili kızlar daha sonra tekstil sektöründe çalışırken görülmüştür. Bu çocukların durumu genellikle takip edilmez. İlk kabul biriminin kapasitesi sınırlıdır ve çocuklar kötü yaşam koşulları nedeniyle bu birimlerde kalmak istememektedir.³⁶¹

Bir çocuğun geri gönderme merkezinde olup olmadığını bilmek çok zor olabilir. Bu bilgiler KVKK (Kişisel Verilerin Korunması Kanunu) gereği STK'lar ile paylaşılmamaktadır. **Erzurum** GGM sık sık bu kişilerin çocuk değil yetişkin olduğunu iddia edebilmektedir. Geri gönderme merkezi, çocuğun menşe ülkesinden çocuğun yetişkin olmadığını kanıtlayan bir belge talep eder ancak bu süreç 1 aydan fazla sürer. Aileler belgeleri sağlasa bile, noter veya Konsolosluk damgası olmadığı için geri gönderme merkezi bunları reddedebilir. Erzurum geri gönderme merkezi, tüm çocukları 18+ yaşında olarak kaydetme eğilimindedir.³⁶²

³⁵⁷ 152065 Sayılı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, Madde 6.

³⁵⁸ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

³⁵⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

³⁶⁰ Bkz. 3^{üncü} Ankara Çocuk Mahkemesi tarafından 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 9. Maddesine dayanılarak verilen karar: Karar No. 2017/712, 29 Aralık 2017.

³⁶¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁶² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

2. Usule ilişkin özel güvenceler

Göstergeler: Usule ilişkin özel güvenceler

1. Hassas gruplara yönelik özel prosedürler/usule ilişkin güvenceler mevcut mu?

☒ Evet

☐ Bazı kategoriler için

☐ Hayır

❖ Bazı kategoriler içinse, hangileri:

2.1. Görüşmeler sırasında yeterli destek

YUKK Uygulama Yönetmeliği, refakatsiz çocuklar da dahil olmak üzere “özel ihtiyaç sahipleri” için bir takım özel hükümler düzenlemektedir. Bununla birlikte, kanun, refakatsiz çocuklar haricindeki hassas grup kategorilerinden uluslararası koruma başvuru sahiplerine yönelik kapsamlı ek özel prosedürler sağlamak konusunda yetersiz kalmaktadır.

Özel ihtiyaç sahiplerinin söz konusu olduğu bireysel görüşmeler sırasında, başvuru sahiplerinin özel durumu dikkate alınmalıdır.³⁶³ Bununla birlikte, başvuru sahibinin tercümanın cinsiyeti konusundaki tercihinin dikkate alınması konusunda YUKK veya YUKK Uygulama Yönetmeliğinde özel bir yönlendirme sağlanmamıştır. Uygulamada, görüşmelerin gizliliği, çoğu durumda sağlanamaz, çünkü görüşmeler farklı İGİM'deki açık alanlarda gerçekleştirilir. Bu, LGBTİ+’lar gibi hassas gruplar için engeller yaratır.³⁶⁴

LGBTİ+ mülteciler ayrıca İGİM'de bazı görevliler ve diğer mülteciler tarafından sözlü tacize uğradıklarını, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle alay konusu edildiklerini ifade etmişlerdir.³⁶⁵

YUKK Uygulama Yönetmeliğine göre, çocuklarla yapılan görüşmeler, çocukların psikolojik, duygusal ve fiziksel gelişimleri konusunda yeterli bilgiye sahip nitelikli personel tarafından yapılmalıdır.³⁶⁶ Karar sürecinde görevliler, çocuğun uluslararası korumaya yönelik tüm taleplerini açık bir biçimde ifade edememiş olabileceğini dikkate almalıdır. Ayrıca, görüşmeye psikolog, pedagog veya sosyal hizmet görevlisi eşlik etmişse, bu uzmanların çocuk hakkındaki yazılı görüşleri de dikkate alınmalıdır.

2.2. Önceliklendirme ve özel prosedürlerden muafiyet

Kanun, uluslararası koruma başvuru sahiplerinden “özel ihtiyaç sahibi” kişilere, tüm prosedürlerde, hak ve işlemlerde “öncelik” tanınmasını gerektirmektedir.³⁶⁷ Refakatsiz çocuklar ve ildeki belirlenmiş kayıt birimlerine erişemeyen diğer kişilerle, bulundukları yerlerde kayıt görüşmeleri yapılabilir.³⁶⁸ Mevcut uygulamalardan İGİM'in kayıt sürecinde ve bireysel görüşmelerde refakatsiz çocuklara öncelik tanıdığı anlaşılmaktadır.

Refakatsiz çocuklar **Hızlandırılmış Prosedür**den muafır ve başvuruları işleme alınırken idari gözetim altında tutulmayabilirler, çünkü YUKK Madde 66, açıkça başvuru konumundaki refakatsiz çocukların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi altında uygun sığınaklara/barınma/konaklama tesislerine yerleştirilmesi gerektiğini ifade eder.

Diğer hassas grup kategorileri ile ilgili böyle bir hüküm bulunmamaktadır. Refakatsiz çocuklar muaf tutularak, diğer hassas gruplar hızlandırılmış değerlendirilmeye tabi tutulabilir.

³⁶³ YUKK, Madde 75(3)

³⁶⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

³⁶⁵ Kaos GL, Turkey's challenge with LGBTI refugees, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TXasf4>.

³⁶⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 123(2)(g)

³⁶⁷ YUKK Madde 67; YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(2)

³⁶⁸ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 65(2)

3. Sağlık raporların kullanımı

Göstergeler: Sağlık Raporlarının Kullanımı

1. Kanun, başvuru sahiplerinin geçmişte ciddi zulme maruz kaldığına dair ifadesini destekleyecek bir sağlık raporu şartı koyuyor mu? ☒Evet ☐Bazı durumlarda ☐Hayır

2. Başvuru sahiplerinin beyanlarının doğruluğunu teyit etmek için sağlık raporları dikkate alınıyor mu? ☒Evet ☐Hayır

YUKK, Madde 69(4) kayıt sürecinde ilgili yetkililerin, uluslararası koruma başvuru sahibinin menşe ülkesini terk etme sebepleri ve başvuru yapmasına neden olan olaylara ilişkin bilgi ve belgeleri talep etmesi gerektiğini vurgular. Bu hüküm, başvuru sahibinin başvurusunu desteklemek için sağlık raporunu da sağlayabileceği konusunda bir zemin olarak yorumlanabilir. Ayrıca YUKK uyarınca, tespit işlemlerinin herhangi bir aşamasında uluslararası koruma başvurusunu destekleyecek belge ve bilgi sunulmasını engelleyen herhangi bir hüküm yoktur. Mevcut uygulamada, uluslararası koruma prosedürü sağlık raporlarına dayalı ilerlemez. Ancak, sağlık raporları uluslararası koruma başvurularını destekleyen ve GİB'den olumlu bir karar alma olasılığını artıran güçlü kanıtlar olarak kabul edilmektedir.³⁶⁹

4. Refakatsiz çocukların hukuki temsili

Göstergeler: Refakatsiz Çocuklar

1. Kanunlar tüm refakatsiz çocuklara bir vasinin atanmasını öngörüyor mu? ☒Evet ☐Hayır

YUKK, Madde 66 gereğince, uluslararası koruma başvurusu alındığı andan itibaren, refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır ve Çocuk Koruma Kanunu hükümleri³⁷⁰ uygulanmalıdır. Refakatsiz çocuk, başvurusu sonrası, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, uygun konaklama tesisine yerleştirilir. Türkiye'de refakatsiz çocuk sayısı ve son değişikliğe rağmen devlet kurumlarına alınmaması gibi uygulamalar hakkında henüz bir bilgi bulunmamaktadır.³⁷¹

Türkiye'nin Medeni Kanunu'na göre, devlet gözetimi altındaki bütün çocuklara bir vasi tayin edilmelidir.³⁷² Özellikle, ebeveynlerinin velayetinden yararlanamayan tüm çocuklar için vesayet sağlanmalıdır.³⁷³ Vasilerin atanması işlemleri Sulh Hukuk Mahkemeleri tarafından yürütülür ve vesayet işlemleri bunların denetiminden sorumlu Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından denetlenir. Medeni Kanun uyarınca vasiler vesayet altındaki kişiye vasi olmaya ehil olmalı, genel ahlak kurallarına aykırı yaşayış hali içerisinde olmamalı veya menfaati kendisine vasi atanacak kişinin menfaati ile önemli ölçüde çatışan veya onunla aralarında düşmanlık bulunan yetişkin bir kimse olmamalıdır. Vasi tayininde akrabalara öncelik verilir.³⁷⁴ Bu nedenle, hukuki gereklilikler göz önüne alındığında, nitelikli STK personeli, BM Mülteci Örgütü personeli veya Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı personeli, sığınmacı refakatsiz küçük çocuklar için vasi olarak atanmaya hak kazanabilir.

³⁶⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

³⁷⁰ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.

³⁷¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020. İlgili düzenleme için bkz, 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda ve KHK'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2Tsm0zU>.

³⁷² 4721 sayılı Medeni Kanun.

³⁷³ Medeni Kanun, Madde 404.

³⁷⁴ Medeni Kanun, Madde 413, 414, 418.

Vasiler, küçüklerin kişisel ve maddi çıkarlarını, sorumlulukları altında korumaktan ve çıkarlarını yasal işlemlerde gözetmekten sorumludur.³⁷⁵ Hükümlerde özel olarak belirtilmemiş olsa da iltica prosedürleri, vasilerin görevidir. Kural olarak, vasi 2 yıllığına tayin edilir ve sonrasında iki dönem daha vasilik uzatılabilir.³⁷⁶

Refakatsiz çocuklara vasi tayini zorluk çekmeden gerçekleştirilir; ancak **Ankara**'da avukatlar zorluk yaşamışlardır.³⁷⁷ Bazı durumlarda, çocukların sorumluluğu, vasıfsız veya birinci dereceden akrabası olmayan kişilere verilmiştir. Çocuklar da sokakta dilenmeye ve/veya çalışmaya zorlanmıştır.³⁷⁸

LGBTİ+ olan veya olmayan, artık büyümüş olan çocuklar BM Mülteci Örgütü fonundan yararlanır ve ayda yaklaşık 200 TL (30 EUR) cep harçlığı almaktadır.³⁷⁹ Nakit desteği üç tür hassas grubu kapsamaktadır: 1-) artık büyümüş olan çocuklar 2-) trans çocuklar 3-) toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalanlar; kurum bakımından ayrıldıklarında kendilerine destek sağlanır. Türkiye'de uluslararası koruma için başvuran refakatsiz çocukların büyük çoğunluğu, Afganistan'dan gelmiştir.³⁸⁰ Şüpheli şekilde Van'da öldürülen hasta ve refakatsiz çocuk sığınmacı Afganistanlı Lütfillah Tacik davasında polis memurları hakkında cezai soruşturma açılmıştır, dava 2014'ten beri bekleme durumundadır. İnsan hakları örgütleri, çocuğun çoklu hassas durumu nedeniyle olayı yakından takip etmektedir. Çocuğun, Afganistan'ın kırsal bir bölgesinde yaşayan ebeveyninin davaya katılımı ve temsili, avukat vekaleti olmaması nedeniyle bugüne kadar gerçekleşmemiştir.³⁸¹ Sekiz yıl ve 25 duruşmadan sonra, nihayet 2022'nin başlarında bir karara ulaşılmıştır. Polis memurlarından biri ihmalden suçsuz bulunmuştur. Diğer polis memuru basit yaralamadan beş ay hapis cezasına çarptırılmıştır.³⁸² Türkiye'ye aslen ebeveynleriyle gelen ancak Çin'e ziyaret için döndükten sonra ebeveynleri kaybolan Uygur çocukların vakaları da mevcuttur.³⁸³

2019-20 yıllarında **Harmandalı** geri gönderme merkezinde refakatsiz bir çocuk vakası görülmüştür. 17 yaşında olduğunu söylemesine rağmen resmi belgelere göre yaşı daha büyük olarak kaydedilmiştir. Menşe ülkesinden kimlik bilgileri istenmiş ve İl Göç İdaresi kayıt belgelerini düzeltmiştir. İdari gözetimi sona ermiş ve sınır dışı kararı iptal edilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının bir yurduna kabul edilmiştir, bu nedenle İl Göç İdaresi olumlu bir girişimde bulunarak çocuğa vasi atamamış; çocuğun bir akrabası Bakanlıkla temasa geçtiğinde, akrabasının yanına kalmak üzere yurttan ayrılmıştır.³⁸⁴

BM Mülteci Örgütüne göre 2021'de BM Mülteci Örgütü ve partneri olan STK'lar, 661 çocuk için çocuğun yüksek yararı prosedürlerini uygulamıştır. BM Mülteci Örgütü yayımlanan yeni yönergesi gereği yüksek yarar eğitimleri gerçekleştirmiştir.³⁸⁵

³⁷⁵ Medeni Kanun, Madde 445-448.

³⁷⁶ Medeni Kanun, Madde 456.

³⁷⁷ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

³⁷⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁷⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁸⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

³⁸¹ Bkz. R. 'Ölen çocuk, sanık polis, bir dakikalık duruşma' 17 Mart 2018: <http://bit.ly/2UaDfvn>; Uluslararası Af Örgütü, 'Uluslararası Af Örgütü Olarak Lütfillah Tacik Davasının Takipçisiyiz', 19 Ocak 2016: <https://bit.ly/2lcnIDB>.

³⁸² Bianet, '5-month prison sentence over refugee child Lütfillah's death with a police fist', 17 Şubat 2022: <https://bit.ly/3y0k2BO>.

³⁸³ Bkz Agence France-Presse, 'China Took their Parents: The Uighur Refugee Children of Türkiye': <http://bit.ly/38UPv8H>; Taipei Times, 'Parents of child refugees missing in China', 1 Ocak 2020: <http://bit.ly/2QjlhG3>.

³⁸⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁸⁵ UNHCR, Turkey 2021 Operational Highlights: <https://bit.ly/3yuZMIK>.

E. Yeniden Başvurular

Göstergeler: Yeniden Başvurular

1. Kanun, yeniden başvurular için özel bir prosedür sunuyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Birinci yeniden başvurunun incelenmesi esnasında sınır dışı işlemi askıya alınıyor mu?
 - ❖ İlk aşamada ☒ Evet ☐ Hayır
 - ❖ İtiraz aşamasında ☒ Evet ☐ Hayır
3. İkinci, üçüncü yeniden başvurunun incelenmesi esnasında sınır dışı işlemi askıya alınıyor mu?
 - ❖ İlk aşamada ☒ Evet ☐ Hayır
 - ❖ İtiraz aşamasında ☒ Evet ☐ Hayır

YUKK yeniden başvuruların ele alınması için özel bir prosedür sunmamakla birlikte, kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme hususları ile ilgili yasal yönlendirmelerde yeniden başvurulara değinmektedir.

YUKK Madde 72(1)(a) uyarınca, “farklı bir gerekçe öne sürmeksizin aynı başvuru yenilenmişse” başvuru kabul edilemez sayılır. Böyle bir durumda, İGİM başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verir ve 24 saat içinde GİGM Genel Merkezine bildirimde bulunur, ancak bu kararının alınması için bir zaman sınırı yoktur.

Aynı zamanda, YUKK Madde 79(1)(f), kişinin “başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra yeniden başvuruda bulunması” durumunda hızlandırılmış prosedürün uygulanmasını öngörmektedir. Buna göre, yeniden başvuru kabul edilemez başvuru değerlendirme kriterlerine girerse, hızlandırılmış prosedür altında ele alınacaktır.

İGİM, yeniden başvurularda ilk kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme talebinin yeniden incelemesinden sorumludur. Başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararların İGİM tarafından da kesinleştirilmesi durumunda, hızlandırılmış prosedürdeki statü kararları, İGİM tarafından yürütülen bireysel görüşmeye dayanarak sonuçlandırılması için GİGM Genel Merkezine yönlendirilecektir.

Kanunda, “yeniden başvuru”nun tanımı yer almamakla birlikte, “farklı bir gerekçe öne sürmeksizin aynı başvurunun yenilendiği” durumlarda başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verileceği belirtilmiştir. Başka bir hukuki yönlendirme bulunmaması durumunda, başvuru sahibinin “herhangi bir yeni gerekçe sunup sunmadığının” belirlenmesi, başvuruyu kayıt altına almakla yükümlü İGİM’in takdirindedir. Bu uygulama sorunlu bir uygulamadır.

Kanun, yeniden başvuru yapılması için herhangi bir zaman sınırlaması öngörmez veya kişinin kaç kez yeniden başvuru yapabileceği konusunda herhangi bir sınırlama getirmez.

Yeniden başvuruların şu anda uygulamada nasıl değerlendirildiği hakkında yeterli bilgi yoktur. Mart 2018 tarihli bir TBMM raporunda, Türkiye’de mevcut 15 yeniden başvuru olduğu belirtilmiştir.³⁸⁶

³⁸⁶ TBMM, Göç ve Uyum Raporu, Mart 2018: <https://bit.ly/2Yjfi6y>.

F. Güvenli ülke kavramları

Göstergeler: Güvenli Ülke Kavramları

1. Ulusal kanunlarda “güvenli menşe ülkesi” kavramı kullanılıyor mu?	☐ Evet ☒ Hayır
❖ Güvenli menşe ülke listesi mevcut mu?	☐ Evet ☒ Hayır
❖ Güvenli menşe ülkesi kavramı uygulamada kullanılıyor mu?	☐ Evet ☒ Hayır
2. Ulusal kanunlarda “güvenli üçüncü ülke” kavramı kullanılıyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır
❖ Güvenli üçüncü ülke kavramı uygulamada kullanılıyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır
3. Ulusal kanunlarda “ilk iltica ülkesi” kavramı kullanılıyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır

Güvenli ülke kavramları Türkiye'nin uluslararası koruma prosedüründe **Kabul prosedürü** içinde geçmektedir. YUKK, “ilk iltica ülkesi” ve “güvenli üçüncü ülke” kavramlarına değinir, ancak “güvenli menşe ülkesi” kavramını kullanmaz. Başvuru sahibinin Türkiye'ye “ilk iltica ülkesi” veya “güvenli üçüncü ülkeden” geldiği tespit edilirse, YUKK Madde 72 gereğince iltica başvurusunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verilir.

1. İlk iltica ülkesi

YUKK, Madde 73'te, “ilk iltica ülkesi” şöyle tanımlanır: (a) “Başvuru sahibinin, daha önceden mülteci olarak tanındığı ve halen bu korumadan yararlanma imkanının olduğu” ülke ya da (b) “geri göndermeme ilkesini de içeren yeterli ve etkili nitelikte korumadan halen faydalanabileceği bir ülke.”³⁸⁷

YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 76, neyin “yeterli ve etkili nitelikteki koruma” olarak değerlendirilebileceği konusunda ek bir yorumlama sağlar. Aşağıdaki hallerde başvuru sahibinin üçüncü ülkede “yeterli ve etkili nitelikteki korumadan” faydalandığı kabul edilir:

- (a) İlgili üçüncü ülkede, haklı sebeplere dayanan zulüm korkusu ile ciddi zarar görme riskinin bulunmaması.
- (b) Başvuru sahibinin bu üçüncü ülkeden, etkili ve yeterli korumadan faydalanamayacağı başka bir ülkeye gönderilme riskinin olmaması.
- (c) Üçüncü ülkenin 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne taraf olması veya aynı zamanda ülkedeki uygulamalarının bu sözleşme hükümleriyle uyumlu olması.
- (ç) Başvuru sahibine üçüncü ülkenin sağladığı etkili ve yeterli nitelikteki korumanın, bu kişi için kalıcı çözüm bulunana kadar devam edecek olması.

2. Güvenli üçüncü ülke

Bir ülkenin “güvenli üçüncü ülke” olarak değerlendirilebilmesi için aşağıdaki koşullar mevcut olmalıdır.³⁸⁸

- (a) Kişilerin hayat veya hürriyetinin; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehdit altında olmaması;
- (b) Kişilerin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı ülkelere geri gönderilmemesi ilkesinin uygulanıyor olması;
- (c) Kişinin ülkede mülteci statüsü talep etme olanağı mevcut olduğunda ve ülkenin yetkilileri tarafından mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda, 1951 Mülteci Sözleşmesine uygun olarak koruma elde etme imkanının bulunması;
- (ç) Başvuru sahibinin ciddi zarar görme riskinin olmaması.

³⁸⁷ YUKK, Madde 73; YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 75. AB İltica Prosedürleri Yönergesi 35. Madde'deki tanımla benzerdir.

³⁸⁸ YUKK, Madde 74; AB İltica Prosedürleri Yönergesi 38. Madde'deki tanımla benzerdir.

Bir ülkenin başvuru sahibi için güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilebilmesi için başvuru sahibinin ilgili üçüncü ülkeye gönderilmesini makul kılacak bu kişi ve ülke arasındaki bağlantılar da dahil olmak üzere koşullar her başvuru sahibi için ayrı olarak değerlendirilmelidir.³⁸⁹

YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 77(2) uyarınca, “makul bağlantı” kriterinin varlığının değerlendirilmesi için aşağıdaki durumlardan en az birinin mevcut olması şartı aranır:

- (a) Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkede yerleşik aile üyelerinin bulunması;
- (b) Başvuru sahibinin daha önceden çalışma, öğrenim, yerleşme gibi amaçlarla güvenli üçüncü ülkede uzun süreli bulunmuş olması;
- (c) Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkenin dilini iyi düzeyde biliyor olması gibi bu ülke ile sağlam kültürel bağlarının bulunması;
- (ç) Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkeye, daha önce yalnızca transit amaçlı değil kalmak amacıyla giriş yapmış olması.

Şu anda, GİB'nin halihazırda veya gelecekte uluslararası koruma başvuru sahiplerine güvenli ülke belirlemeleri yapmak için kategorik bir 'liste yaklaşımı' benimsediği veya benimseyeceğine dair kamuya açık bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, YUKK ve YUKK Uygulama Yönetmeliği, belirli bir üçüncü ülkenin belirli bir başvuru sahibi için “güvenli üçüncü ülke” olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda bireysel bir değerlendirme yapılmasını şart koşar.

Türkiye'de güvenli üçüncü ülke listesi olmamasına rağmen, Türkiye mahkemelerinde güvenli üçüncü ülke kavramını uygulayan davalar bulunmaktadır. Bu konu esas olarak idare mahkemeleri tarafından değerlendirilmektedir. Güvenli üçüncü ülke kavramı uygulandığında ortaya çıkan risk, başvuru sahibinin Türkiye tarafından hangi ülkenin güvenli kabul edildiğini bilmemesi ve mahkemenin başvuru sahibinin hangi ülkeye gönderilebileceğini kararda belirtmemesidir. Bu değerlendirme GİB tarafından yapılmaktadır.³⁹⁰ Örneğin **İzmir**'de sınır dışı kararlarında Suriyeli olmayanlar için güvenli üçüncü ülke belirtilmemektedir.³⁹¹ 2019'da **Antakya**'da, Suriyeli olmayanlara güvenli üçüncü ülke olarak Fas öngörülmüştür.³⁹²

Hatay'da incelenen bir sınır dışı davasında, herhangi bir güvenli üçüncü ülke değerlendirmesi yapılmadığı için başvuru sahibi kadının koruma talebi kabul edilmiştir.³⁹³ Özbek bir kadın, kocası tarafından Suriye'ye gitmeye zorlandığını iddia ederek iki çocuğuyla birlikte İdlib'den ayrılmak zorunda kalmış ve Suriye'den Türkiye'ye giriş yapmıştır. Geri gönderilirse zulme uğrama riski mevcuttur. Mahkeme, sınır dışı etme kararının “güvenli bir üçüncü ülke” belirtmediğine hükmetmiştir. Suriye'ye iade edilemediği için sınır dışı edilmemiştir.³⁹⁴ 2020 yılında İGİM'lerin güvenli bir üçüncü ülkeye sınır dışı etme kararları vermesiyle birlikte **İzmir**'deki Suriyelilere yönelik sınır dışı etme kararlarında önemli bir değişim olmuştur. Menşe ülkeye sınır dışı edilme, ancak mültecinin talep etmesi halinde mümkündür. 2019 yılı sonu itibarıyla sınır dışı etme işlemleri menşe ülkeye yapılmamış, üçüncü ülkelere yapılmaya çalışılmıştır. Aktif çatışmalara sahne olan Yemen, Filistin ve Mısır gibi ülkeler güvenli değildir Bu uygulama sorunlara neden olmuştur. Suriyeliler sadece güvenli bir üçüncü ülkeye sınır dışı edilebilir. Ancak, onları kabul edecek güvenli bir üçüncü ülke olmadığı için geri gönderme merkezlerinde tutulmaktadırlar. Ayrıca, sınır dışı etme kararlarının kendisinde güvenli üçüncü ülke teriminden bahsedilir, ancak genellikle belirli bir ülke belirtilmez. İzmir İdare Mahkemesi, 2020'de sınır dışı etme kararında güvenli üçüncü ülkenin hangisi olduğuna değinilmemesi halinde, mahkeme bu güvenli üçüncü ülkeyi değerlendiremeyeceği için sınır dışı etme kararlarını iptal etmiştir.³⁹⁵

³⁸⁹ YUKK Madde 74(3) .

³⁹⁰ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁹¹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

³⁹² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

³⁹³ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁹⁴ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

³⁹⁵ Hatay İlk Derece İdare Mahkemesi 2019/480, Karar No. 2019/1292.

İzmir'de 2020 yılı sonlarında devam eden bir idari davada yeni bir uygulama gözlemlenmiştir. İl Göç İdaresi, Suriyelilerin sınır dışı edilebileceği güvenli bir üçüncü ülke değerlendirmesi için yeni bir form kullanmıştır. Bu formda Suriyeliler için güvenli ülkeler olarak dört ülke belirlenmiştir: **İran, Sudan, Haiti, ve Mikronezya**. Bu form mülteciler tarafından imzalanmaktadır. Nisan 2021 itibarıyla, Suriyelilerin bu belgeye dayanarak İran'a veya başka bir ülkeye sınır dışı edildiğine dair bir bilgi mevcut değildir.³⁹⁶ 2021 yılı sonu itibarıyla bu form hala geçerlidir, ancak ülke isimleri formda değiştirilmiştir, örneğin **Rusya** eklenmiştir. Listede belirli bir güvenli üçüncü ülke listesinden ziyade Suriyelilerin vizesiz ziyaret edebilecekleri ülkelerin yer alması olasıdır.³⁹⁷ 2021 yılında Afganistanlı bir başvuru sahibi, İl Göç İdaresinin uluslararası koruma başvurusu hakkındaki olumsuz kararına itiraz etmiştir. Danıştay, İdari Yargılama Usulü Kanununun 49. maddesini gerekçe göstererek, esasa ilişkin temyiz başvurusunu reddetmiş ve başvurusunun iddiasını 'güvenli üçüncü ülke' gerekçesiyle reddeden ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır.³⁹⁸

G. Sığınmacılar için bilgiler ve STK'lara ve BM Mülteci Örgütüne erişim

1. Prosedür hakkında bilgilendirme

Göstergeler: Usule İlişkin Bilgi

1. Sığınmacılara prosedürler, hakları ve uygulamadaki yükümlülükleri hakkında yeterli bilgi sağlanıyor mu? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır

❖ Refakatsiz çocuklara özel olarak bilgi veriliyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

YUKK Madde 70 uyarınca, başvuru sahibi, başvurusuyla ilgili takip edilecek usuller, başvurusunun değerlendirilmesi sürecindeki hak ve yükümlülükleri, yükümlülüklerini nasıl yerine getireceği ve bu yükümlülüklere uymaması ya da yetkililerle iş birliğinde bulunmaması halinde ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçlar, itiraz usulleri ve süreleri konusunda kayıt esnasında bilgilendirilir. Başvuru sahibi tarafından talep edilmesi halinde, başvuru, kayıt ve mülakat aşamalarındaki bireysel görüşmeler esnasında tercümanlık hizmeti sağlanır.

2019 yılında adli yardım konusunda ulusal kayıt ve uluslararası koruma prosedürleri hakkında bilgi sağlayan 280.000'den fazla bilgi broşürü ve 10.000 afiş hazırlanmış ve 81 ile dağıtılmıştır. Bu materyaller GİB, Türkiye Barolar Birliği-UTBA ve BM Mülteci Örgütü tarafından ortaklaşa geliştirilmiş ve Türkçe, İngilizce, Arapça, Farsça, Peştuca, Fransızca ve Rusça olmak üzere yedi dile çevrilmiş ve basılmıştır.³⁹⁹

GİB ayrıca, Yabancı İletişim Merkezi (YİMER) adlı bir yardım hattı da sunmaktadır. Türkçe, İngilizce, Rusça, Peştuca, Farsça, Almanca ve Arapça dillerinde hizmet veren bu hatta günün her saatinde ulaşmak mümkündür. YİMER'in web sitesine göre, Haziran 2022 itibarıyla hizmete girdiği yıl olan 2015'ten bu yana yardım hattına yaklaşık 15 milyon çağrı gelmiştir.⁴⁰⁰

Ayrıca, BM Mülteci Örgütü tarafından oluşturulan bir platform olan “**Help**” İngilizce, Türkçe, Arapça ve Farsça olarak bilgi sağlar. SGDD-ASAM, Hayata Destek Derneği, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), YUVA Derneği gibi ana akım STK'lar da yardım ve danışmanlık sağlamaktadır.

³⁹⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

³⁹⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

³⁹⁸ Danıştay 10. Daire, karar no. 2019/245.

³⁹⁹ UNHCR, *Turkey 2019 Operational Highlights*, 6 Mart 2020: <http://bit.ly/3d0MsyY>.

⁴⁰⁰ YİMER 157'nin websitesi: <https://bit.ly/2Vb4OXk>.

2020 yılında **İstanbul**'da formların İngilizce, Fransızca, Arapça ve Farsça versiyonları hazırlanıp sunulmuştur. Peştuca gibi daha az konuşulan dillerde, kişinin belgeyi imzalayıp Türkçe olarak "Okudum ve anladım" yazmakta zorlanması ya da imza vermekten kaçınması gibi sorunlar yaşanmıştır.⁴⁰¹

2. STK'lara ve BM Mülteci Örgütüne erişim

Göstergeler: STK'lara ve BM Mülteci Örgütüne erişim

1. Sınır bölgelerde sığınmacılar, uygulamada talepleri doğrultusunda STK'lara ve BM'ye etkin bir şekilde erişebiliyor mu? ☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır
2. İdari gözetim tesislerindeki sığınmacılar talepleri doğrultusunda STK'lara ve BM'ye etkin bir şekilde erişebiliyor mu? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır
3. Uzak noktalara yerleştirilen sığınmacılar (sınırlar hariç), uygulamada talepleri doğrultusunda STK'lara ve BM'ye etkin bir şekilde erişebiliyor mu? ☒ Evet ☐ Zorlukla ☐ Hayır

YUHK, Madde 81(3), uluslararası koruma başvuru sahiplerinin ve mülteci statüsü sahiplerinin, STK'lar tarafından sağlanan danışmanlık hizmetlerinden faydalanabileceğini belirtir.

BM Mülteci Örgütü Danışma Hattı, kayıt prosedürleri, yönlendirme ve mevcut destek mekanizmaları, özellikle de yeniden yerleştirme, mali yardım ve özel ihtiyaçları olan kişilere destek konusunda danışmanlık sağlamaktadır.⁴⁰² 2020'nin Eylül ayında, BM Mülteci Örgütü, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riski altındakiler veya bu şiddetten hayatta kalanlar için hem raporlama ve destek mekanizmaları hem de mevcut destek kanalları ve hizmetleri hakkında bant kaydı bilgilendirme sağlayan; bunun yanı sıra özel operatörler aracılığıyla bu tür şiddete yönelik danışmanlık sağlayan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet hattını uygulamaya koymuştur.⁴⁰³ 2021'de bu iki hat da çağrı almaya devam etmiştir. Sadece Aralık 2021'de dahi, BM Mülteci Örgütü Danışma Hattına yapılan 46700 çağrı cevaplanmıştır. Arayanların çoğu Suriyeli (% 50) olup bunun ardından en yoğun arayan grup Afganistan uyruklu (% 23) kişilerdir. En çok danışılan konular yeniden yerleştirme ve mali yardım olmuştur. Toplam çağrının yaklaşık 7000'i BM Mülteci Örgütünün bu adı geçen şiddet hattı üzerinden gelmiştir.⁴⁰⁴ BM Mülteci Örgütü Facebook'ta BM Mülteci Örgütü Türkiye Bilgilendirme Sayfasında posterler, duyurular, videolar ve soru-cevap görsel üretimleri ile düzenli olarak Arapça, Farsça, Türkçe ve İngilizce dillerinde güncel bilgi paylaşımları yayınlamıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından üretilen COVID-19 ile ilgili materyaller basılmış ve Türkiye'deki her BM Mülteci Örgütü saha ofisine, partner organizasyonların ofislerine, İl Göç İdaresi ve Sağlık Bakanlığı binalarına dağıtılmıştır. BM Mülteci Örgütü ayrıca GİB'ye COVID-19 hafifletme önlemleri konusunda birden çok dilde basılmış materyal ve videolar hazırlanması için destek sunmuştur. BM Mülteci Örgütü ayrıca, BM Mülteci Örgütü ve mülteciler arasında hızlı bilgi paylaşımını kolaylaştırmak için Mart 2020'de bir SMS ve WhatsApp iletişim ağı kurmuştur.⁴⁰⁵

BM Mülteci Örgütü Türkiye'nin en büyük uygulama partneri olan **SGDD-ASAM**, Türkiye'de 40'tan fazla ilde ofisi olan bir STK'dır ve buralardan danışmanlık ve bilgi hizmetleri sağlamaktadır.

İstanbul'da **Mülteci Hakları Türkiye**, **Uluslararası Mülteci Hakları Derneği** ve **İzmir**'de **Mülteci-Der** gibi kuruluşların da telefonla erişilebilir yardım hatları mevcuttur. Mülteci Destek Derneği (**MUDEM**) çeşitli illerde varlık gösterirken **İKGV**'nin Türkiye'de farklı ofisleri mevcuttur ve bilgi ve psiko-sosyal destek sağlamaktadır. **Hayata Destek Derneği** ve **YUVA Derneği** de bu alanda çok aktif olan başlıca örgütlerdendir. **Hayata Destek Derneği** 8 ilde varlık göstermektedir.

⁴⁰¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁰² UNHCR, *Turkey 2019 Operational Highlights*, 6 Mart 2020: <http://bit.ly/3d0MsyY>.

⁴⁰³ UNHCR, *Turkey 2020 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

⁴⁰⁴ UNHCR, *Turkey Operational Update, Kasım-Aralık 2021* <https://bit.ly/3O74lyd>.

⁴⁰⁵ UNHCR, *Turkey 2020 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

İnanç temelli yardım kuruluşları da başvuru sahiplerine yardım sağlanması konusunda oldukça aktif çalışmaktadır. **Ankara**'da devlet destekli bir inanç temelli yardım kuruluşu olan Türk Diyanet Vakfı çoğunlukla eğitimli genç Suriyelileri hedefler ve bu kişilere dil kursu, insani yardım ve maddi yardım sağlar. **İnsani Yardım Vakfı** neredeyse Türkiye'nin her ilinde faaliyette olan inanç temelli bir yardım kuruluşudur.

Ayrıca hassas gruplara yardım sağlayan STK'lar da vardır. **KADAV** ile Kadın Dayanışma Vakfı sırasıyla **İstanbul**'da ve **Ankara**'da kadınlar için destek sağlarken, Ankara'daki **Kaos GL** ve Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği gibi dernekler LGBTİ+'lara destek sağlamaktadır. **Pozitif Yaşam İstanbul**'da HIV'le yaşayan kişilere destek sağlarken, Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği'nin, Türkiye'de LGBTİ+'lar, seks işçileri ve HIV'le yaşayan kişiler için 5 ilde 7 hizmet birimi vardır.

Ayrıca, uluslararası koruma başvurusu sahipleri, Uluslararası Göç Örgütüne (IOM) ve yeniden yerleştirme ile ilgili faaliyet gösteren **İstanbul**'daki Uluslararası Katolik Muhacerat Komisyonu (ICMC) gibi STK'lara da erişebilirler. 2020'de birçok STK, COVID-19 nedeniyle çalışmayı durdurmuş veya hizmetlerini çevrimiçi hizmetlere dönüştürmüştür. Kişiler STK'lara psiko-sosyal destek ve insani yardım için başvurmaya devam etmiş, ancak çoğu, belgeleri yalnızca elektronik olarak kabul etmiştir. Okuma yazma bilmeyen veya internet erişimi olmayan kişiler yardım almakta zorlanmışlardır. Ofisler kapalı olduğu için refakatsiz çocukları tespit etmek ve onlara ulaşmak da zor olmuştur. STK'ların bilinmeyen numaralardan iletişim kurması ve onların geri aranması STK'lar ile Mülteciler arası ilişkileri ve güveni etkilemiştir.⁴⁰⁶ Hizmetlerde hala bazı aksaklıklar yaşansa da bu durum 2021'de iyileşmiştir.

H. Belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü

Göstergeler: Belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü

1. Belirli ülkelerden gelen başvuruların haklı sebeplere dayandığı kabul ediliyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
❖ Evetse, hangileri:
2. Belirli ülkelerden gelen başvurularda haklı sebeplere dayanmaması üzerinden kabul edilmeme durumu oluyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
❖ Evetse, hangileri:

1.Suriye

Türkiye, doğrudan Suriye'den gelen mülteciler için **Geçici Koruma** rejimi uygulamaktadır ve geçici koruma, varışta mülteci/prima facie olarak grup değerlendirmesi biçiminde uygulanmaktadır. Halen yürürlükte olan geçici koruma rejimi, Suriye vatandaşlarını ve Suriye'den gelen vatansız Filistinlileri kapsamaktadır. Ancak, üçüncü ülkeden gelen kişiler geçici koruma rejiminin dışında tutulmuştur. Bu kişilerin, YUKK kapsamında uluslararası koruma başvurusu yapmalarına izin verilmesi gerekmesine rağmen, uygulamada uluslararası koruma için başvuruda bulunmalarına izin verilmemektedir ve yalnızca kısa süreli vize ve daha sonra kısa dönem oturma izni edinmelerine müsaade edilmektedir. Bu husus, aile üyeleri Türkiye'de geçici korumadan faydalaniyor olsa bile, Türkiye'ye başka ülkeden gelmiş olan Suriye vatandaşı olan kişilere de uygulanır.⁴⁰⁷ **Güvenli üçüncü ülke** bölümünün sonunda açıklandığı gibi, İzmir gibi bazı illerde sınır dışı kararlarının verilmesine ilişkin son zamanlarda kaygı yaratan uygulamalara rastlanılmıştır.

⁴⁰⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁰⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

2. Irak

Iraklılara Türkiye'ye geldiklerinde kısa dönem ikamet izni verilir. Uluslararası koruma başvurusunda bulundukları zaman bile, genellikle kısa dönem ikamet iznini seçmeye teşvik edilirler.⁴⁰⁸ Daha önceleri, GİGM Iraklı **Türkmenleri** etnik köken doğrulaması amacıyla Ankara'da Türkmeneli Derneği'ne yönlendirmiştir. Çin'den gelen **Uygurlar** gibi bu kişiler de genellikle uluslararası korumadan faydalanabilirler.⁴⁰⁹ 2020 yılında sahadaki aktörlerden biri, uzun yıllardır incelenmeyen uluslararası koruma başvurularının birdenbire değerlendirmeye sokulduğunu, verilen kararların çoğunun, ağırlıklı olarak **Samsun, Çorum ve Ankara**'daki Iraklı başvuru sahiplerine verilen ret kararları olduğunu ifade etmiştir. Sınır dışı kararları daha sonra temyiz edilmiş ve birçoğu iptal edilmiştir. Bu ailelerden biri BM Mülteci Örgütünden mülteci statüsü almıştır.⁴¹⁰

3. Afganistan

Eylül 2018'de GİB'nin uluslararası koruma başvuru kayıt sistemini devralmasının ardından, prosedüre erişimin önündeki engeller (bkz. [Kayıt](#)) belirli ülkelerden gelen kişilerin başvurusunu negatif etkilemiştir. Birçok İGİM bu kişilerin iltica başvurusunu işleme almak konusunda isteksiz davranmaktadır.⁴¹¹

PRO ASYL tarafından 2020 yılında yayımlanan uzman görüşünde, Türkiye'de koruma başvurusunda bulunacak Afganların uzun yıllardır yeterli koruma almadığı ifade edilmektedir. Tespit edilen başlıca sorunlar şu şekildedir:

- Hukuki çerçeveyi dikkate almayan, koruma sistemine erişimde sistematik boşluklar, kimlik kartının olmaması, birçok Afganistanlının eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişim, seyahat özgürlüğüne erişim imkanlarını otomatik olarak kapatmakta ve sınır dışı edilme ve idari gözetim altına alınmaları riskini artırmaktadır.
- Uluslararası koruma ve statü sahipleri için başvuru sayısının çok düşük olması, uygulamada önemli boşluklara işaret etmektedir. Afgan başvuru sahipleri kayıt yaptırmayı ve kimlik kartı almayı başardıklarında bile ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. 2020'de RSD randevusu için uzun bekleme süreleri, RSD başvurularının değerlendirilmesi sürecinin yetersizliği ve sosyal desteğe erişim olmadan başvuruların otomatik olarak reddedilmesi gibi durumlar görülmüştür.
- Sınır dışı edilmeler, gönüllü geri gönderme ve idari gözetimler devam etmiştir. Geri gönderme merkezlerinde müvekkil ve avukatın iletişim kurması için tercüman eksikliği vardır ve gizliliğe önem verilmez, Dari veya Peştuca dillerine çevrilmiş hukuki belgeler mevcut değildir.
- Afgan mültecilerin koruma ve kabul koşullarına ilişkin kamuya açık niceliksel verilerin düşük olması, uluslararası ve ulusal STK'ların izleme süreçlerini sınırlamaktadır. Özellikle Afgan mültecilere yönelik çalışan STK'ların az sayıda olması, Türkiye'deki fonların ve projelerin çoğunlukla Suriyeye yönelik olduğunu göstermektedir.⁴¹²

2020 yılında İzmir 1. İdare Mahkemesi'nde görülen bir davada hakim Afganistan'ı güvenli ülke olarak değerlendirmiş ve başvuru sahibinin sınır dışı kararının durdurulması için yaptığı başvuru reddedilmiştir.⁴¹³ Afgan mülteciler için 2021'de zorluklar devam etmiştir. Özellikle Taliban'ın Ağustos'ta kontrolü ele geçirmesinden sonra hız kazanan göç akını, yılın en büyük sorunlarından biri olmuştur.

⁴⁰⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁴⁰⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁴¹⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴¹¹ Ankara, Van, Antakya ve İzmir'den, Şubat ve Mart 2020 arasında aktörler tarafından sağlanan bilgiler. Ayrıca bkz. Refugees International, "We don't have space for you all": The struggles Afghan refugees face in Turkey", 12 Haziran 2019: <https://bit.ly/2wBnPbl>; ve Refugees International, "You cannot exist in this place" Lack of registration denies Afghan refugees protection in Turkey", 13 Aralık 2018: <https://bit.ly/2RE8Epv>.

⁴¹² Expert Opinion, *The Situation of Afghan Refugees in Türkiye*, Commissioned by Stiftung PRO ASYL, Mart 2021.

⁴¹³ İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi, Esas No: 2020/231, Karar No.16.10.2020.

Medyada 'milyonlarca' Afgan'ın Türkiye sınırlarını geçmeyi beklediğine dair haberler yayımlanmıştır.⁴¹⁴ İran sınırından düzensiz geçişlere karşı halkın yoğun tepki gösterdiğine ve Afganistanlı evli olmayan yalnız erkeklerin "uluslararası korumaya ihtiyaç duymadığına" dair kamuoyu algısı mevcuttur.⁴¹⁵

Sahada çalışan aktörler, Türkiye'ye Afgan göçünün medyada tasvir edildiği kadar büyük olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, resmi açıklanan verilere kıyasla çok daha fazla geliş gerçekleşmiştir.⁴¹⁶

Bu arka plana karşı, paylaşımlardan biri Afganlar için kayıt sürecini 'neredeyse imkansız' olarak tanımlamıştır. Başka bir aktör, kaydın yalnızca doğu illerinde gerçekleşebildiğini ifade etmiştir.⁴¹⁷ Türkiye'deki diğer mültecilere kıyasla birkaç yönden prosedür hakkında bilgi düzeyleri daha düşük olabilir. Afganlar modern devlet kurumlarını pek bilmez ve bürokratik işlemleri sürdürmeleri zordur. Özellikle yalnız başına ülkeye giriş yapan genç erkekler bağlamında (refakatsiz çocuklar dahil), onları tanımlamak ve Türkiye'de kalmalarını yasal hale getirmek çok zor olabilir. Yanında hiçbir belge veya kimliği olmadan gelen çok sayıda refakatsiz Afgan çocuk vardır. On Afgan çocuk bir arada aynı evde birlikte kalarak gayri resmi sektörlerde çalışabilir. Kayıtlı olmadıkları için eğitime erişimleri de yoktur.⁴¹⁸ Afganistanlılar özellikle kamu kurumlarıyla iletişime geçmekten kaçınabilirler, bu da kayıt oranlarının neden bu derece düşük olduğuna dair ek bilgi sağlar. Afganlar kayıt dışı olduğu için avukatların vekalet almaları zordur. Daha sonra, Türkiye mahkemeleri davalar üzerinde karar vermek için belge ister, ancak bu, belgelendirme açısından ülkeleri daha az kurumsal bir yapıda olduğu için Afganlar açısından neredeyse imkansızdır. Ağustos 2021'den bu yana Afganistan büyük elçiliği hiç pasaport verememiştir. Pasaport çıkarmak için gerekli materyallere sahip olmadıkları gözlenmiştir. Sadece pasaportun geçerlilik süresini uzatabilirler. Bazı kişiler geçiş izin belgesine benzer seyahat belgeleri almıştır, ancak bu belgelerin uluslararası geçerliliği belirsizliğini korumaktadır. 14 Ağustos 2021'e kadar, Türkiye hükümeti, menşe ülke bilgisi eksikliği nedeniyle Afganistan'a yapılan sınır dışı işlemlerini askıya alacağını duyurmuştur.⁴¹⁹ Ancak, bu ülkenin her yerinde aynı şekilde uygulanmamıştır. Örneğin, Van İGİM Ocak 2022'de 227 Afgan'ın Afganistan'a sınır dışı edilmesini talep etmiştir. Afganistan ile ilgili içtihatlar, sınır dışı işlemlerinin askıya alınacağı duyurulmasına rağmen tutarlı bir şekilde uygulanmamıştır. Afgan bir başvuru sahibi, İGİM'in uluslararası koruma başvurusu hakkındaki olumsuz kararına itiraz etmiş ve Ekim 2021'de **Elazığ 1. İdare Mahkemesi**, başvuru sahibinin zulme uğrama riski olduğunu belirterek ret kararını iptal etmiştir.⁴²⁰ Yine Ekim 2021'de, Afgan bir başvuru sahibi sınır dışı kararına itiraz etmiş ve ayrıca uluslararası koruma başvurusu hakkında İGİM'den herhangi bir yanıt almadığını iddia etmiştir. İstanbul Asliye Ceza Mahkemesi, sınır dışı kararının menşe ülkedeki durum araştırmasının yetersiz yapılmasından kaynaklandığına hükmederek sınır dışı kararını iptal etmiştir.⁴²¹ Bununla birlikte, Kasım 2021'de, Afganistanlı bir başvuru sahibi, Aydın İGİM'in verdiği uluslararası koruma başvurusu hakkındaki olumsuz kararına itiraz etmiştir. Yaş değerlendirmesi süreci başvuru sahibinin 17 yaşında olduğunu göstermiştir. Bu kişi 2 -3 yaşındayken ailesiyle birlikte Afganistan'dan kaçmış, 2017'de Yunanistan'a ulaşmak isterken ebeveynlerini kaybetmiş ve o zamandan beri refakatsiz yaşamaktadır. Mahkeme, başvuru sahibinin davasının önemli ölçüde ekonomik sebeplere dayalı olduğuna ve Afganistan'a dönüş durumunda zulme veya ciddi zarara uğrama riski olmadığına karar vermiştir.⁴²²

⁴¹⁴ Bkz. örneğin, Ansamed, 'Two million Afghans ready to enter Türkiye from Iran', 22 Ekim 2021: <https://bit.ly/3zZUMx2>.

⁴¹⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2021.

⁴¹⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴¹⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴¹⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴¹⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴²⁰ Elazığ 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No: 2021/1248.

⁴²¹ İstanbul, 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No: 2020/2766.

⁴²² Aydın 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No: 2021/290.

IOM tarafından yürütülen Afganistan'a gönüllü geri dönüş süreçleri Ağustos 2021'den sonra durdurulmuştur. Bununla birlikte, GİB 2021'de (ICMPD'nin yardımıyla ve devletin öz kaynaklarıyla) kendi gönüllü geri dönüş mekanizmasını kurmuştur, bu nedenle Afganistanlı bir kişi Afganistan'a gönüllü geri dönmek isterse, bu, IOM aracılığıyla değil, GİB'nin gönüllü geri dönüş mekanizması aracılığıyla gerçekleşebilir. Bu mekanizmanın şeffaflığı daha az ve geri dönenlerin sayısı belirsizdir. Bu dönüşler Kabil'in düşüşünden sonra birkaç ay süreyle durdurulmuş, ancak 2022'nin başlarında hükümet Afganları 'gönüllü dönüş' kapsamında Afganistan'a geri göndermeye tekrar başlamıştır.⁴²³ bkz. [Ülke topraklarına giriş](#) bölümü.

4. Diğer ülkelerden gelen kişiler

2019 yılında GİB yeni bir genelgeye dayanarak başvuru sahiplerine uzun dönem ikamet ve insani ikamet izinleri vermeye başlamıştır.⁴²⁴ İnsani ikamet izni esas olarak **Mısırlılar, Çeçenler, Dağıstanlılar** ve **Taciklere** verilmektedir. Yetkililer, menşe ülkede zulüm görme riskine bağlı olarak her bir başvuruyu vaka bazında değerlendirir. Bu gruplar, haklarında sınır dışı kararı çıkarılsa bile genellikle menşe ülkelerine sınır dışı edilmez.⁴²⁵

2020'de **İstanbul**'da İranlılara karşı sistematik ayrımcılık yapıldığı ve hırsız olarak damgalandıkları ifade edilmiştir.⁴²⁶ Afrika kökenli sığınmacılar da kayıta ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Eylül 2018'den önce bu türden başvurular, özellikle **Somalili** aileler, kendi topluluklarının ikamet ettiği Isparta ve Burdur'a yönlendirilmiştir. GİB tarafından kayıt sürecinin devralınmasından sonra durum değişmiştir.⁴²⁷

2021'de, yıllar önce başvurularını yapan **İranlıların** mülakata çağrılıp başvurularının hızla reddedildiğine dair vakalara rastlanmıştır. Sahadaki aktörlerden biri, bu durumun ardında, GİB'nin İranlıların başvurularına yönelik bir iç yönerge yayımladığından veya İran devletinden bir talimat veya talep geldiğinden şüphelendiğini ifade etmiştir. Bu uygulama, kısa süreli oturma iznine sahip olanlar veya Türkiye'de mülk sahibi olanlar da dahil olmak üzere, Türkiye'ye yasal olarak girmiş olan İranlılar için bile zorluklara neden olmaktadır. Sahadaki aktörlerden biri bunun 'sistematik bir geri gönderme politikasına' benzediğini ifade etmiştir.⁴²⁸

⁴²³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴²⁴ İstanbul'da görüşülen sahadan bir aktörün verdiği bilgi, Şubat 2020. Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁴²⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴²⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁴²⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

Karşılama/Kabul Koşulları

2019 yılında, GİB yeni bir strateji olarak Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planını yayımlamıştır,⁴²⁹ GİB tarafından toplumsal uyum, bilgilendirme, eğitim, sağlık, iş gücü piyasası ve sosyal destek konuları olmak üzere 6 tematik alanın ele alınması planlanmıştır. Yetkililer 2019 yılında bu konularda SGDD-ASAM, MUDEM ve toplum temelli kuruluşlarla çalışmalara başlamıştır. Çoğu girişim, COVID-19 nedeniyle 2020'de askıya alınmıştır. Pandemi nedeniyle aile birleşimleri oldukça zorlaşmıştır. Bu plan kapsamında 2020'de somut olarak nelerin başarıldığına dair çok az bilgi mevcuttur, ancak Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilen ve IOM ve GİB tarafından ortaklaşa yönetilen kapsayıcı göç yönetimini teşvik etmek için Aralık 2020'de (tekrardan) yeni bir proje başlatılmıştır. Bu da, göçmenler ve mültecilerin Türkiye toplumuna entegre sürecinde sosyal uyum ve içermeyi inşa etmeyi amaçlar ve istihdam, sağlık, eğitim, sosyal politikalar, oryantasyon ve sosyal yardım alanlarını hedefler.⁴³⁰ Bununla birlikte, genel olarak, plan kamuya açık değildir veya pek bilinmemektedir. 2021'de strateji hala yürürlüktedir ve uyum faaliyetlerini planlamak için kullanılmıştır. Ancak belki de ekonomik olarak Türkiye açısından zorlu bir dönem olduğu için uyum girişimleri biraz daha kapalı yürütülmüştür.⁴³¹ Planın uygulanmasının somut bir örneği, yerel düzeyde entegrasyonu güçlendirmek için muhtarlarla (mahalle liderleriyle) işbirliğidir. Bir diğer bileşen ise göç danışmanlığı sağlamaktır. 16 göç danışma merkezi kurulmuştur.⁴³² Beş yıllık plan 2023'te sona ereceği için devamı planlanmaktadır.⁴³³

GİB, Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi (SUYE) adlı bir eğitim programı başlatmıştır. Bu, Türkiye'nin kültürel yapısı, gelenek ve görenekleri, hak ve yükümlülükler, sosyal hayata dair bilgileri kapsayan 8 saatlik bir eğitimidir.⁴³⁴ 18 -65 yaş arası mülteci ve göçmenleri hedef almaktadır. Henüz zorunlu değildir, ancak gelecekte bu eğitimi zorunlu hale getirme planları vardır. Ayrıca 120 saatlik eğitim haline getirilmesi planlanmaktadır, ancak şu anda her ders için bir saat ayrılmış ve sekiz saat uzunluğundadır. Eğitim halk eğitim merkezlerinde verilmektedir. Sosyal uyum danışmanlığı bu projeye dahil değildir, sadece eğitim bu kapsamda verilmektedir. Bu eğitimleri sağlayan bir kişi, eğitime katılan yabancı uyruklulara 'İl Göç İdaresi' tarafından, yabancı uyrukluların ikamet ve vatandaşlık başvurusunu kolaylaştıracak bir sertifika verileceğini ifade etmiştir.⁴³⁵

Genel olarak, sosyal uyum ve hedeflenen karşılama/kabul faaliyetlerini gerçekleştirmek zordur, çünkü mülteciler hala yasal statüleriyle ilgili ciddi sorunlarla karşı karşıyadır.⁴³⁶ 2021 yılında Türkiye'de yaşayan mültecilerin/sığınmacıların yaşadığı ekonomik ve sosyal zorluklar da COVID-19 salgını ve ekonomik kriz kapsamında alınan önlemlerle derinleşmiştir. İş ve gelir kaybı, güvencesiz ve kötü koşullarda çalışma, sağlık ve eğitim hakkına erişimde sorunlar artarken, mültecilere/sığınmacılara yönelik nefret söylemleri ve ırkçı saldırılar yoğunlaşmıştır. 2021'de mültecilere yönelik nefret söylemi ve kısıtlamalar politikacılar tarafından bile söylemlerine yansımıştır. Bunun en çarpıcı örnekleri **Bolu** ve **İstanbul** Fatih Belediyelerinin aldığı kararlardır. Söz konusu belediyelerce oturma izni olanlar da dahil olmak üzere yabancılara ev kiralaması yasaklanmış, yabancı uyrukluların su faturası ve katı atık vergisi ücretlerine 10 kat zam yansıtılacağı duyurulmuştur.⁴³⁷

⁴²⁹ Bkz. GİGM, *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023*: <https://bit.ly/3ylz1j4>.

⁴³⁰ Relief Web, 'New Social Cohesion Initiative to Promote Inclusive Migration Management in Türkiye', 4 Aralık 2020: <https://bit.ly/3boQeTt>.

⁴³¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴³² GİB'nin websitesi, 'Göç Danışma Merkezleri Personeline Yönelik Hazırlayıcı Eğitim Programı Gerçekleştirildi', 29 Haziran 2021: <https://bit.ly/3yC918L>.

⁴³³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴³⁴ Kursların içeriği hakkında bilgi edinmek için bkz. İstanbul Gelişim Üniversitesi tarafından aşağıdaki ilgili web adresinde sunulan GİB broşürü: <https://bit.ly/3bE3k2v>.

⁴³⁵ Bkz. İstanbul Gelişim Üniversitesi, 'Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi: <https://bit.ly/3l6abhm>.

⁴³⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, May 2022.

⁴³⁷ TİHV, İHD. Verilerle 2021 Yılında Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri. Türkiye İnsan Hakları Vakfı & İnsan Hakları Derneği. Aralık 2021, s. 20: <https://bit.ly/3R7MKYG>

Okuduğunuz bu raporun hazırlanması sürecinde, Bolu'da yönetmeliğin iptali için bir idari dava açılmıştır.⁴³⁸ **Kocaeli** Bakkallar, Büfeciler ve Tekel Bayileri Odası Başkanı Arapça tabelalara izin verilmeyeceğini beyan etmiştir.⁴³⁹ Van'da yerel halkın sağladığı destek çok sınırlıdır. Mültecilere yardım eden insanların kamu otoriteler tarafından gözleri korkutulmaktadır. Sahadaki aktörlerden biri buna örnek olarak "yolda yürüyen bir grup mülteciyi arabınıza alırken yakalanırsanız, örneğin, kaçakçılıktan yargılanabilirsiniz" demiştir.⁴⁴⁰

Nefret suçları açısından, 2007 tarihli bir dava nihayet 2021'de karara bağlanmıştır. 2007'de Nijeryalı genç bir erkek (Festus Okey), **İstanbul**'da polis nezaretindeyken vurulmuş ve daha sonra hastanede hayatını kaybetmiştir. Önemli kanıtlar ortadan kaybolmuştur. Polis memurlarından biri 2011 yılında kasıtsız adam öldürmekten suçlu bulunmuş, ancak hiç cezaevine gönderilmemiştir. Dava temyiz edilmiş, ancak olayın kendisini araştırmaktan ziyade ölen kişiyi tanımlamak için daha fazla zaman harcanmıştır. Dava, Türkiye'deki göçmenler için adalet erişimin bir simgesi haline gelmiştir.⁴⁴¹ Dava nihayet Mart 2021'de polis memurunun 16 yıl 8 ay hapis cezasına çarptırılmasıyla son bulmuştur.⁴⁴² Anayasa Mahkemesi başvurusunun yaşam hakkının kamu görevlileri tarafından ihlal edildiğini belirtmiş, ancak cinayette herhangi bir ırkçı saik olmadığına hükmetmiştir. Mahkeme, manevi tazminat olarak 80.000 TL (yaklaşık 8000 EUR) ödenmesine karar vermiştir.⁴⁴³

2020'de **Adana**'da 18 yaşındaki Suriyeli tekstil işçisi Ali El Hemdan, kimlik kontrolünde polis tarafından durdurulmuş; Hemdan kimliğini göstermeden yürümeye devam etmiştir. Hemdan, polisin ihtarına uyararak daha sonra arkasını dönmesine rağmen polis tarafından vurulmuştur.⁴⁴⁴ Katil polis memuru Aralık 2021'de 25 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.⁴⁴⁵ Irkçılık ve ayrımcılık Türkiye'de yaygındır ve 2021'de **İstanbul**'da çetelerin mültecileri kaçırpı fidye istediği vakalar görülmeye devam etmiştir.⁴⁴⁶ Suriyeliler ve Afganlar şiddete maruz kalmaktadır. Sosyal medyada nefret söylemi yaygındır ve bunlara yaptırım uygulanmamaktadır. **Ankara**'nın Altındağ ilçesinde 2021 yılında yaşanan olay, sanal dünyadaki olumsuz söylemlerin gerçek hayattaki tezahürüdür. Altındağ'da Suriye uyruklu bir kişi ile Türkiyeli bir kişi kavgaya tutuşmuşken, oradaki yerel halktan iki kişi daha kavgaya karışmış ve bu kişilerden biri hayatını kaybetmiştir. Daha sonra kalabalık bir grup toplanmış, polis bu grubu yatıştırana kadar Suriyeli mültecilere ait olduğuna inandıkları binalara ve araçlara saldırmışlardır.⁴⁴⁷

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Dokümantasyon Merkezi verilerine göre 2021 yılının ilk 11 ayında:

- (İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi'ndeki yangında, Muğla'da teknelerin batması sonucu, Van'da yaşanan 3 ayrı olay dahil) tespit edilen toplam 5 olayda 6 kişi yaşamını yitirmiş, 15 kişi ise yaralanmıştır.
- 7 ayrı olayda ırkçı ve nefret saik saldırılar sonucu 5 kişi yaralanmıştır.
- Güvenlik güçlerinin ateş açması sonucu 2 kişi hayatını kaybetmiş, 4'ü çocuk olmak üzere 12 kişi yaralanmıştır.
- 12 kişi işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır.
- Ayrıca İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (İSİG) verilerine göre 2021 yılının ilk 10 ayında iş

⁴³⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴³⁹ Özgür Kocaeli, "Kütük: "Arapça tabela artık kullanılmayacak", 7 Şubat 2022: <https://bit.ly/3czjV8m>.

⁴⁴⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴⁴¹ İlgili haber için bkz.: <http://bit.ly/33mNpxb> ve Kampanyanın Facebook sayfası: <http://bit.ly/2QmJhb9>.

⁴⁴² İstanbul - BIA News Desk, Police officer sentenced to prison over killing of Festus Okey, 18 Mart 2021: <https://bit.ly/2QKglI1>.

⁴⁴³ Tochukwu Ganaliag Ogu davası, Anayasa mahkemesi, 2018/6183, 13.01.2021.

⁴⁴⁴ Ali el Hemdan davası, 1 Temmuz 2020, bkz: Uluslararası Af Örgütü: <https://bit.ly/3wHedX7>; ve T24, "Ali Hemdan cinayetine dair iddianame kabul edildi: Polis sendelememiş, Hemdan dur ihtarına uymuş" 21 Mayıs 2020: <https://bit.ly/3uFuji8>.

⁴⁴⁵ Rudaw, 'Turkish police officer sentenced to 25 years for killing Syrian refugee', 21 Aralık 2021: <https://bit.ly/3cf9Z39>.

⁴⁴⁶ BirGun, 'Fidye cehennemi: İstanbul', 24 Ocak 2022: <https://bit.ly/3QhOqyr>.

⁴⁴⁷ DW, 'Attack on Syrians' homes and businesses in Altındağ', 12 Ağustos 2021: <https://bit.ly/3HNXkA4>.

A. Karşılama/Kabul koşullarına erişim

1. Karşılama/Kabul koşullarına erişim kriterleri ve kısıtlamalar

Göstergeler: Karşılama/Kabul koşullarına erişim kriterleri ve kısıtlamalar

1. Kanun, sığınma prosedürünün sonraki aşamalarında sığınmacılara usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşulları sağlıyor mu?

❖ Olağan prosedür	☒ Evet	☐ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ Kabul prosedürü	☐ Evet	☒ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ Hızlandırılmış prosedür	☐ Evet	☒ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ İlk itiraz başvuru	☒ Evet	☐ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ İkinci itiraz başvurusu	☒ Evet	☐ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır
❖ Mütekip başvuru	☒ Evet	☐ Kısıtlı kabul koşulları	☐ Hayır

2. Kanunda, yalnızca kaynakları yetersiz olan sığınmacıların usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına hakkı olabileceği mi yazıyor? ☒ Evet ☐ Hayır

Uluslararası koruma başvuru sahipleri, uluslararası koruma talebinde bulundukları andan itibaren kabul koşullarına erişme ve nihai olarak haklarında olumsuz karar verilene kadar koşullara uygun olarak değerlendirilme hakkına sahiptir.

YUKK, Madde 65 ve 69 herhangi bir devlet yetkilisine "uluslararası koruma talebinde bulunma" eylemi ile GİGM tarafından yapılan "uluslararası koruma başvurusunun kaydı" arasında bir ayrım yapar. Bu nedenle, kişiler devlet yetkililerine başvurduğu andan itibaren uluslararası koruma talebinde bulunan kişi olarak değerlendirilmeli ve bu kişilerin uluslararası koruma talebinde bulunmaları gerekmektedir. Başvuran kişinin GİGM tarafından resmi kaydı daha sonra gerçekleştirilebilir.

Yabancı kimlik numarası (YKN), tüm yabancı uyruklu kişiler için temel hak ve hizmetlere erişim ile ilgili prosedür ve işlemlerde gerekli bir ön koşuldur. Uluslararası koruma başvuru sahiplerine, yönlendirildikleri "uydu kente" gidip başvurularını yetkili İGİM'e kaydettirip Uluslararası Koruma Başvurusu Sahibi Kimlik Belgesi edininceye kadar bir YKN atanmaz. Uluslararası koruma prosedürüne erişimdeki ciddi engeller ve buna bağlı gecikmeler göz önüne alındığında (bkz. [Kayıt](#)), bir sığınmacının uluslararası koruma için başvuruda bulunmaya niyet etmesi ile YKN alması arasında geçen süre uzun olabilmektedir. Bu da, sığınmacıların temel haklara erişmesini engeller.

1.1. Prosedür türüne göre kabul koşullarında kısıtlamalar

(a) Bilgi, (b) aile birleşimi hükümleri, (c) hassas gruplar için hükümler söz konusu olduğunda, hem olağan prosedür başvuru sahipleri hem de hızlandırılmış prosedür başvuru sahipleri aynı hak ve imkanlara tabidir.

(a) Dokümantasyon; (b) serbest dolaşım ve konaklama özgürlüğü; barınma, sosyal yardım ve hizmetler, maddi yardım gibi (c) "usule ilişkin olmayan kabul koşulları"; (d) sağlık hizmeti; (e) mesleki eğitim; (f) küçükler için okul ve eğitim; (g) ve istihdam gibi hükümlerde, olağan prosedürdeki başvuru sahiplerine ve

⁴⁴⁸ TİHV, İHD. Verilerle 2021 Yılında Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri. Türkiye İnsan Hakları Vakfı & İnsan Hakları Derneği. Aralık 2021: <https://bit.ly/3Pw8XOV>, ss. 20-21.

hızlandırılmış prosedürdeki başvuru sahiplerine sağlanan kabul koşullarının yöntem ve düzeyleri farklılaşır. Ayrıca, başvurularının işleme alınması sırasında idari gözetim altına alınan ve hızlandırılmış prosedür kapsamına alınan- sınır bölgelerinde idari gözetim altına alınanlar dahil- başvuru sahipleri belirli bir kabul usulüne tabidir. Başvurularının kabul edilemez olduğuna karar verilen başvuru sahipleri- başvurularının olağan prosedür ya da hızlandırılmış prosedür altında işleme tabi tutulup tutulmadığından bağımsız olarak-başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar nihai bir karara dönüşene kadar aynı kabul usulüne tabi olmaya devam edecektir.

1.2. Gelir tespiti

YUKK, bazı kabul koşullarındaki hak ve imkanlar için "ihtiyaç sahibi olanların tespitini" öngörür. İlk ve orta öğretime erişim ve işgücü piyasasına erişim ile ilgili olarak tespit kriteri mevcut değildir. Sağlık hizmeti, sosyal yardım ve hizmetlere erişim ile imkanlar ve maddi yardım konusunda, başvuru sahipleri bir tespit kriterine tabidir. İGİM bu değerlendirmeyi aşağıdaki hususlara dayanarak yapar:⁴⁴⁹

- Başvuran kişilerin barınma olanağı olup olmadığı;
- Düzenli gelir durumu;
- Bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin sayısı;
- Türkiye'deki veya menşe ülkesindeki taşınır ve taşınmaz mal varlığı;
- Türkiye'deki veya ülkesindeki yakınlarından yardım alıp almadığı;
- Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşları ile diğer STKlardan yardım alıp almadığı;
- Sağlık sigortasının bulunup bulunmadığı;
- Uygun görülecek diğer hususlar

Bir başvuru sahibinin hizmetlerden, yardımlardan ve diğer imkanlardan gereğinden fazla yararlandığı tespit edilirse, bu kişiler masrafları kısmen veya tamamen geri ödemekle yükümlüdürler.⁴⁵⁰

Ayrıca, YUKK Madde 89 içinde belirtilen yükümlülüklerle uymayan veya haklarında olumsuz statü kararı verilen kişiler için GİGM, çocuklar için eğitim hakkı ile temel sağlık hizmetleri hariç, hak ve imkanları "kısıtlayabilir".⁴⁵¹

2. Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler ve bunun seviyesi

Göstergeler: Usule ilişkin olmayan kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler/bunun seviyesi

1. Sığınmacılara 31 Aralık 2020 itibariyle verilen aylık mali ödenek /yardım miktarı (orijinal para birimi ve Euro cinsinden): Mevcut değil

YUKK "karşılama/kabul koşulları" terimini kullanmamasına rağmen, YUKK Madde 88 ve 89, uluslararası koruma başvuru sahipleri için tematik olarak ve büyük ölçüde AB Kabul Koşulları Direktifi kapsamına giren bir dizi hak, özgürlük ve imkan sağlamaktadır.

YUKK, Madde 88 ve 89, eğitim, sağlık hizmeti, sosyal yardım ve hizmetler, işgücü piyasasına erişim, maddi ödenek alanlarında uluslararası koruma başvuru sahiplerine (ve mülteci statüsü sahiplerine) uygulanacak hükümleri ve erişim düzeyini düzenlemektedir. Türkiye, uluslararası koruma başvuru sahiplerine barınma imkanı sağlama taahhüdünde bulunmamaktadır,⁴⁵² ancak GİGM'ye, isteğe bağlı olarak, devlet tarafından finanse edilen Kabul ve Barınma Merkezleri himayesinde uluslararası koruma başvuru sahiplerine barınak sağlama yetkisi verilir. Şu anda, sadece bir Kabul ve Barınma Merkezi

⁴⁴⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 106(1).

⁴⁵⁰ YUKK, Madde 90(1)(ç).

⁴⁵¹ YUKK, Madde 90(2).

⁴⁵² YUKK, Madde 95.

faaliyettedir o da **Yozgat** ilindedir.⁴⁵³

Uluslararası koruma başvuru sahiplerine ve mülteci statüsü sahiplerine tanınan haklar ve imkanlar, vatandaşlara tanınan haklar ve imkanları aşamaz.⁴⁵⁴

2.1. Maddi ödenek (harçlık)

“İhtiyaç sahibi” olduğu belirlenen uluslararası koruma başvuru sahiplerine GİB tarafından ödenek tahsis edilebilir.⁴⁵⁵ GİGM, bu maddi ödeneğe ilişkin kriterleri ve yöntemleri belirler ve miktarların belirlenmesinde Maliye Bakanlığı'nın verileri dikkate alınır. Başvurusu kabul edilemez olduğu tespit edilen ve hızlandırılmış prosedürde değerlendirilen başvuru sahipleri maddi ödeneğin dışında tutulur. Bunun bir hak olmadığı, GİB tarafından isteğe bağlı olarak “ihtiyaç sahibi” başvuru sahiplerine tahsis edilebilecek bir imkan olduğu dikkate alınmalıdır. GİB'nin, başvuru sahibinin maddi ödenek amacıyla “ihtiyaç sahibi” olarak tanımlanacağı özel kriterler ve prosedürler hakkında rehberlik içerebilecek uygulama kılavuzları hazırlaması beklenmektedir. Bu bağlamda, başvuru sahiplerinin yetkili İGİM'i, güncel çalışma durumlarından, gelirlerinden, taşınmaz veya edindikleri diğer değerli mallardan haberdar etmeleri gerekmektedir.⁴⁵⁶ Bu durum, böyle bir bilginin maddi ödenek amacıyla “ihtiyaç sahipliği” değerlendirmesinde bir faktör olabileceğini göstermektedir. Ancak, şu an, YUKK Madde 89(5) uyarınca yapılan bir uygulama bulunmamaktadır ve bu nedenle devlet tarafından uluslararası koruma başvuru sahiplerine maddi yardım imkanı sağlanması bugüne kadar sadece teoride kalmıştır.

2.2. Sosyal yardım ve imkanlar

“İhtiyaç sahibi” olarak tanımlanan uluslararası koruma başvuru sahipleri “sosyal yardım ve imkanlara” erişebilirler.⁴⁵⁷ YUKK, uluslararası koruma başvuru sahiplerine verilebilecek, Türkiye'nin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Yasası uyarınca, il valiliklerince sağlanan devlet destekli “sosyal yardım ve imkanlara” değinir. Valilikler, bu program kapsamında il valiliklerinde yapılandırılmış devlet kurumları olan Sosyal Dayanışma ve Yardım Vakıfları aracılığıyla sosyal yardım ve imkanlar sağlar.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Yasasına göre, Valilikler yabancı uyruklular da dahil olmak üzere ildeki tüm “fakir ve ihtiyaç sahibi” kişilere ısınma amaçlı kömür ve odun gibi aynı yardım, gıda ve hijyen malzemeleri ve maddi yardım sağlamaktadır. Bu nedenle, “fakir ve ihtiyaç sahibi” eşliğini belirlemek, il Sosyal Dayanışma ve Yardım Vakfının inisiyatifine bağlı olacaktır.

2018 itibarıyla listeye göre, ihtiyaç sahibi kişi yetişkin ise, sosyal yardımın miktarı 410-760 TL / 82-152 € arasında değişmekte olup başvuru sahibi üniversiteye gidiyorsa, yardım miktarı 928 TL'ye / 186 €'ya kadar yükselmektedir. Valiliklerce sağlanan 80-100 TL / 15-20 € arasında değişen üç aylık bir maddi yardım daha mevcuttur.⁴⁵⁸

⁴⁵³ GİGM, Geri gönderme merkezleri: <http://bit.ly/2osejRh>.

⁴⁵⁴ YUKK, Madde 88(2).

⁴⁵⁵ YUKK, Madde 89(5).

⁴⁵⁶ YUKK, Madde 90(1).

⁴⁵⁷ YUKK, Madde 79(2).

⁴⁵⁸ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen bilgiler, Şubat 2018. 2021 yılında güncelleme olmamıştır.

Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı, başka bir aile üyesinin bakımı ve yardımı olmadan, günlük ihtiyaçlarını karşılayamayan, engelli bir aile üyesinin yaşadığı evlere evde bakım hizmeti sağlar. Bu, bakımdan sorumlu kişiye sağlanan düzenli bir maddi yardımdır.

Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen sosyal yardımlar da bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sosyal hizmet birimlerinin sosyal hizmet uzmanları uygulamadaki nihai kararı alırlar. Değerlendirmeleri, çalışan bir aile üyesinin varlığı, diğer kurumlardan da sosyal yardım alınması, acil durumun varlığı veya evdeki çocuk sayısı gibi kriterlere dayanmaktadır. Ailenin maddi durumunun değiştiğini düşünürlerse, sosyal hizmet uzmanlarının bu yardımı durdurabilecekleri iki yıllık veya yıllık değerlendirme dönemleri vardır. Ayrıca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, BM Mülteci Örgütü ile koordineli yürütülen Türkçe konuşan mültecilerin sayısını artırmak için bir yardım programına sahiptir.

Ayrıca, belediyeler başvuru sahiplerine uluslararası korumanın imkanlarından yararlanmaları için yardım sağlayabilir. Belediyeler tarafından sağlanan yardım türleri, her bir belediyenin kaynaklarına bağlı olarak farklılık gösterir.

Yardım paketlerinde kömür, gıda, giysi ve diğer gıda dışı ürünler bulunabilir. Yardım almak konusunda uygunluk kriterleri belediyeler arasında da farklılık gösterebilir.⁴⁵⁹

Türk Kızılayı bu alanda önemli bir aktördür ve Türkiye'nin her şehrinde kamu yararına faaliyet gösteren bir kuruluştur. Çoğu durumda, Kızılay'ın sosyal yardımları maddi değil aynidir: engelli kişilere tekerlekli sandalyelerin dağıtılmasını, ihtiyaç sahiplerine yiyecek, giysi veya kış aylarında çorba dağıtımını içerir. Ayrıca özel ve acil ihtiyaç sahibi kişiler için özel bir fonları vardır. Bu fonun yardımıyla, özellikle protez veya çocuklar için işitme cihazları gibi tıbbi yardım sağlayabilirler.⁴⁶⁰

Devletin sağladığı sosyal yardımların ötesinde, AB, Sosyal uyum yardımı (ESSN/SUY) ve Eğitim İçin Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) gibi nakdi yardım programlarını da finanse etmiştir. Bu programlar esasen, ilgili **Geçici Koruma: Sosyal Yardım** bölümünde değinildiği üzere, münhasıran olmasa da, Suriyeli geçici koruma sahiplerine yöneliktir. ESSN programı, AB tarihindeki en büyük insani yardım projesidir ve 2022'nin başlarında yaklaşık 1.8 milyon kişiye yardım sağlamıştır. Hassas gruplardan mültecilerin en çok ihtiyaç duydukları ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Şu anda, Avrupa Komisyonu bu programı 2023'ün başlarına kadar finanse etmektedir.⁴⁶¹ Mülteci aileler şu anda aile üyesi başına aylık 155 Türk Lirası (yaklaşık 10,5 €) almakta ve böylece kira, ulaşım, faturalar, gıda ve ilaç gibi temel ihtiyaçların hangisine harcama yapacağına kendileri karar verebilmektedir. Program, ailenin büyüklüğüne bağlı olarak üç ayda bir ek ödeme sunar.⁴⁶² 2020 yılında İç Anadolu'da programa erişimde sorunlar yaşanmıştır. Pandemi nedeniyle veri güncelleme süreçlerindeki kesintiler, koruma sahiplerinin ESSN başvurusu yapamaması anlamına da gelmektedir.⁴⁶³

AB ayrıca, çocukları (Eğitim İçin) Şartlı Nakit Transferi (ŞNT/CCTE) kapsamında düzenli olarak okula devam eden hassas gruplardan mülteci ailelere iki ayda bir yapılan nakit transferlerine 104 milyon € katkıda bulunmuştur. Bu, AB'nin acil durumlarda eğitim adına başlattığı, şimdiye kadarki en büyük insani yardım programıdır ve 2022 ortasından itibaren yaklaşık 795.000 çocuğa destek verilmiştir.⁴⁶⁴

AB, yaklaşık 20.000 Suriyeli mülteci çocuğu ve genci, temel okuryazarlık ve aritmetik dersleri ve Türkçe dil kurslarına da katılabildikleri, kayıp eğitim dönemlerini telafi etmelerine de yardımcı olan hızlandırılmış eğitim programlarına kaydolmaları için finanse etmiştir. 2017'den bu yana AB, kendi örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerine katılmalarına yardımcı olmak için ayda ortalama 6.000 çocuğa ulaşım desteği

⁴⁵⁹ UNHCR, *Social and financial assistance*: <https://bit.ly/2GjSOJ1>.

⁴⁶⁰ Türk Kızılayı tarafından sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

⁴⁶¹ European Commission, 'The Emergency Social Safety Net (ESSN): Offering a lifeline to vulnerable refugees in Turkey': <https://bit.ly/3yeDL0z>.

⁴⁶² European Commission, 'The Emergency Social Safety Net (ESSN): Offering a lifeline to vulnerable refugees in Turkey': <https://bit.ly/3yeDL0z>.

⁴⁶³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁶⁴ European Commission: <http://bit.ly/3d0Bgm9>.

sağlamıştır.⁴⁶⁵ 62.000 'den fazla mülteci çocuk eğitim programlarına yönlendirilmiş ve Okula Kayıt Desteği (SSE) programının uygulanmasıyla, 37.000' den fazla mülteci çocuk örgün ve yaygın eğitim fırsatlarına erişebilmiştir. Çocukların eğitim fırsatlarına erişimlerinin sağlanması için çocuklara ve ailelere ulaşım, çeviri ve daha fazla benzeri destek sağlanmıştır.⁴⁶⁶ COVID-19 bağlamında karantina süreçlerinde uzaktan eğitime erişim sorunlu olduğundan AB çocuklara tablet ve dizüstü bilgisayar sağlamıştır.⁴⁶⁷ COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılında mültecilerin maddi koşulları önemli oranda bozulmuştur.

SGDD-ASAM, danışanlarıyla telefonda yaptığı görüşmelerin ardından COVID-19 pandemi döneminde sektörel analiz raporunu yayımlamıştır. Katılımcıların %63'ü temel gıda ürünlerine erişimde zorluk yaşamış ve %53'ü temel hijyen ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmıştır. Birçoğu ayrıca kira, kamu hizmetleri ve faturalar gibi aylık giderlerle ilgili zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.⁴⁶⁸ 2020'de BM Mülteci Örgütü, pandemiden en çok etkilenen mültecilere tek seferlik 1.000 Türk Lirası (bu raporun yazıldığı sırada yaklaşık 100 Euro) tutarında bir ödeme sağlamak için GİB ile birlikte çalışmıştır. Hassas grup kriterleri uygulanmış, ancak bunların ne olduğu net verilmemiştir. Yaklaşık 79.400 hane ödeme almıştır. BM Mülteci Örgütü Türkiye'nin güneydoğusundaki evlere ve geçici barınma merkezlerine Kişisel Hijyen ekipman-PPE kitleri sağlamak için partner örgütleriyle birlikte çalışmıştır. BM Mülteci Örgütü ayrıca, Türkiye vatandaşları ve uluslararası koruma başvurusu kişilerin bir araya gelerek, mültecilere ve ev sahibi topluluklara dağıtılmak üzere sabun ve maske ürettiği 12 topluluk girişimini de desteklemiştir.⁴⁶⁹ 2021'de, Türkiye'deki ekonomik durum herkes için son derece zor olmuş; enflasyon özellikle ciddi bir sorun teşkil etmiş ve Nisan 2022'ye kadar resmi rakamlara göre yüzde 70'e ulaşmıştır.⁴⁷⁰ Bu sadece alınan ödeneğin alım gücü açısından mültecileri değil, aynı zamanda ülkedeki genel durumu ve mülteci karşıtı tutumları da etkilemiştir.⁴⁷¹

3. Karşılama/Kabul koşullarının kısıtlanması veya durdurulması

Göstergeler: Karşılama/Kabul koşullarının kısıtlanması veya durdurulması

1. Kanun, kabul koşullarını kısıtlama imkanı sunuyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Kanun, kabul koşullarını durdurma imkanı sunuyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

"Madde 90(1) ile listelenen yükümlülöklere uymayan" veya "haklarında olumsuz statü kararının verilen" başvuruölar için, GİGM, küöüklerin eğitim hakları ve temel sağıık hizmetlerine erişim hariö olmak üzere, hak ve imkanları kısıtlama takdirine sahiptir.⁴⁷²

YUKK Madde 90(1), uluslararası koruma başvuru sahiplerinin yükümlölüklerini aşadığıdaki şekilde sıralar:

- (a) Çalışma durumuna ait güncel bilgileri GİGM'ye otuz gün içinde bildirmekle yükümlöl olmak;
- (b) Gelirlerini, taşınır ve taşınmazlarını otuz gün içinde bildirmekle yükümlöl olmak;
- (c) Adres, kimlik ve medeni hal değıışikliklerini yirmi iş günü içinde bildirmekle yükümlöl olmak;
- (ö) Sağlanan hizmet, yardım ve diğör imkanlardan haksız olarak yararlanıldığıının tespit edilmesi hâlinde, bedelini tamamen veya kısmen geri ödemekle yükümlöl olmak;
- (d) Genel Müdürlölöçe kendilerinden YUKK çeröevesinde istenilenleri yerine getirmekle yükümlöl olmak

⁴⁶⁵ European Commission: <http://bit.ly/3d0Bgm9>.

⁴⁶⁶ European Commission: <http://bit.ly/3d0Bgm9>.

⁴⁶⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁶⁸ ASAM/ COVID-19 Salgınının Türkiye'deki Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi, *Sectoral Analysis of The Impacts of COVID-19 on Refugees In Turkey*, 2020: <https://bit.ly/3scBehq>, s.13.

⁴⁶⁹ UNHCR, *Turkey 2020 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

⁴⁷⁰ Financial Times, 'Tension over Türkiye's 4mn refugees nears boiling point', 9 Mayıs 2022: <https://on.ft.com/3HL01IQ>.

⁴⁷¹ Financial Times, 'Tension over Türkiye's 4mn refugees nears boiling point', 9 Mayıs 2022: <https://on.ft.com/3HL01IQ>.

⁴⁷² YUKK, Madde 90(2).

Yönlendirildikleri “uydu kente” bildirimde bulunmamak (bkz. [Serbest dolaşım hakkı](#)) eğitim ve sağlık hizmetleri hariç, haklar ve imkanlar konusunda kısıtlamalara yol açabilir.⁴⁷³ Ancak, başvuru geri çekilmiş/ statü geri çekilmiş sayılırsa Genel Sağlık Sigortası (GSS) devre dışı bırakılır.

Aralık 2019'da YUKK hükümlerinde değişiklikler yapılmıştır. YUKK Madde 89(3)(a) hükümlerine göre, artık özel ihtiyaçları olanlar dışında, uluslararası koruma başvurusunda bulunan ve güvencesi/durumu olmayanların, kayıtlarından itibaren Türkiye'nin Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamında sağlık hizmetlerine erişimleri bir yıl süre ile mümkündür. Sağlık hizmeti hakkına erişim, idarece olumsuz karar verilmesi ile sona erer.⁴⁷⁴

İGİM, başvuru sahibinin GSS kapsamına uygunluğu ile ilgili değerlendirme yapmaktan sorumlu ve yetkili makamdır. Başvuru sahibinin sağlık hizmetlerine ilişkin harcamalarının tümünü veya bir kısmını iade etmesi talebi, aynı değerlendirme kriterlerine göre yapılmalıdır.

YUKK Madde 90(2) uyarınca, yetkili İGİM tarafından, yazılı yükümlülükler uymayanlar için haklardan faydalanmaları bakımından getirilecek sınırlamalara ilişkin "bireysel değerlendirme" yapılır. İlgili karar, kişiye yazılı olarak tebliğ edilir. Avukat veya yasal temsilci tarafından temsil edilmediği durumlarda, başvuru sahibi, kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir.

Başvuru sahipleri, böyle bir kararın tebliğinden itibaren on gün içinde UKDK'ye itiraz edilebilir veya 30 gün içinde yetkili İdare Mahkemesine doğrudan adli itiraz başvurusunda bulunabilirler.⁴⁷⁵

4. Serbest dolaşım hakkı

Göstergeler: Serbest dolaşım hakkı

1. Başvuru sahiplerinin ülkenin farklı yerlerine dağıtılması konusunda bir mekanizma var mı?	☒ Evet	☐ Hayır
2. Kanun, serbest dolaşım hakkına kısıtlamalar getiriyor mu?	☒ Evet	☐ Hayır

4.1. “Uydu kent” sistemi

Her başvuru sahibi, İGİM'e kayıt yaptıracığı, kendi imkanlarıyla barınacak bir yer bulacağı ve mülteci statüsü aldıktan sonraki süreç de dahil olmak üzere uluslararası korumaya tabi olduğu sürece ikamet edeceği bir kente yönlendirilir. Bu dağıtım planı, GİB'nin başvuru sahiplerini nadiren kabul ve barınma merkezine yönlendirdiği dikkate alınarak, başvuru sahiplerinin yönlendirildiği ilde kendi imkanlarıyla ikamet etme yükümlüğünü şart koşan YUKK Madde 71'e dayanmaktadır.

YUKK Uygulama Yönetmeliği, bu dağıtım politikasını geliştirmektedir. “Uydu kent” kavramını, uluslararası koruma talebinde bulunan kişilere GİB tarafından belirlenen ve ikamet etme zorunluluğu getirilen il olarak tanımlar.⁴⁷⁶ Yeni uluslararası koruma başvuru sahipleri, listede bulunmayan bir ilde başvurularını gerçekleştirebilir, uydu kente yönlendirilinceye kadar orada kalabilirler.⁴⁷⁷

⁴⁷³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 91(6).

⁴⁷⁴ 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TSm0zU>.

⁴⁷⁵ YUKK, Madde 80.

⁴⁷⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 3(hh).

⁴⁷⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 66(3).

Son listeye göre, Türkiye'de 62 il, GİB tarafından uluslararası koruma başvuru sahiplerinin yönlendirileceği “uydu kent” olarak belirlenmiştir.⁴⁷⁸

Uluslararası koruma başvuru sahipleri için uydu kentler			
Adana	Çorum	Karaman	Sakarya
Adıyaman	Denizli	Kars	Samsun
Afyon	Düzce	Kastamonu	Siirt
Ağrı	Elazığ	Kayseri	Sinop
Aksaray	Erzincan	Kırıkkale	Şanlıurfa
Amasya	Erzurum	Kırşehir	Sivas
Ardahan	Eskişehir	Kilis	Şırnak
Artvin	Gaziantep	Konya	Tokat
Balıkesir	Giresun	Kütahya	Trabzon
Batman	Gümüşhane	Malatya	Uşak
Bayburt	Hakkâri	Manisa	Van
Bilecik	Hatay	Mardin	Yalova
Bolu	Iğdır	Mersin	Yozgat
Burdur	Isparta	Nevşehir	Zonguldak
Çanakkale	Kahramanmaraş	Niğde	
Çankırı	Karabük	Ordu	

Ancak uygulamada, tüm kentler başvuru sahiplerine açık değildir. Bir “uydu kentin” yeni mültecileri almaya “açık” veya “kapalı” olduğuna ve kapasitelerine bağlı olarak yapılacak yönlendirmelere karar vermek İGİM'lerin takdirine kalmıştır. Uydu kent 'kapalı' olduğunda, Uluslararası Koruma Başvuru Kimlik Belgesi ve Geçici Koruma Kimlik belgesi için mevcut başvurular İGİM tarafından işleme alır. İGİM tarafından uydu kentin 'kapalı' veya 'açık' olması resmi biçimde kamuya açık olarak bildirilmez.

“Uydu kent” sisteminin düzenlenmesi kamuya açık kriterlere dayanmamakta olup, her başvuru sahibi için resmi bir karar alınmamaktadır. Genel olarak, metropollerin ve sınır şehirlerinin uydu kentler arasında olmadığı söylenebilir.

100 kişilik kapasiteye sahip tam işlevli yalnızca 1 Kabul ve Barınma Merkezi bulunduğundan, şu anda hemen hemen tüm uluslararası koruma başvuru sahipleri, yönlendirildikleri illerde kendi imkanlarıyla ikamet etmektedirler.

GİB kayıt sürecini üstlendiğinden beri, Suriyelilerin ve Suriyeli olmayanların kaydına açık ve kapalı kentlerin resmi listesine erişilememektedir, ancak sahadan aktörler İGİM'den talep üzerine bilgi alabilirler. Durum kapasiteye göre de değişkenlik gösterir.

2020 yılı COVID-19 nedeniyle karmaşık ilerlemiştir. İGİM'lerin başvuruları kabul edip etmediği veya bu durumun ne kadar süreceği genellikle net değildir. hem avukatlar hem de uluslararası koruma başvuru sahipleri için fiziksel erişim zordur. Bu aynı zamanda kayıt sürecinde de gecikmeler yaşanmasına yol açmıştır (bkz. [İltica başvurusunun kayıt altına alınması](#)). 2021'de bazı İGİM'lerde bu durum değişmiştir. Örneğin, güvenlik görevlileri kişilerin binaya girmesi için kendi HES kodlarını kullanmışlardır. Bununla birlikte, bu her yerde aynı şekilde uygulanan bir uygulama değildir ve bazı İGİM'lerde HES kodsuz girişe yönelik kısıtlamalar halen uygulanmaktadır.

⁴⁷⁸ Ağustos 2017'den önceki kent listesi için, bkz. Mülteci Hakları Merkezi, Avukatlar için mülteci hukuku el kitabı, Ağustos 2017: <https://bit.ly/2G9X5Ti>, s. 409.

Mayıs 2022 'den itibaren, Türkiye'deki herhangi bir yer veya bölgede, toplam nüfusun dörtte birinden daha fazla yabancı uyruklu kişinin bulunması idari düzenlemelere aykırıdır. Bu durum, hem Türkiye'de kalıcı yaşayan hem de ülkeye ziyarete gelen kişileri bağlar. Bu kurala yüzde 25 sınırı veya yüzde 25 kuralı adı verilmiştir. Farklı illerdeki 781 mahalle, yeni doğan ve çekirdek aile birleşimi dışında geçici koruma kaydına, uluslararası koruma kaydına, ikamet iznine, geçici koruma veya uluslararası koruma ile ikamet izni kapsamındaki yabancıların ikamet ili değişikliği yapılması işlemlerine kapalıdır. Bu nedenle, yabancılar, Türkiye'deki bu 781 mahallenin hiçbirini resmi işlemleri için kayıtlı adresleri olarak seçemeyecek ve bu yerlerden herhangi birine adres değişikliği talep edemeyeceklerdir. **Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Muğla ve Antalya** bu kategoriye giren illerden bazıları olup, bu tarz illerin sayısı oldukça fazladır.⁴⁷⁹

Aralık 2019'da YUKK hükümlerine getirilen değişikliklerden sonra, kanun artık kayıt dışı yabancılara bilmeden de olsa barınma imkanı sağlayanlara idari para cezası öngörmektedir. Birçok ilde Geçici Koruma ve Uluslararası Koruma başvurusu kaydı yapılmamakta, yabancı uyruklu vatandaşlar isteseler de kayıt yaptıramamaktadır.⁴⁸⁰

4.2. “Uydu kent” dışına seyahat etmek ve yaptırımlar

İGİM, başvuru sahiplerine belirli bir adreste ikamet etme ve bildirimde bulunma yükümlülüğü getirme yetkisine sahiptir.⁴⁸¹ Uygulamada, başvuru sahipleri katı bildirim yükümlülüğüne tabi değildir, ancak uzun süreler boyunca İGİM'e gidilmemişse İGİM'e bildirilen ikamet adresi izlemeye alınır. Bu durumda, İGİM önceden bildirim yapmadan kontroller sağlayabilir.

Tayin edilen il dışına yapılacak herhangi bir seyahat, İGİM'in yazılı iznine tabidir ve en fazla 30 gün süreyle izin verilebilir ve bu süre yalnızca bir kereye mahsus en fazla 30 gün daha uzatılabilir.⁴⁸²

2019 yılı Kasım ayı itibari ile mültecilerin hesapları üzerinden online sistem (E-Devlet) aracılığıyla seyahat izinleri alınabilmektedir. Mültecilerin PTT'den bir şifre almaları beklenir. Bazı kişiler halen dil engeline takılmakta ve çevrimiçi sisteme erişmekte güçlük çekmektedir.⁴⁸³ 2020'de COVID-19 pandemisi nedeniyle sokağa çıkma yasağı sırasında seyahat izinleri verilmemiş ve birçok mülteci ve uluslararası koruma başvurusu, seyahat edemedikleri için özellikle acil durumlarda sevk edildikleri sağlık hizmetlerine erişememiştir.⁴⁸⁴ 2021 yılında, belgesi olmayan yabancılar ülke içinde, özellikle Iğdır, Van ve Ağrı'da (sınır kentleri) seyahat edememiştir. Bu da, başka bir kente tayin edilse veya bir otelde kalsa bile kişilerin otobüs bileti alamayacakları anlamına gelmiştir.⁴⁸⁵

Yönlendirildikleri ilde ikamet etmemeleri, başvuru sahipleri için çok ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Yönlendirildikleri illere zamanında bildirimde bulunmayan veya yetkililer tarafından ardi ardına yapılan üç kontrolde belirttikleri ikamet adreslerinde bulunmayan uluslararası koruma başvuru sahiplerinin uluslararası koruma başvuruları geri çekilmiş sayılır.⁴⁸⁶ Uygulamada, kişi belirttiği adresinde bulunmazsa, ikamet kontrolünden sonra GİB, başvurusu sahibinin *Semt-i meçhul* olduğunu bildiren bir "V71" tahdit kodunu işleme sokabilir.

⁴⁷⁹ GİB, 'Mahalle Kapatma Duyurusu Hk.' 22 Mayıs 2022: <https://bit.ly/3Pb4bG8>.

⁴⁸⁰ Mülteci-Der, Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYOVQ>.

⁴⁸¹ YUKK, Madde 77(1)

⁴⁸² YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 91(1)-(2)

⁴⁸³ Ankara'da görüşülen sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁴⁸⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁴⁸⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁴⁸⁶ YUKK, Madde 77(1)(ç)

Ayrıca, başvuru sahiplerinin YUKK tarafından sağlanan kabul sonrası hak ve imkanlara erişimi, yönlendirildikleri illerde ikamet etmelerine bağlıdır. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi, yalnızca belgenin verildiği il sınırları dahilinde geçerli bir belge olarak kabul edilir. Yönlendirildikleri ilde ikamet etmemeleri bu kişilerin **Karşılama/Kabul koşullarının kısıtlanması veya durdurulması** durumuna tabi olmasına yol açabilir.

Uygulamada, başvuru sahipleri, kendilerine tayin edilen bölgeye transferleri göz önünde bulundurularak, idari gözetim altına alınıp GGM'ye gönderilme gibi daha ciddi ve keyfi yaptırımlara maruz kalabilirler⁴⁸⁷ (bkz. **İdari gözetimin gerekçesi**). Bununla birlikte, yönlendirildikleri ilde kalma zorunluluğuna uymamanın getirdiği yaptırımlar, başvuranın tabiiyeti, cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği veya medeni durumuna göre (örneğin, evli olmayan kadınlar) ya da sadece İGİM personeli ile bağlantısına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin Afgan başvuru sahipleri genellikle diğer gruplardan daha katı muamelelere maruz kalabilmektedir. Yönlendirilen ilde kalma zorunluluğuna uyulmadığı için idari gözetim altına alındıktan ve Geri Gönderme Merkezlerinden serbest bırakıldıktan sonra bile, sığınmacıların sık sık, ikamet ettikleri yerden farklı bir ildeki Geri Gönderme Merkezine veya İGİM'e düzenli olarak bildirimde bulunmaları istenmektedir. 2019'da yeni idari gözetim tesislerinin açılması nedeniyle T6 formlarının düzenlenmesi işlemlerinin sayısında da artış olmuştur. Ankara İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün T6 formları olan veya Türkiye'ye yasadışı yollardan giren kişileri kaydetmediği bildirilmiştir.⁴⁸⁸

Başvuru sahipleri aile birleşimi, sağlık veya diğer nedenlerle GİB'ye ikamet ili değişikliği talebinde bulunabilirler.⁴⁸⁹ Başka nedenlerden dolayı ikamet ilinde değişiklik yapılmasına ilişkin karar, GİB Genel Merkezi tarafından istisnai olarak verilebilir. Bir başvuru sahibinin ikamet için yönlendirildiği ilden memnun olmaması ve yeniden tayin talebinin reddedilmesi durumunda, bu red kararı, 10 gün içerisinde UKDK'ye idari itiraz başvurusunda bulunularak veya 30 gün içerisinde yetkili İdare Mahkemesine itiraz başvurusunda bulunularak temyiz edilebilir.

B. Barınma

1. Yerleşim türleri

Göstergeler: Yerleşim Türleri	
1. Kabul merkezlerinin sayısı: ⁴⁹⁰	1
2. Kabul merkezlerindeki toplam yer sayısı:	100
3. Özel konaklama tesislerinde toplam yer sayısı:	Mevcut değil
4. Olağan prosedürde en sık kullanılan konaklama türü:	
☐ Kabul merkezi	☐ Otel / hostel
☐ Acil durum sığınağı	☒ Özel ev
☐ Diğer	
5. Hızlandırılmış prosedürde en sık kullanılan konaklama türü:	
☐ Kabul merkezi	☐ Otel / hostel
☐ Acil durum sığınağı	☐ Özel ev
☒ İdari gözetim	

Türkiye'nin iltica konusundaki hukuki çerçevesinin en belirgin eksikliklerinden biri, iltica başvurusunda bulunanlara devlet tarafından barınma imkanının sağlanamamasıdır. YUKK, Madde 95(1) kural olarak, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin, barınma ihtiyaçlarını kendisinin karşılamasının esas olduğunu ortaya koymaktadır. YUKK ya da YUKK Uygulama Yönetmeliği, uluslararası koruma başvuru sahiplerine barınma masraflarını karşılamak konusunda bir mali yardım planından bahsetmez.

⁴⁸⁷ HRW, Türkiye Stops Registering Syrian Asylum Seekers, Temmuz 2018: <https://bit.ly/2XM5t2V>

⁴⁸⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁴⁸⁹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 110(5).

⁴⁹⁰ Hem kalıcı olanlar hem de yeni gelenler için

GİB, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin “barınma, beslenme, sağlık, sosyal ihtiyaçları ve diğer tür ihtiyaçları” için kullanılacak Kabul ve Barınma Merkezlerini kurmak konusunda yetkilidir.⁴⁹¹ YUKK Madde 95'te belirtilen Kabul ve Barınma Merkezleri, Türkiye'nin güneyindeki geçici koruma rejimine tabi Suriyeli mültecileri barındıran geniş çaplı kamplar olan “geçici barınma merkezleri” ile karıştırılmamalıdır (bkz. [Geçici Koruma: Barınma](#)).

2022 Haziran ayı itibari ile faaliyette olan tek bir Kabul ve Barınma Merkezi kalmıştır o da **Yozgat**'tadır, 100 kişilik mütevazı bir kapasiteye sahiptir.⁴⁹² Merkez, kısa süreli kalışlara yönelik bir tesis olarak tasarlanmıştır. Yakalanan ve uluslararası koruma başvurusunda bulunmak isteyen kişiler, başvurularının kaydı için yönlendirilmeden önce birkaç gün burada konaklatılabilirler. Uygulamada, bu merkezler esas olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet-işkence veya fiziksel şiddetten hayatta kalanlar, evli olmayan kadınlar, yaşlılar ve engelliler gibi özel ihtiyaç sahibi kişilerin kullanımına açıktır.

Daha önceki yıllarda, 2250 yataktan oluşan kümülatif konaklama kapasiteli 6 Kabul ve Barınma Merkezinin faaliyete geçeceği beklenmekteydi. Bu 6 merkez bir AB eşleştirme projesi çerçevesinde inşa edilmiş ve inşaat bütçesinin %80'i Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilmiştir. Merkezler için seçilen yerler: **İzmir, Kırklareli, Gaziantep, Erzurum, Kayseri ve Van**'dır.⁴⁹³ Ancak, 29 Kasım 2015 tarihli AB-Türkiye İltica Eylem Planı ve 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Bildirisinin ardından, 6 merkezin tümü Geri Gönderme Merkezi olarak hizmet verecek şekilde düzenlenmiştir (bkz. [İdari Gözetim Tesisleri](#)). Bu düzenleme aynı zamanda Türkiye'deki iltica prosedürünün geri dönüşleri odağına aldığını göstermektedir.⁴⁹⁴

Acil vakaları içeren kriz durumlarında, STK'lar, kapasiteleri dahilinde özel ihtiyaç sahibi bireysel başvuru sahipleri için otellerde konaklama ayarlayabilirler.

2. Kabul merkezlerindeki koşullar

Göstergeler: Kabul merkezlerindeki koşullar

1. Sığınmacıların yer sıkıntısı nedeniyle kabul merkezlerine alınmadığı durumlar var mı? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Kabul merkezlerinde sığınmacıların ortalama kalış süresi nedir? Veri mevcut değil
3. Refakatsiz çocuklar uygulamada yetişkinlerle birlikte mi kalıyor? ☐ Evet ☒ Hayır

[Yerleşim türleri](#) bölümünde açıklandığı üzere, şu anda **Yozgat**'ta 100 kişilik düşük bir kapasiteye sahip yalnızca 1 Kabul ve Barınma Merkezi mevcuttur. Sivil toplum örgütleri, uygulamada merkezlerdeki koşullar hakkında çok az şey bilinmektedir.

Kabul ve Barınma Merkezlerinin mevcut kapasitesi, Türkiye'deki uluslararası koruma altındaki nüfusun büyüklüğüne kıyasla son derece sınırlı olmakla birlikte, YUKK Madde 95 ve 22 Nisan 2014 tarihli Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşletirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, tüm bu tesislerin işletme ve organizasyon yapısına ilişkin parametreleri

⁴⁹¹ YUKK, Madde 95(2)

⁴⁹² Human Rights and Equality Commission of Türkiye, ‘Visit to Yozgat Reception and Accommodation Center’, 15 Haziran 2022: <https://bit.ly/3NlaOnT>.

⁴⁹³ European Commission, *Fiche: IPA decentralised National Programmes*, Project TR 07 12 17: <http://bit.ly/1JujtXl>.

⁴⁹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

ortaya koymuştur.

“Özel ihtiyaç sahipleri” bu tesislerde öncelikli olarak ücretsiz barındırılmalı ve diğer hizmetlerde de kendilerine öncelik verilmelidir.⁴⁹⁵

Kabul ve barınma merkezlerinde verilen hizmetler, merkezlerin dışında ikamet eden başvuru sahiplerine ve uluslararası koruma statüsü sahiplerine de verilebilir,⁴⁹⁶ ancak uygulamada dağıtım politikası nedeniyle sadece merkez ile aynı ilde kayıtlı olan ve ikamet eden kişiler bu tür hizmetlere erişebilir.

Bununla birlikte, Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliğinin 4. Maddesi, merkezlerin işletilmesi ve işlettilmesinde özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, kişisel bilgilerin gizli tutulması, idari gözetimlerde yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi, inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı gösterilmesi, ayırım gözetilmeksizin hizmet verilmesi gibi 9 genel ilke tanımlamaktadır.

Şu anda, neredeyse tüm uluslararası koruma başvuru sahipleri, yönlendirildikleri illerde kendi imkanlarıyla özel evlerde kalmaktadır. Barınma hakkına erişim, yüksek kira fiyatları ve ev sahiplerinin toptan kira alma talepleri dahil olmak üzere bir dizi faktörden ötürü oldukça zorlayıcı olmaya devam etmektedir. Kira fiyatları çok yüksektir ve kirayı karşılayabilmek için aynı yerde iki ya da üç aile birlikte kalmaktadır. Kira kontratı sona erdiğinde alınan depozitolar geri ödenmemektedir. Sonuç olarak, çok sayıda başvuru sahibi, bilhassa geçici korumadan faydalananlar (bkz. [Geçici Koruma: Barınma](#)) yoksulluk ve evsizliğe itilmekte ya da standartları düşük olan geçici kamplarda konaklamaya mecbur kalmaktadır.

Başvuru sahiplerinin barınma hakkının önündeki bir diğer engel, kişilerin şehir merkezinden, hastanelerden, eğitim merkezleri ve kamu binalarından uzakta ilçelerde yaşamak zorunda kalmasıdır. Yaşanılan zorluklar, başvuru sahibinin il ve profiline bağlı olarak değişmekle birlikte, en yaygın görülen sorun, son derece muhafazakar olan **İç Anadolu** ve **Doğu Anadolu** illerinde kalacak bir yer bulabilmek konusunda yaşanmaktadır. Örneğin, Afrika'dan başvuru sahipleri söz konusu olduğunda bu konuda yaygın ırkçılık nedeniyle daha fazla sorun yaşanmaktadır. **Hatay** gibi diğer illerde, Afgan sığınmacılar, hem yerel halk hem de Suriyeliler yüzünden yaşadıkları ayrımcılıktan dolayı, Antakya'nın merkezinden uzak, izole bir topluluk olarak yaşamaktadırlar. Ancak **Ankara**'da Suriyeli mültecilerle birlikte genellikle Altındağ semtinde ikamet etmektedirler. **İstanbul**'da artan sayıda Afgan, Küçüksu, Yenimahalle⁴⁹⁷ ve Zeytinburnu'na yerleşmektedir.⁴⁹⁸ **Adana** ve **Mersin**'de bu kişiler Suriyelilerle birlikte çoğunlukla kırsal alanlarda kötü koşullarda yaşamaktadırlar.⁴⁹⁹

⁴⁹⁵ YUKK, Madde 95(3)

⁴⁹⁶ YUKK, Madde 95(5)

⁴⁹⁷ Yiğit Seyhan, 'The evolution of Afghan migration in İstanbul', 17 Aralık 2017: <http://bit.ly/2tkCRjH>.

⁴⁹⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

⁴⁹⁹ Adana Barosu tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018; Mersin Barosu tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018

C. Çalışma hayatı ve eğitim

1. İşgücü piyasasına erişim

Göstergeler: İşgücü Piyasasına Erişim

1. Kanun, sığınmacılar için işgücü piyasasına erişime izin veriyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır
❖ Öyleyse, sığınmacıların işgücü piyasasına erişmesi için bekleme süresi ne kadar?	6 ay
2. Kanun, işgücü piyasası tespitinin ardından istihdam olanağı sağlıyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır
3. Kanun, sığınmacıların yalnızca belirli sektörlerde çalışmasına mı izin veriyor?	☒ Evet ☐ Hayır
❖ Öyleyse, hangi sektörler:	
4. Kanun, sığınmacıların istihdamını maksimum çalışma süresiyle sınırlandırıyor mu?	☐ Evet ☒ Hayır
❖ Öyleyse, yılda kaç gün olarak:	
5. Uygulamada istihdama erişimde kısıtlamalar var mı?	☒ Evet ☐ Hayır

Sığınmacılar, uluslararası koruma başvurularının kabul tarihini takip eden 6 ay içinde çalışma izni için başvurabilirler.⁵⁰⁰

Başvuru sahiplerinin veya uluslararası koruma faydalanıcılarının istihdamına ilişkin usul ve esaslar, İçişleri Bakanlığı danışmanlığında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından belirlenir.⁵⁰¹ Buna dayanarak, 26 Nisan 2016 tarihinde kabul edilen Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, başvuru sahiplerinin E-Devlet sistemi üzerinden sığınma başvurusunun yapıldığı tarihten 6 ay sonra çalışma izni almak için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına başvurabileceğini öngörür. Başvurular işveren tarafından yapılır.⁵⁰²

Başvuru yapabilmek için kişilerin geçerli bir kimlik belgesi olmalıdır,⁵⁰³ yani **Kabul** gerekçeleri veya **Hızlandırılmış Prosedür** uygulaması nedeniyle Uluslararası Koruma Kimlik Belgesi sahibi olamayan kişilerin, çalışma izni başvurusunda bulunmalarına izin verilmemektedir. Her halükarda, bu kategorilerden başvuru sahiplerinin, çalışma iznine başvurmaları için gereken 6 aylık genel bekleme süresi göz önüne alındığında işgücü piyasasına erişim hakkını elde etmesi zor olacaktır.

Tarım ve hayvancılık sektörleri için çalışma izni alma zorunluluğundan muafiyet öngörülmektedir. Bununla birlikte, bu durumlarda, başvuru sahibi, önce ilgili Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bir muafiyet başvurusunda bulunmalıdır.⁵⁰⁴ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bu sektörlerde il sınırlamaları veya kotalar getirebilir.⁵⁰⁵ Genel olarak, Yönetmelik, Bakanlığa, başvuru sahiplerinin çalışma hakkına, bu tür kısıtlamalar için geçerli gerekçelerle ilgili daha fazla ayrıntı vermeden, sektörel ve coğrafi sınırlamalar getirme yetkisini vermektedir.⁵⁰⁶ Ayrıca, başvuru sahiplerine yapılacak ödeme asgari ücretten daha az olamaz.⁵⁰⁷

⁵⁰⁰ YUKK, Madde 89(4)(a).

⁵⁰¹ YUKK, Madde 89(4)(ç).

⁵⁰² Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 6-7

⁵⁰³ Aynı Yönetmelik, Madde 6(1) - (2).

⁵⁰⁴ Aynı Yönetmelik, Madde 9(1). Bununla birlikte, Bu Yönetmeliğin 1. Maddesi üzerinden başvurular muvakkaten Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yapılır.

⁵⁰⁵ Aynı Yönetmelik, Madde 9(2). s. 85

⁵⁰⁶ Aynı Yönetmelik, Madde 18(1).

⁵⁰⁷ Aynı Yönetmelik, Madde 17.

Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planında (2018-2023)⁵⁰⁸ işgücü piyasası için öncelikler şunları içerir:

- İşgücü piyasası hakkında güvenilir ve standartlaştırılmış bilginin sağlanması
- Göçmenlerin mesleki nitelikleri ve işgücü piyasasına erişimleri hakkında araştırmalar
- Çalışma hakkının korunması ile haklar ve çalışma koşulları hakkında bilgi.

Eylem planı şunları içerir

- Statüye bağlı olarak işgücü piyasasına erişim koşulları hakkında bilgi içeren bir web sitesi;
- Haklar ve çalışma koşulları konusunda bilinçlendirme;
- Göçmenlerin mesleki niteliklerinin tanınmasının güçlendirilmesi.

Yukarıda belirtildiği gibi, çoğu girişim COVID-19 nedeniyle 2020'de askıya alınmıştır, 2021'de ise durum belirsizliğini korumaktadır.

İstanbul Sulh Ceza Mahkemesi, ilginç bir dava üzerinden, hakkında sınır dışı kararı verilen ve çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilen bir kişinin durumunu incelemiştir. Kişiye 249 TL idari para cezası kesilmiştir. Mahkeme, kararında, kişinin hayatta kalmak için çalışması gerektiğine dikkat çekmiştir. Anayasal açıdan ilgili durum belirli bir yasanın ihlali olmasına rağmen, kişinin hayatta kalması gerektiği için ihlal söz konusu değildir. Ceza iptal edilmiştir.⁵⁰⁹

2020'de toplamda 123.574 çalışma izni verilmiş bunların 62.368'i Suriyelilere, 4015'i İranlılara, 1794'ü Iraklılara ve 1921'i Afganlara verilmiştir. 2021 için ilgili sayılar mevcut değildir.⁵¹⁰ Uluslararası koruma başvuru sahipleri için, geçici koruma faydalanıcılarında olduğu gibi, Türkiye'de kayıt dışı istihdam ve işgücü sömürüsü riski devam etmektedir (bkz. [Geçici Koruma: İşgücü Piyasasına Erişim](#)). Yönetmelik ayrıca başvuru sahiplerinin Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından düzenlenen mesleki eğitim programlarına erişme olanağını da öngörmektedir.⁵¹¹

Uygulamada, İl Valiliği altındaki Halk Eğitim Merkezleri ve İŞKUR, birçok yerde sığınmacılara mesleki kurslar sunmaktadır. 2020 yılının başlarında Dışişleri Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından Türkiye'deki girişimci mültecilere ivme kazandırmaya yönelik yeni bir proje başlatılmıştır.⁵¹² Araştırmaya göre, Suriye krizinden bu yana geçen dokuz yılda, Suriyeliler tarafından Türkiye'de 10.000'den fazla şirket kurulmuş ve 100.000 kişiye yakın istihdam yaratılmış ve Suriyeli iş insanları Türkiye'ye 1.5 milyar TL'nin üzerinde yatırım yapmıştır.⁵¹³

2020'de, Deri Tekstil Kundura İşçileri Derneği, **İzmir**'de deri, tekstil ve kundura işkolunda çalışan mülteci işçilerin yaşadığı hak ihlallerini raporlamıştır. Rapora konu olan çalışmaya 100 çalışan (77 Suriyeli, 12 Afgan, 6 İranlı ve 5 Iraklı) katılmıştır. Karşılaşılan en önemli sorun, kayıt dışı istihdam uygulamaları nedeniyle ödenmeyen ücretler olmuştur. Katılımcıların %60'ı ellerine aylık geçen paranın asgari ücretin altında kaldığını ve Türkiyeli işçilere göre 200-250 TL daha az maaş aldıklarını ifade etmişlerdir.⁵¹⁴ Mültecilerin %65'i fazla mesai ücreti almadan her gün 11-12 saat çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Tekstil işçisi bir katılımcı, işverenlerinin uzun çalışma saatlerinden şikayet ettikleri zaman onları işten çıkarmakla tehdit ettiğini ifade etmiştir.⁵¹⁵ Mültecilerin %77'si Türkiyeli işçilere kıyasla daha uzun süre çalıştıklarını ifade etmiştir.⁵¹⁶ Son olarak, bu sektörlerde çalışan mültecilerin kötü muameleye, ayrımcılığa ve nefret

⁵⁰⁸ GİGM, Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023: <https://bit.ly/2VlssZY>.

⁵⁰⁹ İstanbul Marmara Sulh Hukuk Mahkemesi Karar No. 2018/8, 2 Şubat 2018

⁵¹⁰ Bkz. İlgili rapor: Yabancıların Çalışma İzinleri, 2020: <https://bit.ly/3P3fkcz>.

⁵¹¹ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 22.

⁵¹² Daha fazla bilgi için bkz: <http://bit.ly/3aZ4CiF>

⁵¹³ See, UNDP Türkiye, *UNDP to Bring Turkish and Syrian Businesses Together at Mersin*, 16 Ocak 2020: <http://bit.ly/33q1lkp>.

⁵¹⁴ Deri Tekstil Kundura İşçileri Derneği, Deri, Tekstil ve Kundura İşkolunda Çalışan Mülteci İşçilerin Yaşadığı Hak İhlalleri Raporu, Mart 2020: <https://bit.ly/3fXrULy>, s.13.

⁵¹⁵ A.y., 17.

⁵¹⁶ A.y., 14.

söylemine maruz kalması olasıdır. Suriyeli bir deri işçisi, mültecilerin işverenler tarafından aşağılamaya maruz kaldığını ve bunun Türkiyeli işçilerin, kendilerine yönelik mevcut önyargılarını daha da kötüleştirdiğini ifade etmiştir.⁵¹⁷ COVID-19'un mülteciler ve sığınmacılar da dahil olmak üzere Türkiye'deki çalışma imkanları üzerinde büyük etkisi olmuştur. Mültecilerin çalıştığı tipik işkolları, ekonomik durumlarının kötü olması ve sağlık hizmetleri gibi kamu hizmetlerine erişimlerinin olmaması nedeniyle, COVID-19 pandemisinin başlaması mültecileri daha fazla etkileyerek halihazırda var olan gelir eşitsizliğini derinleştirmiştir.⁵¹⁸ Türkiye ekonomisi büyük ölçüde geçici işçilere bağlı olduğundan, mültecilerin salgın sırasında işgücüne katılımının azalması ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Türkiye'deki göçmen grupların % 64'ü pandemi sırasında aylık hane gelirlerinde keskin bir düşüş yaşamış, bu hanelerin %56'sında borçlanma oranı artmış ve gıda ve hijyen malzemelerine erişimde zorlanmışlardır.⁵¹⁹

SGDD-ASAM tarafından 1162 geçici koruma ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişi ile yürütülen araştırmada COVID-19 öncesinde %18 olan işsizlik oranının, sonrasında %88'e çıktığı ifade edilmiştir.⁵²⁰ İstanbul'da COVID-19 döneminde görüşmeler yapılmış ve tekstil sektöründe Türkiyelilere kıyasla daha çok Suriyeli ve Afganın çalıştığı tespit edilmiştir. Çalışma izni olmayan işçilerin maaşları, resmi çalışanların maaşlarından daha yüksektir; bu nedenle, kişiler çalışma izni alma eğiliminde olmazlar. Öte yandan, nitelikli personel için çalışma izni almak oldukça uzun ve yorucu olup, başvurular çoğunlukla reddedilmektedir.⁵²¹ 2021 tarihli bir rapora göre, yasal kalış sürelerinin dolması veya yasa dışı yollardan giriş yapmış olmaları nedeniyle "düzensiz" göç durumunda olan sığınmacıların resmi bir işte çalışmaları mümkün değildir. Temel gıdaya erişmek ve yaşamak için diğer ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olan mülteciler, herhangi bir hak ve garantileri olmaksızın çeşitli işlerde çalıştırılmaktadır. Asgari ücretin çok altında bir maaşı kabul ettikleri için daha fazla çalışmak zorunda kalırlar. Uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, herhangi bir zamanda işten çıkarılma olasılığı, aşağılama, hakaret ve ödeme alamama gibi uygulamalar yaygındır. Çocuklar ayrıca sanayi sitelerinde çok düşük ücretlerle, neredeyse köleleştirilerek çırak olarak çalıştırılmaktadır.⁵²²

2. Eğitime erişim

Göstergeler: Eğitime Erişim

1. Kanun, sığınmacı çocuklar için eğitime erişim olanağı sağlıyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır
2. Çocuklar uygulamada eğitime erişebiliyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır

Uluslararası koruma başvuru sahipleri ve aile üyeleri, Türkiye'deki ilk ve orta düzey eğitim hizmetlerine erişebilir.⁵²³

Türkiye, 1995'ten beri Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraftır. Eğitim hakkı, "hiç kimsenin öğrenme ve eğitim hakkından mahrum bırakılmamasını" öngören Türkiye Anayasasının 42. maddesiyle de tanınmaktadır. Türkiye'nin İlköğretim ve Eğitim Kanunu, ilköğretimin 6-13 yaş arası tüm kız ve erkek çocuklar için zorunlu olmasını ve devlet okullarında ücretsiz olarak erişilebilir olmasını sağlar.⁵²⁴ Şu anda, 8 yıllık zorunlu ilköğretim, her biri 4 yıl olmak üzere iki aşamaya ayrılmaktadır. Ebeveynler veya vasiler,

⁵¹⁷ A.y, 19.

⁵¹⁸ Göçmenlerin Aynasından COVID-19 salgınında Dünya, 12 Ekim 2020: <https://bit.ly/39V2Wcb>.

⁵¹⁹ TEPAV-Zorunlu Göçmenler için Sosyal Eşitlik: Pandemi Sürecinde Yerel Yönetimlerin ve STK'ların Rolü, 9 Şubat 2021: <https://bit.ly/2QX2jrK>.

⁵²⁰ ASAM/ COVID-19 Salgınının Türkiye'deki Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi, *Sectoral Analysis of The Impacts of COVID-19 on Refugees In Turkey*, 2020: <https://bit.ly/3scBehq>, s.14.

⁵²¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵²² Kosar, M. A., Refugees Human Rights Violations in Van. Association of Equity Studies (ECD), September 2021: <https://esitlikcalismalari.org/wp-content/uploads/2021/09/Report-English1-1.pdf>

⁵²³ YUKK, Madde 89(1).

⁵²⁴ 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu.

okul çağındaki çocukları okullara zamanında kaydettirmekle yükümlüdür. Ayrıca, Milli Eğitim Temel Kanunu “dil, ırk, cinsiyet, dini ne olursa olsun” eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılmasında çocuklar arasında ayrımcılık yapılmamasını açıkça şart koşturmaktadır.⁵²⁵

Bir ebeveynin çocuğunu devlet okuluna kaydettirebilmesi için, ailenin Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından tayin edilen Yabancı Kimlik Numarasını (YKN) gösteren Uluslararası Koruma Başvuru Kimlik Belgesi olmalıdır. Bu YKN kaydı, okul yetkililerinin çocuğun kaydını işleme alması için önkoşuldur.⁵²⁶ Bununla birlikte, Milli Eğitim Bakanlığı, devlet okullarına, ailesinin İGİM'deki uluslararası koruma kayıt sürecini henüz tamamlamamış olması durumunda çocuğun okula erişimini kolaylaştırma talimatını vermiştir. Çocukların, ailesi ile beraber tayin edildiği “uydu kentte” okula gitmeleri gerekir (bkz. [Serbest dolaşım hakkı](#)).

Eğitim dili Türkçe olduğundan, dil engelleri sığınmacı çocuklar için sorun teşkil etmektedir. Türkiye’de eğitime başlayan ya da bir süre çeşitli nedenlerle okula gidememiş sığınmacı çocuklar için ülke çapında hazırlayıcı nitelikte veya açığı kapatmak üzere dersler bulunmamaktadır. Uygulamada, devlet barınaklarına yerleştirilmiş refakatsiz çocuklara, barınaklardaki okullara alınmadan önce Türkçe dersleri verilmektedir. Diğer sığınmacı çocuklar için teorik olarak, kendi illerinde halk eğitim merkezleri veya belediyeler tarafından sağlanan Türkçe derslerine erişim imkanı mevcutken uygulamada kendileri için uygun olan dil kursları Türkiye genelinde mevcut değildir. Türkiye eğitim sistemi de önceki eğitimi farklı bir müfredata dayanan yabancı çocuklara oryantasyona veya açığı kapatmaya yönelik eğitim sunmaz. Ancak, ülke genelinde Türk Kızılayı tarafından koordine edilen toplum merkezleri, Türkçe dil dersleri ve diğer hizmetler de sunmaktadır (bkz. [Geçici Korumanın İçeriği](#)).

Çocuğun Türkiye’ye gelmeden daha önce eğitim gördüğü durumda, hangi sınıfa kaydolmasının uygun olacağını belirlemek için İl Eğitim Müdürlüğü tarafından denklik değerlendirmesi yapılacaktır. Özellikle ailenin, çocuğun önceki gittiği okulları gösteren bir belgeye sahip olmadığı durumlarda, denklik değerlendirmesi karmaşık bir hal alabilir.

Son olarak, devlet okulları ücretsiz olsa da, defter, kırtasiye ve okul üniforması gibi ek maliyetler, yönlendirildikleri illerde zorlukla yaşayan ebeveynler için mali bir yük getirecektir.

Özel ihtiyaç sahibi sığınmacı çocuklarla ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı, yabancı bir öğrencinin özel eğitime ihtiyaç duyduğunun tespit edilmesi durumunda, Özel Eğitim Hizmetlerine İlişkin Yönetmeliğe uygun olarak fiziksel ve zihinsel engelli çocuklara eğitim hizmetlerinin sağlanması hususunda gerekli tedbirlerin alınacağını öngörmektedir.

GİB tarafından ele alınması gereken kilit konuları öngören yeni Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Planının bir parçası olarak eğitim, altı odak alanından biri olarak listelenmiştir.

Eğitim için öncelikler şunları içerir:

- Göçmen çocukların okula gidememelerine ya da eğitime ara vermelerine neden olan etkenlerin araştırılması
- Örgün eğitim de dahil olmak üzere eğitime devamlılığının sağlanması
- Yüksek öğrenime erişimin desteklenmesi
- Göçmenlerin erişimlerine ve ihtiyaçlarına yönelik daha yaygın eğitim programlarının oluşturulması

⁵²⁵ 1738 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu.

⁵²⁶ Kayıt prosedürü, 23.09.2014 tarihli 2014/21 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetlerinin Sunulması Hakkında Genelge ile düzenlenmektedir.

Planlar şunları içerir:

- Mevzuatın gözden geçirilmesi;
- Örgün eğitim kurumlarının kapasitesinin artırılması;
- Bilgilendirme faaliyetleri;
- Travma geçirmiş olabilecek çocukların psikolojik ihtiyaçları da dahil olmak üzere öğretmenlere yönelik eğitim;
- GEM'lerden okullara geçiş;
- Kütüphanelerde kaynak ve destek;
- Arayı kapatmak için dil kursları ve diğer kurslar;
- Türkiyeli öğrencilerle birlikte okul sonrası çalışma ve akran eğitimi;
- Göçmen çocukların aileleriyle farkındalık artırma çalışmaları;
- Okul öncesi eğitime erişimin teşvik edilmesi;
- Eğitime ara verenler için destek;
- Yüksek öğrenim fırsatları;
- Üniversitelerde kültürlerarası programlar;
- Farklı yaş ve eğitim seviyeleri için Türkçe dil müfredatı;
- Kütüphaneler, toplum ve belediye merkezleri vb. dahil olmak üzere yaygın eğitim fırsatları;
- Geçici barınma merkezlerinde mobil kütüphaneler;
- Meslek edindirme kursları.

2019 yılında okullarda sosyal uyum dersleri başlatılmıştır. Yabancı ve Türkiyeli öğrenciler kültürlerini daha iyi tanımak için derslere katılmaya başlamışlardır.⁵²⁷ 2020'de Geçici Eğitim Merkezlerinin (GEM) tamamı kapatılmıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi, COVID-19 nedeniyle 2020'de çoğu girişim askıya alınmıştır, özellikle eğitim alanı sektöre uğramış, çoğu öğrenci (Türkiyeliler dahil) yılın büyük bölümünde evde okumak durumunda kalmıştır.

Türkiye hükümeti, okula gidemeyenlere eğitim hizmetini EBA TV (Eğitim Bilişim Ağı TV) üzerinden sağlamıştır. TRT tarafından üç kanalda yirmi dakikalık videolarla öğrencilere eğitim verilmiştir. Araştırmalar, COVID-19 kısıtlamaların, internete veya televizyon, tablet, bilgisayar gibi cihazlara erişimde sorunlar yaşayan zorunlu göçmen çocukların öğrenme süreçlerini etkilediğini göstermiştir.⁵²⁸ SGDD-ASAM'ın 1162 mülteci ve geçici koruma faydalanıcısı ile yaptığı araştırmada ise, çocukların %47'sinin uzaktan eğitimden faydalanamadıkları ifade edilmiştir. Uzaktan eğitimden faydalanamama sebebi olarak televizyon, akıllı telefon, bilgisayar ve internet erişimi gibi teknik imkanların yetersizliğine değinilmiştir.⁵²⁹ **Konya**'da çocukların sadece %20-25'i EBA'ya erişebilmiştir, nedeni ise akıllı telefon, tablet ve dizüstü bilgisayara erişimlerin olmamasıdır. Çocuk işçiliği ve erken ve zorla evlilik riskinin de burada daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Aileler de çocuklarının dil becerilerini kaybettiğinden şikayet etmektedir.⁵³⁰ Pandemi sonrası iş ve gelir kaybına uğrayan ailelerde, çocukların ev işçiliğine veya hane bütçesine katkıda bulunması beklentileri artmış, mülteci çocuklar arasında çocuk işçiliği oranlarının artmasının önü açılmıştır.⁵³¹ **İzmir**'de Konak, Buca, Karabağlar ve Bornova ilçelerinde 100 mülteci (61 erkek, 39 kız) ile yapılan araştırmada pandemi öncesinde eğitimlerine devam eden çocukların neredeyse yarısı pandemi sürecinde uzaktan eğitime devam edememiştir. Okula devam oranı % 63'ten % 35'e düşmüştür.

⁵²⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, February 2020.

⁵²⁸ TEPAV-Zorunlu Göçmenler için Sosyal Eşitlik: Pandemi Sürecinde Yerel Yönetimlerin ve STK'ların Rolü, 9 Şubat 2021: <https://bit.ly/2QX2jrK>.

⁵²⁹ SGDD-ASAM/ COVID-19 Salgınının Türkiye'deki Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi, 2020: <https://bit.ly/3scBehq>, s.16. Bu konudaki başka araştırmalar için bkz.: Baltalı, E., Husunbeyi, M., Aydın, S., Akar, B., Koprulu, G., Dogan, M. (March, 2021). Mülteci Çocukların Uzaktan Eğitime Erişimi Konak Mülteci Derneği: https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2021-03/konak_multeci_dernegi_rapor.pdf.

⁵³⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵³¹ Deri Tekstil Kundura İşçileri Derneği, Pandemide Mülteci Çocuk Emegi Sömürüsü Raporu, Mayıs 2021: <https://bit.ly/3bq9d30>.

Uzaktan eğitime devam etmeme nedenlerinin başında teknik donanım eksikliği, bilgi eksikliği ve dil engelleri gelmektedir.⁵³² Pandemi sürecinde çocuğunuz çalışıyor mu sorusuna yüz mülteci aileden 43'ü evet cevabını vermiş ve çalışma oranı neredeyse iki katına çıkmış durumdadır.⁵³³ Çocuğun işe başlama nedenleri arasında, ailedeki uzun süreli işsizlik, işverenlerin çocuk işçiye daha az haftalık ücret ödeyecek olması ile çocukların daha kolay iş bulması, eğitimden kopmaları ve çocukların salgından etkilenmediği düşüncesi gibi nedenler yer almaktadır.⁵³⁴ Çocukların çoğu uzun saatler boyunca çalışmaktadır. 11-12 saat çalışan çocukların tamamının tekstil ve kunda atölyelerinde ya da lokanta ve büfelerde çalıştığı görülmektedir. Bu veriler pandemi sürecinde artan mülteci çocuk işçiliğinin kalıcı hale gelebileceğini ve okula dönüş oranlarının düşük kalabileceğini ortaya koymaktadır.⁵³⁵

Kayıtlı olanlar en azından belli oranda eğitim hakkından yararlanabilirler. Haklarında sınır dışı etme kararı olan, uluslararası koruma başvuruları reddedilen ve yabancı kimlik numaraları devre dışı bırakılan sığınmacıların çocukları eğitime erişememektedir. Örneğin, **Van**'daki Afgan bir aile için sınır dışı kararı çıkarılmış ve ardından karar iptal edilmiştir. Mahkeme kararına rağmen çocuk okula kayıt olamamıştır. Tedbir kararı için çocuk mahkemesine başvurulmuş ancak çocuk ilk yarıyılın sonuna kadar okula başlayamamıştır. Mahkeme kararı sunulduğunda bile, kurumlar bunları uygulamakta direndikleri için kararın uygulanması zaman almıştır. İhtiyati tedbir kararları genellikle derhal alınıp uygulanmalıdır, ancak bu her zaman böyle uygulanmaz.⁵³⁶ Iraklı aileler çocuklarını **Ankara**'da ilkokula kaydettirme konusunda sorunlar yaşamışlardır. İGİM'ler, uluslararası koruma başvuruları reddedildiğinde bazı temel hizmetlerin sunumunu askıya almaktadır. Kanuna göre, eğitim hakkı ve temel sağlık hizmetleri bu askıya alınma durumunun dışında tutulmalıdır. Ancak uygulamalar bir ilden diğerine önemli ölçüde farklılık göstermekte ve **Ankara** gibi bazı illerde kişilerin kimlik belgelerine bile el konulmaktadır. Uzun süredir kayıtlı olan çocuklar için herhangi bir sorun yoktur-ailenin başvurusu reddedilirse genellikle okuldan atılmazlar. Ancak ailenin başvurusu reddedildikten sonra çocuklar teknik olarak tekrar kayıt yaptıramazlar. Bir yabancının kimlik numarası elektronik sisteme girildiğinde, kişi kayıtlı değilse görülür. **Ankara**'daki bir davada mahkeme kararı en az iki ay uygulanmamıştır. Söz konusu kız çocuğu, ikinci dönem başlayana kadar okula gidememiştir. Avukat desteğine erişemeyen çocuklar daha fazla zorluk yaşarlar. Bu vakada çocuğun ailesi, GİB'nin daha sonra kendilerine karşı düşmanca bir tutum sergileyeceğini düşündükleri için okul yönetimini mahkeme kararını uygulamaya zorlamaktan çekinmiştir.⁵³⁷ **İzmir**'de ise süreç daha zordur. İzmir'de farklı yaş ve eğitim seviyelerinden beş çocuk, eğitime erişim için mahkemeye başvurmuş ancak mahkemeden olumlu bir karar gelmemiştir.⁵³⁸ **İstanbul**'da, ebeveynlerinin ikametne bakılmaksızın 15 yaşından büyük çocuklar için açıktan eğitim sunulmaktadır.

Türkiye'de yaşayan ve çocukları okula devam eden aileler sıklıkla okullara ilişkin sorunlardan bahsetmektedir. Bazı çocuklar okulda fiziksel şiddete maruz kalmakta ve öğretmen tarafından ayrımcılığa uğramaktadır. Göçmen çocuklar için ayrı sınıfların oluşturulduğu okullar vardır. Aileler de komşularından ayrımcılık ve baskı görmektedir.⁵³⁹

⁵³² A.y, s. 13-14.

⁵³³ A.y, s. 15.

⁵³⁴ A.y, s. 15.

⁵³⁵ A.y, s. 16.

⁵³⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

⁵³⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵³⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵³⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

2020-2021 eğitim-öğretim yılında toplam 47.482 Suriyeli öğrenci (29400 Erkek, 18082 Kadın) Yüksek öğretim Kurumlarına kayıt yaptırmıştır.⁵⁴⁰ BM Mülteci Örgütü, mülteci öğrencilere üniversite burslarının yanı sıra kurumsal kapasite desteği sağlamak için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile birlikte çalışmaktadır. 2020-2021 akademik yılı için BM Mülteci Örgütü, yüksek öğretim burs programları aracılığıyla 70 öğrencinin yüksek öğrenimine katkıda bulunmuştur.⁵⁴¹ BM Mülteci Örgütü, yakın zamana kadar Suriye uyruklular için var olan ücret muafiyetinden yararlanamadığı için 475 üniversite öğrencisine yarıyıl nakdi yardımlarıyla da destek olmuştur.⁵⁴² 2021 yılında UNHCR, DAFİ (Albert Einstein Alman Akademik Mülteci Girişimi) ve yüksek öğrenim bursları için diğer uyruklardan 102 öğrencinin yüksek öğrenimine katkıda bulunmuştur. Ayrıca BM Mülteci Örgütü, 2021 yılında Suriye uyruklular dışındaki 1323 öğrenciye yarıyıl nakdi yardımları ile destek vermiştir. BM Mülteci Örgütü ayrıca, burslu öğrencilere akademik danışman olarak görev yapan ve hem mülteci hem de ihtiyaç sahibi Türkiyeli öğrencilere danışmanlık veren 27 yüksek öğrenim danışmanı ile çalışarak 12.000'den fazla danışmanlık seansı vermiştir.⁵⁴³ Bu arada, BM Mülteci Örgütü, uluslararası koruma kapsamındaki öğrenciler için ücret muafiyeti olması gerektiğine dair savunuculuğunu da sürdürmüştür. 2022'de, yeni bir düzenlemeyle, yabancı öğrenciler, Suriyeli öğrenciler ve mavi kart sahipleri de dahil olmak üzere yüksek öğrenim için katkı ücreti ödemek zorunlu hale gelmiştir.⁵⁴⁴ Türkiye'deki üniversiteler, mültecilerin kabul testlerine hazırlanmasına yardımcı olmak için yabancı öğrencilere yönelik belirli konuları kapsayan özel sınavlar düzenleyecektir.⁵⁴⁵

D. Sağlık hizmeti

Göstergeler: Sağlık Hizmeti

1. Sığınmacılar için acil sağlık hizmetlerine erişim ulusal mevzuatla güvence altına alınmış mı?
☒ Evet ☐ Hayır
2. Sığınmacılar uygulamada sağlık hizmetlerine yeterli erişim sağlayabiliyor mu?
☐ Evet ☒ Sınırlı ☐ Hayır
3. İşkenceden hayatta kalan veya travma yaşayan sığınmacılar için uygulamada özel tedaviler mevcut mudur?
☐ Evet ☒ Sınırlı ☐ Hayır
4. Kabul koşulları kısıtlanır veya durdurulursa, sığınmacıların sağlık hizmetine erişmesine izin veriliyor mu?
☐ Evet ☒ Sınırlı ☐ Hayır

Türkiye'nin Genel Sağlık Sigortası (GSS) programı, Türkiye'de yaşayan herkesin kamu veya özel sektöre ait bir tür sağlık sigortası kapsamına girmesini zorunlu kılmaktadır. Gelirleri belli bir eşiğin altında olan ve bu nedenle kendi sağlık sigortalarını karşılamak için prim ödemelerini yapamayan kişiler için, program ücretsiz sağlık sigortası sağlar.⁵⁴⁶

Kanunda başvuru sahiplerine sağlık sigortası sağlanması kararları için GİB'nin tespit değerlendirmesi öngörülmektedir (bkz. [Karşılama/Kabul koşullarına erişim kriterleri ve kısıtlamalar](#)). Kanun ayrıca, GİB'nin daha sonraki bir aşamada, başvuru sahibinin kendi sağlık sigortası primlerini kısmen veya tamamen ödeyebilecek durumda olduğunu belirlemesi durumunda, bu kişiden, GİB tarafından genel sağlık sigortası programı için ödenen primin tamamının veya bir kısmının geri ödenmesinin istenebileceğini belirtmektedir.

⁵⁴⁰ Turkish government, official higher education statistics: <https://bit.ly/3AR7HBT>.

⁵⁴¹ UNHCR, Turkey 2020 *Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

⁵⁴² Suriyeli geçici koruma yararlanıcıları için sağlanan bu muafiyete 2021'de son verildi. Bkz. UNFPA, Regional Refugee and Resilience Plan, *Turkey Country Chapter 2021-2022*, 2 Şubat 2022, s.7. <https://bit.ly/3a2TUgB>.

⁵⁴³ UNHCR, *Turkey 2021 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3yuZMIK>.

⁵⁴⁴ Örneğin Pamukkale Üniversitesi, '2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar Yarıyılında Öğrenimine Devam Edecek Olan Öğrencilerin Katkı Payı/Öğrenim Ücreti Ödeme İşlemlerine İlişkin Duyuru': <https://bit.ly/3axE8u7>.

⁵⁴⁵ Güncel üniversite listesi: <https://bit.ly/3edhWqw>

⁵⁴⁶ 5510 sayılı Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Türkiye'nin genel sağlık sigortası programının kapsam ve yöntemini ortaya koymaktadır.

YUKK Madde 89(3) uyarınca, “Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar” Türkiye'nin GSS programı ile güvence altına alınır ve kamu sağlığı hizmet sağlayıcıları tarafından sağlanan sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim hakkı elde ederler. Bu kişilerin sağlık sigortası prim ödemelerini GİB karşılar.

YUKK Madde 89(3), GİB'nin başvuru sahipleri ve uluslararası koruma statüsü sahipleri adına prim ödemelerini gerçekleştireceğini belirtirken mevcut uygulamada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iki kurum arasındaki bir düzenleme çerçevesinde bu ödemeleri gerçekleştirir. Tespit değerlendirilmesi, başvuru sahibini gelir seviyesine göre sınıflandıran bir “gelir testi” biçiminde yapılır. “G0” kategorisinden kişilerin sağlık sigorta primi tamamen karşılanırken, “G1”, “G2” ve “G3” kategorilerindekiler sağlık hizmeti maliyetlerinin bir kısmını orantılı olarak kendileri karşılar.⁵⁴⁷ Ancak, 2019 yılında YUKK'da yapılan değişikliklerden sonra değerlendirme kriterleri değişmiştir. Yeni yasaya göre, özel ihtiyaç sahipleri veya Genel Müdürlük tarafından onaylananlar dışında, uluslararası koruma başvurusunda bulunanlara, kayıtlarından bir yıl sonra artık Genel Sağlık Sigortası uygulanmayacaktır.

Bu nedenle, değerlendirme kriterleri, hassas gruplar dışındaki Suriyeli olmayanlara artık uygulanmaz. Hassas gruplar için GİB, devlet hastaneleri tarafından verilen ve kişinin sağlık durumunu gösteren sağlık raporları ve tıbbi raporlar gibi kanıtlar talep eder. Sağlık güvencesi olmayanlar için bu tıbbi raporların alınması zordur.⁵⁴⁸

Buna ek olarak, uluslararası koruma statüsü sahipleri genellikle hassas grupların bir yıllık sınırlamadan muaf tutulduğunu bilmemektedir. İstisnalar yaygın şekilde uygulanmaz. Türkiye'de yabancılar da dahil olmak üzere bu konuda bir değerlendirme sorunu da vardır.⁵⁴⁹

2020'de özel ihtiyaç sahibi bazı başvuru sahipleri de sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşamıştır. Aralık 2019'daki YUKK değişikliğinden sonra, özel ihtiyaç sahibi uluslararası koruma başvurusunda bulunan bir kişinin sağlık sigortası, kanun, özel ihtiyaç sahibi kişilerin erişiminin devam etmesi gerektiğini belirtse de 1 yıl sonra sonlandırılmıştır. HIV'le yaşayan veya kronik hastalığı olan kişiler için kanıt olarak sağlık raporu ibraz etmeleri gerekmektedir, ancak sağlık sigortası olmadan rapor alabilmek pahalıya mal olmaktadır. Bu belgeler bazen STK'ların mali desteği ile sağlanabilir.⁵⁵⁰ Van'da COVID-19 sürecinde acil durumlar dışında tıbbi bakıma ücretsiz erişim mümkün olamamıştır.⁵⁵¹ İç Anadolu'da kişiler sağlık sigortasına ilk başvuru sırasında HIV statülerini belirtmemekte, çünkü sağlık sigortası başvurularını yaptıkları takdirde kabul edilmemektedirler. Ancak kayıt olduktan sonra HIV statülerini bildirirlerse sigortaları devreye girer. LGBTİ+'lara karşı farklı şehirlerde farklı uygulamalar mevcuttur, ancak **Kayseri** örneğinde, şimdiye kadar tüm LGBTİ+'ların sağlık sigortası başvurusu reddedilmiştir. **Konya**'da hakkında sınır dışı kararı alınan ve sağlık sigortası İGİM tarafından etkinleştirilmeyen HIV pozitif bir başvuru sahibinin davası görülmüştür. Avukatı, sağlık sigortasının devre dışı bırakılması kararına itiraz etmiştir. **Kayseri** İdare mahkemesi sigortayı devre dışı bırakmanın hukuka aykırı olduğuna ve sigortanın yeniden etkinleştirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Ancak İGİM sigortayı etkinleştirmemiştir. Seks işçileri, İGİM'ler tarafından genellikle sınır dışı edilmeye çalışıldıkları için, özel ihtiyaçları hakkında İGİM'i bilgilendirmemektedirler.⁵⁵² 2021 yılında İstanbul'da, Suriyeli olmayanlar genellikle yalnızca acil durumlarda sağlık hakkına erişilebilmiştir. Genellikle, uluslararası koruma statüsüne sahip hastalar veya bu kişilerin ailesinden tedavi görmesi gerekenlerin, mahkeme başvuru sürecinde kimlik kartları mevcuttur. Ancak, davaları reddedildikten sonra sağlık hizmeti sonlandırılır ve kişiler böylesi bir uygulama nedeniyle mağdur olabilmektedir.

⁵⁴⁷ Türk Kızılay, Syrian beneficiaries of Ankara community centre, Eylül 2018: <https://bit.ly/2Yx50zB>.

⁵⁴⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁵⁴⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

⁵⁵⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵⁵¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵⁵² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Bu nedenle bu kişiler özel sağlık kuruluşlarına başvurmaktadır.⁵⁵³

İzmir'de bir kişi uluslararası koruma başvurusunda bulunduğunda, sağlık hizmetlerinden yararlanmak için tıbbi bir ihtiyacı olduğunu kanıtlaması beklenmektedir. Pandemi devam ederken sadece aşı olmak için bile sağlık sigortası gerekmiştir. Mevzuata göre otomatik olarak devreye girmelidir, ancak sisteme böyle yansımaz. Ayrıca kişi Türkiye'ye gelmeden önce bir tanı alırsa, kanuna göre sağlık hizmetinden faydalanamaz. Bu ülke çapında bir uygulamadır. Bir yıl dolduğunda uluslararası koruma başvuru sahipleri sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Bu durum translarda hormon sürecinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Türkiye'de dava kazanmaları halinde üçüncü ülke yerleştirmelerinin iptal edileceğinden korkmaktadırlar. Hassas gruplar için istisnalar, bazı hamile kadınlara uygulanmıştır. Spinal musküler atrofi (SMA) olan bir çocuk için, Türkiye'de uzun bir tartışmadan sonra, sigortanın ilacı kapsamı gerektiğine karar verilmiş, ancak bu vakada uygulanmamıştır.⁵⁵⁴

İç Anadolu'da 2021 yılında sağlık hizmetlerine erişimdeki bu 1 yıllık kısıt yabancı uyruklu kişileri de olumsuz etkilemiştir. İGİM'ler arasında uygulama farklılıkları bulunmaktadır. Bazı İGİM'ler, kişileri hassas grup kabul etmek için %50 engelli olduğunu kanıtlayan bir rapor isterken, diğer İGİM'lerde bu istenen oran %40 veya %60'tır. Bazı İGİM'ler engelli raporlarını kabul ederken, diğerleri kabul etmemektedir. Kişiler, uluslararası koruma davaları reddedilirse sağlık hizmetlerine erişemezler. Bu durumda yabancı ülke vatandaşlarının GİB'ye karşı yeni bir idari dava açmaları önerilmektedir. Kayseri idare mahkemesince verilmiş, başvuru sahibinin sigortasının yasal süreç sona erene kadar (yaklaşık altı ay) yeniden etkinleştirilmesi gerektiğine dair iki olumlu karar bulunmaktadır. Bir başka kararda hakim, tedbir kararını kabul ederek idari işlemi iptal etmiştir, ancak bu iki karar da ağır sağlık sorunları (kanser gibi) üzerine alınmıştır. Bir diğer sorun ise borçları nedeniyle sağlık hizmetlerine erişemeyen ve sağlık durumu ağır olan yabancı uyrukluların sigorta borçlarıdır.⁵⁵⁵

1. Karşılanan sağlık hizmetlerinin kapsamı

Türkiye'nin sağlık sisteminde, sağlık kuruluşları, birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşları olarak değişkenlik göstermektedir:

- Her ilde her ilçede bulunan sağlık birimleri, sağlık merkezleri, anne ve çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezleri ile verem savaş dispanserleri birinci basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır;
- Devlet hastaneleri ikinci basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır;
- Araştırma ve eğitim hastaneleri ile üniversite hastaneleri, üçüncü basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır.

GSS programı kapsamına giren kişilerin birinci basamak sağlık kuruluşlarında başlangıç tanısı, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine kendiliğinden erişme hakları vardır. Bu hizmet sağlayıcılar ayrıca bulaşıcı hastalıkların teşhis ve tedavisi, yeni doğanlar, çocuklar ve gençler için özel hizmetler ile ayrıca üreme sağlığı, cinsel sağlık ve aile planlaması hizmetlerini üstlenmektedir. AB tarafından finanse edilen **SIHHAT** projesi sağlık hizmetlerine erişimi artırmak için 2016-2019 yılları arasında Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu 28 ilde birinci basamak sağlık hizmetlerini desteklemiş ve geliştirmiştir.

GSS kapsamındaki kişiler ayrıca kendi illerinde bulunan devlet hastanelerine ve araştırma ve eğitim hastanelerine kendiliğinden gitme hakkına sahiptir. Bununla birlikte, üniversite hastanelerinde tıbbi yardım ve tedaviye erişim, devlet hastanesinden sevk ile gerçekleşir. Bazı durumlarda, devlet hastaneleri, ilde herhangi bir kamu sağlığı hizmeti sağlayıcısında uygun tedavi hizmetinin mevcut olmadığı durumlarda, kişileri özel bir hastaneye sevk edebilir.

⁵⁵³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

⁵⁵⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

⁵⁵⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

Böyle bir durumda, özel hastane masrafı GSS tarafından karşılanır ve kişilerden ücret talep edilmez.

Prensipte kişiler, acil ve yoğun bakım hizmetlerinin yanı sıra yanıklar ve kanser tedavisi için üniversite hastanelerine ve özel hastanelere sevk edilirler. Bununla birlikte, acil tıbbi durumlarda, ilgili kişiler ayrıca sevkleri olmaksızın, üniversite hastanelerine ve özel hastanelere başvurabilirler.

GSS faydalanıcılarının ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine erişimi, söz konusu tıbbi sorunun 2013 Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında olup olmadığına bağlıdır.⁵⁵⁶

SUT kapsamına girmeyen tıbbi şikayetler veya SUT tarafından izin verilen azami birim bedel tutarını aşan tıbbi şikayetler ile ilgili tedavi masrafları için faydalanıcılardan ek bir ödeme yapmaları istenebilir.

SUT'a göre, genel sağlık sigortası programı kapsamındaki kişilerin, öngörülen toplam ilaç maliyetinin % 20'sini ödemesi beklenir. Ayrıca, faydalanıcıların ilaç sayısına göre değişen oranda ek ödeme yapmaları beklenir.

Kişilerin diyabet, yüksek tansiyon veya astım gibi düzenli olarak ilaç kullanmasını gerektiren kronik bir hastalığı olması durumunda, bu kişiler devlet hastanesine giderek ilaç raporu yazılmasını talep edebilirler. İlaç raporunu eczaneye teslim ederek katkı ödemesinden muaf tutulabilirler.

Ayrıca, ikamet edilen uydu kentlerde birinci basamak sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmak adına toplum sağlığı merkezlerine de (TSM) başvurabilirler.

YUKK Madde 67(2) uyarınca, "işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişilere, bu türden fiillerin neden olduğu hasarları giderecek yeterli tedavi imkanı sağlanır". Bununla birlikte, bu hükmün fiili olarak uygulanması için, GİB yetkililerinin bu amaçla ilgili kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve STK'larla işbirliği yapabileceği ifade edilir.⁵⁵⁷ Aynı zamanda, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin ücretsiz erişebileceği sağlık hizmetlerinin kapsamı, uğradığı geçmiş zulümlerden kaynaklanan psikolojik sorunların tedavisini de kapsar. Her durumda, genel sağlık sigortası programındaki ücretsiz sağlık hizmetlerinin kapsamı, halk sağlığı kurumları tarafından sağlanan psikolojik destek hizmetlerini de kapsar. İl Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlükleri de, her birinde tercüman bulunmamasına rağmen psikolojik destek hizmeti sunmaktadır

Türkiye'nin bazı bölgelerinde sınırlı kapasitede de olsa bir dizi STK tarafından, çeşitli psikososyal destek hizmetleri sunulmaktadır. SGDD-ASAM, İKGV, Hayata Destek Derneği ve Türk Kızılayı, Türkiye'nin farklı şehirlerinde psikososyal destek sağlayan STK'lardan bazılarıdır. **Şanlıurfa**'daki Türk Kızılayı Toplum Merkezi'nin UNICEF, GİB ve Sağlık Bakanlığı işbirliğiyle mültecilerin ruh sağlığını güçlendirmeye yönelik yeni bir projesi mevcuttur. Şanlıurfa ve Ankara'da (pilot şehirler olarak) ruh sağlığı merkezleri kurulacak ve ardından 18 ilde de uygulanacaktır.⁵⁵⁸ Nisan 2021 itibarıyla **Bursa, İzmir, Adana, Ankara, Kayseri, Konya, Gaziantep, Kahramanmaraş, Mersin, Şanlıurfa**'da on iki ve **İstanbul**'da iki toplum merkezi bulunmaktadır. Merkezlerdeki ekipler psikiyatristler, klinik psikologlar, çocuk gelişim uzmanları, psikiyatri hemşireleri ve tercümanlardan oluşmaktadır.⁵⁵⁹

Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023) uyarınca, sağlık alanındaki iyileştirmeler için aşağıdakiler öncelik sayılmaktadır:

⁵⁵⁶ 28597 Sayılı Yönerge, 24 Mart 2013.

⁵⁵⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 113(1).

⁵⁵⁸ Türk Kızılayı Urfa Toplum Merkezince verilen bilgiler, Şubat 2020.

⁵⁵⁹ Daily Sabah, 'Joint Turkish, German project to help traumatized Syrians', 16 Mart 2021: <https://bit.ly/3bidd2w>.

- Varışta göçmenler için sağlık değerlendirmeleri
- Aşılar
- Birinci basamak sağlık hizmetlerine erişim
- İkinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine erişim kapasitesinin artırılması
- Koordinasyon
- Sağlık sektörü personelinin göçmenlerin ihtiyaçlarına duyarlı hale getirilmesi

Eylem Planı şunları içerir:

- Hizmetlerin daha iyi koordinasyonunu sağlamak;
- Varışta tıbbi değerlendirmeler ve aşılama programları;
- Geçici korumadan faydalanan kişilerin yoğun olarak bulunduğu göçmen sağlık merkezleri;
- Geri dönüş merkezlerinde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi;
- Tarım işçilerinin yanı sıra yaşlılar ve engelliler gibi dezavantajlı gruplara yönelik mobil sağlık hizmetleri;
- Üreme sağlığına erişim;
- Ağız/diş sağlığı hizmeti verebilecek göçmen sağlık merkezleri;
- Toplum sağlığı merkezlerine erişimin artırılması;
- Türkçe dışındaki dillerde MHRS;
- Farklı dillerde bilgi araçları;
- Göçmen hasta yoğunluğunun olduğu hastanelerde iki dil konuşabilen hasta oryantasyon personeli.

2020'de COVID-19 pandemisi nedeniyle birçok girişim askıya alınmıştır, ancak pandemi hakkında bilgi materyalleri ve kişilerin alması gereken önlemlere dair bilgiler farklı dillerde sağlanmıştır. Daha önce de vurgulandığı gibi, belki de ekonomiye ilişkin hassasiyetler nedeniyle 2021 boyunca sosyal uyum faaliyetleri açıkça duyurulmamıştır.

2. Sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamalar

GSS'den yararlanmak için, başvuru sahiplerinin, İGİM'e kayıtlı olmaları ve her başvuru sahibine Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından tayin edilen YKN'yi içeren Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi almış olmaları gerekmektedir. Bu YKN, hastanelerin ve diğer sağlık hizmeti sağlayıcılarının, sığınmacıyı kabul edip tıbbi işlemler uygulayabilmesinin ön koşuldur. [Kayıt](#) sistemindeki mevcut engellerin, sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimleri üzerinde etkileri bulunmaktadır.

Dil engeli, sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimde karşılaştığı en temel sorun olmaya devam etmektedir.⁵⁶⁰ Türkiye'deki hastaneler hastalara telefonla randevu vermektedir. Hastane randevu çağrı merkezleri, olası hastalara Türkçe dışındaki dillerde hizmet vermediğinden, yabancı uyruklu kişilerin daha randevu aşamasında Türkiyeli birinin yardımına ihtiyacı vardır. AB tarafından finanse edilen [SIHHAT](#) projesi, diğer hizmetlere ek olarak, Suriyeli geçici koruma faydalanıcıları için tercüman desteği sağlasa da (bkz. [Geçici Koruma: Sağlık Hizmeti](#)) uluslararası koruma başvuru sahiplerine ve faydalanıcılarına tercüme desteği sağlanması için ülke çapında bir sistem bulunmamaktadır. Bazı bölgelerdeki STK'lar, özellikle hassas gruplardan sığınmacılara hastanelere giderken eşlik edilmesi konusunda sınırlı hizmet sunmaktadır. Hatay gibi bazı illerde, doktorlar sadece yeminli tercümanları kabul ederken, Ankara gibi illerde hastanelerin kendi tercümanları mevcuttur.⁵⁶¹

Uluslararası koruma başvuru sahipleri, ikamet ettikleri ilde tedavisi bulunmayan sağlık sorunları olduğunda, tedaviye erişebilmek için il değişikliği talep edebilirler (bkz. [Serbest dolaşım hakkı](#)). YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 110(5), başvuru sahiplerinin tıbbi nedenlerle ikamet ili değişikliği talebinde bulunabilmesine olanak tanır.

⁵⁶⁰ Boğaziçi Göç Araştırmaları Merkezince sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

⁵⁶¹ Boğaziçi Göç Araştırmaları Merkezince sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

YUKK Madde 90(2), Madde 90(1) kapsamındaki yazılı yükümlülüklerine uymayanlar ile başvuruları ve uluslararası koruma statüleriyle ilgili olumsuz karar verilen kişilere, GİB tarafından eğitim ve temel sağlık hakları hariç, diğer haklardan faydalanmaları bakımından **kısıtlama** getirilebilir. Bununla birlikte, uygulamada, İGİM, uluslararası koruma başvurusu geri çekilmiş sayılan (“statüsü geri çekilen”) kişilerin, “uydu kentte” kalma zorunluluğuna uymaması veya reddedilmeleri nedeniyle, haklarında verilecek karar kesinleşmemiş olsa bile, GSS güvencelerini devre dışı bırakmıştır. Avukatlar bu işlemlerin yeniden gözden geçirilmesi için uğraşmıştır, fakat şu ana kadar başarı elde edememişlerdir.⁵⁶² Ayrıca, **Afyon** ve **Kırıkkale** gibi illerde, kişilerin GSS güvencelerini yeniden etkinleştirebilecekleri durumlarda, bu kişiler, GSS’lerinin devre dışı bırakıldığı sürede ödenmemiş prim borçlarını ödemediği sağlık hizmetlerinden yararlanamazlar.⁵⁶³

Son yasal değişikliklerden sonra **Adıyaman** ve **Antep**’te Afganların sağlık sigortası derhal devre dışı bırakılmıştır. **Van**’da yasanın yürürlüğe girmesinin hemen ardından hem İranlıların hem de Afganların sağlık sigortaları devre dışı bırakılmıştır.⁵⁶⁴

13 Nisan 2020 tarihli 2399 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile, sosyal güvencesi veya sigortası olup olmadığına bakılmaksızın kişilerin kişisel koruyucu malzemelere, teşhis testlerine ve ilaçlara ücretsiz olarak erişimi güvence altına alınmasına rağmen, COVID-19 dönemindeki sağlık hizmetlerine erişimdeki engeller 2020’de de devam etmiştir. Genel sağlık sigortasından yararlanamayan kayıt dışı/kayıtsız göçmenlerin sisteme nasıl kaydedileceği konusunda yazılı bir düzenlemenin olmaması nedeniyle bazı sorunlar yaşanmaktadır ve hastane yatışının karşılanıp karşılanmadığı da, bu okuduğunuz raporun yazıldığı sırada belirsizliğini korumaktadır.⁵⁶⁵ SGDD-ASAM’ın 1162 mülteci ve geçici koruma sahibi ile gerçekleştirdiği araştırma raporunda, katılımcıların %15’i COVID-19 sırasında hastaneye gitme ihtiyacı hissettiklerini ancak çeşitli nedenlerle sağlık hizmetlerine erişemediklerini belirtmiştir. Sağlık merkezlerinin kapatıldığını düşünenlerin oranı %25’tir, bu da mültecilerin önemli bir bölümünün COVID-19 önlemleri hakkında yeterince bilgilendirilmediğini gösterir.⁵⁶⁶ Güneydoğu Anadolu bölgesinde, özel gereksinimli bir kişinin sağlık sigortasının devre dışı bırakılması sonrasında GİB ihtiyacı fark ederse, başvuru sahibinin sağlık sigortasını bir ay süreyle geçici olarak yeniden etkinleştirerek sağlık raporu talep etmektedir. Bu sağlık raporu daha sonra sigortanın uzatılıp uzatılmayacağına karar vermek için kullanılır. Güneydoğudaki özel hastaneler Suriyeli hastalardan katkı payı almaktadır. Hastalar katkı payını ödeyemiyorsa, bir senet imzalamaları gerekir. Ödeme yapılmaması durumunda sigortaları devre dışı bırakılır. Türkiye vatandaşlarının aksine, uluslararası koruma başvurusu sahipleri göz, kanser tedavisi, çocukların tıbbi bakımı ve hepatit tedavisi için katkı payı ödemek zorundadır.⁵⁶⁷

2021 yılında **Van**’da kayıtlı olmayan 567 mülteci sağlık hizmetlerinden yararlanamamıştır. Sadece acil veya zorunlu bir durumda sağlık birimlerine başvurduklarında tedavi olabilmektedirler. Ancak hastaneler de dahil olmak üzere herhangi bir kamu kurumuna başvurduklarında o kamu kurumu bunu ilgili kolluk kuvvetlerine bildirmekle yükümlüdür. Bu nedenle mültecilerin çoğu sağlık sorunu yaşamalarına rağmen sınır dışı edilme endişesiyle hastanelere gitmemekte ve temel bir insan hakkı olan sağlık hizmetlerine erişim hakları ihlal edilmektedir.⁵⁶⁸ Kayıt dışı mülteciler için bir başka seçenek de tedavi için özel hastanelere başvurmaktır. Özel hastanelerin de kayıt dışı göçmenleri kolluk kuvvetlerine bildirmesi gerekmektedir.

⁵⁶² Paydaşlar tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁵⁶³ A.y.

⁵⁶⁴ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁵⁶⁵ Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, Pandemi Sürecinde Göçmenler ve Mültecilerle İlgili Durum, 15 Nisan 2020: <https://bit.ly/34MbXjl>.

⁵⁶⁶ SGDD-ASAM/COVID-19 Salgınının Türkiye’deki Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi, 2020: <https://bit.ly/3scBehq>, s.18.

⁵⁶⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵⁶⁸ Kosar, M. A., Refugees Human Rights Violations in Van. Association of Equity Studies (ECD), Eylül 2021, s. 27: <https://bit.ly/3PpFLc3>.

Ancak ücretli bir hizmet olduğu için bu yükümlülüğün zaman zaman göz ardı edildiği bilinmektedir.⁵⁶⁹

İltica başvurusunda bulunan ve başvurusu değerlendirme sürecinde olan mülteciler, yasal olarak bir yıl boyunca tıbbi hizmetlere ücretsiz erişim hakkına sahiptir, ancak mülteci değerlendirme prosedürü yıllarca sürebilir ve sağlık hizmeti artık bir hak olmayıp, ücret karşılığı verilen bir “hizmet” e dönüşür.⁵⁷⁰

Kimlik belgesi olmayan kişiler COVID-19 döneminde sağlık hizmetlerine erişmek için uğraşmış ve aşı olamamışlardır. Bir avukat tarafından aşı randevusu alınsa bile, sınır dışı edilme korkuları nedeniyle aşı olamamışlardır.⁵⁷¹ Bazı vakalarda 400 TL ödeme istendiği için aşılarla erişimin mülteciler için ücretsiz olmadığını söylemek mümkündür (Türkiye vatandaşları için aşı randevusu ücretsizdir).⁵⁷²

Güneydoğu'da 2021'in sonundan bu yana, önce geçici koruma sahipleri, ardından uluslararası koruma sahipleri için bir adres doğrulama sistemi devam etmektedir. İdari para cezaları kesilmektedir. Genel olarak, İGİM, beyan edilen adreslerinde yaşamayanlara önce GSS'lerinin devre dışı bırakılacağını, ardından kimliklerinin iptal edileceğini bildirir. **İsparta'da** durum böyledir ve kimlikleri yeniden etkinleştirmek için online randevu yoktur. Kişilere tüm randevuların 2022 için dolduğu söylenmiştir, yani randevu alana kadar kayıtsız yaşamak zorunda kalacaklardır. **İzmir'de** böyle durumdaki kişilerin en az dörtte birinin kayıtlı oldukları şehirlere dönmeleri durumunda kimliklerinin devre dışı bırakılacağı tahmin edilmektedir. **Afyon'da** İGİM, sahte sağlık raporlarında artış olduğu için hamileler dışında uluslararası koruma faydalanıcılarından GSS'lerini yeniden etkinleştirmek için herhangi bir engelli raporu kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir. COVID-19 karantinalarından sonra, özellikle Somalililer gibi mülteciler imza görevi için İl Göç İdarelerine gitmeme eğilimindedir, bu da kimliklerin devre dışı kaldığı vakalarda bir artışa yol açmıştır. **Ege bölgesinde**, İGİM'e avukatların yazılı bir dilekçe vermesi zordur, bu da sağlığa erişimle ilgili idari dava açılmasını zorlaştırır. Sağlık sigortası borçlarında da sorunlar yaşanmıştır. **Denizli'de**, uluslararası koruma faydalanıcıları acil servislere giderek hizmet aldıktan sonra İGİM adlarına bir ücret yansıtır. Ücretler genellikle uluslararası koruma faydalanıcıları tarafından ödenmediği için bu, zaman içinde büyük bir borç yaratır.⁵⁷³

E. Hassas grupların özel kabul ihtiyaçları

Göstergeler: Özel Kabul İhtiyaçları

1. Uygulamada hassas gruplardan kişilerin özel kabul ihtiyaçları için bir değerlendirme yapılıyor mu?

☒ Evet

☐ Hayır

Kanuna göre, “özel ihtiyaç sahibi kişiler” kategorisinde “refakatsiz çocuklar, engelliler, yaşlılar, hamile kadınlar, beraberinde çocuğu olan yalnız ebeveynler, işkence, tecavüz ve diğer psikolojik, bedensel veya cinsel şiddetten hayatta kalanlar” yer alır.⁵⁷⁴ **Tespit mekanizması** bölümünde bahsi geçen önlemlere ek olarak, YUKK, refakatsiz çocuklar da dahil olmak üzere “özel ihtiyaç sahibi kişilere” sağlanacak olan karşılama/kabul hizmetlerine ilişkin bazı özel hükümler düzenlemektedir. Bununla birlikte, kanunda belirtilen ek önlemler yetersiz kalmaktadır.

1. Refakatsiz çocukların karşılama/kabul süreci

Refakatsiz çocuklar söz konusu olduğunda, YUKK Madde 66, refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde “çocuğun yüksek yararının” gözetilmesinin esas olacağını belirtir. Yeni, YUKK Madde 66(b) uyarınca 18 yaşından küçük başvuru sahipleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi altındaki çocuklar için

⁵⁶⁹ A.y., s. 28.

⁵⁷⁰ A.y., s. 28.

⁵⁷¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵⁷² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵⁷³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵⁷⁴ YUKK, Madde 3(1)(I).

konaklama yerlerine veya diğer tesislere yerleştirilir.⁵⁷⁵

Ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için uygulanan farklı prosedürler vardır. **Kilis** ve **Mersin**'de ebeveynlerden biri hayatta ise mahkemeler çocukların velayetini önce iptal etmekte, sonra bir vasi tayin etmektedir. **Gaziantep**'te mahkemeler doğrudan bir vasi tayin etmektedir.⁵⁷⁶ **Antakya**'da İGİM ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında, bu çocukların kayıt altına alınması ve aileleriyle olan hukuki ilişkilerinin kurulmasına ilişkin bir protokol bulunmaktadır. 2019 yılında Antakya'da refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların velayet ve yeni vasi tayininde yasal değerlendirmelere ilişkin endişeler dile getirilmiştir.⁵⁷⁷ Refakatsiz erkek çocuklar, korumaya erişimde zorluklarla karşılaşabilirler. Çocuğun kimlik belgesi yoksa, Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) kimlik belgesi alınmasına yardımcı olacaktır. Çocuk, doğrudan İGİM'e giderse, önce, bir mahkemeden vesayete dair karar edinmesi gerektiğinden kimlik belgesi alamayacaktır. Ancak çocuklar vasi tayini için mahkemeye gittiklerinde hakimler, çocuğun kayıtlı olmadığı ve dolayısıyla yasal olarak tanınmadıkları için vasi atayamayacaklarını söylemektedirler. Bu, çocukların uzun süreli bir belirsizlik içinde kaldığı ve uluslararası koruma prosedürüne erişimlerinin daha da engellediği bir kısır döngü yaratır. Yurtlarda kalan çocuklara eğitim gibi temel hizmetlere erişim için kimlik belgesi yerine yabancı kimlik numarası verilmektedir. Yurttan ayrılp 18 yaşına geldiklerinde kimlik başvurusunda bulunabilirler. Bu, özellikle **Çanakkale**'de yaygın görülen bir uygulamadır.

Kilis Devlet Hastanesi ve **Adana** Balcalı Hastanesi'ndeki Suriyeli çocuklar, tampon bölgedeki kamplardaki yetersiz tıbbi altyapı nedeniyle bu kamplardan bu hastanelere gelmektedir. Ambulansla yalnız gelir, onlara bakacak yetişkin bir refakatçi olmadan tekrar ambulansla kamplarına dönerler. Vasi atanmaz. Yasal temsilcilerinin (ebeveynlerinin) onayı alınmaz ve ameliyat olabilirler.⁵⁷⁸

Çocuk Koruma Kanunu ve yönetmeliğinde bir açıklık bulunmamaktadır. Yurtlarda kalan mülteci çocuklar için çıkış işlemlerine ilişkin yasa belirsizdir. Çocukların yerleştirilme süreci de sorunludur ve çocuk polisi tarafından yurtlara yerleştirildikleri için travmatik ilerler. Polis memurları genellikle ne yapacaklarını ve çocuklara nasıl davranacaklarını bilmezler. Uygulamalar ilçeden ilçeye değişmektedir. **Fatih** gibi bazı emniyet birimlerinde daha otoriter bir tutum izlenmektedir. **Bebek** emniyet müdürlüğünde polisin tutumu daha hassastır.⁵⁷⁹ Türkiye'de, bir çocuk bir çocuk kurumuna yerleştirildiğinde koruma önlemleri alınır, ancak doğrudan bir vasi atanmaz, bu da sorunludur. Çocuğun yasal bir temsilcisi bulunmadığından, aile birleşiminin diğer tüm adımları tamamlanmış olsa bile çıkış izni alınamaz. GİB, çocuğun yetimhaneden ayrılması için yasal bir temsilci şart koşar, ancak herhangi bir vasi atanmadığı için çocuğun çıkış sürecini kimin yöneteceği belirsizdir. Bazı kurumlarda bu sorun imza için bir iç memur görevlendirilerek çözülür. Ancak İstanbul'daki çocuk bakım kurumlarındaki memurlar bu sorumluluğu üstlenmek istememekte, hatta aile birleşimi ile ilgili diğer tüm bürokratik konular çözüme kavuşturulduğu zaman bile bu sorumluluğu üstlenmemektedirler.⁵⁸⁰ Belgesiz yabancı uyruklular, **İğdır**, **Van** ve **Ağrı** (sınır kentleri) başta olmak üzere ülke içinde seyahat edememektedir. Başka bir kente tayin edilmiş olsalar veya otelde kalsalar bile otobüs bileti alamazlar. Yakalandıklarında, geri gönderme merkezlerine gönderilirler ve daha sonra İran sınırına yollanırlar. Van'da, hassas gruplardan kişiler, özellikle de refakatsiz çocuklar, bunun yerine Türkiye'deki diğer şehirlere gönderilir. Genellikle kan bağı olmayan yetişkinlerin yanına gönderilir, böylece yetkililerin refakatsiz çocukların idari yüküyle başa çıkmalarına gerek kalmaz. Sahadaki aktörlerden biri, **Ankara**, **Van** ve **Erzurum**'da 15 -16 yaş arası refakatsiz çocukların kağıt üzerinde 18 olarak gösterildiğini ve 12 -13 yaş altı diğer refakatsiz çocukların bu 18 yaş ve üzeri gösterilen çocukların yakınları olarak işlendiğini ve

⁵⁷⁵ 7196 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TSm0zU>.

⁵⁷⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁵⁷⁷ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler

⁵⁷⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵⁷⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵⁸⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

tesislerden salındıklarını belirtmiştir. Bu uygulamalar sadece refakatsiz çocukların idari yükünden kaçınmak için yapılmıştır. Refakatsiz çocukların yanlış isimle kaydedildiği ve bu yanlış isimle adli yardım aldığı vakalar da olmuştur. Avukat, tesise geldiğinde, görevlendirme yazısında yazan isim çocuğun gerçek isminden farklı olduğu için çocuğa erişemez. Yaş belirleme testleri hala kemik testlerine dayanmakta ve psikolojik testler hiç uygulanmamaktadır.⁵⁸¹

2. İşkence veya şiddetten hayatta kalanların kabul süreci

YUKK Madde 67(2) uyarınca, "İşkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişilere, bu türden fiillerin neden olduğu hasarlarını giderecek yeterli tedavi imkanı sağlanır". Bununla birlikte, bu hükmün fiili olarak uygulanması için, GİGM yetkililerinin bu amaçla ilgili kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve STK'larla işbirliği yapabileceği ifade edilir (ayrıca bakınız: [Sağlık Hizmeti](#)). Sığınma evlerine erişim için kayıtlı olmanın bir ön koşul olduğunu da belirtmek burada önemlidir. Kayıtsız kadınlar veya bu konuda herhangi bir kaydı olmayan başvuru sahibi şikayette bulunmak için karakola gittiğinde, geri gönderme merkezlerine gönderilebilir ve sınır dışı edilebilirler. 2020 yılında İstanbul'da bildirilen iyi uygulama örneğinde: İstanbul'da uzun süredir kayıtsız olarak yaşayan, uluslararası koruma başvurusunda bulunmayan Suriyeli bir kadın ve iki Afgan kadın için; hakim, derhal İGİM'e, bu kadınlara bir kadın sığınma evine yerleşebilmeleri için kimlik belgesi çıkarması talimatını vermiştir.⁵⁸²

Mülteci kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bir risk olarak varlığını sürdürmektedir. 2019'un başlarında, İstanbul'da Özbek bir kadına polisin tecavüz etmesi hakkında İstanbul 8. Ağır Ceza Mahkemesi'nde ceza davası devam ederken, avukatlar, bu kadının vize yükümlülüklerini ihlal ettiği için sınır dışı edildiğini ve artık Özbekistan'da vekalet için kendisine ulaşamadığını bildirmiştir.⁵⁸³ Mülteciler için sağlık hizmetlerine ilişkin 2020 tarihli araştırmalarda, fiziksel ve cinsel şiddet vakaları bildiren iki kadından bahsedilmektedir. Bir vakada Suriyeli bir kadın, Gaziantep'te bir devlet hastanesinde müstahdem tarafından cinsel saldırıya uğradığını söylemiştir. İkinci vakada Afgan bir kadın, bir devlet hastanesinde doktorlar tarafından dövüldüğünü söylemiştir.⁵⁸⁴

Bazı durumlarda, başvuru sahipleri kadınsa, geçmişte maruz kaldığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bireysel görüşmeler yoluyla kişilere özel bilgileri toplayan kamu yetkilileri tarafından kendilerine karşı kullanılabilir. Ayrıca, Eskişehir ve Denizli'de yaşandığı bildirilen iki olay, genellikle yeminli olmayan tercümanlar tarafından bu tür bilgilerin uydu kentlerdeki küçük topluluklar arasında sızdırabildiğini göstermiştir. Kadınlarla çalışan STK'lar tarafından, yalnız kadınların ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalanların kamu görevlileri veya üçüncü şahıslar tarafından tecavüz ve cinsel tacize maruz bırakıldığı vakalar yaşandığı bilinmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalanlar, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezine (ŞÖNİM) yönlendirilir, buradan da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediyeler veya STK'lar tarafından koordine edilen tesislere yönlendirilir (kadın konukevi).⁵⁸⁵ 2019 yılında 3482 kişilik kapasiteye sahip 145 sığınma evi olduğu bildirilmiştir.⁵⁸⁶

⁵⁸¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁵⁸² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁵⁸³ Birgün, 'İstanbul'da polis, taksiden indirdiği kadına tecavüz etti', 20 Ocak 2019: <https://bit.ly/2U2HuMb>; Antalya Barosunca sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁵⁸⁴ Barriers to and Facilitators of Migrant Communities' Access to Health Care in İstanbul, GAR (Association for Migration Research), Eylül 2020: <https://bit.ly/3wk4nu6>.

⁵⁸⁵ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi: <https://bit.ly/2HLo6fm>.

⁵⁸⁶ Bkz. BBC Turkey, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü - Kadınların ağızından sığınma evleri: 'Sanki suç işlemişiz gibi davranıyorlar', 25 Kasım 2019: <https://bbc.in/33S3g7j>; Ayrıca bkz., NPR, 'We Don't Want To Die': Women In Turkey Decry Rise In Violence And Killings, 15 Eylül 2019: <https://n.pr/2WZtP8T>. GİGM, İnsan Kaçakçılığı mağdurları: <https://bit.ly/2uFKMpT>.

Özellikle, insan ticaretinden hayatta kalanlar ile ilgili olarak, dört özel tesis bulunmaktadır: bunlardan biri GİGM'in koordinasyonundaki 12 kişi kapasiteli **Kırıkkale**'deki tesistir, bir diğeri ise **Ankara** Büyükşehir Belediyesi tarafından koordine edilen 30 kişilik tesistir.⁵⁸⁷ Ayrıca **Kırıkkale**'de 40 kişilik erkek sığınma evi, **Aydın**'da 40 kişilik aile sığınma evi bulunmaktadır. Ancak, bu tesislerdeki koşullar değişkenlik gösterir.

Bazı STK'lar ve belediyeler acil durumlarda kısa süreli konaklamalar için yer sağlayabilmektedirler (ayrıca bkz. [Geçici Koruma: Hassas Gruplar](#)).

Çoğu durumda, oturma izinlerinin yenilenmesi ve mali destek kriterleri, uzun bekleme süreleri ve tercüman eksikliği kadınları ve kız çocukları kayıt dışında bırakabilir. Mülteciler ve geri dönen kadınlar ve kız çocukları, kendi adlarına düzenlenmiş kimlik belgeleri ve seyahat belgeleri de dahil olmak üzere belge alma hakkına sahiptir, ancak GIB kadınların evli/boşanmış veya dul olduklarını kanıtlayan bir sertifika sunmalarını şart koştuğundan, bu genellikle uygulamada geçerli değildir. Bir diğer duyarsız yaklaşım, boşanmış veya dul kadınların Kızılay kartını almak için boşanmış veya dul olduklarını kanıtlamaları gerektirir. Belgeleri Suriye'den temin edemedikleri için Kızılay yardımlarından yararlanamamaktadırlar.⁵⁸⁸ GIB görüşmelerinde de cinsiyete duyarlı yaklaşımının eksik olduğu bildirilmiştir.⁵⁸⁹ Adalet erişim, dil engelleri nedeniyle kadınlar için özellikle zorlayıcı olabilir. Mahkemelerden Arapça değil, Türkçe bildirim alırlar. Suriyeli kadınların davaları mahkemelerde tercüman eksikliği nedeniyle reddedilebilir. Kadınlar da adalet sisteminden, statülerini ve haklarını kaybetmekten korkabilirler.⁵⁹⁰

COVID-19, mülteci kadınların ve kız çocuklarının hassaslıklarına hassaslık eklemiştir. Pandemi sürecinde birçok mülteci aile geçim kaynaklarını kaybetmiştir. Sosyal destek ve sosyal uyum programlarının iptali, mülteci kadınların daha fazla sosyal izolasyon yaşamasına neden olmuş ve onları ev içi şiddete maruz bırakmıştır.⁵⁹¹ Seks işçileri gibi hassas gruplardan kadın mülteciler, sağlık hizmetlerine erişim konusunda daha da akut zorluklarla karşı karşıyadır. Cinsel sağlık ve sağlık tesisleri, HIV test merkezleri ve danışmanlık merkezleri hakkındaki bilgilere erişemezler.⁵⁹²

Suriyeli mültecilerin Suriye sınırına komşu illere toplu göç etmesi, Türkiye'de erken ve zorla evliliklerin ve çok eşliliğin artmasına neden olmuştur. Fuhuş ve cinsel saldırının yarattığı tehditlerin üstesinden gelmek için, erken evlilikler ve kumalık mülteci kadınlar için bir sosyal koruma aracı olarak kabul edilir. Suriyeli mülteciler arasında erken ve zorla evlilikler, cinsel şiddet, çok eşlilik, istenmeyen gebelikler, güvensiz doğumlar ve anne ölüm oranları Türkiyeli kadınlarına göre önemli oranda daha yüksektir.⁵⁹³ Medeni Kanunda ikinci eşliğe yer olmadığından, istismar/şiddet halinde yasal haklara erişim zordur.⁵⁹⁴

Güneydoğu Anadolu'da kadın sığınma evlerine olan ihtiyaç çok yüksektir. Kapasite sorunları nedeniyle, bazı sığınma evleri saldırı raporu veya cezai soruşturması olan kadınlara öncelik vermektedir, bu da mülteci/sığınmacı kadınlar için zordur. Kural olarak, sığınma evlerine yerleştirilen kadınlar tesiste 6 aya kadar kalabilirler. Bir kadın sığınma evinde yer bulacak kadar şanslılarsa, altı ayın sonunda şiddet gördükleri eve geri dönerler. Türkiye'de mülteci kadınlara yönelik cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet vakalarında koruma ve önleme mekanizmaları etkin bir şekilde çalışmamaktadır.⁵⁹⁵

Sığınmacı kadınlar özellikle hizmetlerden yararlanma konusunda toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Evli olmayan mülteci kadınlar kiralık ev bulmakta ve sosyal hayatın içinde yer almakta zorlanır. Aynı zamanda, mülteci kadınlar hizmetlere erişimde ve eşit yararlanmada ayrımcılığa uğrayabilir. Bazı mülteci kadınlar İran'dan geldikleri için İslam karşıtı kabul edildiklerini, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından yararlanamadıklarını ve yerel halkın baskısına maruz

⁵⁸⁷ GİGM, *Victims of human trafficking*: <https://bit.ly/2uFKMpT>.

⁵⁸⁸ Coşkun, B. B., *Women, Peace and Security Agenda and Türkiye's Refugee and Asylum Policies*, Nisan 2021 <https://bit.ly/3VtIW7G>.

⁵⁸⁹ A.y., Sayfa 5.

⁵⁹⁰ A.y., Sayfa 5.

⁵⁹¹ A.y., Sayfa 6.

⁵⁹² A.y., Sayfa 7.

⁵⁹³ A.y., Sayfa 7.

⁵⁹⁴ A.y., Sayfa 8.

⁵⁹⁵ A.y., Sayfa 8.

kaldıklarını belirtmişlerdir.⁵⁹⁶

3. LGBTİ+'ların kabul süreci

LGBTİ+'lara, YUKK kapsamında "özel ihtiyaç sahibi" kişiler kategorisinde değinilmemektedir. Ancak, geçmişte "uydu kent" tayin edilmesi sürecinde özel durumları dikkate alınmıştır.⁵⁹⁷ Eylül 2018'de "ortak kayıt" sisteminin sona ermesinden önce, BM Mülteci Örgütü / SGDD-ASAM, LGBTİ+ kişileri, toplulukların daha açık ve duyarlı olduğunun bilindiği belirli illere yönlendirmiştir.

İllerdeki kapasite sıkıntısı nedeniyle, başvuru sahipleri daha fazla ayrımcılık riskiyle karşı karşıya kalabilecekleri daha tutucu illere yönlendirilmişlerdir.⁵⁹⁸ Ancak 2019'da LGBTİ+ mülteciler **Ankara**'dan en azından **Eskişehir, Denizli ve Yalova** gibi illere yönlendirilmiştir. Yaşı artık küçük olmayan LGBTİ+'lar da bu illere yönlendirilmişlerdir.⁵⁹⁹

LGBTİ+'lara yönelik sığınma evi bulunmamaktadır. 2020'de bildirilen bir vakada, İstanbul'daki kayıt dışı trans kadın mülteciler, sığınma evlerine erişemediği için bir siyasi parti temsilcisi tarafından kendilerine iki gün süreyle yer sağlanmıştır.⁶⁰⁰ Birçok ilde, LGBTİ+ başvuru sahipleri özellikle devlet tarafından sağlanan konaklama imkanlarının olmaması ve kalacakları yerleri kendilerinin ayarlaması zorunluluğu nedeniyle kabul sürecinde ek zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerine uymayan kişiler için, yaşayacak bir yer bulmak daha zor ve riskli olabilir, çünkü cinsel yönelim veya cinsiyet kimlikleri öğrenildiğinde, ev sahipleri tarafından evlerinden çıkarılma riski ile karşı karşıya kalabilirler.⁶⁰¹ Geçmişte SGDD-ASAM, trans başvuru sahiplerini özel ihtiyaçları doğrultusunda kısa süreli konaklamaları için İstanbul'daki trans evine yönlendirmiştir,⁶⁰² Ancak proje 2019'da sona erdiği için artık açık değildir. STK'lar bazen ancak yalnızca çok hassas durumlarda geçici barınma imkanı sağlayabilmektedir.

LGBTİ+ mültecilere üçüncü bir ülkeye yerleştirilme fırsatı verilir ve ayrılmaları beklenir. Bununla birlikte, uydu kentlerden LGBTİ+ mültecilerin genellikle gönderilmediği ve kalmalarının daha zor olabileceği illere gönderilirler.⁶⁰³ 2021 yılında LGBTİ+'lar, özellikle Eskişehir ve İstanbul'da yaşayan translar, transların özgürce yaşayamadıkları ve tacize maruz kaldıkları küçük Anadolu şehirlerine istemsizce yönlendirilmişlerdir. İçişleri Bakanlığı'nın 'seyretme' politikası, kişilerin İstanbul'dan Ordu, Trabzon ve Çorum gibi daha küçük şehirlere yönlendirilmeleri anlamına gelmektedir. Yeni şehirlere gitmeleri gerektiği, aksi takdirde kimliklerinin devre dışı bırakılacağı kendilerine bildirilmiştir.⁶⁰⁴

Ek olarak, beden uyumlama sürecine yeni başlayan ya da uyumlama sürecinde olan translar, hastanelerin bu alana aşina olmamalarının yanı sıra hormonların sağlık güvencesi kapsamında olmaması ve kısıtlı maddi imkanları nedeniyle engellerle karşılaşabilir.⁶⁰⁵ Genel olarak, hukuki ve tıbbi

⁵⁹⁶ Diyarbakır Şiddetle Mücadele Ağı, 25 Kasım Uluslararası Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü Kapsamında Diyarbakır Şiddetle Mücadele Ağı 2021 Yılı Raporu: <https://bit.ly/3Tsr2jr>, s.11.

⁵⁹⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁵⁹⁸ Bkz. örneğin. Deutsche Welle, 'Suriyelilerin İstanbul'a kaydı durduruldu', 6 Şubat 2018: <http://bit.ly/2sjHtWS>.

⁵⁹⁹ Ankara'da görüşülen sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁰⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁰¹ Kaos GL, Turkey's challenge with LGBTI refugees, 4 Aralık 2019, s.29-32.

⁶⁰² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

⁶⁰³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁰⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁰⁵ Kaos GL, Waiting to be "safe and sound": Turkey as an LGBTI refugees' way station, Temmuz 2016, s.39.

işlemlerden sorumlu heyetlerin yer aldığı en yakın araştırma ve eğitim hastanelerine başvurmaktadırlar. İranlı bir trans kadının 2016 tarihli başvurusunun yasal olarak tanınmasına ilişkin ilk karar 25 Ocak 2018'de yayımlanmış ve beden uyumlama sürecine devam etmesine olanak tanımıştır.⁶⁰⁶ Başka bir olumlu karar ise, İzmir 7. Asliye Hukuk Mahkemesinin, İranlı bir mültecinin beden uyumlama sürecini onaylayan kararıdır.⁶⁰⁷ Ancak yakın zamanda, avukatlar, **İzmir** ve **Yalova**'da mültecilerin beden uyumlama süreçlerini reddeden mahkeme kararlarına tanık olmuşlardır.

2021'de, mülteci LGBTİ+ların sağlık hizmetlerine erişimde yaşadığı sorunlar aşağıdaki gibi maddeler halinde şöyle özetlenebilir

- Dil bariyeri, tercüman eksikliği;
- Bürokrasi, karışık sağlık sistemi ve hastane düzeni
- Sağlık çalışanlarının davranışları, LGBTİ+ fobi, ayrımcılık ve ırkçılık
- Hizmet alınan kurumlarda sağlık çalışanlarının LGBTİ+ konularında eğitilmiş ve bilgili olmamaları
- Kronik hastalık, gebelik takibi ve çocuk aşılarının takibinde yaşanan düzensizlikler
- Tedaviye ulaşımında yaşanan sorunlar
- Doğum öncesi ile sonrasında mülteci kadınlardan talep edilen yüksek ücretler
- Acilde müdahale öncesi ücret isteme, tedaviye başlamama, tedaviyi geciktirme
- Pandemi sürecinde randevu almada yaşanan zorluklar
- HIV ile yaşayan mültecilerin maruz kaldığı HIV fobi ve damgalanma
- ASM'lerde geri çevrilme (kayıtsız hastaların birinci basamakta kabul edilmemesi).⁶⁰⁸

"Türkiye'de yaşayan her mülteci Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan her vatandaş gibi cinsiyet uyum sürecini yürütme hakkına sahiptir. Bunun için bir mültecinin Türkiye'de yasal oturuma sahip olması gerekir. Geçici Koruma veya Uluslararası Koruma altında olması gerekir. Bunların olmaması halinde kişi pasaportla ve Türkiye'de yasal olarak kaldığına dair resmi bir belgeyle de süreci başlatabilir. Bunun yanında bir de yaş şartı vardır, kişinin 18 yaşını doldurmuş olması gerekir. Ayrıca kişinin evli olmaması da gerekir. Yani kişinin ya bekar olması ya da boşanmış olması gerekir".⁶⁰⁹ Mülteciler, bu tür bir hizmete erişimde çeşitli engellerle karşılaşır. Erişim için dava açılması gerekiyorsa dil engeli vardır.

Tercüman yokluğunda süreç daha da uzar ve zorluklar ortaya çıkar. İkinci olarak bu sürece devam edilmesiyle büyük şehirlerdeki eğitim araştırma hastanelerine sevk edilir. Bu büyük şehirlere gidiş gelişten dolayı yol ve konaklama masrafları olur ve bu masraflar hiçbir şekilde karşılanmaz. Sürece başlandığında da 6 ay ile 2 yıl boyunca süren psikiyatrik gözlem sürecinde de dil bariyeri ve tercüman sıkıntısı olur. Hormon terapiye başlandığında, hormon ilaçları karşılanmaz. Adliye çalışanlarının deneyimsiz olmalarından ötürü kötü muameleye maruz kalınabilir ve çoğu adliyede de mahkeme kararı olumlu olmaz.

Ameliyatlar da maalesef epey masraflıdır. devlet hastanelerinde 15.000 TL'ye yakın, özel hastanelerde ise 40.000 ile 60.000 TL arasında değişir.

BM Mülteci Örgütü tarafından mülteci translara ve intersekslere yönelik aylık 750 TL maddi yardım yapılmaktadır.⁶¹⁰ LGBTİ+ mülteciler, uydu kentlerde BM Mülteci Örgütü, devlet hastaneleri veya STK'lar aracılığıyla anlaşmalı psikiyatristler ve kliniklerden psikolojik desteğe erişebilirler. Hastanelerde tercüman bulunmadığından bu grup

⁶⁰⁶ Denizli 2^{nci} Asliye Hukuk Mahkemesi, Karar No. 2018/19, 25 Ocak 2018.

⁶⁰⁷ İzmir 7^{nci} Asliye Hukuk Mahkemesi, Karar No. 2018/370, 9 Ekim 2018.

⁶⁰⁸ Kirikci, A., Aydın, E., Celik, S., Sayar, S., Arac, M from Hevi LGBTI, "Right to Health of LGBTI+ Refugees and Discrimination", Nisan 2021: <https://bit.ly/3cvn6xV>, s. 4-5.

⁶⁰⁹ A.y., sayfa 20.

⁶¹⁰ A.y., sayfa 20-21.

genellikle psikolojik desteğe SGDD-ASAM ve İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfının (İKGV) uydu kentlerdeki ofisleri aracılığıyla erişir. LGBTİ+ mülteciler, tercümanlar aracılığıyla psikolojik desteğe eriştikleri için seanslarda kendilerini rahat ifade etmekte zorlandıklarını, uzmanların bazen cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ve ön yargılar konusunda yeterli farkındalığa sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.⁶¹¹

4. HIV'le yaşayan kişilerin kabul süreci

HIV'le yaşayan kişiler de açıkça YUKK kapsamında özel ihtiyaç sahibi kişiler olarak tanımlanmamaktadır. Bu kişilerin temel ihtiyaçları doğrultusunda faaliyet gösteren İstanbul Pozitif Yaşam ve SGDD-ASAM Ankara gibi STK'lar mevcuttur. Ne yazık ki, şu ana kadar alanda bu konuda bir görünürlük sağlanmamıştır. Sağlık kuruluşlarının bu konuda sınırlı eğitilmiş olmaları ve bilgisizliği, sağlık hizmetlerine erişimin etkili bir biçimde sağlanmasının önünde engel teşkil etmektedir.⁶¹²

F. Sığınmacılar için bilgiler ve kabul merkezlerine erişim

1. Karşılama/kabul esnasında bilgilendirme

2018'de Kayıt sistemindeki değişikliğin ardından, İGİM'in başvuruları kayıt altına alamadığı durumlarda, uluslararası koruma başvuru sahipleri başvurularını İGİM'de kayıt ettirmek için gitmek zorunda oldukları ikamet ili ("uydu kent") hakkında bilgilendirilmektedir. Ancak bu, iller arasında değişkenlik göstermekte ve tutarlı bir şekilde yapılmamaktadır.

BM Mülteci Örgütü tarafından kurulan Help platformu, İngilizce, Türkçe, Arapça ve Farsça olarak eğitim, çalışma ve sağlık hizmetlerine erişim gibi haklar hakkında bilgi vermektedir (bkz. Sığınmacılar için bilgiler ve STK'lara ve BM Mülteci Örgütüne erişim).

2. Üçüncü kişiler tarafından kabul merkezlerine erişim

Göstergeler: Kabul Merkezlerine Erişim

1. Aile üyeleri, hukuki danışmanlar, BM Mülteci Örgütü ile STK'ların kabul merkezine erişimi var mı?

☐

Evet

☒

Sınırlı

☐

Hayır

Yerleşim türleri bölümünde belirtildiği üzere, şu anda uluslararası koruma başvuru sahiplerine barınma sağlamak üzere halen faaliyette bulunan tek Kabul ve Barınma Merkezi Yozgat'tadır, 100 kişilik düşük bir kapasiteye sahiptir. Kabul ve Barınma Merkezleri açık merkezler olarak tanımlanmadığından, YUKK Madde 95 ve Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, buralarda kalan kişiler için aile üyelerine, hukuki danışmanlara ve BM Mülteci Örgütüne erişimle ilgili özel hükümler getirmemektedir. STK'ların Kabul ve Barınma Merkezlerine erişimi konusundaki YUKK Madde 95(8) ile, STK'ların bu tesisleri GİB'nin izni ile "ziyaret" edebileceği vurgusu yapılır (bkz. Sığınmacılar için bilgiler ve STK'lara ve BM Mülteci Örgütüne erişim).

Son olarak, YUKK Madde 92(3), BM Mülteci Örgütünün tüm uluslararası koruma başvuru sahiplerine erişimini sağlar. Bu hüküm, Kabul ve Barınma Merkezlerindeki başvuru sahiplerini de kapsayacak şekilde yorumlanmalıdır.

⁶¹¹ Kaos GL report, *Türkiye's challenge with LGBTI refugees*, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2TXasf4>.

⁶¹² Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

G. Kabul sürecinde belirli ülkelerden gelen kişilere yönelik ayrı değerlendirme prosedürü

Türkiye'deki uluslararası koruma ile geçici korumayı ayıran ikili sistem göz önüne alınarak uluslararası koruma başvuru sahipleri ve geçici koruma altındaki kişiler için farklı kabul süreçleri uygulanmaktadır. Suriye'den gelen geçici korumadan faydalanan nüfusun bir bölümü, Geçici Barınma Merkezlerinde konaklamaya devam ederken büyük çoğunluğu da uluslararası koruma başvuru sahipleri ile benzer şekilde kendi imkanlarıyla kalacak yer bulmak zorunda kalmaktadır. Suriyelilerin temel haklara erişimi genellikle, Suriyeli olmayan uluslararası koruma başvuru sahiplerinden daha net olarak tanımlanmaktadır.

Vize ile gelen Suriyelilerin ekonomik durumu genellikle daha iyi iken, düzensiz göç söz konusu olduğunda genellikle karşılama/kabul koşullarına nasıl erişim sağlanabileceği konusunda yeterince bilgilendirilmemektedir. Suriyeliler yaz aylarındaki kısa bir süre haricinde 2021 yılında pasaportlara erişimde herhangi bir zorluk yaşamadılar. Ancak, konsolosluklardan alınan belgeler Suriyeliler için maliyetlidir, pasaport bedeli de 300-500 dolar arasındadır.⁶¹³

Türkiye'deki ekonomik kriz, genel olarak mültecilere ve özellikle Afganlara karşı olumsuz tutumları tetiklemeye başlamıştır. Evli olmayan yalnız Afgan kadınlar ve bunlardan beraberinde çocuğu olanlar temel haklara erişimde zorluklar yaşamıştır. Aynı zamanda yetersiz beslenme nedeniyle diyabet gibi bazı hastalıklar Afganlar arasında yaygınlaşmaktadır.⁶¹⁴

⁶¹³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶¹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınması

A. Genel Durum

Göstergeler: İdari Gözetim Hakkında Genel Bilgi

1. 2020 itibarıyla idari gözetim altındaki toplam sığınmacı sayısı: ⁶¹⁵	Mevcut değil
2. 2020 sonu itibarıyla idari gözetim altındaki toplam sığınmacı sayısı	Mevcut değil
3. Geri Gönderme Merkezlerinin Sayısı:	26
4. Geri Gönderme Merkezlerinin toplam kapasitesi:	16,108

Sığınmacıların ve diğer göçmenlerin sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim altına alınmasına ilişkin istatistikler mevcut değildir. Ülke genelinde idari gözetim altındayken başvuru yapan kişilerin sayısına ilişkin de bir istatistik bulunmamaktadır.

Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin çoğu sistematik olarak idari gözetim altına alınmakla birlikte, en yaygın olarak idari gözetim altına alınanlar kategorik olarak şu şekildedir:

- Sınır bölgelerde uluslararası koruma başvurusu yapan kişiler;
- Türkiye'ye başka bir ülkeden tekrar giriş yapan kişiler de dahil olmak üzere, usule aykırı surette ülkeye girerken yakalanıp bir merkeze yerleştirildikten sonra uluslararası korumaya başvuranlar;
- Uluslararası koruma için başvuruda bulunan ve belgesi olmadığı için veya izinsiz şekilde yönlendirildiği ilin ("uydu kent") dışında yakalanan kişiler;
- Tahdit kodlu kişiler, örneğin yabancı terörist savaşçı (YTS) olma şüphesiyle haklarında bir tahdit kodu çıkarılan kişiler

Geri Gönderme Merkezi (GGM), esasen, sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim için ayrılmış tesisler olarak tanımlanır, uygulamada ise uluslararası koruma başvuru sahiplerini alıkoymak için de kullanılır. (bkz. [İdari gözetim tesisleri](#)). GİB'ye göre, Haziran 2022 itibarıyla, Türkiye'de aktif ve işleyen (iki geçici GGM de dahil) 30 adet GGM bulunmaktadır.⁶¹⁶

AB, Türkiye'ye yaptığı katılım öncesi yardım-IPA kapsamında göç idaresine destek sağlamaktadır. Bu destek, (sekizi tamamlanmış olan) 14 geri gönderme merkezinin inşasını ve 11 ek merkezin de yenilenmesini ve bakımını kapsar. Bu destek, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında sağlanır ve toplam 84 milyon Euro tutarındadır.⁶¹⁷

YUKK, idari gözetim altında yapılan uluslararası koruma başvurularının "en kısa sürede" işleme alınıp sonuçlandırılmasını zorunlu kılar,⁶¹⁸ ve bu başvurular [Hızlandırılmış Prosedür](#) kapsamında değerlendirilir.⁶¹⁹

COVID-19 dönemindeki idari gözetim işlemleri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, seyahat kısıtlamaları ile uçuşların iptal edilmesi ve sosyal mesafe önlemleri nedeniyle idari gözetim tesislerinin kalabalık olmasını engellemek için 2020 yılının başlarında kişiler geri gönderme merkezlerinden salıverilmiştir. Serbest bırakılan kişiler, [İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar](#) bölümünde açıklandığı üzere, yıl boyunca giderek daha fazla başvuru alan bir alternatif uygulama olarak düzenli bildirim yükümlülüğüne tabi tutulmuşlardır.

⁶¹⁵ İltica başvurusu sürecinde idari gözetim alınan veya idari gözetim altındayken başvuru yapan kişilerin hepsini kapsar

⁶¹⁶ Bkz. GİB, GGM'ler: <https://bit.ly/2PThCi9>.

⁶¹⁷ Answer to European Parliamentary Question reference P-002884/2019 on behalf of the European Commission: <http://bit.ly/2TWAO0o>.

⁶¹⁸ YUKK, Madde 68(5).

⁶¹⁹ YUKK, Madde 79(1)(ç).

B. İdari gözetimin hukuki çerçevesi

1. İdari gözetimin gerekçesi

Göstergeler: İdari gözetimin gerekçesi

1. Uygulamada çoğu sığınmacı
 - ❖ ülkeye giriş yaptığı yerde idari gözetim altına alınıyor mu?: ☒Evet ☐Hayır
 - ❖ sınırda idari gözetim altına alınıyor mu?: ☒Evet ☐Hayır
2. Uygulamada olağan prosedürde sığınmacılar idari gözetim altına alınıyor mu? Değişken

YUKK iki tür idari gözetimden bahseder:

- ❖ Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin başvurularının işleme alınması sırasında idari gözetim altına alınması,⁶²⁰ ve
- ❖ Sınır dışı etmek üzere idari gözetim uygulaması.⁶²¹

1.1. Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması

Uluslararası koruma başvurusunda bulunanların idari gözetim altına alınması kararı, bu kişilerin ikamet ettiği “uydu kentin” valiliği tarafından verilir. Bununla birlikte, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması istisnai bir işlem olmalıdır.⁶²² Başvuru sahipleri, “sadece uluslararası koruma başvurusunda bulunmalarından dolayı idari gözetim altına alınamaz.”⁶²³ YUKK Madde 68(2), uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınabileceği 4 halden bahseder:

- (a) Başvuru sahibinin bildirdiği kimlik veya vatandaşlık bilgilerinin doğruluğuyla ilgili ciddi şüphe varsa bu bilgilerinin tespiti amacıyla;
- (b) Sınır kapılarında usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonulması amacıyla;
- (c) İdari gözetim altına alınmaması durumunda uluslararası koruma başvurusuna temel oluşturan unsurların belirlenemeyecek olması halinde;
- (ç) Başvuru sahibinin kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması halinde.

Uygulamada, uluslararası koruma prosedürü amacıyla YUKK Madde 68 uyarınca idari gözetim emri verildiğine dair bir bilgi mevcut değildir. İdari gözetim altına alınan sığınmacıların çoğu, bu süreçte özgürlüklerinden mahrum edilir.

1.2. Sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim

YUKK Madde 57(2) uyarınca, hakkında sınır dışı etme kararı alınanlar hakkında idari gözetim kararı alınabilecek haller şunlardır:

- Kaçma ve kaybolma riski bulunan kişiler;
- Türkiye’ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden kişiler;
- Sahte ya da asılsız belge kullanan kişiler;
- Kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın tanınan sürede Türkiye’den kendilerine tanınan süre içerisinde ayrılmayan kişiler;
- Kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturan kişiler.

⁶²⁰ YUKK, Madde 68.

⁶²¹ YUKK, Madde 57.

⁶²² YUKK, Madde 68(2); YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 96(1).

⁶²³ YUKK, Madde 68(1).

Kanun ayrıca, idari gözetimin devamının artık zaruri görülmediği durumlarda derhal sona erdirilmesi gerektiğini belirtir.⁶²⁴ 2018 yılında **Antalya** ve **Hatay** Sulh Ceza Mahkemelerinin Kararları, Anayasa Mahkemesi ve İdare Mahkemesinin aldığı geçici tedbirler nedeniyle sınır dışı işleminin yapılamaması halinde, YUKK Madde 57 kapsamında idari gözetim yapılamayacağına değinmiştir.⁶²⁵ Buna karşılık, **Van** Sulh Ceza Mahkemesi benzer davalarda tersi yönde karara varmıştır.⁶²⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliğince, GGM'de idari gözetim altında olan bir kişinin uluslararası korumaya başvurması halinde, gözetim süresi içinde yeni bir idari gözetim kararı alınmaksızın uluslararası koruma işlemleri yürütülmeye devam edilir.⁶²⁷ Bu, yalnızca uluslararası koruma başvuru sahiplerinin sınır dışı edilmelerine karşı korunmalarını sağlayan YUKK'a aykırı olmakla kalmaz; aynı zamanda YUKK Madde 68'deki idari gözetim gerekçeleriyle, sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetimin devam ettirilmesi veya tahliye kararının verilmesi arasında yeterince uygun bir seçim yapılamaması riskini de artırır. Uygulamada, sığınmacılar, uluslararası koruma başvurusunun alınmasından sonra serbest bırakılmalarına rağmen, bir kısmı ise sınır dışı edilmek amacıyla gözetim altında tutulmaya devam etmektedir.⁶²⁸ Hatta bu durum, ülkedeki GGM'lerden yapılan başvurularda dair **Kayıt** sürecindeki önemli engellerden dolayı kişilerin uzun bir süre sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim altında tutulmasına neden olabilir. Aralık 2019'dan itibaren idari gözetime alternatif uygulamalara ilişkin yeni hükmün nasıl uygulandığına dair bilgi sınırlıdır, ancak 2020 ve 2021'deki uygulamalarda, bildirim yükümlülüğünün artan bir şekilde kullanıldığını ve sabit ikamet adresi uygulamasının getirildiği gözlenmiştir (bkz. **İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar**).

1.3. Hukuki dayanağı olmadan alıkonma

Uluslararası koruma prosedüründe ve sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim altına alınmaların dışında, çok sayıda göçmen ve sığınmacı hukuki dayanak olmaksızın keyfi bir şekilde gözetim altına alınmaktadır. Öncelikle, yönlendirildikleri ya da kayıtlı oldukları bölgelerin ("uydu kent") dışında yakalananlar, bu yerlere gönderilmek amacıyla idari gözetim altına alınabilir. HRW'ye göre, belirli illerdeki kayıt ve seyahat yasağı birleşerek, Suriyelileri ya bir ilde yasa dışı olarak kalmaya ya da yasa dışı yollardan diğer illere seyahat etmeye iterek, idari gözetim ve sınır dışı riskini artırmaktadır.⁶²⁹ Her ne kadar çoğunlukla uyruk gibi farklı etkenlere bağlı olarak ikamet kısıtlamalarını ihlal eden başvuru sahiplerine idari gözetim uygulanıyor gibi gözükse de, 2018'den başlayarak yetkililer, yönlendirildikleri ilin sınırları dışında seyahat eden kişiler için yapılan kontrollerin yoğunluğunu arttırmıştır.⁶³⁰ Bu da Geri Gönderme Merkezlerine götürülüp idari gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahiplerinin sayısının artmasına yol açmıştır (bkz. **Serbest dolaşım hakkı**). 2019'da seyahat izni olmadığı için kişilerin idari gözetim altına alınması yaygın görülmüştür.⁶³¹ 2020'de seyahat kısıtlamaları uygulanmasına devam edilmiş ve COVID-19 pandemisi nedeniyle yeni kısıtlamalar getirilmiştir. Şehirlerarası seyahat Nisan 2020'den itibaren birkaç hafta süreyle yasaklanmıştır. Sahadan aktörler tarafından bunun idari gözetim uygulamalarını nasıl etkilediğine dair herhangi bir bilgi sağlanmamıştır.

Türkiye, "kabul edilemez kişilerin istedikleri zaman gitmek istedikleri bir ülkeye seyahat etmek için bekletme alanlarından ayrılabilceği" esasına dayanarak transit bölgelerde gerçekleşen idari gözetimleri

⁶²⁴ YUKK, Madde 57(4).

⁶²⁵ Antalya 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/1761, 2 Nisan 2018; Hatay 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/4659, 26 Aralık 2018.

⁶²⁶ Van 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/6023, 27 Kasım 2018; Karar No. 2018/6166, 7 Ocak 2018.

⁶²⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(7).

⁶²⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁶²⁹ HRW, Turkey Stops Registering Syrian Asylum Seekers, Temmuz 2018: <https://bit.ly/2XM5t2V>.

⁶³⁰ İstanbul'da bulunan Suriyeliler hakkında, bkz: Amnesty International, 'Turkey: Syrians illegally deported into war ahead of anticipated 'safe zone'', 25 Ekim 2019: <https://bit.ly/2XTTa4V>; ve Human Rights Watch, 'Turkey: Syrians being deported to danger', 24 Ekim 2019: <https://bit.ly/2VFjCw7>.

⁶³¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

bir alıkoyma biçimi olarak görmemektedir.”⁶³² Bu kişilerin kabul edilemez yolcu formu adında bir form imzalamaları gerekmektedir.⁶³³

Uygulamada, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin havalimanındaki tesislerde alıkonulduğu yaygın olarak bildirilmektedir. Ancak 2019 yılında İstanbul'daki yeni havalimanına düzensiz 'kabul edilemez yolcu' olarak gelen kişilerin orada uzun süre tutulmadığı bildirilmiştir.⁶³⁴ 2020 yılında COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle idari gözetimde tutulan kişiler sosyal mesafe tedbirleri kapsamında serbest bırakılmış ve kendilerinden düzenli olarak bildirimde bulunmaları veya belirli bir sabit adreste kalmaları istenmiştir. Bu durum 2021'de tekrar değişmiş ve İstanbul havalimanı da dahil olmak üzere havalimanlarında idari gözetim altına alınan kişi sayısında artış yaşanmıştır (bkz [Ülke topraklarına giriş](#)).

Kanuna uygun olarak, başvuruların hızlandırılmış prosedürde değerlendirilme süresi 2-3 günü geçmez.⁶³⁵ Ancak, bu durum resmi olarak bir idari gözetim biçimi olarak görülmesi de, Anayasa Mahkemesinin *B. T.* davası kararında belirtildiği gibi Geri Gönderme Merkezine transfer edilmeden önceki 48 saati aşan herhangi bir idari gözetim işlemi, hukuksuzdur ve özgürlük ihlali anlamına gelir.⁶³⁶ 2019 yılında YUKK, 'kabul edilemez yolcular' ile ilgili olarak 'bu madde kapsamındaki yabancılar, kendileri ile ilgili süreç tamamlanıncaya kadar hudut kapılarında belirlenen alanlarda kalacaklardır' şeklinde değiştirilmiştir. STK'lar, bunun usule ilişkin güvenceler ve gözetim süresi, koşullar ve temyize erişim hakkında sorunlara ve ihlallere yol açacağını düşünmektedir.⁶³⁷ Kabul edilebilir ve kabul edilemez yolcular üzerindeki COVID-19 kısıtlamaları ve karantina uygulamaları nedeniyle 2020'de bunun pratikte nasıl uygulandığını bilmek zordur. 2021'de havalimanlarında gözetim sürelerinin uzadığına ilişkin kaygılar dile getirilmektedir (bkz. [Ülke topraklarına giriş](#)).

2. İdari gözetim yerine alternatif uygulamalar

Göstergeler: İdari Gözetime Alternatif Uygulamalar

1. Kanunda idari gözetime alternatif hangi uygulamalar getirilmiştir? ☒ Bildirim yükümlülüğü
☐ Teslim olma belgeleri
☐ Mali garanti
☒ Barınma kısıtlamaları
☒ Diğer
2. Bu alternatif uygulamalar pratikte kullanılıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır

YUKK Madde 68(3), idari gözetimin gerekip gerekmediğinin bireysel olarak değerlendirmesini ve uluslararası koruma prosedüründe idari gözetim yerine daha az zorlayıcı alternatif usuller belirlenmesini şart koşar. YUKK, yetkili makamların “Madde 71'de belirtilen tedbirlerin yeterli olmadığı durumda belirlenmiş bir ilde ve bildirim yükümlülüğü korunarak kişileri” değerlendirmesini şart koşar. YUKK Madde 71'de belirtilen ikamet ve bildirim yükümlülükleri, belirlenmiş bir Kabul ve Barınma Merkezinde kalmayı, belirli bir adres veya bir ilde ikamet etmeyi ve belirli aralıklarla yetkililere bildirimde bulunmayı içerir.⁶³⁸

⁶³² Council of Europe, Response of the Turkish Government to the report of the CPT on its visit to Turkey from 16 to 23 June 2015, CPT/Inf (2017) 33, 17 Ekim 2017: <http://bit.ly/2G8tjL7>, s.3.

⁶³³ GİGM, *Kabul Edilemez Yolcu Formları*: <https://bit.ly/2Fz961l>.

⁶³⁴ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶³⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

⁶³⁶ Anayasa Mahkemesi, *B. T.* Başvurusu, Karar No. 2014/15769, 30 Kasım 2017: <https://bit.ly/2lWjuS0>. Başvuru sahibi, Türkiye'den sahte pasaportla Yunanistan'a girmeye çalışan bir Özbekistan vatandaşıdır. *B. T.*, Kumkapı Geri Gönderme Merkezine gönderilmeden önce 6 gün boyunca İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanında alıkonulmuştur. Orada uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş ve 44 gün sonra serbest bırakılarak Sinop'a yönlendirilmiştir.

Bkz. Anadolu Ajansı, 'AYM'den Özbekistan vatandaşı için hak ihlali kararı', 16 Şubat 2018: <https://bit.ly/2plzGhq>.

⁶³⁷ Mülteci-Der, Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Türkiye, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2lRYoVQ>.

⁶³⁸ YUKK, Madde 71(1).

YUKK yetkili makamın idari gözetim emrini takiben herhangi bir aşamada gözetime son verebileceğini ve daha az zorlayıcı alternatif tedbirlerin uygulanabileceğini belirtmektedir.⁶³⁹ Bu, "idari gözetim kararı sonlandırılan başvuru sahibi hakkında ikamet zorunluluğu ve bildirim yükümlülüğünün yanı sıra başka yükümlülüklerin de yerine getirilmesi"nin istenebileceğine değinen YUKK Uygulama Yönetmeliğinde de vurgulanır.⁶⁴⁰ Her iki hüküm de, idari gözetim kararı verilmeden öncesi yerine, sonrasında bu tür yükümlülükler atıfta bulunduğu için sorunludur. 2019'dan bu yana sınır dışı edilmek üzere idari gözetime ilişkin azami sürenin bitiminden sonra serbest bırakılan başvuru sahiplerine, İdari Gözetim Kararı ("T6") verildiği ve düzenli olarak İGİM bünyesinde bildirim zorunluluğu getirildiği gözlenmektedir (bkz. [Kayıt](#)). İGİM'de bildirim yükümlülüğü, idari gözetimin yapılamayacağı durumlarda, idari gözetime alternatif olmak yerine ek bir kısıtlama olarak başvuru sahiplerine genellikle, tahliye edildikleri GGM'ye veya yönlendirildikleri "uydu kentlerden" uzaktaki illere ulaşmak için gerekli araçlara sahip olmadıklarına bakılmaksızın kısıtlı süreler içinde bildirim yapma yükümlülüğü getirilir. STK'lar, danışanlarının bildirim yükümlülüklerini, uzak bir şehirde yerine getirmek zorunda kaldıkları durumlar tespit etmiştir, haftada iki, üç ya da beş gün, orantısız yol ve konaklama masrafları öngörülmüştür.⁶⁴¹ Örneğin **Aydın** Geri Gönderme Merkezi, **Afyon**'da kayıtlı Suriyeli olmayan bir kişinin Aydın'a her hafta imzaya gelmesini zorunlu kılmıştır.⁶⁴² Ayrıca, Geri Gönderme Merkezinden tahliye edildikten sonra kişiler bu yükümlülükleri konusunda uygun şekilde bilgilendirilmezler.⁶⁴³ Avukatlar, idari gözetimin sonlandırılmasından sonra bu tür bildirim yükümlülüklerine itiraz etmiş, ancak şu ana kadar farklı farklı sonuçlara ulaşabilmişlerdir. Gaziantep İdare Mahkemesinde, Yemenli bir kişi ile ilgili olarak yönlendirildiği uydu kent dışındaki bir şehirde, haftada beş gün, bildirimde bulunma yükümlülüğü konusundaki idari karara itiraz davası görülmüştür. Mahkeme, "bu yükümlülüğün, İstanbul'da ikamet eden başvuru sahibinin aile birliği ve maddi yük bakımından geri dönüşü olmayan zararlara neden olacağı" gerekçesiyle ilgili kararı iptal etmiştir."⁶⁴⁴ Aralık 2019'da YUKK'a getirilen yeni değişiklikler, sınır dışı öncesi idari gözetime alternatif yükümlülükler getiren YUKK Madde 57/A hükümlerini kapsamaktadır, getirdiği yükümlülükler şunlardır:

- a) Belirli adreste ikamet etme
- b) Bildirimde bulunma
- c) Aile temelli geri dönüş
- ç) Geri dönüş danışmanlığı
- d) Kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma
- e) Teminat
- f) Elektronik izleme

Bu yükümlülüklerin getirilmesi durumunda, bu süre yirmi dört ayı geçemez ve yükümlülükler uymayanlar idari gözetim altına alınabilir. YUKK Madde 57(8) idari gözetim altına alınan yabancıların uyruklarının tespit edilmesi amacıyla elektronik ve iletişim cihazlarının yetkililerce incelenebileceğini öngörür. 2019'da, idari gözetim altındaki mültecilere gönüllü geri dönüş için baskı yapıldığı bildirildiğinden, geri dönüş danışmanlığı konusunda kaygılar sıklıkla dile getirilmiştir.⁶⁴⁵ **İstanbul**'da avukatlar Kırgızistan'dan gelen bir kadın için idari gözetime alternatif olarak gönüllü geri dönüş danışmanlığı talebinde bulunmuş, ancak bu talep mahkeme tarafından reddedilmiştir. Söz konusu kişi için, belirli bir ikamette kalarak bildirim verme yükümlülüğü getirerek, T6 formu çıkarılmıştır.⁶⁴⁶ 2020'de idari gözetime alternatif iki uygulama daha sık kullanılmaya başlanmıştır – bu alternatifler imza verme/ bildirim yükümlülüğü ile belirli bir adreste ikamet etme yükümlülüğüdür.

⁶³⁹ YUKK, Madde 68(6).

⁶⁴⁰ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(5). YUKK Madde 68(6) gözetim kararının sonlandırıldıktan sonraki YUKK Madde 71'de yer alan yükümlülükler değinir.

⁶⁴¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁶⁴² Ankara'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁴³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶⁴⁴ Gaziantep 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No. 2017/1302, 9 Ekim 2017.

⁶⁴⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁴⁶ İstanbul'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

Bu alternatif tedbirlerin nasıl uygulanacağına dair herhangi bir düzenleme veya yönetmelik mevcut değildir ve uygulamada avukatlar esas olarak müvekkillerinden bildirim yükümlülüğü beklendiğini ifade etmiştir.⁶⁴⁷ Kişiler, **İzmir, Muğla ve Aydın** geri gönderme merkezlerinden, imza yükümlülüğü getirilerek T6 formu ile serbest bırakılmıştır. İmza yükümlülükleri nedeniyle kişiler bu üç ilde kalamazken, COVID-19 sırasında kayıtların açık olduğu başka bir şehre gitmek zorunda kalmışlardır. Bu da, kayıt şehirleri ile “imza verilen” şehirler arasında masrafları kendilerine ait olmak üzere sürekli seyahat etmelerini gerektirmiştir.⁶⁴⁸ **Adana**’da bir kişiye idari gözetime alternatif olarak “ikamet adresini terk etmeme” yaptırımı getirilmiştir.⁶⁴⁹ Ancak COVID-19, uçuşların iptal edilmesi ve bazı şehirlerde bildirim görevlerinin gerekli olması nedeniyle kişilerin 2020’nin başlarında geri gönderme merkezlerinden serbest bırakılmasını gerektirmiştir. Örneğin, **Van**’da Geri gönderme merkezlerinde tutulan kişilerin sayısını da azaltmak için kişiler serbest bırakılmış ve imza yükümlülüğü getirilmiştir. COVID-19 nedeniyle havaalanında tutulan kişiler de salıverilmiştir. **İstanbul**’da bildirim yükümlülüğü, ceza hukuku kapsamındaki güvenlik önlemleriyle bağlantılı uygulanmıştır.⁶⁵⁰ GİGM ile IOM arasında 2020’nin başlarında idari gözetime alternatif uygulamalar üzerine bir istişare projesi başlatılmıştır. Hollanda Krallığı Büyükelçiliği tarafından finanse edilen “Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Türkiye’de İdari Gözetime Alternatifler Sisteminin (ATD- Alternatives to Immigration Detention) Geliştirmesine Destek Projesi” ile Türkiye’de etkili bir ATD programının oluşturulması ve uygulanması konusunda GİB’nin desteklenmesi amaçlanmıştır. Proje 2021 başlarında sona ermiştir. Proje kapsamında yasal analiz, maliyet analizi ve fizibilite analizini içeren çeşitli değerlendirme raporları hazırlanmış, ATD tedbirlerinin uygulanmasına yönelik kılavuzlar geliştirilmiştir.⁶⁵¹ Mart 2021’den itibaren yeni bir AB projesi ile, geri gönderme merkezlerinin kapasitesinin geliştirilmesine (şikayetlerin veya disiplin soruşturmalarının ele alınmasında daha iyi süreç yönetimi, diğer bakanlıklarla koordinasyon), idari gözetime alternatif uygulamaların iyileştirilmesine (uluslararası standartlar çerçevesinde kapasite desteği – iki alternatif uygulama: imza yükümlülüğü ve belirli bir ikamet adresinde kalma, geri gönderme merkezleri tarafından halihazırda aktif olarak uygulanmaktadır) ve temel hizmetlere erişim (Mandela standartları gibi hak temelli sağlık standartlarının uygulanması, adli yardıma erişim, korumaya erişim) konularına odaklanılmıştır.⁶⁵²

3. Hassas grupların idari gözetim altına alınması

Göstergeler: Hassas grupların idari gözetim altına alınması

1. Sığınmacı refakatsiz çocuklar uygulamada idari gözetim altına alınıyor mu?

☐ Sıklıkla
 ☐ Nadiren
 ☒ Hiçbir zaman
- ❖ Sıklıkla/nadiren, sadece sınır/transit bölgelerinde mi alıkonuluyorlar? ☐Evet ☐Hayır
2. Ailesi olan sığınmacı çocuklar uygulamada idari gözetim altına alınıyor mu?

☒ Sıklıkla
 ☐ Nadiren
 ☐Hiçbir zaman

Uluslararası koruma başvuru sahibi refakatsiz çocukların, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi altındaki uygun konaklama tesislerine yerleştirilmeleri gerektiğinden kategorik olarak idari gözetim altına alınmamaları gerekir.⁶⁵³ Uygulamada, refakatsiz çocuklar, gruplarından ayrılmamak için genellikle 18 yaşın üzerinde olduklarını beyan ederler.⁶⁵⁴ Refakatsiz çocuklar halen özellikle **Van** gibi sınır illerindeki

⁶⁴⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁴⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁶⁴⁹ Gaziantep’teki sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁵⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁶⁵¹ Bkz IOM, Turkey’s First Standalone Project on Alternatives to Immigration Detention was Finalized, 12 Mayıs 2021: <https://bit.ly/3ocw1pk>.

⁶⁵² Bkz. GİGM, “İdari Gözetime Alternatifler” Konulu İstişare Toplantısı Gerçekleştirildi”, 9 Mart 2021: <https://bit.ly/326TIL6>.

⁶⁵³ YUKK, Madde 66(1)(b).

⁶⁵⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

geri gönderme merkezlerinde tutulmaktadır.⁶⁵⁵ **Gaziantep**'te, refakatsiz çocukların tek başlarına sınır dışı edildiği bazı durumlar olmasına rağmen, genellikle aileler bir arada tutulmaktadır.⁶⁵⁶

Kanuna göre, risk altındaki çocuklar ve hüküm giymiş çocuklar, Çocuk Destek Merkezlerine (ÇODEM) transfer edilmelidir.⁶⁵⁷ Bununla birlikte, polis merkezlerinde keyfi bir şekilde gözaltına alınan - genellikle dilenci veya sokak satıcısı-çocukların sayısı ile ilgili endişeler dile getirilmeye devam etmektedir.⁶⁵⁸

Öte yandan, ailesi olan çocuklar da genellikle idari gözetim altına alınır.⁶⁵⁹ YTS kodları verilmiş çocuk ve yaşlılara ilişkin durumlar farklı illerde görülmeye devam edilmektedir.⁶⁶⁰ 2021'de **İstanbul**'da YTS vakalarına sık rastlanmıştır. İstanbul'da GİB'nin (YTS kodu olmayanlar- yani ceza davası bulunmayanlar dahi) çoğu kişiyi YTS olarak adlandırdığı bildirilmektedir. Bunlara karşı açılan temyiz davalarında genellikle olumlu kararlar alınmıştır.⁶⁶¹ **İzmir**'de adına yabancı terörist savaşçı kodu verilen bir kişinin Suriye'den Türkiye'ye gelen eşi sınırda yakalanmış, eşinin YTS kodu olduğu anlaşıldı Suriye'ye geri yollanmıştır.⁶⁶²

2019 yılında **Antakya**'da GGM'lerde tutulan çocuklar aileleri ile birlikte sağlık hizmetlerine erişebilirken eğitime erişememişlerdir. Geri gönderme merkezinde tutulan dört çocuklu Iraklı bir ailenin, sınır dışı kararına itirazları **Yozgat** 1.İdare Mahkemesi tarafından reddedilmiş ve aile **Hatay** Geri Gönderme Merkezi'ne gönderilmiştir. Gönüllü geri dönüş formunu imzalamamışlardır. Çocuklar geri gönderme merkezinden eğitime erişememişlerdir. Çocuklardan birinin engeli nedeniyle sağlık hizmetlerine erişmesi gerekmiş ama erişemmiştir.⁶⁶³

2019 yılında **İzmir**'de geri gönderme merkezinde hassas gruplara yönelik özel ihtiyaçlar dikkate alınmamıştır. Genellikle genç erkekler geri gönderme merkezinde tutulur, ancak istisnai durumlar da olabilir. Örneğin annelerinin yanında kalan çocuklar, hamile kadınlar da geri gönderme merkezinde tutulmuş ve insan ticaretinden hayatta kalan bir kişi de geri gönderme merkezinde tutulup sınır dışı edilmiştir.⁶⁶⁴ Jandarma ve Sahil Güvenlik, kapsamlı bir yaş tespiti yapmadan çocukları 18 yaşından büyük olarak kaydedebilir. Resmi belgelerde 18 yaşından büyük görünen bazı mülteciler genellikle aslen 18 yaşın altında olan çocuklardır.⁶⁶⁵ **Antakya**'da insan ticaretinden hayatta kalan Fas vatandaşı 2 kişi, Fas'a sınır dışı edilmiştir.⁶⁶⁶ LGBTİ+'lar yönlendirildikleri iller dışında görüldüklerinde, idari gözetim altına alınma riski altındadır. Dahası, seks işçileri ve (potansiyel olarak) insan ticaretine maruz bırakılabilecek kişiler, uluslararası koruma prosedüründe olup olmadıklarından bağımsız olarak YUKK Madde 57 kapsamında kamu düzeni ve kamu sağlığı açısından Geri Gönderme Merkezlerine götürülüp gözetim altına alınan kişilerdendir. Rusya, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerden gelen kadınlar sıklıkla **Edirne**, **İzmir** (Harmandalı) ve **Aydın** Geri Gönderme Merkezlerinde tutulmaktadırlar. Aydın 2. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından verilen bir kararla, kayıt dışı şekilde gece kulübünde çalışan 8 yabancı kadın hakkında verilen idari gözetim kararı "kamu güvenliği" gerekçesiyle onanmıştır.⁶⁶⁷ LGBTİ+'lar genellikle **Gaziantep**'te geri gönderme merkezlerinde tutulmamaktadırlar.⁶⁶⁸

⁶⁵⁵ Ankara'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁵⁶ Gaziantep'teki sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁵⁷ 29 Mart 2015 tarih ve 29310 sayılı Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği: <https://bit.ly/19lwjfo>.

⁶⁵⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶⁵⁹ İdari gözetimde tutulan bir ABD vatandaşının 4 yaşındaki çocuğuyla ilgili bir davada, Hatay 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, idari gözetimin çocuk üzerinde olumsuz etkilerinin olduğuna karar vermiştir: Hatay 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/2686, 13 Temmuz 2018.

⁶⁶⁰ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶⁶¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁶² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁶³ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶⁶⁴ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶⁶⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁶⁶ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁶⁶⁷ Aydın 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesinin 6 Nisan 2017 tarihli kararı.

⁶⁶⁸ Gaziantep'te sahadan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

Sağlık sorunu olan kişiler de ayrıca Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altında tutulmaktadır. Kalp krizi geçirmiş yaşlı bir sığınmacının davasında, AİHM, İçtüzüğü'nün 39. maddesi uyarınca, yaşam hakkının ihlali olduğu gerekçesiyle gözetimin sonlandırılması hakkında geçici tedbirler alınması talebini reddetmiştir.⁶⁶⁹ Farklı bir davada, Anayasa Mahkemesi, başvuru sahibinin Geri Gönderme Merkezinde sağlık hizmetlerine erişebilmesi ve idari gözetim durumunun başlı başına hayatı tehdit edici bir yönü olmadığı gerekçesiyle geçici tedbir kararını reddetmiştir.⁶⁷⁰ Kişilerin tek başına seyahat edemeyeceğine ve sınır dışı edilemeyeceğine dair bir mahkeme kararı olmasına rağmen, **Harmandalı** Geri Gönderme Merkezi'nde engelli bir kişinin tutulduğuna dair bildirimlerde bulunulmuştur.⁶⁷¹ Angola'dan bir kadın doğum yaptıktan sonra tedavi ücretini ödeyemediği için **İstanbul Silivri**'deki idari gözetim tesisine gönderilmiştir.⁶⁷² Yoğun bakım tedavisi görenler, kanser veya kronik rahatsızlıkları olan bazı kişiler sağlık sorunlarına rağmen geri gönderme merkezlerinde tutulmaktadır.⁶⁷³ **İstanbul**'da LGBTİ+'lar ve seks işçileri gibi hassas gruplar 2020 yılında daha fazla ayrımcılığa maruz kalmıştır. Polis, COVID-19 pandemisi sırasında gece yarısı baskınlar düzenlemiş ve tutuklananlar karakollara götürülmüştür. İl Göç İdaresi, kamu düzeni ve kamu sağlığı gerekçesiyle YUKK Madde 54/1 yükümlülüklerine dayalı sınır dışı kararları vermiştir. Avukata erişim de bu kişiler için çok zor olmuştur. Bu alanlarda çalışan ve mülteci hukuku alanında deneyimi olan avukatların sayısı oldukça sınırlıdır. 2020 yılında COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle sahada çalışan avukat sayısı daha da azalmıştır. Gözetim altında tutulan uluslararası koruma başvuru sahipleri, bu nedenle avukata erişim haklarından yararlanmakta sorunlarla karşılaşmışlardır.⁶⁷⁴ 2020 yılında **Van**'da bir geri gönderme merkezinde bir kadına yönelik cinsel saldırı gerçekleşmiştir. Saldırıya rağmen hayatta kalan kişi aynı geri gönderme merkezinde tutulmuş ve failleri her gün görmek zorunda bırakılmıştır. Uluslararası koruma başvurusu işleme alınmamış ve hakkında sınır dışı kararı verilmiştir. Avukatların müdahalesinin ardından başka bir şehirdeki sığınağa nakledilmiştir. Van GGM'de avukatlar kendisiyle yüz yüze görüşmemiş ve vekalet almakta zorlanmışlardır. Geri gönderme merkezi yönetimine karşı resmi bir şikayette bulunmak zorunda kalmışlardır. Şimdi iki güvenlik görevlisi cezaevindedir.⁶⁷⁵ 15 yıl hapis cezası almışlardır. Bölge Mahkemesi ilk derece kararını onamış, ancak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı sanıklardan birinin beraatini talep etmiştir. Yargıtay'ın nihai kararı beklenmektedir.⁶⁷⁶

4. İdari gözetimin süresi

Göstergeler: İdari gözetimin süresi

1. Kanunda belirtilen azami idari gözetim süresi nedir:	
❖ İltica sürecinde idari gözetim	1 ay
❖ Sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim	12 ay
2. Uygulamada, sığınmacıların ortalama idari gözetim süresi:	Mevcut değil

Uluslararası koruma prosedüründe 30 güne kadar idari gözetime izin verilir.⁶⁷⁷

Öte yandan, sınır dışı edilmek üzere idari gözetim, 6 ay uzatılabilir ve sonra tekrar 6 ay daha uzatılabilir.⁶⁷⁸ Bu uzatma, özellikle haklarında YTS ile ilgili tahdit kodlarının verildiği kişiler için sistematik

⁶⁶⁹ AİHM, *Yapcan v. Türkiye*, Başvuru No. 160/18.

⁶⁷⁰ Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2018/35518, 25 Aralık 2018.

⁶⁷¹ Evrencel, 'Engelli mülteci mahkeme kararına rağmen geri gönderme merkezinde tutuluyor', 10 Ocak 2020: <https://bit.ly/2Jlo1P1>.

⁶⁷² EgazeteEtik, 'Doğum yapan göçmen kadın faturayı ödeyemediği için polise teslim edildi', 14 Aralık 2019: <https://bit.ly/2Uv3f6h>.

⁶⁷³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁷⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁷⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁷⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁶⁷⁷ YUKK, Madde 68(5).

⁶⁷⁸ YUKK, Madde 57(3).

olarak uygulanır.⁶⁷⁹ Ancak, bir davada, **Edirne 2. Sulh Ceza Mahkemesi** bir kişinin 6 aydan fazla bir süre boyunca alıkonmasının makul süre sınırlarını aştığı gerekçesiyle idari gözetim işlemini durdurmuştur.⁶⁸⁰

Mevcut uygulamada, kanun, uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişilerin, YUKK Madde 68 uyarınca ayrı bir gözetim emri olmadan sınır dışı edilmek üzere gözetim altında tutulmasına izin verir (bkz. **İdari Gözetimin Gerekçesi**),⁶⁸¹ avukatlar ve diğer uzmanlar, Madde 68 uyarınca ilgili kişilere bu emirlerin hiçbir zaman tebliğ edilmediğini ve İGİM tarafından iltica başvuruları alınırken 30 günü aşkın bir süre idari gözetim altında tutuldukları durumların olduğunu bildirmişlerdir.

Sınır dışı edilme işlemi ile karşı karşıya kalan kişilerin, idari gözetim emrinin düzenlenmesinden sonraki 48 saat içinde bir Geri Gönderme Merkezine nakledilmeleri gerekir.⁶⁸² Anayasa Mahkemesinin *B.T.* davası üzerinden 2017'de aldığı karar, bir kişinin bir Geri Gönderme Merkezine nakledilmeden önce en fazla 48 saat boyunca karakolda alıkonulabileceğini vurgulamıştır.⁶⁸³ Ancak, **İstanbul** ve **Hatay** gibi illerde, 48 saatlik sürenin aşılmasıyla gerçekleştirilen idari gözetim genel bir uygulamadır.⁶⁸⁴ **İstanbul Pendik**'te idari gözetim süresinin genellikle 48 saatten uzun, bazen 20 ve hatta 25 güne kadar çıkabildiği bir geri gönderme merkezi bulunmaktadır.⁶⁸⁵

C. İdari gözetim koşulları

1. İdari gözetim tesisleri

Göstergeler: İdari gözetim tesisleri

1. Kanun, sığınmacıların iltica prosedürü nedeniyle cezaevlerinde alıkonulmasına izin veriyor mu (cezaî kovuşturmalar dışında)? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Öyleyse, iltica prosedürü amacıyla sığınmacılar uygulamada cezaevlerinde gözetim altında tutuluyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır

YUKK, sırasıyla 57. ve 68. maddelerinde, uluslararası koruma prosedüründe sınır dışı etme ve tutuklama amacıyla idari gözetim kararları arasında açıkça bir ayrım yapmaktadır. Ancak uygulamada, uluslararası koruma başvuru sahipleri Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altında tutulmaktadır.

1.1. Geri Gönderme Merkezleri

Mart 2021 itibarıyla, Türkiye'de toplam 16.008 kişi kapasitesine sahip 26 aktif GGM bulunmaktadır. **İzmir (Harmandalı)**, **Kırklareli**, **Gaziantep**, **Erzurum**, **Kayseri** tesisleri, GGM olarak faaliyete geçmeden önce, AB Fonları kapsamında uluslararası koruma başvuru sahipleri için Kabul ve Barınma Merkezleri olarak kurulmuştur (bkz. **Yerleşim türleri**). **Adana** geri gönderme merkezinin **Şanlıurfa**'da yeni bir GGM'nin açılmasını takiben kapatılması gerekmiştir.⁶⁸⁶ Akyurt Geri Gönderme merkezi 2019 yılında **Ankara**'da açılmış ve 2020 yılında faaliyete geçmiştir.⁶⁸⁷ **İğdir** ve **Malatya**'da bulunan tesisler geçici Geri Gönderme Merkezleri olarak listelenmiştir. Osmaniye Düziçi Geri Gönderme Merkezi kapatılmış ama kamp halen açıktır. Bu geri gönderme merkezinde gözetim altında tutulan kişiler, **Gaziantep** GGM'ye nakledilmiştir. 2020 yılında **Van**'da daha önce listede yer alan GGM'lerden biri listeden çıkarılmıştır. Böylece GGM'lerdeki toplam kapasite 2019'da 20.000 iken Mart 2021'de 16.108'e inmiştir.

⁶⁷⁹ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶⁸⁰ Edirne 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/2746, 3 Temmuz 2018.

⁶⁸¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(7).

⁶⁸² YUKK, Madde 57(2).

⁶⁸³ Anayasa Mahkemesi, *B.T. Başvurusu*, Karar No. 2014/15769, 30 Kasım 2017: <https://bit.ly/2IWjuS0>.

⁶⁸⁴ STK'lar ve avukatlar tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019 ve Mart 2020.

⁶⁸⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁶⁸⁶ Gaziantep'ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁶⁸⁷ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

Haziran 2022 itibariyle Türkiye'de, aşağıda belirtilen 30 aktif GGM'nin olması, muhtemel kapasite artışına delalet olmakla beraber, artık ilgili web sitesinde bu konuda istatistik bulunmamaktadır.⁶⁸⁸

Geri Gönderme Merkezlerinin yerleri ve kapasiteleri şöyledir:

Türkiye'deki sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim tesislerinin kapasitesi	
Sınır dışı etmek amaçlı idari gözetim tesisleri	
Adana	İstanbul (Binkılıç)
Adana 2 (yeni)	İstanbul (Tuzla-Konteyner)
Ağrı	İzmir (Harmandalı)
Ankara	Kayseri
Antalya	Kırıkkale
Aydın	Kırklareli (Pehlivan köyü)
Bursa	Kocaeli
Çanakkale	Kütahya (yeni)
Çankırı	Malatya
Edirne	Muğla
Erzurum 1	Niğde (yeni)
Erzurum 2	Şanlıurfa (yeni)
Hatay	Van (Kurubaş)
Gaziantep (Oğuzeli)	İğdır (geçici)
İstanbul (Silivri)	Malatya (geçici)

Kaynak: GİB, Geri gönderme merkezleri: <https://bit.ly/2PThCI9>.

AB, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının bir parçası olarak idari gözetim konusunda GİB ile yakın işbirliği içinde çalışmaktadır.⁶⁸⁹ Daha önce de değinildiği üzere, Mart 2021'den itibaren, geri gönderme merkezlerinin kapasitesinin geliştirmesine, idari gözetime alternatif uygulamalar ve temel hizmetlere erişimin teşvik edilmesine ilişkin yeni bir proje başlamıştır.⁶⁹⁰ Avukatların gözlemlerine göre, bazı Geri Gönderme Merkezleri farklı kategorilerden insanları bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin, Hatay ve Gaziantep'te ağırlıklı olarak, gönüllü geri dönüş formunu imzalamayan Suriyeliler idari gözetim altına alınmaktadır. Daha önce Van'da bir geri gönderme merkezi olmakla beraber, Kurubaş bölgesinde 750 kişilik bir kabul merkezi inşa edilmiş sonra GGM'ye dönüştürülmüştür. İkincisi İranlılar için düşünülmüş ve birincisi diğer tüm gruplar için düşünülmüştür, daha sonra ikincisi kapatılmış ve şimdi geri gönderme merkezinin içerisinde kimsenin tutulmadığı bir tür idari şube olarak faaliyettedir. **Kurubaş**'taki GGM, **Bitlis**, **Hakkari**, **Muş** ve **Şırnak**'ta yakalananlar dahil sınır dışı edilecek tüm kişilerin transfer edildiği tesistir.⁶⁹¹ Tahdit kodu verilen kişiler, daha kötü koşullarda diğerlerinden ayrı tutulabilmektedir.

⁶⁸⁸ GİB, GGM'ler: <https://bit.ly/2PThCI9/>.

⁶⁸⁹ Bkz. örneğin, COMMISSION IMPLEMENTING DECISION of 16.10.2020 on adopting the Annual Action Programme for Turkey for the year 2020 under the Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II), 21 Ekim 2020: <https://bit.ly/3ocDhBv>.

⁶⁹⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁹¹ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

Kişilerin STK'lara ve/veya hukuki yardıma erişimleri sınırlıdır ve avukatlar bu müvekkillere ulaşmakta zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir.⁶⁹²

İstanbul Selimpaşa GGM kadınlara, Binkılıç erkekler hizmet vermektedir. Bu geri gönderme merkezleri yoğunlukla haklarında bir ceza davası görülen eski hükümlüleri veya mültecileri barındırmaktadır. Tuzla'da erkekler için bir geri gönderme merkezi kurulmuştur. Avukatlar için en büyük sorun, müvekkilin tutulduğu geri gönderme merkezini tespit edebilmek konusunda yaşanmaktadır. İGİM, kişinin nerede tutulduğuna ilişkin bilgileri paylaşmaz. Avukatlar, müvekkillerini her bir geri gönderme merkezinde aktif şekilde aramalıdır; bu da, birkaç gün sürebilir.⁶⁹³ **İstanbul**'da kadınlara yönelik oluşturulan ve yönetimin daha iyi uygulamaları oturtmaya çalıştığı geri gönderme merkezi olan Selimpaşa dışındaki geri gönderme merkezlerindeki mülteciler, genellikle hakları konusunda bilgilendirilmezler. İdare, Selimpaşa Geri Gönderme Merkezi'nin duvarlarına, çeşitli STK'ların telefon numaralarının yanı sıra uluslararası/geçici koruma prosedürlerini ve bu prosedürlere erişim yollarını açıklayan farklı dillerde bazı afişler asmayı kabul etmiştir.⁶⁹⁴ İstanbul'da yaşayan birçok kişi ve mülteci, İstanbul'dan farklı şehirlerdeki geri gönderme merkezlerine nakledilmiştir. Bu durum onların hukuki temsile erişim haklarını ihlal edebilir (çünkü avukatlar kişilerin nerede olduklarını her zaman bilemezler).⁶⁹⁵

1.2. Havalimanlarındaki idari gözetim tesisleri ve polis karakolları

Uluslararası havalimanlarında Türkiye'ye girişi reddedilen kişiler ("kabul edilemez yolcular") için bir sınır tesisi bulunmaktadır. Bunlar arasında **İstanbul** Havalimanı, **İstanbul** Sabiha Gökçen Havalimanı, **Ankara** Esenboğa ve **İzmir** Adnan Menderes Havalimanı bulunmaktadır. (bkz. [Havaalanından ülkeye giriş](#)).

Yetkililer genel olarak transit bölgelerde yapılan idari gözetimleri, özgürlükten yoksun bırakma olarak görmemekle birlikte, 2016 tarihli Avrupa Konseyi raporunda, bu tür tesislerde tutulan kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığının kabul edildiği belirtilmektedir.⁶⁹⁶ Polis karakolları, Geri Gönderme Merkezine sağlanacak naklin 48 saat öncesine kadar kısa süreli bekletme için kullanılabilir.⁶⁹⁷ **İstanbul** ve **Mersin** gibi illerde uygulamada bu tesisler kullanılmaktadır.

1.3. Resmi olmayan idari gözetim tesisleri

Paydaşlar, fiilen kişilerin, Geri Gönderme Merkezine nakledilmeden veya gönüllü geri dönüş belgelerini imzalamadan önce, gözetim emri olmadan illerde spor salonlarında alıkonulması gibi birçok uygulamaya tanık olmuştur. Bu merkezlerin GİB tarafından mı yoksa Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü tarafından mı yönetildiği belli değildir.

Şanlıurfa: Yakalanan kişiler, Gaziantep'teki en yakın Geri Gönderme Merkezine nakledilmeden bir hafta öncesine kadar geçen süre boyunca bir spor salonunda idari gözetim altında tutulmaktadır.⁶⁹⁸

İstanbul: İstanbul'da **Pendik**'teki Yabancılar Şubesi, yabancıların ilgili GGM'ye naklinde ara bölge olarak kullanılmaktadır.⁶⁹⁹ Pendik Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubede gözaltı işlemi bazen kişi GGM'ye nakledilene kadar 48 saatten daha uzun sürmektedir.

⁶⁹² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁹³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021, Mayıs 2022.

⁶⁹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁹⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁶⁹⁶ Council of Europe Special Representative for Migration and Refugees, *Report of the fact-finding visit to Turkey* 10 Ağustos 2016, parag. IX.1(a).

⁶⁹⁷ YUKK, Madde 57(2).

⁶⁹⁸ Şanlıurfa Sığınmacılar için Hukuk Kliniği tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁶⁹⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

Şehrin diğer birkaç yerinde başka ‘bekletme yerleri’ vardır. Bu alanlar yasal olarak polis karakolları olmakla birlikte, dolaylı olarak GGM olarak kullanılmaktadır. Mültecilerin çoğunun tutulduğu Beyoğlu, Beşiktaş ve Kâğıthane karakolları da dahil olmak üzere çoğu zaman karakolda tutulma süresi 48 saati aşar.⁷⁰⁰ Hukuki bir davaya tabi olmuş olan yabancılar, İl Göç İdaresi tarafından çağrılana kadar karakolda 2-3 gün, hatta bazen 7 güne kadar tutulmuşlardır. 2020 yılında pandemi döneminde gözaltı süreleri 10-15 güne çıkarılmıştır. Karantina alanları dolu olduğu için kişiler karakollarda tutulmuştur. Karakollarda kanunla belirlenen azami süreyi aşarak 14 gün süreyle tutulan mülteciler olmuştur. Bazı mülteciler, 2021’de geri gönderme merkezine kendilerini götürecek bir araç olmadığı için karakollarda tutulmuştur.⁷⁰¹

Mersin: Demirtaş ilçesinde bulunan Yumuktepe Polis Karakolunun bodrum katı, resmi olmayan bir şekilde, Geri Gönderme Merkezine transfer edilmek üzere bekleyen kişilerin alıkonulması amacıyla kullanılmaktadır. Bazı durumlarda gözetim süresi bir veya iki aya ulaşır ve sınır dışı etme ve uluslararası koruma prosedürleri bu tesiste yürütülmektedir,⁷⁰² bu uygulama 2020’de de değişmemiştir.

Hatay: 2020’de halen Polisin Geri Gönderme Merkezine yakın 500 Konutlar ilçesinde bulunan eski bir tesisi (Özel Harekat Şubesi), usule aykırı surette ülkeye girişte yakalanan kişilerin ve Cumhuriyet Savcısı tarafından serbest bırakılan ceza soruşturması altındaki kişilerin alıkonulmasında kullanılmaktadır. Burada gözetim altına alınan kişilere, Geri Gönderme Merkezine transfer edilmeden gönüllü geri dönüş belgesi imzalatırıldığı bildirilmiştir.⁷⁰³ Zorla veya hıleyle gönüllü geri dönüş formlarını imzalatmak, avukatların mültecilerin kişisel dosyalarını incelemesini veya onlarla yüz yüze görüşmesi engellemek gibi hukuka aykırı işlemlerin yapıldığına dair ifadeler mevcuttur. Bodrum katında iki ayrı bölümde gözaltı odaları bulunmaktadır. Kadın ve erkek farklı hücrelerde aynı yerde tutulmaktadır. Göçmenleri tutuklamak için baskı vardır. Gözaltına alınan kişiler yiyeceklerini doğrudan temin edemez, karakolun dışında bir yerden parasını ödeyerek sipariş getirtmeleri gerekir. Avukat-müvekkil görüşmeleri, kendisini tanıtmayan kişiler tarafından gözlenmektedir.⁷⁰⁴ Buradan geri dönüşler için üçüncü taraf gözlemi yapılmaz. BM Mülteci Örgütü, yalnızca İGİM tarafından sürdürülen resmi gönüllü geri dönüş işlemlerine gözlemci olarak katılır.⁷⁰⁵

Van: Van’da düzensiz göçmenler Çaldıran, Balaban ve Beblesin’deki 3 karakolda tutulmaktadır.

2. İdari gözetim tesislerindeki koşullar

Göstergeler: İdari gözetim tesislerindeki koşullar

1. Gözetim altındakiler sağlık hizmetlerine erişebiliyor mu?	☒ Evet	☐ Hayır
❖ Evet ise, bu erişim acil sağlık hizmeti ile mi sınırlı?	☒ Evet	☐ Hayır

Türkiye’deki tüm GGM’ler GİB’nin yetkisi altındadır ve her biri bir müdür tarafından yönetilmektedir.⁷⁰⁶ YUKK, başvuru sahiplerinin uluslararası koruma için idari gözetim altına alınma koşulları hakkında net bir hüküm sağlamaz. Bununla birlikte, Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliğinin 4. Maddesine göre, “Merkezlerin kurulması, işletilmesi ve işlettilmesinde ve bu Yönetmelik kapsamında verilecek hizmetlerin yerine getirilmesinde aşağıdaki usul ve esaslara göre hareket edilir:

1. Yaşam hakkının korunması;
2. İnsan odaklı yaklaşım;
3. Refakatsiz çocuğun yüksek yararının gözetilmesi;

⁷⁰⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021. Sahadaki başka bir aktörün deneyimine göre, Pendik’teki müvekkillere dair 48 saatten fazla idari gözetim altında tutulma vakası her sefer için geçerli değildir.

⁷⁰¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁰² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁰³ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁰⁴ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁷⁰⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁰⁶ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 11.

4. Özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması;
5. Kişisel bilgilerin gizli tutulması;
6. Yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi;
7. Barınanların sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmesi;
8. Barınanların inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı gösterilmesi;
9. Barınanlara dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin hizmet verilmesi."

Geri gönderme merkezleri diğer hizmetlerin yanı sıra: barınma ve beslenme; güvenlik; acil ve temel sağlık hizmetleri; psikolojik ve sosyal destek gibi hizmetleri de sağlamakla yükümlüdür.⁷⁰⁷

2017 yılında, Yönetmeliğin denetim hükümlerine uygun olarak,⁷⁰⁸ GİB Geri Gönderme Merkezini yöneten tüm belediye başkanlıklarına, merkezleri düzenli ziyaret etmekle görevlendirilen uzmanlar, akademisyenler, sivil toplum temsilcileri, sağlık ve eğitim kuruluşlarından yetkililer ve belediye temsilcilerinden oluşan özel bir Göç Komisyonu kurulması amacıyla talimat vermiştir. Komisyonun üyeleri her bir belediye başkanlığına göre değişkenlik gösterir. Genellikle, Türk Kızılayı bu komisyonlarda yer alır.⁷⁰⁹ 2019'da STK'lar teorik olarak valilikler tarafından komisyonlara davet edilebiliyorken artık bu çok ender rastlanan bir durumdur. Bu komisyonların aktif olup olmadığını konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. 2020'de Anayasa Mahkemesi, Kazak uyruklu bir kişinin 10 gün hücre hapsinde tutulduktan sonra **Erzurum** geri gönderme merkezinde işkenceye maruz kaldığına hükmetmiştir. Manevi tazminat olarak 30.000 TL (yani yaklaşık 3.000 EUR) ödenmesine karar verilmiştir.⁷¹⁰

2.1. İdari gözetim tesislerindeki koşullar

Geri Gönderme Merkezlerindeki koşullar merkezlere göre değişkenlik gösterir. 2020 yılında, Covid-19 ve buna müteakiben GGM'lerde idari gözetim öncesi 10 veya 14 gün boyunca uygulanan karantina önlemlerinin etkisiyle, geri gönderme merkezlerindeki yoğunluk 2019'a göre daha azdır.

Bazı merkezlerde idari gözetim koşullarına ilişkin son gözlemler şöyledir:

İzmir (Harmandalı): Merkez, "Blok A" ve "Blok B" olmak üzere iki blokta yer alan toplam 126 odada 750 kişilik kapasiteye sahiptir. "Blok A", esas olarak evli olmayan yetişkinleri ve YTS kodlu kişileri barındırırken aileler "Blok B" de tutulmaktadır.⁷¹¹ Engelliler için asansörle erişilen iki ayrı oda bulunmaktadır. Her odada altı yatak, banyo ve tuvalet vardır. Bazı odaların onarılması gerekirken odalarda perde yoktur. Ek olarak, sıcaklık ve nem oranı, merkezdeki yaşam koşullarını olumsuz yönde etkiler.⁷¹² Odalalar gün temizlenmesine rağmen aileler, çocuklarda alerjiye neden olan böcek sokmalarına maruz kalmaktadır.⁷¹³ Merkezde bir spor salonu, kütüphane, iki ibadet odası, iki oyun alanı, televizyon ve bilgisayar/internet odası, terzi ve kuaför bulunmaktadır.

⁷⁰⁷ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 14(1).

⁷⁰⁸ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 16.

⁷⁰⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁷¹⁰ Y.K davası, 2016/14347, 2 Haziran 2020.

⁷¹¹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti*, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018: <https://bit.ly/2UOmJjl>, parag. 11-12 ve 20.

⁷¹² A.y., parag 21-26.

⁷¹³ A.y., parag 28.

2019 'da merkez ara ara 1000'e yakın kişi ile kapasitesinin üzerinde işlemiştir.⁷¹⁴ Pandemi sürecinde mülteciler “karantina” olarak nitelendirilebilecek yerlerde tutulmamıştır.

Mart sonu itibariyle odalarda 12-15 mülteci bir arada kalmaya mecbur bırakılmıştır. Aynı katta bulunan mülteci sayısı ise yaklaşık 200'dür. Odalar, personel tarafından değil, mültecilerin kendileri tarafından temizlenmiştir. Geri gönderme merkezi tarafından hijyen malzemeleri (maske, eldiven, dezenfektan vb.) sağlanmamıştır. Doktorlara erişim oldukça sınırlı olmuştur. GGM'de bir tür böcek sorunu olduğu, birçok kişinin ciltte kaşıntı, şişme şikayeti yaşadığı ancak kurum yetkililerinin bu durumla ilgilenmediği ifade edilmiştir.⁷¹⁵ 2021'de, merkezdeki mültecilerin ve sığınmacıların hakarete ve aşağılanmaya maruz kaldığı ve elleri arkalarında saatlerce kelepçeli olarak ceza katı denilen yere götürüldüğü ifade edilmiştir.⁷¹⁶ 23 Haziran 2021'de tesiste elektrik sorunu nedeniyle yangın çıkmıştır. 21 yaşındaki bir Suriyeli hayatını kaybetmiştir.⁷¹⁷ Yangından sonra altı ay boyunca avukatların merkeze girmesine izin verilmemiş ve yeni mülteciler tesise alınmamıştır. Daha önce orada kalanlar ya serbest bırakılmış, ya başka illere nakledilmiş ya da sınır dışı edilmişlerdir.⁷¹⁸

Erzurum: Geniş bir kompleks içinde iki Geri Gönderme Merkezi kurulmuştur: GGM 1, dört bloktan ve GGM 2 iki bloktan oluşmaktadır. Her merkezin ofisler ve idare bölümü için ayrı bir bloğu vardır. Her merkez 750 kişilik kapasiteye sahiptir.⁷²⁰ Kadınlar GGM 2'nin en üst katındadırlar.⁷²¹ Yataklı odalarda ortalama altı kişi kalabilir ve odalarda perdeler olmamasına rağmen banyo ve tuvalet bulunmaktadır.⁷²² 2018'deki ziyareti sırasında İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, tıkalı tuvaletler ve taşmalar, kırılmış lavabo-tuvalet kapıları-kapı kolları, nemden deforme olmuş tavanlar ve yetersiz havalandırma gibi eksiklikler tespit etmiştir.⁷²³ Ayrıca GGM 2'de sıcak su temininde kesintiler olduğunu gözlemiştir.⁷²⁴

GGM 1'de oyun alanı ve futbol, basketbol ve voleybol sahaları, kafeterya, ibadet odaları,⁷²⁵ çocuklar için oyun odaları, kütüphane, tutukluların erişimine açık olmayan bir internet odası, projeksiyon odası, kuaför ve berber dükkanı bulunmaktadır; GGM 2'de de bir oyun alanı ve benzer tesisler bulunmaktadır.⁷²⁶ Bazı kişiler, GGM 2'de bazı günlerde dışarıya ve spor tesislerine erişilemediğinden yakınmışlardır.⁷²⁷ 2018'deki İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun ziyareti sırasında, toplam 1.157 kişi gözetim altında olup bunlardan 627'si GGM 1 ve 530'u ise GGM 2'dedir. Merkezdeki kişiler arasında, 16 çocuk, 14 kadın, 1 yaşlı ve 1 engelli kişi mevcuttur.⁷²⁸

Gaziantep (Oğuzeli): Tesisteki fiziksel koşullar iyileşmektedir. Aileler bir arada tutulmaktadır. Bununla birlikte, Şubat 2019'da merkezde Afganistan vatandaşı bir kişinin intiharının ardından isyan çıkmıştır. İdari gözetim altındaki kişilerin daha sonra merkezde açlık grevine başladıkları gözlenmiştir.⁷²⁹

⁷¹⁴ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler

⁷¹⁵ İzmir Harmandalı GGM *Korona Pandemisi Raporu*, 18 Mart - 13 Nisan 2020: <https://bit.ly/3uzkXof>.

⁷¹⁶ Global Detention Project, Turkey. Overview, Ekim 2021: <https://bit.ly/3ORy26N>.

⁷¹⁷ Global Detention Project, Turkey. Overview, Ekim 2021: <https://bit.ly/3ORy26N>.

⁷¹⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁷¹⁹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Erzurum Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No.2018/16, Aralık 2018: <https://bit.ly/2UJyKd>.

⁷²⁰ A.y. parag. 24.

⁷²¹ A.y. parag. 28.

⁷²² A.y. parag. 29. Yönetim binasında perde mevcuttur.

⁷²³ A.y. parag. 30, 35-36.

⁷²⁴ A.y. parag. 32.

⁷²⁵ Kurumun açıklamasına göre, kişiler odaları kullanamadığını bildirmiştir: A.y, parag 37.

⁷²⁶ A.y. parag. 12-13.

⁷²⁷ A.y. parag. 49-51.

⁷²⁸ A.y. parag. 24-25.

⁷²⁹ Gaziantep Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

İstanbul: Kadınlar genellikle Selimpaşa Geri Gönderme Merkezinde, erkekler ise Binkılıç'da tutulmaktadır.⁷³⁰

Antalya: Kişiler içerden kilitlenebilecek hücrelerde tutulmaktadır. Erkekler ve kadınlar ayrı ayrı tutulmaktadır.⁷³¹

Çanakkale: Koşulların genel olarak yeterli olduğu bildirilmiştir.⁷³²

Hatay: Avukatlar koşulların standartların altında olduğunu bildirmiştir. Kişilerin duş veya sıcak suya erişimi yoktur ve sadece 40 dakikalık dış mekan kullanımına izin verilir.⁷³³

Kayseri: Merkez 750 kişi kapasitelidir ve 2016 yılında faaliyete başlamıştır.⁷³⁴ Ranzalı odalarda bir dolap, banyo ve tuvalet bulunmaktadır.⁷³⁵ Ayrıca engelliler için asansörle erişilebilen iki oda bulunmaktadır.⁷³⁶ Duvarlar, odalar ve çarşafklar genel olarak iyi durumdadır, ancak 2018'de İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun ziyareti⁷³⁷ sırasında havalandırma ve sıcak suyun yetersiz olduğu gözlenmiştir.⁷³⁸

Tesiste ibadet odası, kütüphane, spor salonu ve bilgisayar odası bulunmaktadır.⁷³⁹ İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2018'deki ziyareti sırasında merkezde, 18 kadın, 59 çocuk ve iki engelli olmak üzere toplamda 630 kişi mevcuttur.⁷⁴⁰ Kişilerin hızlıca işleme tutulmasından dolayı merkez, kapasitesini aşmamıştır.⁷⁴¹ Merkezde uygun yer yoksa, kişiler **Kırıkkale** veya **Çankırı** gibi diğer Geri Gönderme Merkezlerine nakledilir.⁷⁴² **Çankırı**'da refakatsiz çocuklar, koşulların 'çok kötü' olarak nitelendirildiği geri gönderme merkezinde kalmaktadır.⁷⁴³

Van: Van'dan bir avukat, cezaevlerindeki koşulların geri gönderme merkezine göre daha iyi olduğunu çünkü cezaevlerinde kitap ve diğer eşyalara erişim hakkı olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, bir geri gönderme merkezindeki Norveçli bir gazeteci ilaçlara ve kitaplara erişemediğinden gönüllü olarak Norveç'e dönmeye karar vermiştir.⁷⁴⁴

Ankara: Ankara'da idari gözetim altına alınan kişiler kötü yemeklerden, ilaç eksikliğinden ve soğuktan şikayet etmiştir.⁷⁴⁵ Ankara'da **Esenboğa Havalimanı**'nda bir tesis daha bulunmaktadır. Kişiler havalimanında kaldıkları süre boyunca internet ve telefona, suya ve gıdaya erişebilirler.⁷⁴⁶

2021'de sahadaki aktörlerden biri, bu merkezlerdeki koşulların kişileri gönüllü olarak geri ülkelerine dönmeye zorlayacak kadar kötü olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴⁷

⁷³⁰ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷³¹ Antalya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁷³² Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁷³³ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁷³⁴ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kayseri Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/14, Kasım 2018: <https://bit.ly/2HLRi62>, parag. 10-13.

⁷³⁵ A.y, parag. 23.

⁷³⁶ A.y. parag. 25.

⁷³⁷ A.y, parag. 32-34.

⁷³⁸ A.y. parag. 52.

⁷³⁹ A.y, parag. 51.

⁷⁴⁰ A.y, parag. 14-15.

⁷⁴¹ A.y, parag. 24.

⁷⁴² Kayseri Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁴³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁷⁴⁴ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁷⁴⁵ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁷⁴⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

⁷⁴⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

2.2. Personel, sağlık hizmetleri ve özel ihtiyaçlar

İdari gözetimde tutulan kişilere “ taraflarınca karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetleri” verilmeli ve⁷⁴⁸ psikososyal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalıdır.⁷⁴⁹

2018 yılında İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun **İzmir (Harmandalı)** tesisine gerçekleştirdiği izleme ziyaretinin raporunda, merkezde bir psikolog, 2 sosyal hizmet uzmanı, 2 öğretmen, bir doktor ve 5 sağlık personelinin bulunduğu belirtilmiştir.⁷⁵⁰ Ancak, buradaki tutukluların çoğu, tesisteki psikoloğun varlığından haberdar olmadığını bildirmiştir.⁷⁵¹ Kurum ayrıca, gerçekleştirdiği ziyaret sırasında, merkezin revirinde acil müdahale kitlerinin bulunmamasına ilişkin endişeleri de notlamıştır.⁷⁵²

Kayseri'deki tesiste bir sosyal hizmet uzmanı, dört öğretmen ve bir doktor bulunmaktadır.⁷⁵³ **Erzurum**'da tesisin doktoru 08:00-17:00 saatleri arasında, hemşireler ise vardiyalı olarak çalışmaktadır.⁷⁵⁴

Geri Gönderme Merkezlerinde sağlanan hizmetler ülke çapında değişkenlik göstermektedir. **Erzurum**, 'da örneğin gözetim altındaki Afgan çocuklar ancak 2018'de eğitime erişebilmiştir.⁷⁵⁵ Yaş veya uyruklarına bakılmaksızın çocuklara standart bir eğitim programı uygulanmış ve bu durum **İzmir** (Harmandalı), bünyesinde de aynı şekilde tezahür etmiştir.⁷⁵⁶ **Antalya**'da idari gözetim altındaki çocuklar eğitime erişemezken Geri Gönderme Merkezinde psiko-sosyal destek mevcuttur.⁷⁵⁷

İdari gözetim altındaki kişilerin **İzmir** (Harmandalı) bünyesindeki güvenlik görevlileri gibi personel tarafından kötü muameleye maruz bırakıldığına dair iddialar mevcuttur.⁷⁵⁸ **Antalya**'da Haziran 2018'de Suriye vatandaşı bir kişi Geri Gönderme Merkezindeki memurlar tarafından işkence görmüş ve daha sonra da Gaziantep'teki Geri Gönderme Merkezine nakledilirken fiziksel şiddete maruz kalmıştır.⁷⁵⁹ Ayrıca **Hatay**'da güvenlik görevlilerince, kişilere “gönüllü geri dönüş” başvurusunda bulunmaları doğrultusunda kelepçe kullanılarak şiddet ve baskı uygulandığı bildirilmiştir.⁷⁶⁰ Benzer şikayetler **Gaziantep**'teki tesisten serbest bırakılan kişiler tarafından da dile getirilmiştir. Bu olaylarda, YTS kodu verilen kişilere karşı uygulanan kötü muameleye ve özellikle su ve hijyen konusunda erişim engeline değinilmiştir.⁷⁶¹ Avukatlara göre, Geri Gönderme Merkezlerindeki kötü idari gözetim koşullarının, kişileri gönüllü geri dönüşe zorlamak konusunda bir araç olarak kullanılması muhtemeldir.

⁷⁴⁸ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 14(1).

⁷⁴⁹ Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, Madde 14(2)

⁷⁵⁰ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018, parag. 18.

⁷⁵¹ A.y, parag. 37.

⁷⁵² A.y. parag. 44.

⁷⁵³ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kayseri Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/14, Kasım 2018, parag. 19.

⁷⁵⁴ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Erzurum Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/16, Aralık 2018, parag. 52.

⁷⁵⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁵⁶ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018, parag. 53.

⁷⁵⁷ Antalya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁷⁵⁸ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018, parag. 32-33.

⁷⁵⁹ Antalya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁷⁶⁰ Bkz. örneğin. Dev Haber, 'Antep Geri Gönderme Merkezin'de mülteciler ters kelepçeleniyor', 25 Aralık 2017: <http://bit.ly/2ETCOWC>.

⁷⁶¹ Gaziantep Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2018.

3. İdari gözetim tesislerine erişim

Göstergeler: İdari Gözetim Tesislerine Erişim

1. Aşağıdakilerin idari gözetim tesislerine erişimine izin veriliyor mu:

❖ Avukatlar:	☒ Evet	☐ Kısıtlı	☐ Hayır
❖ STKlar:	☐ Evet	☐ Kısıtlı	☒ Hayır
❖ BM Mülteci Örgütü:	☐ Evet	☒ Kısıtlı	☐ Hayır
❖ Aile üyeleri:	☐ Evet	☒ Kısıtlı	☐ Hayır

YUKK Madde 68(8) uyarınca, idari gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahiplerine, yasal temsilci, avukat, noter ve Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü görevlileriyle görüşme imkanı sağlanır. Ancak kanunda, bu kişilerin STK temsilcileriyle görüşme haklarına açıkça değinilmemektedir. Bu durum, idari gözetim altına alınan başvuru sahiplerinin STK'ların hukuki danışmanlarına erişimlerinin kısıtlandığı veya engellendiği şeklinde değerlendirilebilir ki bu da YUKK Madde 68 ile getirilen hükümlerin, keyfi biçimde kesintiye uğradığı anlamına gelir. İdari gözetim altına alınan kişi, ayrıca, ziyaretçi kabul edebilir. Bu bağlamda, tüm ziyaretler izne tabidir. Sınır bölgelerde idari gözetim altına alınan başvuru sahiplerine gerçekleştirilecek ziyaretler, ilgili sınırdan sorumlu Vali Yardımcısının iznine tabidir. Ülke çapında idari gözetim altına alınan kişilere gerçekleştirilecek ziyaretler, tesisten sorumlu GİB yetkilisinin iznine tabidir. Bu kişilere ilişkin ziyaret talebi, "başvuru sahibinin durumunun ve genel şartların uygun olmadığı" durumlarda geri çevrilebilir. Bu son derece belirsiz hüküm, ziyaretçilerin merkezlere erişimine keyfi sınırlamalar getirilebileceği endişesini doğurmaktadır. Onaydan geçen görüşme ve ziyaretlerin uzunluğunu idari gözetim tesislerinin yetkilileri belirler. Öte yandan, yetkililerin, gizliliği sağlamak için önlemler almaları gerekmektedir.

3.1. Avukatların Geri Gönderme Merkezlerine Erişimi

Yayımlanmamış, 17 Aralık 2015 tarihli GİGM Genelgesine göre avukatlara, yalnızca yazılı talepleri doğrultusunda, Geri Gönderme Merkezlerine erişim hakkı tanınır,⁷⁶² ve avukatlar vekaletnameleri olmak kaydıyla, yalnızca gizli olmadığı düşünülen belgelerin bir kopyasını isteyebilir.⁷⁶³ Bu uygulama 2019 yılında değişmiş ve avukatlar, müvekkillerini vekaletname veya yazılı talep olmadan birçok geri gönderme merkezinde ziyaret edebilmiştir. Ancak **İzmir, Kırıkkale** veya **Ankara**'daki yeni geri gönderme merkezlerinde durum böyle değildir.

İzmir'de geri gönderme merkezi yönetimi, avukatların potansiyel müvekkilleriyle ön görüşme yapabilmeleri için halen vekalet talep etmektedir. Avukatlar Kanunu'na göre, avukatların potansiyel müvekkilleri ile vekaletname olmadan görüşme hakları vardır.⁷⁶⁴ Avukatlar ayrıca görüşme öncesi uzun süre bekletme, X-ray ve üst araması dahil güvenlik kontrollerine maruz kalırlar.⁷⁶⁵ Genel olarak, avukatların isim vererek görüşme talep ettikleri durumlarda bile, idari gözetimdekilerin avukatlarla görüşmelerine izin verilmediğine dair iddialar mevcuttur.⁷⁶⁶ Avukatlar güvenlik görevlileri ile ilgili şikayetlerini de dile getirmektedirler.⁷⁶⁷

⁷⁶² BMMYK'ya göre, bu prosedür merkezlere yalnızca görevlendirilmiş avukatların alınmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur ve avukat talep etme hakkının ihlali anlamına gelmez: BM Mülteci Örgütü tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁷⁶³ 17 Aralık 2015 tarihli ve 31386081-000-36499 sayılı GİGM Genelgesi "Avukatların GGM'lerdeki Yabancılarla Görüşme Talebi".

⁷⁶⁴ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁶⁵ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Derneği, 'İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Hakkında Gözlem Raporu', 9 Temmuz 2017: <http://bit.ly/2G7ZGtq>.

⁷⁶⁶ Council of Europe Special Representative for Migration and Refugees, 'Report of the fact-finding visit to Turkey', 10 Ağustos 2016, parag. IV.2..

⁷⁶⁷ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

İzmir'deki Harmandalı Geri Gönderme Merkezi yönetimi, mültecilerin adli yardım taleplerini doğrudan avukatlara bildirmez. Avukatlar, yakınları aracılığıyla veya tesadüfen bu talepten haberdar olurlar. Bu durum, 2020'de de devam etmiş, avukatlar, gözetim altındaki kişinin geri gönderme merkezlerinde bulunduğu konusunda STK'lar ve sosyal ağlar üzerinden bilgilendirilmesiyle harekete geçebilmiştir. Avukatlar ayrıca, geri gönderme merkezindeki avukatlara yönelik hukuksuz üst aramaları gibi kısıtlamalar hakkında İzmir İl Göç İdaresi'ne şikayette bulunmuşlardır.⁷⁶⁸ 2019 yılında İzmir Barosu'na bağlı avukatlar, sığınmacılarla görüşmeleri sırasında Harmandalı Geri Gönderme Merkezi'nde keyfi olarak gözaltına alınmıştır.⁷⁶⁹ Avukatın mültecinin kişisel dosyasını incelemesine izin vermeme veya avukatın dosyadaki tüm belgeleri okumasını yasaklama veya avukatın müvekkil-avukat görüşmesine katılmasını yasaklama gibi adli yardım avukatlarına yönelik başka kısıtlamaların da uygulandığı bildirilmiştir. Sınır dışı işlemine itiraz etmek için süre sınırı artık yedi gün olduğundan, bu endişe verici bir konudur, yani avukatla iletişime geçmek, ilgili tüm verileri toplamak ve dava açmak için yalnızca yedi gün vardır. Ayrıca, bir avukat üst aramasını kabul etmezse, müvekkilini görme talepleri de kabul edilmez veya geri gönderme merkezinde uzun saatler beklemek zorunda kalırlar. Özellikle genç avukatların bu hukuksuz uygulamalara maruz kaldığı görülmektedir.⁷⁷⁰ COVID-19 kapanmaları sırasında İzmir'deki GGM'ler boşaltılmış ve 750'ye yakın yabancı, tesislerden serbest bırakılmıştır. Avukatların müvekkillerini ve kaç gün GGM'lerde kaldıklarını takip etmeleri çok zor olmuştur.⁷⁷¹ Karantina ve pandemi önlemleri 2020'de merkezlere erişimi daha da kısıtlamıştır. Avukatlar ve tercümanlar, COVID-19 bulaş korkusuyla geri gönderme merkezlerine gitmek konusunda isteksiz davranmış ve STK'lar evden çalışmaya başlamıştır. COVID-19 döneminde geri gönderme merkezine giden avukatlar sadece dosyayı görme fırsatı bulmuştur. Karantina nedeniyle müvekkillerle görüşmelerine izin verilmemiştir. Geri gönderme merkezinin ilgili bölümünde ankesörlü telefon yoksa, mültecilerin, ailelerine, avukatlarına ve baroya erişimleri neredeyse imkansızdır. Avukatlar müvekkillerine ulaşamamış ve kişinin akıbeti hakkında bilgi edinilememiştir. Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun Covid-19 nedeniyle yasal süre kısıtlarının Nisan-14 Haziran 2020 tarihleri arasında askıya alınması kararından yabancılar fayda görmüştür. Ancak 15 Haziran'dan sonra yedi günlük süre büyük bir sorun olmaya devam etmiştir. GGM'lere girmek için avukatlardan HES kodu istenmiştir. **Ankara'daki** GGM saat 17.00'den sonra içeriye avukat kabul etmemektedir. Avukatlar, potansiyel müvekkillerinin dosyalarını incelemekte zorlanmaktadırlar. Geri gönderme merkezi yönetimi dosyaları incelemek için vekaletname istemektedir, ancak Ankara İl Göç İdaresi bu sorunun çözümü için destek olmayı teklif etmiştir. Geri gönderme merkezi merkezden uzaktadır ve tek ulaşım araba veya taksi ile yapılır.⁷⁷² **Kırıkkale'deki** GGM şehir merkezinden uzaktadır. Geri gönderme merkezine girmek için avukattan vekaletname talep eden yetkililer, adli yardım avukat taleplerini ise baroya iletmez. Yardım talepleri esas olarak gözetim altına alınan mültecinin aile üyeleri veya BM Mülteci Örgütü aracılığıyla alınmaktadır.⁷⁷³

2019 yılında avukatlar Gaziantep ve Van GGM'lerinde de üst aramasına maruz bırakılmışlardır.⁷⁷⁴ **Van** GGM'de avukatla ilk muhatap olan kişiler, özellikle genç avukatlarının üstünü hukuka aykırı surette arayan veya müvekkil-avukat görüşmelerinin yasaklanması gibi sorunlar yaratabilen jandarma veya köy korucularıdır. Avukatların, bazı GGM'deki sabit hat üzerinden Barolar Birliği'nin tercüme hizmetlerinden faydalanması mümkündür. GGM'de tercüman bulunmamaktadır.⁷⁷⁵ 2020'de Van Barosu ve İl Göç İdaresi, COVID-19 nedeniyle Mart 2020'den sonra çok acil durumlar hariç olmak üzere müvekkil-avukat görüşmelerinin durdurulmasına ilişkin bir protokol üzerinde uzlaşmıştır. Acil durumlar için telefonla uzaktan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Haziran ayı itibari ile bu uygulama sona ermiş ve yüz yüze

⁷⁶⁸ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁶⁹ ECRE, 'Türkiye: Lawyers Arbitrarily Detained in İzmir Removal Centre', 31 Mayıs 2019: <https://bit.ly/2WTgQG0>.

⁷⁷⁰ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁷⁷¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁷⁷² Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁷⁷³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁷⁴ Gaziantep'ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁷⁵ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

görüşmeler yeniden başlamıştır. Avukatlardan, geri gönderme merkezinde cep telefonu kullanımına izin verilmediğine dair çok sayıda şikayet iletilmiş ve avukatlar genellikle personel eksikliği gibi bahanelerle veya gözetim altına alınan kişinin kimlikteki ismi ile STK'lar tarafından bildirilen isimler arasındaki ufak tutarsızlıklar nedeniyle müvekkilleriyle görüşememiştir.⁷⁷⁶

Avukatlara destek amaçlı yeminli tercümanın sağlanmadığı durumlarda, merkez yönetimi genellikle tercüme konusunda merkezde kalan gözetim altındaki kişilere başvurmakta; bu da, Geri Gönderme Merkezlerinde yapılan görüşmelerin gizliliğine ilişkin soru işaretlerini gündeme getirmektedir.⁷⁷⁷ Merkezin Arapça konuşan personeli gerektiğinde avukatlara tercümanlık sağlar.⁷⁷⁸ İzmir'de avukatların kendi tercümanlarını beraberinde getirmeleri gerekmektedir ve bu kişilerin yeminli tercüman olması şartı aranmaktadır. 2020 yılında da yeminli tercüman şartı koşulmaya devam edilmiştir. Türkiye Barolar Birliği tarafından sağlanan tercüme hizmetini kullanmak için sabit bir hat mevcuttur ancak sabit hat avukat-müvekkil görüşme odasında değil bir kat üstündeki göç uzmanının odasında yer almaktadır. Bu da avukatların ve müvekkillerinin bu hizmetten faydalanmasını engeller.⁷⁷⁹ Noterin merkeze girmesinde bir engel yoktur, ancak ücretler ve ilgili masraflar yüksektir. Ücretler kişinin kimliğinin olup olmamasına ve Türkçe konuşup konuşmamasına göre değişmektedir. Bir vekaletnamenin maliyeti yaklaşık 1.000 Türk Lirasıdır (yaklaşık 100 EUR). Ancak avukat adli yardım üzerinden görevlendirildiğinde bu görevlendirme/atama belgesini vekaletname olmaksızın mahkemeye sunulabilir. Diğer illerdeki idare mahkemeleri, İzmir Barosu'ndan adli yardım sunulmasını kabul etmemekte ve ayrı bir vekaletname isteyebilmektedir.⁷⁸⁰

İstanbul'da STK avukatları vekaletname olmadan geri gönderme merkezlerine erişebilmektedir ancak genellikle uzun süre bekletilirler. İstanbul'da dört idari gözetim tesisi bulunmaktadır: Selimpaşa, Binkılıç, Tuzla ve Pendik. Tuzla ve Pendik yakın zamanda faaliyete geçmiştir. İstanbul'daki Kumkapı ve Vatan Polis Karakolları da bu minvalde kullanılmaktadır. Bu da, adli yardım avukatlarının adli yardım servisi aracılığıyla görevlendirilmesinde, müvekkilin nerede olduğunu öğrenmek için altı tesisi birden kontrol etmesi gerektiği anlamına gelir. Polis memurlarının, müvekkillerine erişmelerini engellemek için avukatlara yanıltıcı bilgiler verebildiği bildirilmiştir. Kumkapı ve Vatan Karakolları avukat dostu değildir. Adli yardım avukatlarının, araçları yoksa geri gönderme merkezlerine erişimleri çok zordur, şehir merkezinden 60 km uzaklıktadır. Mevcut adli yardım projesi her zaman ulaşım masraflarını karşılamamaktadır. Avukatlar, geri gönderme merkezlerine erişimleri en az 3 saat sürdüğü için, mülteci hukuku davalarıyla ilgili görevlendirmeleri kabul etmekte istekli davranmazlar.⁷⁸¹ 2021'de İstanbul'daki geri gönderme merkezlerine erişimde sorunlar azalmıştır.⁷⁸²

Kayseri'de avukatlar Geri Gönderme Merkezine tam erişime sahip olduklarını ve kişilerle görüşürlerken kendilerine ayrı bir oda tahsis edildiğini bildirmişlerdir. Daha önce bu görüşmelerde Geri Gönderme Merkezi personeli de hazır bulunurken artık bu uygulamaya son verilmiştir.⁷⁸³ **Antalya'da** avukatın görüştüğü kişi YTS kodlu bir kişi ise görüşmede güvenlik görevlileri de yer alır.⁷⁸⁴ **İzmir (Harmandalı), Hatay, Adana ve Mersin'de** avukatlar müvekkilleriyle ancak yüksek güvenli ve kamerayla izlenen odalarda görüşebilmektedir.⁷⁸⁵ **İzmir'de** artık avukatlar ve müvekkilleri için özel olarak ayrılmış içerisinde masa ve sandalye bulunan ayrı odalar mevcuttur ancak kameralarla izlenmektedir.⁷⁸⁶ Avukatlar görüşmelerin notlarını alabilir.

⁷⁷⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁷⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁷⁸ Kayseri Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁷⁷⁹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁸⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁸¹ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁸² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁷⁸³ Kayseri Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁸⁴ Antalya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁷⁸⁵ TBMM, *İzmir-Aydın Geri Gönderme Merkezleri İnceleme Raporu*, Kasım 2017, s.20.

⁷⁸⁶ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

Gaziantep'te avukat görüşmeleri için kullanılacak odanın yapımı sürmektedir.⁷⁸⁷ Bazı merkezlerde görüşme odalarının kapıları açıktır, bu nedenle gizlilik sağlanamaz.

Avukatların idari gözetim altına alınan kişilere erişimi genellikle, yasal temsilcilere veya aile üyelerine haber verilmeksizin Geri Gönderme Merkezleri arasında yapılan nakiller yüzünden sekteye uğrar.⁷⁸⁸

Avukatların havalimanlarına erişimi son yıllarda sınırlandırılmıştır ancak bu durum 2019'da genel olarak iyileştirilmiştir.⁷⁸⁹ Artık İstanbul'da İstanbul Havalimanı ismiyle faaliyette olan yeni bir havalimanı vardır. Türkiye'ye girişine izin verilmeyen göçmenler için yeni havalimanındaki koşullar, eski havalimanı olan Atatürk Havalimanı'ndan daha iyidir. Havalimanında İGİM'e ait bir birim bulunmakta ve avukatlar dosyalara kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bu yeni ve iyi bir uygulamadır. Yaşanan temel sorunlar, noterlere erişim sıkıntısı ve havalimanı ile merkez arasındaki mesafenin uzun olmasıdır. 2019 yılında göçmenlerin uzun süre bekletildiği havalimanlarından adli yardım talebi olmamıştır. Artık Türkiye'ye girmesine izin verilmeyen kişiler hemen ülkelerine veya güvenli bir üçüncü ülkeye gönderilmektedir.⁷⁹⁰

COVID-19'un başlangıcında, avukatların geri gönderme merkezlerinde müvekkilleriyle görüşmesine izin verilmemiş ve telefonla iletişim sağlanabilmiştir. STK'lar da ağırlıklı olarak telefon üzerinden çalışmıştır. Pozitif Yaşam Derneği gibi bazı STK'lar sahaya inmiş ve ara sıra STK'lar kayıt için İGİM'lere giden mültecilere eşlik sağlamıştır, ancak bu çok nadir yapılmıştır. Genel olarak, STK faaliyetleri azalmış ve telefon danışmanlığı ile sınırlı kalmıştır.

İstanbul'da COVID-19 nedeniyle Binkılıç, Selimpaşa, Tuzla geri gönderme merkezleri ve polis karakollarına ve müvekkil dosyalarına erişimde ciddi sorunlar yaşanmıştır. Avukatlardan binaların dışında beklemeleri istenmiş, yani binaya girmelerine ve müvekkilleriyle görüşmelerine izin verilmemiştir. Avukatlar, müvekkillerinin dosyasının bir kopyasını edinememiş veya müvekkillerinin nerede oldukları hakkında net bilgi alamamışlardır. Geri gönderme merkezlerinde ve karakollarda gerektiğinde tercümanlık hizmeti veren tercümanlar mevcut olmakla beraber, daha tarafsız olması muhtemel diğer tercümanların binalara girmesine izin verilmemiştir. İstanbul'daki avukatlar, dosyalara erişimin olmadığı durumlarda CİMER hizmetini yoğun ve etkili şekilde kullanmıştır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER), kamuoyundan gelen talep, şikayet ve bilgi başvurularına hızlı ve etkin bir şekilde yanıt verilmesini sağlamak amacıyla kurulmuş çevrimiçi bir platformdur.⁷⁹¹ İdari şikayet mekanizması etkisizken ve yargısal yöntemler oldukça yavaşken CİMER bu konuda çok faydalı bir çözüm sunmuştur. Pandemi nedeniyle noterler ve tercümanlar vardiyalı olarak çalışmış ve ücretleri artırılmıştır.⁷⁹² **İzmir**'de 2020 yılında başlayan COVID-19'un etkileri 2021 yılında da devam etmiştir. Bazı GGM'lerde uygulanan karantina prosedürleri, avukatların müvekkillere erişimini sınırlamıştır. Bu nedenle, yedi gün içinde itirazda bulunma gerekliliği, müvekkilden bilgi almayı zorlaştırmıştır. GGM'lerdeki karantina alanlarında ankesörlü telefon yoktur ve ailelerine bile ulaşamayan bu kişilerin, hangi GGM'de olduklarını avukatların bulmaları zor hale gelmiştir, avukata erişimleri engellenmiştir. 2021'de sınır dışı kararları çok daha büyük oranda verilmeye başlanmış ve bir paydaşa göre bu kararlar daha keyfi alınmıştır. Avukatlar, 14 günlük COVID-19 karantina süresi boyunca müvekkillerini ziyaret edememiştir. Ancak sınır dışı kararına itiraz süresi yedi gündür. GGM çalışanlarının COVID pozitif olduğu yerlerde de erişim kısıtlanmıştır.⁷⁹³

⁷⁸⁷ Gaziantep Barosu avukatınca sağlanan bilgiler, Şubat 2019; STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁷⁸⁸ STK'lar tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; Antakya Barosu avukatınca sağlanan bilgiler, Mart 2019.

⁷⁸⁹ STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; International Refugee Rights Association, Şubat 2019.

⁷⁹⁰ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁷⁹¹ Bkz, Türkiye-Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "CİMER Devrimi: Vatandaşlarımızın devlet yönetiminin paydaşı olduğu bir Türkiye var artık" 3 Aralık 2019: <https://bit.ly/3R5H415>.

⁷⁹² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁹³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

3.2. BM Mülteci Örgütü ve STK'ların Geri Gönderme Merkezlerine Erişimi

Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği, BM Mülteci Örgütü ve STK'ların tesislere erişim koşullarını açıkça düzenlememektedir. Uygulamada, BM Mülteci Örgütü, Geri Gönderme Merkezlerine sınırsız erişime sahip değildir, ancak GİB ile çalışma yöntemleri geliştirmiştir. Önceki yıllarda, BM Mülteci Örgütü nadiren geri gönderme merkezlerini ziyaret etmiş, ancak COVID-19 nedeniyle 2020'de ziyaretler daha da az olmuştur.⁷⁹⁴ 2021'de BM Mülteci Örgütü, 60'tan fazla geri gönderme merkezi ve İl Göç İdaresi personeline uluslararası koruma konusunda eğitim vermek için IOM ile birlikte çalışmış; saha ziyaretleri, yaklaşık 100 geri gönderme merkezi yetkilisi, GİB temsilcileri ve barolarla odak grup tartışmaları, yuvarlak masa toplantıları ve çalıştaylar düzenlemiştir.⁷⁹⁵

STK'ların Geri Gönderme Merkezlerine erişimi konusunda GİB ile protokoller oluşturulmamıştır.⁷⁹⁶ Aile üyelerine erişim ve onlarla iletişim konusunda uygulamalar, merkezler arasında farklılık göstermektedir. **Gaziantep**'te gözetim altındaki kişiler ailelerini haftada iki gün en fazla 15 dakika arayabilirken, **Hatay**'da her gün arayabilirler. Gaziantep'te aile ziyaretleri daha sınırlıdır.⁷⁹⁷

D. Usule ilişkin tedbirler

1. İdari gözetim kararının adli incelemesi

Göstergeler: İdari Gözetim Kararının Adli İncelemesi

- İdari gözetim kararının hukuki yönü otomatik olarak inceleniyor mu?

❖ İltica sürecinde idari gözetim	☐ Evet	☒ Hayır
❖ Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim	☒ Evet	☐ Hayır
- Öyleyse, idari gözetim emri hangi aralıklarla gözden geçirilir? 1 ay

Talebini işleme koyarken uluslararası koruma başvuru sahibine yönelik idari gözetim kararı yazılı olarak bildirilmelidir.⁷⁹⁸ Tebliğ mektubu, gözetim kararını haklı kılan sebepleri ve idari gözetim süresini kapsamalıdır. Başvuru sahibi, idari gözetim kararının hukuki sonuçları ve mevcut temyiz prosedürü hakkında da bilgilendirilmelidir. Bununla birlikte, YUKK bu bilgiyi yazılı olarak sağlama zorunluluğu getirmemektedir. Uygulamada, GGM personelinin avukata erişim hakkı konusunda bilgilerinin yetersizliği nedeniyle, başvuru sahipleri ve hukuki temsilcileri, itiraz süresinin ne zaman başlayacağını öğrenmek için sınır dışı kararının ve/veya idari gözetim emrinin bir kopyasını almakta sorun yaşamakta,⁷⁹⁹ veya kendilerine resmi imza ve mührü olmayan belgeler verilmektedir. Diğer durumlarda, avukatların müvekkillerinin dava dosyalarını incelemeleri engellenir. **Hatay** ve **Adana**'da bu belgelere erişim, ancak temyiz başvurusu yapıldıktan ve İGİM'den belgeleri mahkemeye sunması talep edildikten sonra mümkün olmaktadır.⁸⁰⁰ Avukatlar bunu, idari gözetim davalarına hızlıca müdahale etmelerinin önlenmesinin bir yolu olarak değerlendirmektedir. **Erzurum**'da

⁷⁹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁷⁹⁵ UNHCR, Turkey 2021 Operational Highlights: <https://bit.ly/3yuZMIK>.

⁷⁹⁶ SGDD-ASAM tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁷⁹⁷ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

⁷⁹⁸ YUKK, Madde 68(4).

⁷⁹⁹ İzmir Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Mart 2018. Bu, yetkili makamların usule ilişkin yükümlülükleri olarak kabul edilmiştir: İzmir Bölge Mahkemesi, Karar No. 2017/511-5711, 6 Nisan 2017

⁸⁰⁰ Antakya Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2018; Adana Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2018.

kişiler idari gözetim altına alınma nedenleri ve davaları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını bildirmişlerdir.⁸⁰¹ Uluslararası koruma prosedüründe idari gözetimlerle ilgili olarak mahkemeler veya GİGM tarafından idari gözetim kararlarının otomatik olarak periyodik gözden geçirilmesi gerekmemeyle birlikte,⁸⁰² sınır dışı edilmek üzere alınan idari gözetim kararları, valilikler tarafından aylık olarak gözden geçirilmelidir.⁸⁰³

idari gözetim kararına karşı kararın iptali için yetkili Sulh Ceza Mahkemesinde dava açılabilir. Bu karar karşı açılan davanın "askıya alma etkisi" yoktur.⁸⁰⁴ Kanun, idari gözetime itirazlar için bir zaman sınırı koymaz. Yetkili Sulh Ceza Mahkemesi hakimi, idari inceleme başvurusuna 5 gün içinde karar vermelidir. Sulh Ceza Mahkemesinin kararı kesindir ve temyiz edilemez. Ancak, başvuru sahibinin devam eden tutukluluğuna itiraz etmesi için yeni itiraz başvurusu yapmasında herhangi bir sınırlama yoktur.⁸⁰⁵

Avukatların gözlemlerine göre, Sulh Ceza Mahkemelerinin gerçekleştirdiği incelemelerin niteliği sorunlu olmaya devam etmektedir. **İzmir, İstanbul, Aydın, Hatay, Gaziantep, Adana, Kayseri ve Erzurum** GGM'lerinde,⁸⁰⁶ idari gözetim kararına karşı yapılan kararın iptali talebi neredeyse genel bir kural olarak red edilmektedir.⁸⁰⁷ **Hatay**'da yılda yaklaşık 200 itiraz başvurusunda bulunmaktadır.⁸⁰⁸ **İzmir**'den avukatlar, mahkemelerde idari gözetim kararlarının incelenmesi taleplerinin reddedilmesine yönelik "sistemik bir uygulama" olduğu konusunda endişelerini dile getirmişlerdir. Bir avukat, sulh ceza mahkemesinin özenli değerlendirme yapmaması üzerine Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur.⁸⁰⁹ **Van**'da idari gözetime karşı yapılan itirazlar genellikle reddedilmektedir, ancak İranlı bir sığınmacı adına avukatı, idari gözetim kararına iki kez itirazda bulunmuştur. İlk itirazı reddedilmiş, ancak ikinci itirazı bir ay sonra kabul edilmiştir. Kabul gerekçesi ise, "gözetimin yeterince uzun sürmesi" ve yasada bu konuda bir kriter belirtilmemiş olmasıdır. Avukat, müvekkilinin serbest bırakılması için geri gönderme merkezine gittiğinde, müvekkilinin sınır dışı edilmek üzere sınıra gönderildiği konusunda bilgilendirilmiştir. Ancak sınır dışı işlemi son anda durdurulmuştur.⁸¹⁰ **Antakya**'da da idari gözetim konusunda hiçbir olumlu karar çıkmamış olup bu konuda "sistemik" bir hukuk uygulamasının bulunduğuna yönelik endişeler dile getirilmektedir.⁸¹¹ Bu alandaki nadir görülen olumlu kararlardan biri, Anayasa Mahkemesinden geçici tedbir kararı alan ilk kişi olan Rida Boudraa'nın başvurusu üzerine **Kırklareli** Sulh Ceza Mahkemesi tarafından verilmiştir. Başvuru sahibinin avukatı, Anayasa Mahkemesi ve Sulh Ceza Mahkemesi tarafından "kişinin ülkede yasal bir ikameti ve ailesi olduğu ve ülkeden kaçma riskinin bulunmadığı" gerekçesiyle başvurusunun kabul edilmesi üzerine, idari gözetim kararına yeniden itiraz başvurusunda

⁸⁰¹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Erzurum Geri Gönderme Merkezi Ziyareti*, Rapor No. 2018/16, Aralık 2018, parag. 47.

⁸⁰² YUKK, Madde 68(6) uyarınca idari gözetimin herhangi bir aşamasında idari gözetim sonlandırılabilir.

⁸⁰³ YUKK, Madde 57(4).

⁸⁰⁴ YUKK, Madde 68(7); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(6). Kasım 2015'te, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, YUKK kapsamındaki idari gözetim kararlarına karşı temyiz için 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesini görevlendirmiştir.

⁸⁰⁵ YUKK, Madde 68(7); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 96(6).

⁸⁰⁶ Antakya Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2018; Adana Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2018; International Refugee Rights Association, Şubat 2018; Kayseri Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2019; İstanbul Barosu avukatınca sağlanan bilgi, Şubat 2019.

⁸⁰⁷ Bkz. Gaziantep 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/7568, 13 Aralık 2018; Karar No. 2018/1773, 6 Mart 2018; Karar No. 2018/1776, 6 Mart 2018; Van 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/6023, 27 Kasım 2018; Karar No. 2018/6166, 7 Ocak 2018; Antakya 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/4287, 27 Kasım 2018.

⁸⁰⁸ Bir avukat tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019.

⁸⁰⁹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁸¹⁰ Van Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁸¹¹ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

bulunmuştur.⁸¹² 2018 tarihli bir davada, **Edirne** 2. Sulh Ceza Mahkemesi 6 aydan fazla süregelen idari gözetimin makul süre sınırlarını aştığı gerekçesiyle idari gözetim kararını durdurmuştur.⁸¹³ Gözetim kararlarının incelenmesiyle ilgili farklılıklar, temyiz başvurusunu inceleyen Sulh Ceza Mahkemesine de bağlı olabilir. Altı ay boyunca gözetim altında tutulan bir kişinin davasında, **Ankara** Sulh Ceza Mahkemesi itiraz başvurusunu reddetmiş ve gözetim süresini 6 ay kadar daha uzatmıştır,⁸¹⁴ ancak yenilenen itirazın ardından **Çanakkale** Sulh Ceza Mahkemesi, ilgili kişinin serbest bırakılmasına hükmetmiştir.⁸¹⁵ YUKK hükümlerinde idari gözetim ile ilgili önemli bir boşluk, gözetim koşullarına karşı çözümlere ilişkindir.⁸¹⁶ 11 Kasım 2015'te, Anayasa Mahkemesi, K.A. Başvurusunda YUKK ile ortaya konan mekanizmaların ilgili standartlara uygunluğunun gözden geçirilmesini sağlamak amacıyla "gözetim koşullarının standartlarını belirleyen ve şartların izlenmesini ve gözden geçirilmesini içeren herhangi bir idari veya adli çözüm öngöremediğine hükmetmiştir.⁸¹⁷ Mahkeme, önceki **İstanbul** (Kumkapı) GGM'deki koşullar hakkındaki⁸¹⁸ K.A. başvurusunda olduğu gibi, 2016'da birkaç davada bu durumu yinelemiştir. Son olarak, idari gözetimin hukuksuz olduğu durumlarda, başvuru sahibi İdare Mahkemesinde tam yargı davası ile tazminat talebinde bulunabilir.⁸¹⁹

İstanbul 15. İdare Mahkemesi, 2021 yılında İstanbul 1. İdare Mahkemesi'nde iş yükünün fazla olması nedeniyle sınır dışı ve uluslararası koruma başvuruları ile ilgili başvuruları almaya başlamıştır. Bu nedenle, iki mahkeme arasında aynı konuda görüş ayrılığı riski vardır. Özellikle İstanbul 1. idare mahkemesinin, sınır dışı davalarında özellikle zaman aşımı konusunda bazı olumlu uygulamaları vardır. Mahkemeler arasında bu konuda hala net bir fikir birliği yoktur, ancak bu konuda bu iki mahkeme arasında bir çatışma ortaya çıkarsa, yüksek mahkemelerin bu konuyu nasıl ele alacağı belirsizdir. 2021'de, sahadaki aktörlerden biri genel olarak bilgi edinme ve yargı sürecinin kalitesinde bir iyileşme görmesine rağmen, mahkeme kararlarında sürekli olarak tutarsızlıklar yaşanmaktadır.⁸²⁰ **Van**'da 2021'de idari gözetim itirazlarına ilişkin kararların yüzeysel olduğu ve nihai kararlarda sıklıkla hatalar yapıldığı bildirilmiştir. Bir başvuruda Afgan yerine 'Iraklı' yazılmıştır. Bu durum, yargı sürecinin niteliğine ilişkin 'kronik sorunların' devam ettiğini göstermiştir. Sahadaki aktörlerden biri, başarıya ulaşamadığı için idari gözetim kararına itiraz etmeyi bıraktıklarını ifade etmiştir. Sınır dışı kararlarında itirazda daha başarılı sonuçlar alındığı bildirilmiştir.⁸²¹ Düzensiz göçmenler yakalandığında 3700-4200 TL arasında idari para cezası uygulanmaktadır. Sahadan aktörler bu para cezalarına karşı itirazda bulunmaktadır. Örneğin, İran komünist partisine üye olan evli bir çiftte idari para cezası kesilmiştir. Mahkeme, kocasına verilen cezayı muhafaza ederek, kadına verilen cezayı iptal etmiştir. Sınır dışı kararlarına karşı yapılan itirazlar kabul edilmiş, iltica başvuruları alınmış ancak para cezası iptal edilmemiştir. 2021 yılında kesilen para cezasına ilişkin

⁸¹² Kırklareli Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2016/2732, 24 Ekim 2016.

⁸¹³ Edirne 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/2746, 3 Temmuz 2018.

⁸¹⁴ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

⁸¹⁵ Çanakkale Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/3777, 12 Ekim 2018.

⁸¹⁶ Konu hakkında bir tartışma için bkz. Refugee Rights Turkey, *A pressing need: The lack of legal remedy in challenging material conditions of foreigners under administrative detention in Turkey*, Ocak 2017: <https://bit.ly/2WkCcZm>.

⁸¹⁷ Anayasa Mahkemesi, K.A., Başvuru No. 2014/13044, 11 Kasım 2015 tarihli karar. Anayasa Mahkemesi, AİHS Madde 3 ve 13'e tekabül eden, Türkiye Anayasasının 17. maddesine atıfta bulunmuştur.

⁸¹⁸ Anayasa Mahkemesi, F.A. ve M.A., Başvuru No 2013/655, 20 Ocak 2016 tarihli karar; A.V., Başvuru No 2013/1649, 20 Ocak 2016 tarihli Karar; T.T., Başvuru No 2013/8810, 18 Şubat 2016 tarihli Karar; A.S., Başvuru No 2014/2841, 9 Haziran 2016 tarihli karar; I.S., Başvuru No 2014/15824, 22 Eylül 2016 tarihli Karar.

⁸¹⁹ Anayasa Mahkemesi, B.T. Davası, Karar No. 2014/15769, 30 Kasım 2017.

⁸²⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

⁸²¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunulmuştur.⁸²²

Başka bir aktör, idari gözetim kararlarının genellikle sulh ceza mahkemesi tarafından onandığını teyit etmiştir. Ancak idare mahkemesi sınır dışı kararını iptal kararını takiben sulh ceza hakimleri, idari gözetim kararının iptali kararını derhal verir ve idari gözetime son verirler. Kişiler bireysel başvuruda bulunarak davalarını açabilir ve Anayasa Mahkemesine başvurabilirler. Anayasa Mahkemesi bu davada etkili olmuş ve 2021 yılında idari gözetim koşulları ile ilgili tazminat taleplerine ilişkin kararlar vermiştir.⁸²³

2021 yılında, bir başvuru sahibi "kamu düzeninin bozulması" iddialarına dayanarak verilen idari gözetim kararına itiraz etmiştir. Sulh mahkemesi, başvuranın masumiyet karinesi ilkesini vurgulayan davasını kabul etmiş ve salt G-87 tahdit kodunun idari gözetim için meşru bir neden olmadığına karar vermiştir.⁸²⁴

2. İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım

Göstergeler: İdari gözetim kararının gözden geçirilmesi için adli yardım

1. Kanun, gözetim kararının gözden geçirilmesi için ücretsiz adli yardıma erişim sağlıyor mu?
☒Evet ☐Hayır
2. Sığınmacılar, uygulamada ücretsiz adli yardıma etkin bir şekilde erişebiliyor mu?
☐Evet ☒Hayır

İdari gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahiplerine, talepleri üzerine yasal temsilci, avukat, noter ve BM Mülteci Örgütü görevlileriyle görüşme imkanı sağlanmalıdır.⁸²⁵ Avukatlık ücretini karşılamak konusunda maddi imkanı bulunmayan kişiler, uluslararası koruma prosedüründeki herhangi bir işlem ve karara ilişkin yapabilecekleri "adli itiraz" ile bağlantılı olarak devlet tarafından finanse edilen Adli Yardım Programına yönlendirilir.⁸²⁶

Bununla birlikte, Türkiye'de Adli Yardım Programının işleyişi, başvuru sahibinin adli yardım talebinde bulunmak için baroya başvurmasını gerektirmektedir. İdari gözetim altındaki sığınmacıların adli yardım mekanizmasına bizzat erişimleri, özellikle bu kişilere yetkililer tarafından anlayabilecekleri bir dilde adli yardım hakkı hakkında bilgi verilmediğinden ötürü zorlaşmaktadır.⁸²⁷ Çoğu durumda, STK'lar veya BM Mülteci Örgütü baroyu uyarır ve söz konusu kişiler için adli yardım avukatının görevlendirilmesini sağlamaya çalışır. Barolar tarafından atanan avukatlar, bireysel davalarda STK'larla bağlantıdadır ve birlikte çalışırlar. Bununla birlikte, bu alanda STK'ların Adli Yardım sağlamak amacıyla Geri Gönderme Merkezlerine doğrudan erişiminin olmadığı görülmektedir. Başvuru sahibi yabancı terörist savaşçı olarak sınıflandırılmışsa erişim tamamen imkansız hale gelmektedir.⁸²⁸ Noter tasdikli vekaletname zorunluluğu ek bir kısıtlama getirmektedir (bkz. [Olağan Prosedür: Adli Yardım](#)). İdari gözetim altındaki sığınmacılara, İGİM kaydı imkanı tanınmadan önce bir kimlik belgesi verilmediği için, noterden vekaletname almaları mümkün değildir.⁸²⁹

⁸²² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁸²³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁸²⁴ Malatya 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, 2021/7202 sayılı karar.

⁸²⁵ YUKK, Madde 68(8).

⁸²⁶ YUKK, Madde 81(2).

⁸²⁷ Antakya Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Şubat 2018; Adana Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Şubat 2018; Mersin Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Şubat 2018.

⁸²⁸ Ankara Barosu avukatı tarafından verilen bilgiler, Ocak 2018; Adana Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, 2018 şubat; Gaziantep Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Mart 2018.

⁸²⁹ İzmir Barosu, İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde Adalet Erişim Hakkı Çerçevesinde Yaşanan Sorunlar Raporu, Temmuz 2017, 18-19. Ayrıca Bkz. Refugee Rights Turkey, *Barriers to the right to an effective legal remedy: The problem faced by refugees in Turkey in granting power of attorney*, Şubat 2016: <http://bit.ly/1PLX9SH>.

Ayrıca, vekaletname alınması ve tercümesi, Geri Gönderme Merkezinin mesafesine ve kişinin diline bağlı olarak değişen oranlarda mali yük getirir. Bazı noterler, seyahat izni olan ancak başka şehirlerde kayıtlı olan mültecilerin taleplerini kabul etmemiştir.⁸³⁰

2018 yılında Ankara İdare Mahkemesi, hukuki danışmanlığına erişimin temel bir insan hakkı olduğunu ve vekalet zorunluluğu olmadan mültecilere sağlanması gerektiğine hükmetmiştir.⁸³¹ Ayrıca, Adli Yardım Programı kapsamında bir kişiyi temsil etmesi için baro tarafından bir avukatın görevlendirilmesi durumunda, resmi görevlendirme yazısı noter onaylı vekalet yerine geçici bir vekaletname teşkil edebilir. Uygulamada mahkemeler, idari gözetim alınan başvuru sahiplerinin vekaletname olmaksızın adli yardım görevlendirme belgesi ile temsil edilmesini kabul eder.⁸³² Ne yazık ki, 2021 yılına gelindiğinde, hakimler değişmiş ve Ankara'da sınır dışı kararlarına karşı itirazlarda müvekkilleri temsil etmek için bir kez daha avukatlardan vekaletname talep edilmiştir. Mahkeme, yedi gün içinde vekaletname ibraz edemeyen avukatların davalarını nihai kararda reddetmiştir.⁸³³ **Van**'da idari gözetim tesisindeki yetkililer, bir kişinin adli yardıma ihtiyacı olup olmadığına 'karar vermekten' sorumludur. Son 8 yıldır avukat talebinde bulunulmamış, bu da adli yardım sisteminin işleyişini engellemiştir. Van Valiliği, her gün yüzlerce "düzensiz göçmenin" yakalandığını duyurmuştur. Bununla birlikte, Ocak-Mart 2022'den itibaren, adli yardım üzerinden görevlendirilen toplam avukat sayısı sadece 15'tir.⁸³⁴ Kişilerin geri gönderme merkezlerinden adli yardım sistemine neredeyse hiçbir erişimi yoktur. Örneğin, sahadaki aktörlerden biri, bir müvekkilinin adli yardım talep ettikten sonra tehdit edildiğini bildirmiştir. Avukat yardımı talep eden sığınmacıların, yetkililer tarafından cesareti kırılmıştır ve korkutulmaktadırlar. Sistematiik baskı nedeniyle idari gözetimde geçirdikleri süre uzatılmaktadır. Bazı müvekkiller bu nedenle adli yardıma başvurmadan kaçınmışlar ya da taleplerini geri çekmişlerdir. **Van**, UTBA projesinde pilot illerden biridir. Bu projenin bürokratik süreci olabilir ve avukat görevlendirmesinin sonuçlandırılması bir ay kadar sürebilir. Bu süre zarfında, başvuru sahibi sınır dışı bile edilebilir. Bir paydaşa göre, UTBA projesi adli yardımın kapasitesini kalıcı olarak güçlendirmez ve daha yapısal, kalıcı bir değişikliğe ihtiyaç vardır.⁸³⁵ **İstanbul**'da da UTBA projesinin adli yardım sürecini yavaşlatabileceğine dair endişeler vardı. Ayrıca, her seferinde çok sayıda kişinin birden eğitildiğine ve bunun adli yardım hizmetlerinde kalite sorunlarına neden olabileceğine dair endişeler de vardır. İstanbul gibi büyük şehirlerden ziyade küçük şehirlerde UTBA'ya daha fazla ihtiyaç duyulabilir. **Ankara** ve **İç Anadolu**'da, avukatların GGM'ye görevlendirmelerinde bir sorun vardır. Devam eden bir proje (UTBA) varsa, avukatlar kolayca görevlendirilmelidir ancak özellikle yılın sonuna doğru, projenin bitiş tarihi nedeniyle görevlendirmeler her zaman tamamlanmaz. Bu durum, GGM'lerde kalanlar için önemli sorunlar yaratmıştır. **Ankara**'da özellikle geri gönderme merkezlerine yapılan adli yardım görevlendirmelerinde vekalet ücretinin 1. İdare Mahkemesi'nin uygulamalarının değişmesi nedeniyle müvekkilin kendisi veya bir STK tarafından ödenmesi gerekmektedir. Geçmişte, UTBA projesinin geri ödemesi çok yavaş olduğu için avukatlar kendileri ödemiştir. En az bir baro bu nedenle sınır dışı davalarına avukat atamamaktadır.⁸³⁶

Ege bölgesi gibi diğer bölgelerde adli yardıma ihtiyaç duyanların hepsi UTBA'nın uygulandığı GGM'lerde değildir (örneğin Malatya ve Çorum).

⁸³⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁸³¹ Evrensel, 'Yargı: Mülteciler vekaletnamesiz avukat hizmeti alabilir', 20 Ocak 2018: <http://bit.ly/2CG9RCI>.

⁸³² İzmir Barosu avukatı tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019. Ayrıca Bkz. Ankara 10^{uncu} Bölge Mahkemesi, Karar No. 2017/1267, 20 Aralık 2017.

⁸³³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022

⁸³⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022

⁸³⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022

⁸³⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022

BM Mülteci Örgütü, avukatların sorunları, tercüman eksikliği, geri gönderme merkezlerine erişim ve mültecilerin adli yardıma erişimi gibi konularda geri gönderme merkezleri, GİB ve barolarla çeşitli atölyeler düzenlemiştir. BM Mülteci Örgütü ayrıca, geri gönderme merkezlerine ilk geldiklerinde sığınmacılar için iç izleme mekanizmaları ve bilgi sağlanması konularında geri gönderme merkezlerine destek sağlamaktadır. AB Delegasyonu, İzmir ve çevresindeki geri gönderme merkezlerine adli yardım desteği sağlamak ve genç avukatlara mentorluk desteği sağlamak için bir proje hazırlamıştır. Bu proje çerçevesinde geri gönderme merkezlerinde tercümanlar, sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar istihdam edilmiştir.⁸³⁷

2020-2021 yılları boyunca geri gönderme merkezlerine erişim konusunda avukatların önündeki engellere **İdari Gözetim Tesislerine Erişim** bölümünde de değinilmiştir.

E. Belirli ülkelerden gelenlerin idari gözetim altına alınmasında ayrı değerlendirme prosedürü

İdari gözetim altındaki kişilere yönelik uyruk bazında farklı muamele politikası yoktur, ancak sahadaki aktörlerin gözlemlerine göre, bazı Geri Gönderme Merkezlerinde yalnızca belirli gruplar tutulmaktadır. Örneğin, **İzmir** (Harmandalı)⁸³⁸, **Kayseri**,⁸³⁹ ve **Hatay**'da usulüne aykırı surette ülkeye girenler ve yabancı savaşçılar dahil karma bir grup idari gözetimde tutulur. **Gaziantep**'te çoğunlukla YTS-Yabancı Terörist Savaşçı olarak sınıflandırılan Suriyeliler vardır.

İzmir'de haklarında tahdit kodu çıkarılmış kişilere diğer düzensiz göçmenlere kıyasla farklı muamele uygulanmaktadır, örneğin telefon görüşmesi yapma ve dışarı çıkma haklarına kısıtlamalar getirilmektedir. YTS kodlu kişilerin gözetim koşulları diğerlerine göre daha kötüdür ve keyfi vücut taraması kontrollerine tabi tutulmaktadır ve hücrelerinden ayrılma hakları sınırlıdır. İşkence ve kötü muamele iddiaları dile getirilmektedir.⁸⁴⁰

İstanbul'da özellikle kolaylıkla serbest kalamayan Afgan ve Pakistan uyruklulara karşı ayrımcılık yapıldığına dair haberler duyulmaktadır. Afgan vatandaşları için sınır dışı prosedürünün çok daha hızlı yürütüldüğü bildirilmektedir. Seks işçilerinin durumu da sorunludur. Türkmen uyruklu bir kişi seks işçisi olduğu gerekçesiyle suçlanmış ve COVID-19 nedeniyle serbest bırakılmadan önce bir yıl geri gönderme merkezinde tutulmuştur. Ayrıca, bir suçtan yargılanan ve idare mahkemesinde olumlu karar çıkması zor olan kişilere karşı da ayrımcılık yapılmaktadır.⁸⁴¹

⁸³⁷ AB projesi hakkında daha fazla bilgi için bkz.: <https://bit.ly/3yBMi37>.

⁸³⁸ İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2018'deki ziyareti sırasında merkezde, Afganistan, Suriye, Irak, Angola, Cezayir, Fas, İran, Çin, ABD, Pakistan, Gambiya, Kongo, Küba, Mısır ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nin vatandaşları gözetim altındaydı. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No. 2018/18, Aralık 2018, parag. 19.

⁸³⁹ İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2018'deki ziyareti sırasında merkezde Afganistan, Suriye, Irak, İran ve Orta Asya ülkelerinin vatandaşları gözetim altındaydı: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kayseri Geri Gönderme Merkezi Ziyareti, Rapor No.2018/14, Kasım 2018, parag. 17.

⁸⁴⁰ İzmir Barosu avukatı tarafından verilen bilgiler, Şubat 2020.

⁸⁴¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

Uluslararası Korumanın İçeriği

YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesine ilişkin “coğrafi sınırlama” politikasına uygun olarak üç tür uluslararası koruma statüsü sunmaktadır.

1. 1951 Sözleşmesinin Maddesindeki mülteci tanımına giren ve “bir Avrupa ülkesinde meydana gelen olaylar nedeniyle “Avrupa’dan gelen kişiler”⁸⁴² YUKK kapsamında, Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükleri üzerinden **mülteci statüsü** almaya hak kazanır. Türkiye’de YUKK kapsamındaki yasal mülteci statüsü, Türkiye’de uzun süreli bütünleşme imkanı da dahil olmak üzere, 1951 Sözleşmesinin gereklerine uygun olarak haklar ve imkanlar sağlamalıdır. Mart 2018 tarihli TBMM raporunda mülteci statüsünde 70 kişiden bahsedilmesine rağmen,⁸⁴³ Ocak 2018 itibarıyla sadece üç kişi mülteci olarak kabul edilmiştir.⁸⁴⁴ 2019 verileri mevcut değildir.
2. 1951 Sözleşmesinin mülteci tanımına giren ancak “menşe bir Avrupa ülkesinden” gelmeyen kişilere YUKK uyarınca **şartlı mülteci statüsü** verilir. Şartlı mülteci statüsü, YUKK ile önerilen ‘Avrupa dışındaki’ ülkelerden ve ‘Avrupa ülkelerinden’ gelen 1951 Sözleşmesine tabi mültecilere uygulanacak prosedürün ayrıştırılması amacıyla koyulmuş Türkiye hukuku kavramıdır. Şartlı mülteci statüsü, faydalanıcılarına, mülteci statüsü sahiplerine ve bazı bakımdan ikincil koruma sahiplerine verilen haklardan daha az hak ve imkan tanır. En önemlisi, şartlı mültecilere Türkiye’de uzun süreli bütünleşme (entegrasyon) imkanı sunulmaz ve **Aile birleşimi** hakkı verilmez.
3. Mülteci statüsü veya şartlı mülteci statüsü için uygunluk kriterlerini yerine getirmeyen ancak ülkesine iade edildiğinde menşe ülkede ölüm cezasına veya işkenceye tabi tutulacak olan kişiler veya ülkesindeki koşullar, çatışmalar veya savaş nedeniyle “ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak” olan kişiler YUKK kapsamında **ikincil koruma statüsü** alabilirler. Türkiye’deki ikincil korumanın yasal statüsü, ilgili AB Direktifi tarafından sağlanan ikincil korumanın tanımına uygundur. Şartlı mülteci statüsü sahiplerine benzer şekilde, ikincil korumdan faydalanan kişiler, mülteci statüsü almış kişilere kıyasla daha az hak ve imkana sahiptir ve bu kişiler Türkiye’de uzun süreli bütünleşme imkanından men edilirler. Ancak, şartlı mültecilerin aksine, ikincil koruma sahiplerine Türkiye’de aile birleşimi hakkı tanınmaktadır.

⁸⁴² 1951 Sözleşmesinin yorumlanmasında “coğrafi sınırlama” amacıyla, Türkiye Hükümeti, Avrupa Konseyi üye devletlerini “menşe Avrupa ülkesi” olarak değerlendirmektedir.

⁸⁴³ T24, ‘Türkiye’de 4.3 milyon göçmen yaşıyor; mülteci statüsünde 3 kişi var’, 17 Ocak 2018: <http://bit.ly/2D4ByFa>.

⁸⁴⁴ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

A. Mülteci statüsü ve oturma hakkı

2. İkamet izni

Göstergeler: İkamet izni

1. Koruma faydalanıcılarına verilen ikamet izninin süresi nedir?

❖ Mülteci statüsü	3 yıl
❖ Şartlı mülteci statüsü	1 yıl
❖ İkincil koruma	1 yıl

YUKK uyarınca, Türkiye'de yasal olarak kalmak isteyen yabancı uyrukluların ikamet izni almaları gerekir. Yabancı uyruklular için 6 tür ikamet izni bulunmaktadır.⁸⁴⁵ Uluslararası koruma statüsü sahiplerine verilen Uluslararası Koruma Statüsü Kimlik Belgesi ya da **Geçici koruma** faydalanıcılarına verilen Geçici Koruma Kimlik Belgesi, Türkiye hukukunda "ikamet izni" olarak tanımlanmamaktadır. YUKK, uluslararası koruma statüsü sahiplerine ya da geçici koruma faydalanıcılarına ikamet izni verilmesini öngörmemektedir.

Kanun bunun yerine, bu kişileri, diğer yabancı uyruklu kişiler için geçerli olduğu şekilde "ikamet izninden muaf" olarak tanımlamaktadır.⁸⁴⁶ Buna karşılık, bu kişilerin açık uçlu uluslararası koruma statüsü belgelerine dayanarak Türkiye'de kalmaları öngörülmektedir. Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi, Türkiye'de yasal olarak kalması anlamında ilgili kişi için eşdeğer şekilde "ikamet izni yerine geçer".⁸⁴⁷

Daha önce **mültecilere** 3 yıl geçerlilik süresi olan Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi verilmiştir,⁸⁴⁸ **şartlı mülteciler** ve **ikincil koruma faydalanıcılarına** 1 yıl geçerliliği olan bir belge verilmiştir.⁸⁴⁹ Ancak bu konudaki hükümler 24 Aralık 2019 tarihinde değiştirilmiştir. Şartlı mülteciler ile ikincil koruma ve uluslararası koruma statüsü verilenler için üzerinde yabancı kimlik numarası yer alan kimlik belgesi düzenlenir.⁸⁵⁰

Bu belgelerin biçim ve içerikleri ile birlikte geçerlilik süreleri İçişleri Bakanlığınca belirlenir.

Bu nedenle, özet olarak, kanunun, ilgili kişiye ne tür bir uluslararası koruma sağlandığına bakılmaksızın, uluslararası koruma statüsü sahipleri için öngörülen yasal kalış süresi konusunda açık, yasal bir yönlendirme sunmadığı sonucuna varılmalıdır. Uluslararası Koruma Statüsü Kimlik Belgesi "GİGM tarafından sonlandırılana kadar geçerli" olmak üzere verilir. Yani, Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesini sonlandırmak ve dolayısıyla uluslararası koruma statüsünün sağladığı ülkede fiili kalma süresi GİGM'nin takdirine bırakılmıştır.

YUKK Madde 4 ile getirilen geri gönderme yasağı ışığında ve **mülteci statüsünün sona erdirilmesi** veya **koruma statüsünün iptaline** ilişkin prosedürlerin yokluğunda, uluslararası koruma statüsü sahibine verilen Uluslararası Koruma Statüsü Kimlik Belgesinin haklı olarak feshedilebileceği diğer durumların olup olmadığı belirsizdir.

Öte yandan, uluslararası koruma faydalanıcıları üzerinden bakıldığında, Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi, Türkiye'de **uzun dönem ikamet** etmeyi sağlamaz ve Türkiye'de Uluslararası

⁸⁴⁵ YUKK, Madde 30(1).

⁸⁴⁶ Madde 83'e atıfta bulunan YUKK, Madde 20(1)(g); YUKK Uygulama Yönetmeliği Madde 93(2).

⁸⁴⁷ YUKK, Madde 83(3).

⁸⁴⁸ YUKK, Madde 83(1).

⁸⁴⁹ YUKK, Madde 83(2).

⁸⁵⁰ Madde 83'te 85 7196 Sayılı Kanunla yapılan değişiklik, 24 Aralık 2019.

Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi edinilerek geçirilen zaman, **vatandaşlık tanınması** sürecinde şart olan 5 yıllık kesintisiz yasal ikamet süresine dahil olarak değerlendirilmez. Türkiye'deki mevzuat çerçevesi, uluslararası koruma statüsü sahiplerine, Türkiye'de uzun vadeli yasal entegrasyon imkanı tanımamaktadır. YUKK ile kabul edilen ve YUKK Uygulama Yönetmeliği ile güçlendirilen bu yaklaşım, 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükleriyle ilgili olarak Türkiye'nin süregelen "coğrafi kısıtlama" politikasının bir uzantısı olarak yorumlanmalıdır.

2020'de İstanbul'da COVID-19 sırasında oturma izni verilmesi konusunda hoşgörü gösterilmiştir. Ağustos 2020'de İGİM, ikamet izni başvuruları reddedilen ancak pandemi nedeniyle İstanbul'dan ayrılamayan kişileri yeniden izin başvurusunda bulunmaya çağıran bir genelge yayınlamıştır. Daha sonra ise, başlangıçta kriterlere dahil edilmeyen kişiler de geçici ikamet başvurusunda bulunmaya teşvik edilmiştir. Bu politika Ağustos 2020 ile Ocak 2021 arasında uygulanmıştır. İl Göç İdaresi, yeniden başvuru ücreti talep etmiştir. Bazı başvurular olumlu sonuçlanmıştır, ancak ilgili kişi sayısı tam olarak mevcut değildir. İl Göç İdaresi bu politikayı esas olarak ekonomik amaçlarla ve kayıt dışı kişilerin sayısını tespit etmek için uygulamıştır.⁸⁵¹

2. Nüfus kayıt işlemi

2.1. Yeni doğan çocukların nüfus kayıt işlemleri

Yeni doğan çocukların nüfus kayıt işlemleri, uluslararası koruma faydalanıcıları da dahil olmak üzere, yabancılar için hem bir hak hem de bir zorunluluktur. Türkiye'de gerçekleşen doğumların, Valiliklere bağlı olan Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerine bildirilmesi gerekir. Bu bildirim anne, baba veya çocuğun yasal vasisi tarafından yapılır. Ebeveynlerin veya yasal vasinin yokluğunda, çocuğun büyükannesi, büyükbabası, yetişkin kardeşleri veya çocuğa eşlik eden diğer kişiler, Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerine bildirimde bulunur.

Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerine 30 gün içerisinde bildirimde bulunulması gerekmektedir. Kayıt işlemlerinin ardından çocuk için bir doğum belgesi verilir. Gerçekleştirilen kayıt işlemi ve belgenin düzenlenmesi konusunda ücret talep edilmez.

Çocuğun Türkiye'deki yasal statüsünü belgeleyen bir kimlik belgesi verileceğinden, doğumun İGİM'e bildirilmesi önemlidir. Nüfus kayıt işlemi, çocukların eğitim ve sağlık gibi haklara erişmelerini sağlar. Bu işlem, çocuğun yaşını kanıtlar niteliktedir ve çocuğu, insan ticareti, çocuk işçiliği, erken ve zorla evlilik, yasadışı evlat edinme ve cinsel istismar gibi risklere karşı korur. Ayrıca, çocuk ile ebeveynler arasındaki bağlantıyı kanıtlar ve ailenin birliğini korur. Ayrıca ailenin ayrı düşmesi durumunda gelecekte çocuğun ebeveynleriyle yeniden bir araya gelmesine de yardımcı olabilir.

Dil engeli uygulamada yeni doğan çocukların nüfus kayıt işlemlerini de etkiler.⁸⁵²

2.2. Evlilik sonrası nüfus kayıt işlemleri

Uluslararası koruma faydalanıcıları ile başvuru sahiplerinin evlilik işlemleri Türkiye hukukuna tabidir. Türkiye hukuku uyarınca, Türkiye vatandaşları, başvuru sahipleri veya faydalanıcılar veya farklı milletlerden başvuru sahipleri ile bu milletlerden faydalanıcılar Türkiye makamları tarafından evlendirilebilir. Bu, gerçekleştirilen tüm evlilikler, Türkiye'nin Medeni Kanunu ve ilgili düzenlemelere tabidir. Evlilikler, belediyelerin evlilik birimlerindeki nikah memurları tarafından gerçekleştirilir. Bu nedenle evlenmek isteyen çiftlerin ilgili belgeleri belediyelere teslim etmeleri gerekir. Teslim edilecek ilgili belgeler şunlardır:

⁸⁵¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁸⁵² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

- Dilekçe: Evlilik için başvuran her iki kişi tarafından da imzalanmış dilekçe (evlenme beyannamesi);
- Başvuru sahiplerinin halihazırda evli olmadıklarını belgeleyen belge;
- Başvuranların evlenmelerine engel teşkil edebilecek bir sağlık sorunu olmadığına dair sağlık raporu;
- Uluslararası koruma başvuru sahibi kayıt belgesi; uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kimlik belgesi;
- Dört adet vesikalık fotoğraf.

Resmi olmayan evlilikler Türkiye'de tanınmamaktadır. Yalnızca resmi evlilikten sonra (imamlar tarafından) dini nikah kıyılmasına izin verilir.

Antakya'da 2019 yılında veri doğrulama sürecine bağlı olarak yeni bir sorun ortaya çıkmıştır (bkz. ilgili bölüm: **Geçici koruma kimlik belgesi**). Bazı kişilerin, özellikle de evli olmayan yalnız kadınların kendilerini olası tehditlerden korumak için medeni durumları hakkında yanlış beyan verdiği ortaya çıkmıştır. Bu durumda kadınlar gerçekten evlenmek istediklerinde ise sorun çıkmıştır. Ne yazık ki bu durum, kişilerin sahte boşanma veya evlilik belgeleri edinmeye çalıştığı anlamına gelen, yasal olarak çözülmemiş bir sorundur. Antakya'da bu türden sahte belgelerin sayısında patlama yaşanmıştır. Mahkemeler sadece İstanbul'daki Suriye konsolosluğu mührü ve GİB tasdikli belgeleri kabul etmektedir.

Diğerleri için Cumhuriyet savcıları "resmi evraklarda sahtecilik" üzerinden soruşturmalar açmakta ve İl Göç İdaresi sınır dışı kararları vermektedir. Veri doğrulama sürecinden sonra nüfus kayıtlarının düzeltilmesine ilişkin davaların sayısı artmıştır. Örnek olarak yanlış aileye kayıtlı bir çocuk hakkında dava açılmıştır. Mahkeme, çocuğun Suriyeli aileye mensup olduğunu gösteren kayıt belgeleri istemiş ancak Suriyeli aile, geldikleri yer olan İdlib'den resmi bir makamdan bu tür belgeleri edinememiştir. Medeni haklar konusunda, dolaşımda çok sayıda sahte belge vardır, ancak kamu makamları gerekli belgeleri düzenlemediği için kişilerin genellikle sahte belgelere başvurmaktan başka seçeneği de kalmamaktadır. Mahkemeler tarafından kabul edilen tek belge, İstanbul'daki Suriye Konsolosluğunun damgasının yer aldığı belgedir. Ancak Suriyeli muhalifler konsolosluğa gitmekten çekinmektedir.⁸⁵³

Bölgesel İGİM'ler artık veri güncellemelerini (medeni durum değişikliği, yeni doğan çocukların kaydı vb. gibi konuları) E-Randevu adı verilen elektronik randevu sistemi üzerinden işlemektedir. Kişiler 157 hattına veya goc.net.org'a başvurarak randevu alabilirler. **Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay** gibi mülteci nüfusunun yoğun olduğu büyük şehirlerde randevu sistemi uygulanmaktadır. **Kahramanmaraş** ve **Malatya** gibi küçük illerde ise randevusuz başvuru yapılabilmektedir. Randevu programları illere göre değişebilmekte ve bazen çok yoğun olabilmektedir. **Adana** ve **Gaziantep**'te randevu için bekleme süresi acil durumlar dışında 2-3 ayı bulabildiği için randevu almak için rüşvet verildiğine dair haberler duyulmaktadır. Bu bekleme süresi Adana'da bir aydır. Bu sistem yalnızca veri güncellemeleri için kullanılır.⁸⁵⁴

Daha önce de belirtildiği gibi, 2021'de yabancılara karşı ayrımcı politikalar getirilmiştir Buna evliliklerin kayıt altına alınması da dahildir. Bolu Belediye Başkanı, agresif göçmen karşıtı kampanyasının bir parçası olarak yabancılar için evlenme ücretini 100 bin TL'ye (5 bin 700 EUR) yükseltmiştir.⁸⁵⁵

2021'de yeni doğan bebeklerin kayıt sayısı, adres değişiklikleri, adres kaydı ve diğer konuların oranı nispeten yüksek olduğundan 2021'de İGİM'ler veri güncellemelerine odaklanmıştır. Bu, 2021'de kimlik düzeltmelerinin ve boşanma davalarının çok yaşandığı **İstanbul** için de geçerlidir. Adli yardım bürosuna çok sayıda başvuru olduğu için adli yardım servisinin her davaya bir avukat görevlendirmesi zor olmuştur. Boşanma davalarında gecikmeler olabilir. Kayıp eşin ikamet adresinin belirlenememesi halinde davalar

⁸⁵³ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁸⁵⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021

⁸⁵⁵ Hurriyet Daily News, 'Bolu mayor announces 'controversial' wedding fee tariffs', 13 Kasım 2021: <https://bit.ly/3yBUoSR>.

uzun sürebilmektedir.⁸⁵⁶ Afgan koruma başvuru sahiplerinin boşanma davalarında, mahkemeler başvuru sahibinin Afganistan'da evlendiğini kanıtlayan menşe ülkeden bir belge talep eder, ancak rejim değişikliği nedeniyle bu belgeler elçiliklerden alınamaz ve davalar dondurulur.⁸⁵⁷ Adres doğrulaması, 2021'in sonunda başlatılmış, süreç, geçici koruma sahipleri için 2022'nin başında, daha sonrasında da uluslararası koruma sahipleri için başlamıştır. **Güneydoğu Anadolu** bölgesinde ise idari para cezaları kesilmiştir. Genel olarak, İGİM, beyan edilen adreslerinde yaşamayanlara önce GSS'lerinin devre dışı bırakılacağını, ardından KİMLİKLERİNİN iptal edileceğini bildirir. **Isparta**'da kimlikler iptal edilmiş ve kimlikleri yeniden etkinleştirmek için online randevu alınamamıştır. Tüm randevular 2022'de başlamış, o zamana kadar kişiler belgesiz yaşamışlardır. **İzmir**'de, tüm göçmenlerin en az dörtte birinin, kayıt oldukları şehirlere dönmemeleri durumunda kimliklerinin devre dışı bırakılması beklenmektedir. COVID-19 kapanmalarından sonra, birçok kişi, özellikle Somalililer, imza görevi için İl Göç İdarelerine gitmeme eğiliminde olmuş ve bu da kimlik devre dışı bırakma vakalarında bir artışa yol açmıştı. **Ege** bölgesinde, İGİM'e yazılı bir dilekçe vermek mümkün değildir, bu da bu konularla ilgili idari davaların açılmasını zorlaştırır.

3. Uzun dönem ikamet

Uzun dönem ikamet izni verilenlere ilişkin AB direktifi Türkiye için geçerli değildir. Bununla birlikte, Türkiye hukukuna göre uzun süreli ikamet statüsüne ilişkin olarak, Türkiye'de "uzun dönem ikamet izinleri"ni düzenleyen YUKK Madde 42(2) uyarınca, uluslararası koruma faydalanıcılarına uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmaz.

4. Vatandaşlık tanınması

Göstergeler: Vatandaşlık tanınması

1. Vatandaşlık tanınması için bekleme süresi nedir?	5 yıl
2. 2021'de vatandaşlık verilecek kişilerin sayısı:	Mevcut değil

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, yabancılara vatandaşlık tanınmasında üç prosedür uygulanır. Vatandaşlık şu yollardan edinilebilir:

- Normal prosedür:** Türkiye vatandaşlığının genel olarak kazanılmasında, yabancıların kesintisiz 5 yıl süreyle Türkiye'de ikamet etmiş olması gerekir. Geçerli oturma iznine sahip yabancı, 5 yıllık ikamet süresi boyunca Türkiye'yi 180 günden fazla terk etmemiş olmalıdır. Bu süre aşılsa 5 yıllık süre yeniden başlatılır. 5 yılın tamamlanmasından sonra doğrudan vatandaşlık elde etmek mümkün değildir. İlk olarak, Vatandaşlık İnceleme ve Araştırma Komisyonu, başvuranın ekonomik durumu ve sosyal uyumu ile ilgili bir değerlendirme yapar. Daha sonra, yerel polis ve Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından güvenlik kontrolleri yapılır ve toplanan bilgiler İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne gönderilir. Güvenlik soruşturmasının sonunda hiçbir sorun ortaya çıkmazsa başvuru sahibi, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün önerisi ve İçişleri Bakanının kararı ile Türkiye vatandaşlığını kazanır.
- Türkiye vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması:** En az üç yıldan beri bir Türkiye vatandaşı ile evli olan ve evliliği devam eden yabancılar vatandaşlık kazanabilir. Bununla birlikte, başvuran kişinin güvenlik soruşturmasında milli güvenlik bakımından "engel teşkil edecek bir hali" bulunmamalıdır.

⁸⁵⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

⁸⁵⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

c. İstisnai durumlar: Türkiye vatandaşlığının istisnai olarak kazanılmasında, genelde aranan diğer ikamet veya geçici şartlara bakılmaksızın Türkiye’de sanayi tesisi kuran veya bilimsel, ekonomik, kültürel, sosyal ve sportif alanlarda olağanüstü hizmeti olan ya da böyle olacağı düşünülen yabancılar vatandaşlık kazanabilir. Bu şekilde, bu kişilerin Türkiye vatandaşlığına mümkün olan en kısa sürede geçirilmesi amaçlanmaktadır.

Geçici koruma altındaki bazı Suriyeli vatandaşlar istisnai durumlar prosedürü yoluyla vatandaşlığa geçebilmelerine rağmen (bkz. [Geçici koruma: vatandaşlık tanınması](#).) Suriyeli vatandaşlara uygulamada vatandaşlık sağlanmamaktadır. Ayrıntılı istatistikler mevcut değildir, ancak 2020’de verilen vatandaşlık sayısında bir düşüş olduğu bildirilmiştir. Sahadaki aktörlerin tanıdığı vatandaşlık alabilen kişiler ise çoğunlukla üniversite öğrencileri veya Türkiye vatandaşı bir kişi ile evli olan kişilerdir. 2021 yılında Suriyelilere verilen vatandaşlık için veriler mevcuttur, ancak uluslararası koruma sahipleri konusunda bu bağlamda veri mevcut değildir.

5. Mülteci statüsünün sona erdirilmesi ve koruma statüsünün gözden geçirilmesi

Göstergeler: Mülteci statüsünün sona erdirilmesi

1. Mülteci statüsünün sona erdirilmesi prosedüründe çoğu durumda faydalanıcı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Kanun, olağan prosedürde statünün sona erdirilmesi kararına karşı bir itiraz süreci sağlıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu? ☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır

YUKK Madde 85, uluslararası koruma statüsünün sona ermesini düzenleyen gerekçeleri ve usule ilişkin kuralları belirtir.

Aşağıdaki koşullarda **mülteci statüsü sona erer**. Uluslararası koruma statüsü sahibi kişi:⁸⁵⁸

- a. Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteğiyle tekrar yararlanırsa;
- b. Kaybettiği vatandaşlığını kendi isteğiyle tekrar kazanırsa;
- c. Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa/vatandaşlığını kazandığı ülkenin korumasından yararlanıyorsa;
- ç. Terk ettiği ülkeye kendi isteğiyle tekrar dönmüşse;
- d. e. Statü verilmesini sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanabilecekse.

Koşullarda yaşanan değişimin değerlendirilmesinde GİGM, menşe ülkede veya önceden yaşanılan ikamet ülkesinde gerçekleşen değişimin anlamlı ve kalıcı olup olmadığını değerlendirecektir.⁸⁵⁹

İkincil koruma, koşulların korumaya ihtiyaç duyulmayacak ölçüde değiştiği durumlarda sona erdirilebilir.⁸⁶⁰ Statünün sonlandırılması kararı bireysel bazda verilmelidir.⁸⁶¹ Statünün sona erdirilmesi gerekçeleri uygulandığında, GİB durum değerlendirmesini faydalanıcıya yazılı olarak bildirir. Faydalanıcı, korumadan yararlanmaya devam etmek konusundaki gerekçelerini, sözlü veya yazılı olarak sunma fırsatına sahip olacaktır.⁸⁶² YUKK Uygulama Yönetmeliğinde, kişilerin GİB’ye başvurusuna bir zaman kısıtı konulmadan “makul süre içinde” sözlü veya yazılı olarak bilgi ve belgelerini sunabilmesine imkan

⁸⁵⁸ YUKK, Madde 85(1).

⁸⁵⁹ YUKK, Madde 85(2).

⁸⁶⁰ YUKK, Madde 85(3).

⁸⁶¹ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 97(3).

⁸⁶² YUKK, Madde 85(4).

tanınır.⁸⁶³

Sona erme kararına karşı itiraz başvurusu **Olağan Prosedür: İtiraz/Temyiz süreci** bölümünde belirtilen şartlar altında, UKDK'ye 10 gün içinde veya yetkili İdare Mahkemesine 30 gün içinde yapılabilir.⁸⁶⁴

6. Koruma statüsünün iptali

Göstergeler: Koruma statüsünün iptali

1. Koruma statüsünün iptali prosedüründe çoğu durumda faydalanıcı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Kanun, iptal kararına karşı itiraz yolları sağlar mı? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır

Uluslararası koruma statüsünün geri çekilmesi ("iptali") YUKK Madde 86 ile düzenlenir. Uluslararası koruma statüsü verilen kişilerden: (a) Sahte belge kullanma, hile, aldatma yoluyla veya beyan etmediği gerçeklerle statü verilmesine neden olanların; veya (b) uluslararası korumadan hariçte tutulması gerekenlerin statüsü iptal edilir.⁸⁶⁵

YUKK, iptal işlemlerinde faydalanıcının bilgi ve belge sunma hakkına atıfta bulunmadığından yukarıdaki ilgili **mülteci statüsünün sona erdirilmesi** işlemlerindeki aynı imkanları sağlamaz, ancak,⁸⁶⁶ YUKK Uygulama Yönetmeliği "makul süre içinde" sözlü veya yazılı olarak bilgi ve belge sunabilme imkanı tanır.⁸⁶⁷ Diğer kurallar ve prosedürler **mülteci statüsünün sona erdirilmesi** prosedürleriyle aynıdır.

2021 yılında **Isparta** 1. İdare Mahkemesi bir statü iptali davasında karara varmıştır. Başvuru sahibinin uluslararası koruma başvurusu, imza görevini yerine getirmede gerekçesiyle Burdur İGİM tarafından geri çekilmiş sayılmıştır. Başvuru sahibi bunun COVID-19 pandemisi nedeniyle olduğunu iddia etmiştir. İdare Mahkemesi, başvuru sahibine yapılan tebliğin, yükümlülüklerin yerine getirilmemesinin sonuçları hakkında bilgi içermesi gerektiğine karar vermiş ve İGİM'in kararını iptal etmiştir.⁸⁶⁸ 2020'nin sonlarında, başvuru sahibinin uluslararası koruma başvurusu geri çekilmiş görünmektedir, sebebi de imza görevinin tamamlanmaması olarak gösterilmiştir. Başvuru sahibi mahkemeye yaptığı itirazda, resmi kayıtlarda sistemselsel bir hata olduğunu ve yükümlülüğünü ihlal etmediğini iddia etmiştir. İzmir 6. İdare Mahkemesi kararı onamış ve temyiz başvurusunu reddetmiştir.⁸⁶⁹

⁸⁶³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 97(1).

⁸⁶⁴ YUKK, Madde 80(1)(a).

⁸⁶⁵ YUKK, Madde 86(1).

⁸⁶⁶ YUKK, Madde 86(2).

⁸⁶⁷ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 98(1).

⁸⁶⁸ Isparta 1^{inci} İdare Mahkemesi, karar no. 2021/471.

⁸⁶⁹ İzmir Bölge İdare Mahkemesi 6^{nci} İdari Dava Dairesi, karar no. 2020/1239

B. Aile Birleşimi

1. Kriterler ve koşullar

Göstergeler: Aile birleşimi

1. Faydalanıcının, aile birleşimi için başvurabilmesi konusunda bekleme süresi var mı?
☐Evet ☒Hayır
❖ Evet ise bekleme süresi ne kadar?
2. Kanun, aile birleşimi başvurusu için azami zaman sınırı koyuyor mu?
☐Evet ☒Hayır
❖ Öyleyse, bu sınır ne kadardır?
3. Kanun asgari gelir şartı getiriyor mu?
☐Evet ☒Hayır

Aile birleşimi YUKK Madde 34-35 hükümlerine tabidir. Kanun **mülteciler** ve **ikincil koruma faydalanıcılarının** aile üyeleri ile tekrar bir araya gelmesine olanak tanırken,⁸⁷⁰ diğer yabancılara kıyasla ayrıcalıklı koşullar altındaki şartlı mülteciler aile birleşiminden faydalanamazlar. Bu durum aynı zamanda, YUKK'un aile ikamet düzenlemesinde, destekleyicinin Türkiye'de bir yıldan fazla ikamet etmesini zorunlu kılması nedeniyle ve uluslararası koruma faydalanıcılarına aile **ikamet izni** verilmeyeceğini de ima eder.⁸⁷¹ Mülteciler ve ikincil koruma sahipleri açıkça bu koşuldan muaftır, ancak şartlı mülteciler değildir.⁸⁷² Mülteci veya ikincil koruma faydalanıcısı kişiler, aşağıdaki aile üyeleri ile birleşebilir.⁸⁷³

- Eşler, çok eşli evlilik durumunda koruma faydalanıcısı kişiler aile birleşimi konusunda taleplerini yalnızca bir eşleri için yapabilirler;⁸⁷⁴
- Sahip olunan küçük çocuklar veya eşin küçük çocukları,
- Bakmakla yükümlü olunan çocuklar veya eşin bakmakla yükümlü olduğu çocukları.

Haziran 2021 itibarıyla Türk Kızılayı'na toplamda 3,462 aile birleşimi talebi gelmiştir. Ayrıca aile takibi ve mesajlaşma hizmetleri de yürütülmektedir.⁸⁷⁵

2. Aile üyelerinin statüsü ve hakları

Türkiye'ye geldiklerinde, aile üyelerine azami 3 yıl geçerliliği olan bir "aile ikamet izni" verilir.⁸⁷⁶ Bu izne sahip öğrenciler, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına öğrenci ikamet izni almadan erişebilirler.⁸⁷⁷

Aile ikamet izinli yetişkin aile üyeleri, Türkiye'de 3 yıl ikamet ettikten sonra kısa süreli ikamet iznine geçmek için başvurabilirler.⁸⁷⁸ Ancak, eşin ev içi şiddetten hayatta kalan olması durumlarında,⁸⁷⁹ veya destekleyicinin ölümü halinde bu koşul uygulanmaz.⁸⁸⁰

⁸⁷⁰ YUKK, Madde 34(1); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 30(1)(d).

⁸⁷¹ YUKK, Madde 35(1)(ç).

⁸⁷² YUKK, Madde 35(4).

⁸⁷³ YUKK, Madde 34(1); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 30

⁸⁷⁴ YUKK, Madde 34(2); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 30(3).

⁸⁷⁵ Türk Kızılay, NSCEP protection group presentation, Temmuz 2021: <https://bit.ly/3OLqouH>.

⁸⁷⁶ YUKK, Madde 34(1).

⁸⁷⁷ YUKK, Madde 34(4).

⁸⁷⁸ YUKK, Madde 34(5).

⁸⁷⁹ YUKK, Madde 34(6).

⁸⁸⁰ YUKK, Madde 34(7).

C. Serbest dolaşım ve hareketlilik

1. Dolaşım özgürlüğü

GİB **şartlı mülteciler** ve **ikincil koruma faydalanıcılarının** ikametini, kamu güvenliği ve kamu düzeni nedeniyle belirli bir il ile sınırlayarak bildirimde bulunma yükümlülüğü getirebilir.⁸⁸¹ YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesinin 26. Maddesi hükümlerine tabi olarak Türkiye topraklarında dolaşım özgürlüğünden yararlanmaları gereken mültecilere ilişkin bir ikamet kısıtına değinmezken YUKK Uygulama Yönetmeliği söz konusu ikamet kısıtlamalarının “mülteci statüsü sahipleri için de geçerli olabileceğini” eklemektedir⁸⁸²

YUKK Uygulama Yönetmeliği, şartlı mülteciler ve ikincil koruma sahiplerinin ikamet edecekleri illerin belirlenmesi sırasında göz önünde bulundurulacak kriterlere “kişinin talebi, özel durumu, sağlık ve eğitim durumu, akrabalık ilişkileri, kültürü, kişisel koşulları ve illerin kapasitesi” gibi konular ekleyerek YUKK Madde 82’ye tamamlayıcı olur.⁸⁸³

Uygulamada, uluslararası koruma faydalanıcıları, sığınmacıların dolaşımını düzenleyen “uydu kent” dağıtım politikasına tabidir (bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: Serbest dolaşım hakkı](#)).

2. Seyahat belgeleri

YUKK Madde 84(1) uyarınca mülteciler için 1951 Mülteci Sözleşmesinde belirtilen (Mülteci) Seyahat Belgesi “düzenlenmelidir”. GİGM, 1951 Sözleşmesine uygun olarak mülteci statüsü sahiplerine verilecek olan (Mülteci) Seyahat Belgelerinin “biçim, içerik ve geçerlilik süresi”ni belirler.⁸⁸⁴ Kanun ya da Uygulama Yönetmeliği mülteci seyahat belgeleri için kesin bir geçerlilik süresi öngörmemiştir. **Şartlı mülteciler** ve **ikincil koruma faydalanıcıları**, “seyahat belgesi talep ettikleri takdirde”, Pasaport Kanununun 18. maddesine göre talepleri “değerlendirilir”.⁸⁸⁵ Pasaport Kanununun 18. Maddesi, yabancı uyruklular için özel seyahat belgelerinin (Yabancılar Mahsus Damgalı Pasaport) çıkarılması hususunu düzenler.

Bu nedenle, şartlı mültecilere ve ikincil koruma sahiplerine Mülteci Seyahat Belgesi verilmez, ancak “yabancılar mahsus damgalı pasaport” olarak adlandırılan başka bir seyahat belgesi “verilebilir”. YUKK Madde 84(2)’de kullanılan ifadeler, şartlı mülteci veya ikincil koruma sahibinin talebi üzerine bir seyahat belgesinin verilip verilmeyeceği konusundaki kararın GİGM’nin takdirine bağlı olduğunu ve bu nedenle bunun bir hak olmadığını belirtir.

Pasaport Kanununun 18. maddesine göre, iki tür “yabancılar mahsus damgalı pasaport” vardır:

- Türkiye’ye yalnız bir girişe veya Türkiye’den yalnız bir çıkışa izin veren ve 1 aylık geçerlilik süresine sahip olan pasaportlar;
- Tek bir çıkışa ve tek bir girişe izin veren pasaportlar. Bu tür pasaportlar “üç aydan az olmamak kaydıyla” İçişleri Bakanlığının takdirine göre belirlenecek süreyle geçerli olmak üzere tanzim edilir.

⁸⁸¹ YUKK, Madde 82(1); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 110(4).

⁸⁸² YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 110(5).

⁸⁸³ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 110(1).

⁸⁸⁴ YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 104.

⁸⁸⁵ YUKK, Madde 84(2); YUKK Uygulama Yönetmeliği, Madde 104(2).

Şu ana kadar Türkiye'de şartlı mültecilere veya ikincil koruma sahiplerine "yabancılar mahsus damgalı pasaport" verildiği bildirilmemiştir.

3. Üçüncü ülkeye yerleştirme

BM Mülteci Örgütü, hassas grupları tespit etmek ve üçüncü ülkeye yerleştirme için uygunluklarını değerlendirmek için GİB ile işbirliği içerisinde çalışmaktadır. 10 Eylül 2018 tarihi itibarıyla GİB, hassas grupları önceden tespit etmekte ve geçici koruma faydalanıcıları için hali hazırda takip edilen prosedüre benzer şekilde bunları BM'ye yönlendirmektedir (bkz. [Geçici Koruma: Üçüncü ülkeye yerleştirme](#)). Genel olarak, sahadan aktörler şu anda GİB tarafından kullanılan "hassas grup" kriterlerinin ve standartlarının BM Mülteci Örgütü ve STK'larından farklı olduğunu fark etmişlerdir. Örneğin LGBTI+'lar hassas grup kabul edilmez.⁸⁸⁶ Üçüncü ülkeye yerleştirme konusundaki nihai kararlar yerleştirme kabul eden ülkeler tarafından alınmaktadır.

Almanya ve Türkiye'nin mültecilerin geri kabulüne ilişkin ikili anlaşması da dahil olmak üzere, COVID-19 nedeniyle Türkiye'den gerçekleştirilecek tüm yerleştirme işlemleri 2020'nin başlarında askıya alınmıştır. Seyahat kısıtlamaları, da üçüncü ülkeye yerleşim için ülkeden ayrılmaların ertelendiği anlamına gelmiştir. COVID-19 süreci, yeniden yerleştirme sürecini önemli ölçüde etkilemiştir; ancak GİGM ile işbirliği içinde Türkiye genelinde beş noktada uzaktan görüşme önlemleri uygulamaya konulmuş ve Mart-Haziran ayları arasında askıya alınan görüşmelerin kademeli olarak yeniden başlamasına izin verilmiştir. Pandemi, Mart ve Eylül ayları arasında uluslararası uçuşların küresel bazda durması nedeniyle yeniden yerleştirme uçuşlarını da etkilemiştir. Ekim 2020 sonu itibarıyla, BM Mülteci Örgütü 18 ülkeye 5.633'ün üzerinde yeniden yerleştirme başvurusu iletmış (4.625 Suriyeli ve 1.008 diğer uyruklardan kişi) ve 3.382 mülteci (2.602 Suriyeli ve 780 diğer uyruklardan kişi) 14 ülkeye yeniden yerleştirme süreci için gönderilmiştir.⁸⁸⁷ STK'lar, ekonomik kriz nedeniyle yeniden yerleştirme başvurularının büyük oranda arttığını, bunun da potansiyel olarak pandeminin kişilerin Türkiye'de kalma isteklerini etkilediğini bildirmiştir.⁸⁸⁸

2021'de pandeminin zorluklarına rağmen, yeniden yerleştirme için birçok başvuru ve üçüncü ülkeye yerleştirme için bir çok ayrılış gerçekleşmiştir. BM Mülteci Örgütü, 2021'de 12.270 yerleştirme dosyası sunmuş ve 7.400 kişi yeniden yerleştirme prosedürleri yoluyla Türkiyeden ayrılmıştır. Bunların %76'sı Suriye, yüzde 12'si Afganistan ve %12'si diğer ülkelere kişilerdir.⁸⁸⁹ Bu oranların 2022 yılında artması beklenmektedir.⁸⁹⁰ GİB istatistiklerine göre, 2014 ile Haziran 2022 arasında, ağırlıklı olarak Kanada, ABD, İngiltere ve Norveç'e olmak üzere, üçüncü ülkelere toplamda yerleştirilen Suriyeli sayısı 19.189 kişidir.⁸⁹¹

D. Barınma

Başvuru sahiplerinin durumuna benzer (bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: Barınma](#)) olarak, uluslararası koruma faydalanıcılarının, Türkiye'de kendi imkanlarıyla barınmaları beklenmektedir.

E. Çalışma hayatı ve eğitim

1. İşgücü piyasasına erişim

Çalışma hakkıyla ilgili olarak, kanun farklı uluslararası koruma faydalanıcıları kategorileri arasında bir ayırım yapmaktadır. **Mülteciler ve ikincil koruma faydalanıcıları**, statü verildikten sonra, Uluslararası

⁸⁸⁶ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁸⁸⁷ UNHCR, Turkey 2020 Operational Highlights, Mart 2021: <https://bit.ly/3esx9AE>.

⁸⁸⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁸⁸⁹ UNHCR, Turkey 2021 Operational Highlights: <https://bit.ly/3yuZMIK>.

⁸⁹⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2021.

⁸⁹¹ GİB, *Geçici Koruma*: <https://bit.ly/3wKyP0K>.

Koruma Sahibi Kimlik Belgesine dayanarak ek bir şart yerine getirmeden istihdam edilebilir veya serbest çalışabilirler.⁸⁹²

Bu kategorideki faydalanıcılar, işgücü piyasasına dair test ve kriterlerin uygulanmasında ayrıcalıklı muamele görür. Çalışma hayatına erişim konusunda herhangi bir sektörel veya coğrafi kısıtlama, Türkiye'de 3 yıl boyunca ikamet eden veya bir Türk vatandaşıyla evli olan veya Türkiyeli çocuğu olan mültecilere veya ikincil koruma sahiplerine uygulanamaz.⁸⁹³

Tersine, **şartlı mülteciler** uluslararası koruma için başvuran kişilerle aynı kurallara tabidir. Kişilerin korumaya hak kazanmasının ardından 6 ay içinde, çalışma izni için veya tarım ve hayvancılık sektörlerinde çalışma izni muafiyeti için başvuruda bulunmaları gerekmektedir.⁸⁹⁴ Bu nedenle, işgücü piyasasına erişim konusunda sektörel veya coğrafi kısıtlamalara da maruz kalabilirler (ayrıca bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: İşgücü Piyasasına Erişim](#)).

Uygulamada, yalnızca birkaç şartlı mültecinin çalışma izinlerine erişebildiği görülmektedir.⁸⁹⁵

2. Eğitime erişim

YUKK, eğitime erişim konusunda başvuru sahipleri ile uluslararası koruma faydalanıcıları arasında bir ayırım yapmamaktadır (bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: Eğitime Erişim](#)).

F. Sosyal yardım

YUKK, sosyal yardım konusunda başvuru sahipleri ile uluslararası korumanın faydalanıcıları arasında bir ayırım yapmamaktadır.

(bkz. [Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler ve bunun seviyesi](#)).

G. Sağlık hizmeti

YUKK, sağlık hizmeti ile ilgili olarak başvuru sahipleri ile uluslararası korumanın faydalanıcıları arasında bir ayırım yapmamaktadır (bkz. [Karşılama/Kabul Koşulları: Sağlık Hizmeti](#)).

⁸⁹² YUKK, Madde 89(4)(b); Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 4.

⁸⁹³ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 18.

⁸⁹⁴ YUKK, Madde 89(4)(a); Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, Madde 6 ve 9.

⁸⁹⁵ Refugees International, *I am only looking for my rights: Legal employment still inaccessible for refugees in Turkey*, Aralık 2017: <http://bit.ly/2ylz434>, s.5.

Geçici Koruma

Geçici Koruma Prosedürü

2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği'nin (GKY/TPR) yasal dayanağı YUKK, Madde 91'dir. Bu nedenle, teknik olarak ikincil mevzuata dair bir metin olarak, GKY hükümleri ve uygulanma biçimi, YUKK'nin çizdiği genel normatif çerçeve ile uyumlu ve tutarlı olmalıdır.

2018'den bu yana yürürlükte olan yeni cumhurbaşkanlığı sistemi kapsamında, Bakanlar Kurulu'nun kaldırılmasından bu yana, YUKK içerisinde "Bakanlar Kurulu"na yapılan tüm atıfların yerini "Cumhurbaşkanlığı" almıştır.⁸⁹⁶ GKY'de henüz böyle bir değişiklik yapılmamıştır. Açıklık sağlaması açısından, aşağıdaki bölümlerin "Bakanlar Kurulu" yerine "Cumhurbaşkanlığı" ile ilgili olduğu akılda tutulmalıdır.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle ortaya konan kapsam ile GKY'de belirtilen genel uygunluk kriterleri ışığında, Türkiye'de geçici korumaya ilişkin kişilerin uygunluğuna karar vermek konusundaki yetkili kurum olarak GİB belirlenmiştir.⁸⁹⁷ Mart 2018'de yapılan bir düzenleme sonrasında, konaklama ve diğer hizmetlerin sorumluluğu da GİB'ye verilmiştir.⁸⁹⁸ Bu nedenle, geçici koruma ile ilgili tüm önlemlerin sorumluluğunu Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığından (AFAD) alarak GİB üstlenmiştir.⁸⁹⁹

A. Geçici korumanın kapsamı ve etkinleştirilmesi

YUKK Madde 91 kapsamındaki geçici koruma, kitlesel mülteci akınları olması durumunda, uluslararası koruma ihtiyaçlarının bireysel olarak ele alınmasının zorlaştığı durumlarda uygulanabilecek isteğe bağlı bir önlemdir.⁹⁰⁰ Bu nedenle, GKY altındaki geçici koruma, uluslararası koruma türü olarak tanımlanmamakta, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinde kullanılan tamamlayıcı bir önlem olarak tanımlanmaktadır.

Geçici koruma rejimi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ilan edilir.⁹⁰¹ Bu Kararname, geçici koruma kapsamına alınacakları ve geçici korumanın başlangıç tarihini ve gerekli görülmesi halinde süresi hakkında hususları içermelidir.⁹⁰² Geçici koruma rejiminin Türkiye'de belirli bir bölgeye uygulanmasına ilişkin bir sınırlama getirebilir veya getirmeyebilir. Mevcut geçici koruma rejimi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile feshedilerek sonlandırılabilir.⁹⁰³

Cumhurbaşkanlığı, geçici koruma önlemleri konusunda sınırlamalar getirmek veya "milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığını tehdit eden durumlarda" belirli bir süre için veya belirsiz süreli olarak mevcut önlemleri askıya almak yetkisine sahiptir.⁹⁰⁴ Böyle bir durumda, Cumhurbaşkanlığı, mevcut kayıtlı geçici koruma hak sahipleri için uygulanacak yöntemlerin özelliklerini belirlemek ve sınırlama veya askıya alma kararından sonra Türkiye'ye gelen geçici koruma rejimi kapsamındaki kişilere uygulanacak önlemleri belirlemek konusunda takdir yetkisine sahiptir. Böylesine geniş ve belirsiz tanımlanan sınırlama veya askıya alma önlemleri, GKY Madde 11 uyarınca Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile geçici koruma rejiminin fiili olarak feshinden farklıdır.

⁸⁹⁶ 9 Temmuz 2018 tarih ve 703 sayılı KHK, Madde 71

⁸⁹⁷ GKY, Madde 10.

⁸⁹⁸ Geçici Koruma Yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik, Karar no: 2018/11208

⁸⁹⁹ 15 Temmuz 2018 tarihli ve 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi AFAD'ın görev ve sorumluluklarını değiştirmiştir.

⁹⁰⁰ GKY, Madde 1 ve 3.

⁹⁰¹ GKY, Madde 9.

⁹⁰² GKY, Madde 10.

⁹⁰³ GKY, Madde 11.

⁹⁰⁴ GKY, Madde 15.

B. Geçici koruma sağlanması için gereken şartlar

1. Uygunluk kriterleri

Geçici koruma yaklaşımının temel özelliği ve gerekçesi, genel olarak bireysel değerlendirmenin hem pratik olmadığı hem de gereksiz olduğu düşünülen kitlesel mülteci akını durumlarında, çok sayıda kişinin koruma ihtiyacını hızlı bir şekilde değerlendirebilmektir. Geçici koruma yaklaşımı, uluslararası koruma ihtiyaçlarına yönelik herhangi bir bireysel değerlendirme yapılmadan, ev sahibi Hükümet tarafından belirlenen faydalanıcılar kapsamına giren tüm kişilere kategorik olarak uygulanır.

Geçici koruma rejiminin ilan edilmesi için genel olarak bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi gerekmekte birlikte, Suriye'deki çatışmalardan kaçan kişilere ilişkin GKY durumunda, Türkiye Hükümeti ayrı bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarmak yerine, 2011'den beri fiili olarak yürürlükte olan geçici koruma rejimini, GKY'nin ana metninde yer alan geçici bir madde aracılığıyla formüle etmektedir.

1.1. "Suriye vatandaşları, vatansız kişiler ve mülteciler"

GKY Geçici Madde 1 özel olarak, Suriye'de meydana gelen olaylar sebebiyle kitlesel veya bireysel olarak Türkiye sınırlarını geçen "Suriye vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler" in geçici koruma altına alınacağına hükmeder.

Bu formülasyon, Suriye vatandaşlarına ek olarak, 2011'de çatışmaların başlangıcında Suriye'de ikamet eden vatansız Filistinliler de dahil olmak üzere Suriye'den gelen vatansız kişilerin de GKY kapsamında olduğunu gösterir. Suriye'deki Filistinliler geçici koruma faydalanıcıları olarak kayıtlı olduklarından uygulamada da bunun böyle ele alındığı söylenebilir.⁹⁰⁵

1.2. "Doğrudan Suriye'den gelenler"

GKY, Geçici Madde 1, sınır görevlileri tarafından uygulamada, faydalanıcıların üçüncü bir ülkeden Türkiye'ye gelmesi yerine, bu muhtemel faydalanıcıların doğrudan Suriye'den gelmesinin zorunlu olduğu şekilde yorumlanacağı bir ifadeyi içermektedir.

Bu hüküm, "kitlesel" veya "bireysel olarak" "sınırlara gelen" veya "sınırları geçen" kişilerden bahseder. Bu nedenle, aslında Suriye'den doğrudan gelme zorunluluğunu açıkça ifade etmemektedir. Üçüncü bir ülkeden uçağa binen ve Türkiye'de bir havaalanına inen bir kişinin "sınırlara" "bireysel olarak" geldiği söylenebilir. Ancak 8 Ocak 2016'dan bu yana, Türkiye artık deniz veya hava yoluyla ülkeye giriş yapan Suriyeliler için vizesiz bir rejim uygulamamaktadır.

Deniz veya hava yoluyla gelen kişiler için vize şartı getirilmesi, GKY Geçici Madde 1'in sıkı bir şekilde uygulanması ile birlikte değerlendirilir. Buna göre, GİB yalnızca doğrudan Suriye'den gelen Suriyeliler için geçici koruma rejimini uygular.⁹⁰⁶ Üçüncü bir ülkeden gelenler geçici koruma rejiminin dışında tutulur. YUKK kapsamında uluslararası koruma için başvuruda bulunmalarına izin verilmesi gerekmesine rağmen, bu kişiler uygulamada uluslararası koruma başvuru sahibi olarak kayıtlı değildirler. Bu hükme, aile üyeleri Türkiye'de geçici korumadan faydalananıyor olsa bile, Türkiye'ye başka ülkeden gelmiş olan Suriyeliler de tabidir.⁹⁰⁷

⁹⁰⁵ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgi, Mart 2019.

⁹⁰⁶ Zeynep Kivılcım, 'Lesbian, gay, bisexual and transsexual (LGBT) Syrian refugees in Turkey', 2016, s.29.

⁹⁰⁷ STK'lar tarafından verilen bilgiler, Mart 2019.

Bazı durumlarda, İGİM bu kişileri kısa süreli vize ve ardından kısa dönem ikamet iznine yönlendirmiştir.⁹⁰⁸ Sağlık hizmeti ve diğer imkanlara, kısa dönem ikamet izinleriyle bedelsiz olarak erişilemez. Bununla birlikte, 2018'deki bilinen iki vakada, Ürdün'den **İzmir**'e havaalanına inen Suriyelilerin geçici korumadan faydalanmasına izin verilmemiştir ve Ürdün'e iade edilmişlerdir.⁹⁰⁹

1.3. Baz alınan 28 Nisan 2011 tarihi

GKY Geçici Madde 1 ayrıca geçici koruma rejiminden faydalanabilmek için bir tarih öne sürer. 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye'den gelen kişiler talepleri halinde geçici koruma altına alınırlar. Bu nedenle, ayrı bir uluslararası koruma başvurusu yapmaları yasaktır. GKY'nin 22 Ekim 2014'te yayımlanmasından önce uluslararası koruma başvurusunda bulunmuşlarsa, bu başvurular askıya alınmış ve ilgili kişiler geçici koruma sahipleri olarak işlem görmüştür.

28 Nisan 2011 tarihinden önce Türkiye'ye gelmiş olan ve uluslararası koruma için başvuruda bulunan tüm kişilere, uluslararası koruma prosedürü çerçevesinde kalmak veya geçici korumadan faydalanmak arasında tercih yapma seçeneği sunulmuştur. Bununla birlikte, 2011'in başında Suriye'deki çatışmaların başlamasından önce Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sayısının oldukça düşük olmasından dolayı bu hükmün kapsadığı Suriyelilerin sayısı oldukça sınırlıdır.⁹¹⁰

1.4. İkamet iznine sahip Suriye vatandaşları

Benzer şekilde, 28 Nisan 2011 veya sonrasında, Türkiye'de yasal olarak ikamet eden herhangi bir Suriyeli vatandaşa, -yasal olarak ikamet eden diğer yabancı uyruklu kişiler gibi - iltica çerçevesinin tamamen dışındaki ikamet iznine ilişkin olmak üzere, geçici koruma faydalanıcısı olarak kayıt yaptırmak istemediği sürece Türkiye'de yasal olarak ikamet etmeye devam etme seçeneği sunulur. Nitekim, 22 Ekim 2014 tarihinde GKY'nin kabul edilmesinden bu yana, yasal olarak Türkiye'ye geçerli pasaportla gelmeye devam eden az sayıda Suriyeli vatandaş bu seçenekten faydalanmaktadır.

Yabancı uyruklu bir kimsenin Türkiye'ye geldikten sonra ikamet izni talep etmesi ve alması için, ülkeye yasal olarak geçerli bir pasaportla ve kısa dönem vizeyle veya vizeyi üzerinden vize muafiyeti ile girmesi şartı aranır. Ancak 2016'dan bu yana, Türkiye artık Suriye vatandaşlarının vizesiz girişine izni vermemektedir. Suriyeli ikamet izni sahiplerinin karşılaştığı bir sorun da, pasaportlarının geçerlilik sürelerinin sona ermesi ve genel olarak uzatılmasını sağlayamamaları durumlarında, artık ikamet izinlerini uzatmaya uygun olmamalarıdır.

⁹⁰⁸

A.y.

⁹⁰⁹

İzmir Barosu avukatı tarafından verilen bilgi, Mart 2019.

⁹¹⁰

31 Aralık 2010 tarihi itibarıyla BM Mülteci Örgütü ve Türk makamlarında sığınmacı olarak kayıtlı sadece 224 Suriye vatandaşı vardır: BM Mülteci Örgütü tarafından sağlanan bilgiler, Aralık 2015.

2. Geçici korumanın sona erdirilmesi

Göstergeler: Geçici korumanın sona erdirilmesi

1. Geçici korumanın sona erdirilmesi prosedüründe çoğu durumda faydalanıcı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
2. Kanun, olağan prosedürde statünün sona erdirilmesi kararına karşı bir itiraz süreci sağlıyor mu? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu? ☐ Evet ☐ Zorlukla ☒ Hayır

Aşağıdaki hallerde geçici koruma bireysel olarak sona erer, geçici koruma sahibi kişinin:⁹¹¹

- a. Kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılması
- b. Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması;
- c. Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yerleştirme kapsamında kabul edilmesi.

Gönüllü geri dönüş, 2019'da geçici koruma sisteminde önemli bir sorun haline gelmiştir. Adalet Bakanına göre 2019 yılında 373.592 Suriyeli, menşe ülkelerine dönmek için Türkiye'yi terk etmiştir,⁹¹² ve Dışişleri Bakanlığı yaklaşık 371.000 kişinin Suriye'deki güvenli bölgelere döndüğünü açıklamıştır.⁹¹³ Milli Savunma Bakanlığı, 2019 yılında 380 bini Fırat Kalkanı Bölgesine, 135 bini Barış Pınarı Kalkanı Bölgesine ve 65 bini de Zeytin Dalı Bölgesine olmak üzere yaklaşık 580 bin Suriyelinin ülkelerine geri gönderildiğini ifade etmiştir.⁹¹⁴ Bununla birlikte, bu ifadeler, Suriye'ye geri dönüşlerin gönüllü olup olmadığı ve Suriye'ye giden kişilerin Türkiye'ye yeniden girişleri bağlamında dikkatli bir şekilde okunmalıdır. 2020'de görüşülen sahadan aktörler politikada büyük bir değişiklik olmadığını söylemişlerdir, ancak COVID-19 nedeniyle durum farklılaşmıştır, sosyal mesafe önlemleri nedeniyle daha az gözetim ve Mart ve Eylül 2019 arasında seyahat kısıtlamaları nedeniyle daha az geri dönüş gerçekleşmiştir. 2021'de geri dönüş hala gündemde ve oranı yüksektir ve 2022'nin başlarında hükümet 500.000'den fazla Suriyelinin evlerine döndüğünü açıklamıştır. 'İdlib'in Yanındayız' kampanyası ile geri dönen Suriyelilere yönelik konut inşası için Türkiye'den destek sağlanmıştır. Yetkililere göre, İdlib, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatı bölgelerinde Türkiyeli örgüt ve kurumlar tarafından 59 bin 679 ev inşa edilmiştir. Türkiye, bu bölgede cami, hastane ve okullar da inşa etmektedir.⁹¹⁵

2.1. Gönüllü geri dönüş

GKY, Türkiye'den yapılan gönüllü geri dönüşlerde sona erme kriterinin nasıl değerlendirileceğini belirtmemektedir. Teoride, geçici koruma faydalanıcısı kişiler Suriye'ye dönme niyetlerini ifade ettiğinde, bu kişilerle GİB, BM Mülteci Örgütü ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan bir panel tarafından görüşme yapılmalıdır; ancak bu pratikte uygulanmaz. Görüşmelerde bir avukat da bulunabilir. Panel, geri dönüşün aslında gönüllü olup olmadığını ve bunun altında yatan sebepleri değerlendirir. Bu dosyalar, genellikle Suriye'de mülkü veya işi olan kişilerle ilgilidir.⁹¹⁶ 2019 yılında ülkelere iade kampanyası uygulanmıştır. İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne göre,⁹¹⁷ 12 Temmuz 2019 ile 15 Kasım 2019 tarihleri arasında çeşitli illerdeki idari gözetim merkezlerine 42.888 düzensiz göçmen ve geçici barınma merkezlerine 6.416 kayıt dışı Suriyeli gönderilmiştir. Kayıt dışı evli olmayan yalnız erkekler **Tuzla** veya **Pendik** gibi geri gönderme merkezlerine gönderilmiştir.

⁹¹¹ GKY, Madde 12(1).

⁹¹² Haber 3, '2019'da gönüllü olarak Suriye'ye dönen Suriyeli sayısı açıklandı', 1 Ocak 2020: <https://bit.ly/3bB1R7H>.

⁹¹³ AA news, 'Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: 371 bin Suriyeli güvenli şekilde geri döndü', 16 Aralık 2019: <https://bit.ly/2QVuzs2>.

⁹¹⁴ Milli Savunma Bakanlığı: <https://bit.ly/3atM5uZ>.

⁹¹⁵ MEMO, 'Türkiye: half-million Syrians return voluntarily to their country', 2 Haziran 2022: <https://bit.ly/3nA8H5n>.

⁹¹⁶ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹¹⁷ İstanbul İGİM, basın açıklaması: <https://bit.ly/33LBDwB>.

Kayıtlı olan kişiler bile Temmuz 2019'da geri gönderme merkezlerine gönderilmiştir.⁹¹⁸ Uluslararası Af Örgütü, geri gönderme merkezlerine gönderilen kişilerin vakalarını da belgelemiştir; bunların çoğu İstanbul'dan sınır dışı edilen ve çalışırken veya sokakta yürürken yakalanan Suriyelilerle ilgilidir. Uluslararası Af Örgütü, 25 Mayıs ve 13 Eylül 2019 tarihleri arasında, çoğu (14 kişi) Temmuz 2019'da gerçekleştirilen 20 zorunlu geri gönderme vakasını da belgelemiştir. Türkiye makamları, bunların "gönüllü geri dönüş" olduğunu söylemiş ve birkaç yıl içinde 315.000'den fazla Suriyelinin kendi özgür iradeleriyle ülkeden ayrıldığını iddia etmiştir. Ancak Suriyeliler sürekli olarak kendilerine söylenen veya imzalamaya zorlandıkları "gönüllü geri dönüş" formları konusunda, sindirme, tehdit ve şiddet yoluyla yanlış yönlendirildiklerini söylemektedirler. Bazıları sınıra giderken jandarma tarafından da tartaklandıklarını söylemiştir. Bu kişilerin tamamı kuzeybatı Suriye'ye gönderildiklerini söylemişlerdir.⁹¹⁹

Antakya'daki avukatlar, Temmuz 2019'da İstanbul'da gerçekleştirilen operasyonların ardından sınır dışı vakalarında yaklaşık %20-30'luk bir artış olduğunu bildirmiştir.⁹²⁰ Geçici koruması iptal edilen Suriyeli mülteci sayısı ve konuyla ilgili davalar da önemli ölçüde artmıştır.⁹²¹ İptallerin ana nedenleri gönüllü geri dönüşler ve "bir suça karışıklarına dair ciddi şüphe" olmasıdır. İkinci husus, masumiyet karinesine aykırıdır ve ayrıca yetkililer, Suriyeli bir mülteci bir davada veya bir ceza soruşturmasında davacı veya tanık olduğunda genellikle ikinci uygulamaya yönelmektedir. Sonuç olarak, mağduriyet yaşayan Suriyeliler sınır dışı edilme korkusuyla yetkililere şikayette bulunmaya cesaret edememektedir.⁹²² BM Mülteci Örgütü, 2021'de gönüllü geri dönüş süreçlerini gözlemlemeye devam etmiştir. BM Mülteci Örgütü 2021 raporuna göre, BM Mülteci Örgütü 2021 yılında Türkiye genelinde **İstanbul, İzmir, Ankara ve Güneydoğu Anadolu** bölgesindeki iller de dahil olmak üzere 16 ilde 22,275 Suriyeli (17,200'ün üzerinde aile) ile gerçekleştirilen gönüllü geri dönüş görüşmesini gözlemlemiştir, ancak bu alandaki gözlemin % 90'ından fazlası güneydoğuda gerçekleşmiştir. BM Mülteci Örgütü'nün 2021'de görüştüğü geri dönen kişilerin çoğunluğu **İdlib, Halep, Rakka ve Hasiçi** illerine dönecek kişiler olmuştur. Bu kişilerin çoğu, gönüllü geri dönüş nedeni olarak aile üyeleriyle yeniden bir araya gelmek istediklerini, bakmakla yükümlü oldukları aile üyelerine destek olmak istediklerini ifade etmiştir.⁹²³

Geçici korumanın sona erdirmeye süreci ile sonlandırıldığı durumlarda, GİB bu kişi için "ülkeden gönüllü giden Suriyeli mülteciler" açıklaması ile "V87" kodu atar. Kişi genellikle sınırda bırakılır ve geri dönüş sürecini kendisi tamamlar.⁹²⁴ Ancak, faydalancılar her zaman süreç konusunda yeterince bilgilendirilmez. Ayrıca, yukarıda belirtilen görüşme prosedürü Geri Gönderme Merkezlerinde uygulanmaz. Genellikle yetkililerden gelen baskıları takiben gönüllü geri dönüş belgelerini imzalayan kişilerle (bkz. [Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınması](#))-geri dönüşün gönüllü olup olmadığını belirlemeye yönelik panel görüşmesi yapılmaz.⁹²⁵

2.2. Statünün sona ermesi sonrası yeniden ülkeye giriş

Suriyeli mültecilerin, pasaport yenileme gibi idari nedenlerle Suriye'ye gidip daha sonra tekrar Türkiye'ye dönmeleri yaygın bir durumdur.⁹²⁶

⁹¹⁸ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹¹⁹ Amnesty International, *Sent to a War Zone: Türkiye's Illegal Deportations of Syrian Refugees*, 25 Ekim 2019: <https://bit.ly/3dBsknn>.

⁹²⁰ Antakya'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹²¹ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹²² Antakya'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹²³ UNHCR, Turkey 2021 Operational Highlights: <https://bit.ly/3yuZMIK>. s. 9.

⁹²⁴ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹²⁵ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹²⁶ Kırkayak Kültür Merkezi tarafından sağlanan bilgi, Şubat 2019.

Türkiye'de daha önce geçici korumadan faydalanmış ancak kaydı sonlandırılmış kişilerin geçici koruma rejimine kabul edilmesi GİB tarafından bireysel olarak değerlendirilir.⁹²⁷ GİB, Türkiye'ye tekrar geldiklerinde bu kişilerin geçici koruma statüsüne yeniden izin vermek veya reddetmek konusunda yetkilidir. Geçici koruma statüsü sona ermiş ve "V87" kodu verilmiş kişilerin, Türkiye'ye geri döndükten sonra haklarına tekrar erişemediklerine ilişkin durumlar gözlenmiştir. GİGM 7 Ocak 2019 tarihinde bir Genelge yayımlamış ve İGİM'e, 1 Ocak 2019'dan itibaren "gönüllü geri dönüş belgesi" imzalandıktan sonra Türkiye'ye dönen özellikle hamile kadınlar, yaşlılar ve çocuklar gibi kişilerin hizmetlere yeniden erişebilmelerini sağlamak için "V87 kodunu" kaldırması talimatını vermiştir.⁹²⁸ Genelge ayrıca İGİM'in geçici koruma faydalanıcılarına "gönüllü geri dönüş belgesini" imzalamanın yasal sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi vermesini şart koşar.

Antakya'da 2019 yılında geçici korumanın yeniden etkinleştirilmesine yönelik talep artmıştır. Kayıtlı Suriyelilerin sınır dışı edilmesi durumunda geçici koruma devre dışı bırakılmış ve C-114 tahdit kodu verilmiştir. Türkiye'ye geri gelmeleri durumunda, gelişlerinin ilk yılında geçici koruma yeniden etkinleştirilmemiş ve Suriyeliler küçük sorunlar yaşamaları durumunda, suç veya şikayet durumunda davacı veya tanık olmaları durumunda dahi sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Kişiler genellikle içeriğini bilmeden gönüllü geri dönüş formları imzalamakta ve sınır dışı işlemleri çoğunlukla hafta sonları yapılmaktadır. Biri engelli olmak üzere dört çocuğu olan evli bir kadın Suriye'ye tek başına sınır dışı edilmiştir.⁹²⁹ Ancak "V-87" genelgesinin olumlu bir etkisi olmuştur. Geçici korumaları iptal edilen kişilerden, ağırlıklı olarak Türkiye'de adli sicil kaydı olmayan hassas gruplardan mültecilerle görüşmeler yapılmaya başlanmıştır.⁹³⁰ 2019 yılında İzmir'de, daha önce hukuksuz şekilde sınır dışı edilen ve idari gözetim tesislerinde tutulan Suriyelilerin Türkiye'ye döndükten sonra geçici korumaları kanuna aykırı olarak yeniden etkinleştirilmemiştir. Ancak, şiddetten hayatta kalanlar veya uluslararası insan ticaretinden hayatta kalanlar gibi özel ihtiyaçları olan Suriyelilere İGİM daha fazla özen göstermiştir.⁹³¹ Geçici korumanın devre dışı bırakılması, okul çağında çocuğu olan aileler için sorunlu olabilir. Acil durumlarda İGİM, geçici korumayı sınırlı bir şekilde yeniden etkinleştirebilir - yani yalnızca sağlık veya eğitim amacıyla etkinleştirir.⁹³² 2020 yılında, İzmir'de geçici korumanın devre dışı bırakıldığı kişiler, düzenli olarak imza ve bildirim yükümlülüğü ile serbest bırakılmış ancak hukuki statüleri belirsizliğini korumaktadır. Anayasa Mahkemesi geçici tedbirler alır, ancak yalnızca bir başvuru sahibinin menşe ülkeye (Suriye) sınır dışı edilip edilmemesi konusunda bu kararı vermektedir. Bir ülkeye sınır dışı edilmemek için ihtiyati tedbir kararı almaz. Sonuç olarak, Suriyelilerin güvenli üçüncü ülkeye sınır dışı edilmesi gibi uygulamalarda artış olmuştur. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi'nin aldığı geçici tedbir kararları işlevsel değildir.⁹³³ Bu, kişilerin gönüllü geri dönüş formlarını imzalayarak Suriye'ye dönmesine ve ardından Türkiye'ye tekrar geri gelmelerine neden olmuştur. Döndüklerinde, bu kişiler genellikle İGİM ofislerine başvurmazlar ve yetkililere güvenmedikleri için kayıt dışı şekilde hayatlarını sürdürürler.⁹³⁴

Geçici koruma kaydının sonlandırılması sorunu, Suriye vatandaşlarının AB-Türkiye Bildirisi kapsamında Yunanistan'dan Türkiye'ye geri kabulü bağlamında da kendini göstermiştir. 5 Nisan 2016 tarihinde GKY'de bir değişiklik yapılmış ve bununla; 28 Nisan 2011 tarihinden sonra Suriye'den Türkiye'ye gelmiş ve 20 Mart 2016 tarihinden sonra Türkiye üzerinden düzensiz yollarla Ege adalarına geçmiş olan Suriye vatandaşlarına geçici koruma sağlanabileceğine dair bir düzenleme getirilmiştir.⁹³⁵ GİB istatistiklerine göre 4 Nisan 2016'dan 5 Nisan 2021'e kadar Türkiye tarafından kabul edilen Suriyeli "düzensiz göçmen" sayısı 412'dir-2020'de 8 kişilik artış yaşanmıştır.⁹³⁶ Bu iade süreci, sahadaki aktörlerin bildiği kadarıyla 2021'de dondurulmuştur.

⁹²⁷ GKY, Madde 13.

⁹²⁸ GİGM Gönüllü Geri Dönüş Nedeniyle Kaydı Sonlandırılan Suriyeliler hk. Genelge., 07 Ocak 2019

⁹²⁹ Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹³⁰ SGDD-ASAM Antakya tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹³¹ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹³² Antakya Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹³³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁹³⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁹³⁵ GKY, Geçici Madde 1(6), 5 Nisan 2016 tarihli ve 2016/8722 Karar sayılı Yönetmeliğin 1. Maddesi ile eklenmiştir.

⁹³⁶ GİGM, Geri Dönüş istatistikleri: <https://bit.ly/3wm3j97>.

3. Geçici korumanın haricinde tutulma ve geçici korumanın iptali

Göstergeler: Geçici korumanın iptali

1. Geçici korumanın iptal edilmesi prosedüründe çoğu durumda faydalanıcı ile bireysel görüşme yapılıyor mu? ☐ Evet ☒ Hayır
2. Kanun, iptal kararına karşı itiraz yolları sağlar mı? ☒ Evet ☐ Hayır
3. Sığınmacılar uygulamada ilk aşamada ücretsiz adli yardıma erişebiliyor mu? ☐ Evet ☒ Zorlukla ☐ Hayır

Aşağıdaki kategorilerden kişiler, Türkiye'deki geçici korumanın haricinde tutulur:⁹³⁷

- a. 1951 Sözleşmesinin 1. Maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar;
- b. Türkiye'ye gelmeden önce, hangi saikle olursa olsun zalimane eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar;
- c. Yukarıda (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden/teşvik edenler;
- ç. Menşe ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde Türkiye'ye geldikten sonra bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar;
- d. Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler;
- e. Ciddi bir suçtan mahkum olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler;
- f. Türkiye'de işlenmesi halinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek adına menşe veya ikamet ülkesini terk edenler;
- g. Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler;
- h. Türk Ceza Kanununun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde listelenen suçlardan herhangi birini işleyen (Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk) kişiler.

Bu iptal kararı, yabancı terörist savaşçı (YTS) olarak adlandırılan geçici koruma sahipleri için örneğin, cezai işlemlerin mahkumiyete yol açmadığı durumlarda bile pratikte uygulanmaktadır.⁹³⁸ Bazı durumlarda, GİB ayrıca GKY Madde 8(1)(e) uyarınca iptal emri vermiştir.⁹³⁹ Geçici Koruma Kimlik Belgesindeki kişisel bilgiler ile mültecinin pasaportu arasında tutarsızlıklar tespit edildiğinde bu durum GİB'yi yanıltıcı bilgi sağlanması olarak değerlendirilmiş ve iptal kararı alınmıştır.⁹⁴⁰

GİB, koruma haricinde tutulma değerlendirmelerini yapmak ve sonuçlandırmak ve bu kararları ilgili kişilere iletmekle yükümlü ve yetkilidir. Mevcut bir faydalanıcının yukarıda belirtilen haricinde tutulma koşullarına girdiği tespit edildiğinde geçici koruma kaydı sonlandırılır. 25 Aralık 2019 itibarıyla GİGM bu yetkiyi valiliklere verebilir.⁹⁴¹

Bununla birlikte, YUKK geri gönderme yasağı şartı koştuğundan, geçici koruma altındakiler, kayıtları sonlanmadan sınır dışı prosedürlerine tabi olabilirler. Bu tarz sınır dışı edilme davaları 2018'de sıkça görülmüştür (bkz. [Geri göndermeme ilkesi](#)).

⁹³⁷ GKY, Madde 8(1).

⁹³⁸ İzmir Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgi, Mart 2019.

⁹³⁹ Bkz., mahkumiyet kararının alınmadığı gerekçesiyle iptal kararını bozan İzmir İdare Mahkemesi, Karar No. 2018/692, 29 Kasım 2018.

⁹⁴⁰ Uluslararası Mülteci Hakları Derneği tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

⁹⁴¹ GKY, Madde 12(2).

2020 yılında, geçici koruma faydalanıcıları statülerinin iptal edildiğine dair yetkililer tarafından bilgilendirilmemiştir. Bu tür bir iptalin gerekçesini sunan herhangi bir yazılı belge almamışlar; böylece herhangi bir itiraz yoluna başvurmalarının önüne geçilmiştir. Çoğu kişi, verilerin güncellenmesi veya Genel Sağlık Sigortası'nın (GSS) devre dışı bırakılması gibi başka nedenlerle İGİM'e gittiklerinde geçici korumalarının iptal edildiğini öğrenmiştir. 2020'de güneydoğuda kişilerin "kamu güvenliğine tehdit" teşkil etmesi, idari para cezasını ödememesi veya verileri güncellememesi nedeniyle geçici korumalarının iptal edilmesi uygulaması yaygın görülmüştür. **Ülke topraklarına giriş ve geri çevrilme** bölümünde açıklanmış olan Edirne/Pazarkule olaylarına karışanlar da geçici korumalarını kaybetmiştir. Suriyelilerin yoğun olduğu **Konya**'da da geçici korumanın iptali uygulaması yaygındır. İptalin nedenleri arasında medeni hal ile ilgili yanlış beyanda bulunulduğuna dair iddialar yer alır ve yine Şubat 2020'de sınırı geçmek için Edirne'ye giden kişileri de etkilemiştir.⁹⁴² 2019 yılında Suriyelilerin kayıtlı oldukları illere gitmedikleri takdirde sınır dışı edileceğine dair bir duyuru yapılmıştır. Bu uygulama 'adres doğrulama' olarak adlandırılmış ve 2021 yılında **İzmir**'de devam etmiştir. Kişinin kayıtlı olduğu ilde olmadığı tespit edilirse kaydı devre dışı bırakılır ancak iptal edilmez. GİB yaptırım uygulamakta zorlanmıştır, birçok kişinin sınır dışı edilmesi yasal olarak imkansızdır. **Ankara** ve **İç Anadolu**'da da adres doğrulamalarına başlanmıştır. Suriyeliler belirtilen adreste bulunamazsa, kimlikleri iptal edilebilir. İGİM'e gittiklerinde kimlikleri yeniden etkinleştirilmiştir, ancak İGİM'e gidemeyenler kimlik haklarını kaybetmişlerdir. Suriyeli STK'lar ve aktivistler, Nisan 2022 itibarıyla 150.000 kimliğin iptal edildiğini tahmin etmektedir.⁹⁴³ Aynı zamanda Suriye Büyükelçiliği'nden randevu almak imkansızdır ve ödeme yapılması zorunludur.

C. Geçici koruma ve kayıt süreçlerine erişim

1. Ülke topraklarına giriş

Göstergeler: Ülke Topraklarına Giriş

1. Sınır bölgelerinde uluslararası koruma ihtiyaçları incelenmeden sınırdan geri çevrilen kişiler hakkında herhangi bir bilgi (haber, vs.) mevcut mu? ☒ Evet ☐ Hayır

GKY Madde 6, yönetmelik kapsamındaki tüm kişilerin geri göndermeme ilkesi ile korunmasını sağlarken GKY tarafından ortaya konan genel çerçeve, potansiyel faydalanıcılar için Türkiye topraklarına erişim hakkını açıkça garanti altına alamaz. Geçerli bir seyahat belgesi olmadan Türkiye'nin sınırlarına gelen kişiler, il Valiliğinin takdirine bağlı olarak bölgeye kabul edilebilir.⁹⁴⁴

Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı, "milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve halk sağlığını tehdit eden durumlar durumunda" mevcut geçici koruma önlemlerinin "sınırlandırılması" veya "askıya alınması" kararını verme ve "hem Türkiye'nin sınır çizgisi boyunca hem de Türkiye'nin sınırlarının ötesindeki kitlesel hareketler ile ilgili ek önlemler" alma takdirine sahiptir.⁹⁴⁵ Bu düzenleme, Türkiye hükümetinin, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve halk sağlığını korumak adına Türkiye'de geçici koruma arayan kişilere sınırlarını belirli bir süre ya da süresiz olarak kapatabileceğini göstermektedir.

Türkiye-Suriye kara sınırından erişim farklı kısıtlamalar ile sınırlandırılmıştır. Türkiye, Haziran 2018'de Suriye sınırındaki 764 kmlik beton duvarın yapımını tamamlamış ve bazı bölümlerine kamera ve

⁹⁴² Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

⁹⁴³ Rudaw, 'Algazi: The annulment of the identity of 150 thousand Syrians marks a change in policy', 20 Nisan 2022: <https://bit.ly/3OR05U0>.

⁹⁴⁴ GKY, Madde 17(2).

⁹⁴⁵ GKY, Madde 15.

aydınlatma sistemleri yerleştirmiştir.⁹⁴⁶ 2018 yılında duvar **Gaziantep, Kilis, Hatay, Mardin ve Şırnak** gibi sınır iller boyunca uzanmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü-HRW Türkiye-Suriye sınırının “yeni sığınmacılara etkin bir şekilde kapalı” olduğunu ifade etmiştir.⁹⁴⁷ Ancak, Mart 2019’da, Türkiye, Afrin bölgesinde “Zeytin Dalı” adında bir sınır geçiş bölgesi açıldığını duyurmuştur.⁹⁴⁸ Sınır geçiş noktalarını yeni teknolojilerle güçlendirme planları mevcuttur.⁹⁴⁹ Örneğin, Temmuz 2020’de Türkiye, sekiz kilometrekarelik bir alanı tarayabilen insansız gözetleme balonları kullanarak sınırda devriye faaliyetine başlamıştır.⁹⁵⁰

Türkiye-Suriye sınırını geçme konusunda zorluklar yaşanmasına rağmen, duvar bu gelişleri tamamen durdurmamıştır. Mültecilerin sınır duvarına tırmanarak⁹⁵² ya da sınır muhafızlarına rüşvet vererek ülkeye girdikleri bildirilmiştir.⁹⁵³ GİB istatistiklerine göre, 2021’de Suriye sınırını düzensiz yollarla geçmeye çalışan 162,996 kişi yakalanmıştır, bunların sadece 17,562’si Suriyeli. En yüksek oran 70,252 kişi ile Afganlardır.⁹⁵⁴ Bu da COVID-19 nedeniyle gelenlerin sayısının önemli ölçüde azaldığı 2020’ye kıyasla artış yaşandığını gösterir, 2020’de 17.562’si Suriyeli ve 50.161’i Afgan olmak üzere toplam 122.302 kişi yakalanmıştır.⁹⁵⁵ Türkiye-Suriye sınırında yaşanan geri itme ve şiddet iddiaları sürmektedir. 2018 tarihli bir raporda İnsan Hakları İzleme Örgütü-HRW, Aralık 2017 ile Mart 2018 arasında sınırı geçtikten sonra 137 Suriyelinin yakalanması olayına değinmiştir.⁹⁵⁶ Türkiye’de askerlerin, kişilerin ülkeye girmesini engellemek için silaha başvurduğuna dair haberler mevcuttur.⁹⁵⁷ Sınır bölgelerde uluslararası koruma başvuruları kabul edilmemektedir.⁹⁵⁸ Ekim 2019’da Türkiye, Kuzeydoğu Suriye’de bir askeri hareket başlatmıştır. Türkiye, IŞİD militanlarının bölgeye geri gönderilmesinden söz etmiş ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres’e kontrolü altındaki bölgelere iki milyona kadar Suriyeli mültecinin yeniden yerleştirilmesi için bir plan sunmuştur.⁹⁵⁹ Şubat 2020’de 50’den fazla Türkiyeli askerin ölümüne neden olan İdlib’e yönelik saldırılar bölgede gerilimi tırmandırmış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Türkiye ile AB arasındaki “kapıları açmasına” yol açmıştır ve diğerlerinin yanı sıra Türkiye’nin Suriye’den gelecek yeni bir kitlesel mülteci akınıyla baş edemeyeceğini söylemiştir. Bu, Yunanistan’ın sınırını kapatmasına, hem Avrupa’nın hem de Türkiye’nin durumu ele alış biçimine yönelik eleştirilere ve tüm bunların merkezinde de göçmen ve mültecilerin insan haklarına yönelik kaygılara yol açmıştır.⁹⁶⁰

Bu olaylar, **Ülke topraklarına giriş ve geri çevrilm** bölümünde daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

2020’de Kadın Dayanışma Vakfı, Türkiye askerleri ve güvenlik görevlilerince Türkiye sınırlarını geçen

⁹⁴⁶ Daily Sabah, ‘Turkey finishes construction of 764-km security wall on Syria border’, 9 Haziran 2018: <https://bit.ly/2l2bOD0>; Hürriyet, ‘Turkey improves border security with smart system’, 6 Ocak 2019: <https://bit.ly/2EqALRx>.

⁹⁴⁷ Human Rights Watch, *World Report 2019: Turkey*: <https://bit.ly/2W2P1bl>.

⁹⁴⁸ Middle East Monitor, ‘Turkey to open border gate with Syria’s Afrin next week – minister’, 5 Mart 2019: <https://bit.ly/2ukw1s9>.

⁹⁴⁹ CNN Turk, ‘Suriye sınırına akıllı güvenlik’, 13 Ocak 2020: <https://bit.ly/2UNgY73>.

⁹⁵⁰ Hürriyet, ‘Turkish surveillance balloon patrolling Syria border’, 21 Temmuz 2020: <https://bit.ly/3hivXD4>.

⁹⁵¹ Hürriyet, ‘Footage shows Syrians scaling Turkish border wall with ladders’, 7 Eylül 2018: <https://bit.ly/2EEp0bl>.

⁹⁵² International Crisis Group, *Mitigating Risks for Syrian Refugee Youth in Turkey’s Şanlıurfa*, Şubat 2019: <https://bit.ly/2tSkVdX>, 5-6.

⁹⁵³ Ankara ve Urfa’dan sahadan aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

⁹⁵⁴ GİB, *Düzensiz göç istatistikleri*: <https://bit.ly/3ng8bjb>.

⁹⁵⁵ GİB, *Düzensiz göç istatistikleri*: <https://bit.ly/3ng8bjb>.

⁹⁵⁶ İçişleri bakanlığı, Reply to Human Rights Watch, 21 Mart 2018: <https://bit.ly/2unxG2Y>.

⁹⁵⁷ Örneğin, Human Rights Watch, ‘Turkey/Syria: Border Guards Shoot, Block Fleeing Syrians’, 3 Şubat 2018: <https://bit.ly/2KhddSH>.

⁹⁵⁸ Gaziantep’ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁵⁹ Bkz. the Al Jazeera timeline of events on the Türkiye-Syria border: <https://bit.ly/2QSaLFS>.

⁹⁶⁰ ECRE, *Statement on the situation on the Greek Turkish border*, 3 Mart 2020: <https://bit.ly/2QVyzJ2>.

Suriyeli kadınlara yönelik cinsel şiddet ve taciz iddiaları olduğunu ifade etmiştir.⁹⁶¹

2021'de doğu sınırına duvar örülmesine rağmen bazı kişiler sınırı geçmeyi ve Türkiye'ye girmeyi başarmışlardır. Bu kişiler, yakalandıklarında geri püskürtülürler, ancak bu girişimlerin çoğu yetkililer tarafından geri itme değil engelleme olarak isimlendirilir.⁹⁶²

2. Geçici koruma altında kayıt süreci

Geçici koruma faydalanıcılarını kayıt altına almaktan sorumlu olan resmi kurum İGİM'dir.

Suriyelilerin kayıt süreci 2019 yılında sorunsuz ilerlememiştir. Kayıt işlemlerinde hassas gruplara öncelik verilmiş ancak kimlik belgesi almayan Suriyelilerin sayısı artmıştır. Asıl sorun, mülteci alımına “kapalı şehirlerin” sayısındaki artış olması ve İGİM'lerden seyahat izinlerinin alınmasında yaşanan sorunlardır. Geçerli seyahat izinleri olmayan Suriyeli mülteciler sınır dışı edilme veya idari gözetim riski ile karşı karşıyadır.⁹⁶³ İstanbul'daki Temmuz 2019 operasyonunun ardından, **Antakya**'da kayıtlı tüm Suriyeliler, Antakya'ya geri gönderilmiş ve bunun yansımaları şu şekilde olmuştur: Antakya, çok sayıda Suriyeli mülteci nedeniyle hassas gruplar dışında yeni kayıtlara kapatılmıştır. Bu gruplarda bile kayıt işlemi uzun sürmektedir.

Veri doğrulama işlemi sırasında, ilk kayıt sürecinde kişinin yalan söylediği tespit edilirse, Türk Ceza Kanunu'nun 206. Maddesine “resmi belgenin düzenlenmesi aşamasında yalan beyanda bulunmak” suçu nedeniyle bu kişi derhal sınır dışı edilir. Kişiye ayrıca Türkiye'ye giriş yasağı getirilir ve V-87 tahdit kodu uygulanır.⁹⁶⁴ Ancak il listesi kapasiteye göre değişmekte ve sağlık veya eğitim alanında aciliyet olması durumunda her iki koruma grubu da başka illere yönlendirilebilmektedir. İstanbul'un eğitim, sağlık veya istihdam gibi haklı sebepler dışında hem Suriyeli olmayanların hem de Suriyelilerin kaydına kapalı olduğu bildirilmiştir. İstanbul İl Göç İdaresi'nin eğitim ihtiyaçları üzerinden kayıt kabul etmediği, bunun tüm aileyi kayıt altına almak anlamına geleceği ve bunun da sayıların artmasına neden olacağı bildirilmiştir.⁹⁶⁵

İltica başvurusunun kayıt altına alınması bölümünde açıklandığı gibi, İl Göç İdaresi, COVID-19 nedeniyle 2020'de Mart-Haziran ayları arasında faaliyetlerini askıya almış ve ofislerine erişimi kısıtlamıştır. Bu, Geçici Koruma prosedürüne erişimi engellemiş ve ek gecikmelere yol açmıştır. İç Anadolu bölgesinde, 2020 yılında geçici koruma başvuru sahiplerine kayıt randevusu için aşağıdaki süreler bildirilmiştir:

Geçici Koruma Başvuru Sahiplerinin Kayıt Altına Alınması	
Aynı gün	Adana, Kırşehir ve Samsun
Bir hafta içinde	Erzurum, Malatya ve Sivas
1 ay	Ankara, Balıkesir, Isparta, Konya, Manisa ve Osmaniye
2-6 ay arası	Denizli, Kayseri, Mardin, Mersin, Nevşehir, Niğde ve Şanlıurfa
6 aydan fazla	Gaziantep
Bilinmiyor	Çorum ve Kahramanmaraş

Kaynak: Mart 2021'deki saha araştırması sonrasında sahadaki aktörlerin sağladığı bilgiler

⁹⁶¹ Kadın dayanışma Vakfı, Gender Based Violence and Discrimination: Syrian Women Living In Ankara, 2020: <https://bit.ly/3dPB4r2>, s. 26.

⁹⁶² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁹⁶³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁶⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁶⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

2021 yılında, tüm şehirlerde olmasa da geçici koruma kayıtları devam etmiştir. Yıl sonunda, geçici koruma altında kayıtlı nüfus toplamda 3,737,369 kişidir.⁹⁶⁶ Bu, 2020'ye kıyasla 95.999'luk bir artış teşkil eder, ancak bu oranın hepsi yeni gelenlerin kayıtları değildir. Birçok kentte kayıtlar kapatılmıştır (bkz. "Uydu kent" sistemi). Örneğin, İstanbul'daki nüfus yoğunluğunun artması ve orada yaşayanların endişeleri nedeniyle, bazı durumlar (aile birleşimi, tedaviye erişim, çalışma izni, hassas gruplar)dışında, İstanbul'da 2019 yılından beri kayıtlar kapalıdır. Yaygın olarak karşılaşılan bir diğer sorun ise ailesini geride bırakarak gelen erkeklerin geçici olarak koruma altına alınması, eşinin ve çocuklarının sonradan yasadışı yollarla Türkiye'ye gelerek İstanbul'da kayıt yaptırmaya çalışması ancak kayıt yaptırmakta zorlanmalarıdır.⁹⁶⁹ Yeni seyreltme politikası-%25 kuralı⁹⁶⁸, nüfusun %38'inden fazlasının geçici koruma altındaki Suriyelilerden oluştuğu Kilis gibi daha yüksek oranda Suriyeli nüfusuna sahip kentleri de etkileyecektir.⁹⁶⁹ YUKK'a Aralık 2019'da getirilen değişikliklerden sonra, kanun artık kayıt dışı yabancılara bilmeden de olsa barınma imkanı sağlayanlara idari para cezası öngörmektedir. Birçok ilde Geçici Koruma ve Uluslararası Koruma kaydı yapılmamakta, yabancı uyruklu vatandaşlar isteseler de kayıt yaptıramamaktadır. Bu da, evsiz kalanların artmasına neden olabilir ⁹⁷⁰

GİB, kayıt sırasında parmak izleri dahil olmak üzere biyometrik verileri toplar ve kurumun "Göç-Net" adlı elektronik dosya yönetim sisteminde her faydalanıcı için ayrı açılmış olarak elektronik dosyaları muhafaza eder. Göç-Net veri tabanı, sadece kayıt işlemlerini kolaylaştırmak için öngörülen personelin kullanabileceği bir iç portaldır.⁹⁷¹

2.1. Güvenlik kontrolleri ve ön kayıt

Uygunluk kriterleri bölümünde ifade edildiği gibi, GKY Madde 8, kişilerin geçici korumasının iptal edilmesinin değerlendirmesi için bir prosedür belirtmeksizin geçici korumadan hariç tutulmalarına ilişkin hükümler koyar. Bununla birlikte, GKY Madde 22'nin hariç tutulma kapsamına girdiğine kanaat edilenlere Geçici Koruma Kimlik Belgesi verilmemesi talimatını vermesi nedeniyle, kayıt görüşmelerinin başvuranların hariç tutulmalarına ilişkin değerlendirmelerini de içermesi gerekir.

Bu durum, uygulamada Mart 2016'da tanıtılan geçici koruma kayıt süreci öncesi yapılan ön kayıt sürecinde netliğe kavuşmuştur. Yayımlanmamış bir genelgeyle belirlendiği şekilde, 30 günlük bir süre içerisinde, güvenlik kontrollerinin yapılması amacıyla ön kayıt yapılır. Yunanistan'dan Türkiye'ye AB-Türkiye Bildirisi kapsamında kabul edilen Suriyeliler de ön kayıt sisteminde değerlendirilir.⁹⁷²

Türkiye genelinde pek çok yerde, yüksek sayıda başvuru, tercüman eksikliği ve güvenlik kontrollerinin yapılması nedeniyle başvuru sahiplerine ön kayıt randevusu verilmektedir ve bu kişiler kayıt yaptırmadan önce birkaç ay süreyle ve bir ilden diğerine değişiklik gösterebilecek önemli gecikmelerle karşılaşmaktadır.⁹⁷³ Başvuran kişiler ayrıca, GİB yetkililerinin hatalarıyla da karşılaşmaktadır ve ancak uzunca zaman alan yasal müdahaleleri takiben düzeltilebilecek olan bu hatalar, kayıt sürecinde yaşanan diğer engellerdir.⁹⁷⁴

⁹⁶⁶ Bkz. GİB, 'Temporary Protection': <https://bit.ly/3wKyPOK>.

⁹⁶⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

⁹⁶⁸ GİB, 'Mahalle Kapatma Duyurusu Hk.': <https://bit.ly/3TrEowp>

⁹⁶⁹ Bkz. GİB, 'Temporary Protection': <https://bit.ly/3wKyPOK>.

⁹⁷⁰ Mülteci-Der, Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYoVQ>.

⁹⁷¹ İzmir İGİM tarafından sağlanan bilgiler, Aralık 2017.

⁹⁷² UNHCR Greece, 'Response to query related to UNHCR's observations on Syrians readmitted to Türkiye', 23 Aralık 2016: <http://bit.ly/2B5IykY>. Ayrıca bkz. Euractiv, 'Türkiye blocks UNHCR access to Syrian refugees', 19 Ocak 2017: <http://bit.ly/2BFsuYp>.

⁹⁷³ **Konya**'da, örneğin, kayıt sürecinin 2 ay sürdüğü bildirilmiştir: Bir STK tarafından yapılan ziyaretin ardından sağlanan bilgi, Şubat 2019.

⁹⁷⁴ Adana Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

Kayıt sürecindeki gecikme, Geçici Koruma Kimlik Belgesi ve belgede tanımlanan Yabancı Kimlik Numarası (YKN) edinilmesini de geciktirdiğinden, sağlık hizmetlerine ve diğer hizmetlere erişimde sorunlara yol açmaktadır.⁹⁷⁵

Bununla birlikte, bazı hassas gruplardan kişilere 30 günlük ön kayıt süresini beklemeden Geçici Koruma Kimlik Belgesi verilebildiği unutulmamalıdır. Bu kategoriler: (a) 0-12 yaş arası çocuklar; acil tedaviye ihtiyacı olan kişiler; hamile kadınlar; yaşlılar; ve refakatsiz çocuklardır.⁹⁷⁶ Uygulamada, sağlık sorunu olan kişiler veya gebeliğinin ileri dönemlerindeki kadınlar gibi özel ihtiyaçları olan kişiler kayıt prosedüründe önceliklendirmeden yararlanmaktadır.

2.2. İGİM'de kayıt sürecinin tamamlanması

Ön kayıt aşamasının tamamlanmasından sonra, başvuru sahibinin Geçici Koruma Kimlik Belgesini alabilmesi için 30 gün içinde İGİM'e başvurması gerekmektedir. Geçerli bir neden olmadan bu 30 günlük sürenin bitiminden 15 gün sonra İGİM'e hala başvurmamış olmak, "V71" kodunun (Semt-i meçhul) etkinleştirilmesine neden olur. "V71" kodu kayıt prosedürünü askıya alır ve yalnızca İGİM tarafından prosedürün devam ettiği onaylandıktan sonra veya arama ve yakalama kayıtlarının veri tabanına kaydedilmesinden sonra kaldırılabilir.⁹⁷⁷

3. İtiraz/Temyiz Başvurusu

GKY'nin kendisinde, olumsuz kararlara karşı ilgililer için özel çareler sunan bir hüküm bulunmadığından, GKY kapsamındaki yetkili makamların tüm işlem ve eylemleri, YUKK tarafından şart koşulan özel hususlar olmadıkça Türkiye idare hukukuna dayanan genel kurallara tabidir.

Uluslararası Koruma: Sınır Dışı Etme ve Geri gönderme bölümünde değinildiği üzere, YUKK sınır dışı etme kararlarına karşı özel bir çözüm yolu sağlar. YUKK Madde 53 gereğince, sınır dışı etme kararına karşı 7 gün içinde idare mahkemesine başvurulabilir. Sınır dışı kararlarına karşı yapılan itirazlar, otomatik olarak askıya alma ve durdurma etkisine sahiptir. Yetkili İdare Mahkemesinin itirazı 15 gün içinde sonuçlandırması zorunludur. İdarenin temyiz başvurusuyla ilgili kararları kesindir, daha yüksek bir mahkemede temyiz edilemez.

Olası olumsuz karar ve uygulamalara dair diğer tüm senaryolar, Türkiye'nin idare hukukuna dayanan genel hesap verebilirlik kurallarına tabidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 125. maddesi uyarınca, idarenin tüm işlem ve eylemleri adli incelemeye tabidir. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 7. Maddesine göre, idarenin eylem ve işlemlerine karşı yetkili idare mahkemelerine 60 gün içerisinde itiraz edilmelidir. İdare Mahkemesine yapılan başvurular genellikle otomatik olarak askıya alma etkisi taşımamaktadır, ancak başvuru sahipleri, ilişkili olarak infazın durdurulması talebinde bulunabilirler. İdare mahkemelerinde temyiz kararının kesinleşmesi için genel bir süre sınırı yoktur. İdare mahkemelerinin olumsuz kararlarına yüksek idare mahkemesinde itiraz edilebilir.

4. Adli yardım

GKY Madde 53 kapsamında, kişiler, yetkili makamlara karşı usulle ilgili olarak başlatılacak idari işlemler sırasında avukat tarafından temsil edilebilir. Ayrıca devlet tarafından karşılanan yardım programı (Adli Yardım) hükümlerine atıfta bulunarak avukat ücretini ödeyemeyecek durumda olan kişilere devlet tarafından adli yardım sağlanması Avukatlar Kanununda da belirtilmiştir.

⁹⁷⁵ Bazı durumlarda, mahkemeler hassas gruplardan kişilerin sağlık hizmetlerine erişmesine izin verilmesine hükmetmiştir. Bkz. 2^{nci} Gaziantep Çocuk Mahkemesi, 18 Temmuz 2016 tarihli karar.

⁹⁷⁶ İGİM, Geçici koruma altındaki Suriyelilerin iş ve işlemlerine ilişkin 29 Kasım 2017 tarih ve 2017/10 Sayılı Genelge.

⁹⁷⁷ A.y.

Türkiye'de devlet tarafından finanse edilen adli yardım, “hak ediş” ve “liyakat” hususlarına tabi olarak barolar tarafından verilmektedir. BM Mülteci Örgütü ve Türkiye Barolar Birliği tarafından 18 ilde uygulanan bir proje, özellikle uluslararası ve geçici koruma davaları için barolara fon sağlar. (bkz. yukarıdaki ilgili bölüm [Uluslararası Koruma: Olağan Prosedür: Adli Yardım](#)).

Karşılaşılan başka bir engel de noterlikte düzenlenmiş vekaletname şartı ile ilgilidir. 2016/3 Noterler Birliği Genelgesi uyarınca, Geçici Koruma Kimlik Belgesi, noterler tarafından kabul edilen belgeler listesine dahil edilmiştir. Ancak, bazı noterler bu tür belgeler konusunda vekaletname vermekte isteksiz davranmaktadır (bkz. [Uluslararası Koruma: Olağan Prosedür: Adli Yardım](#)).

GKY Madde 51'e göre, “milli güvenlik, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması ile suç işlenmesinin önlenmesine ve istihbari bilgilere ilişkin belgeler” dışındaki belgeler, kişilerin kendisi ya da hukuki temsilcisi veya avukatı tarafından incelenebilir. Bu geniş bırakılmış istisna alanı, bazı durumlarda, uygulanan prosedüre itiraz eden kişileri temsil eden avukatların ilgili tüm bilgilere erişmelerinin engellenmesi riskini doğurmaktadır. Mevcut bölgesel bağlam ve güvenlik ortamında, terörist gruplarla bağlantısı olduğu iddia edilen kişilerin tanımlanması ve önlenmesine büyük önem verilerek, GKY Madde 51 kapsamında avukatların ilgili dosyaya erişimine getirilen kısıtlamalar söz konusudur.

GKY Madde 51 ayrıca kişisel bilgi ve belgelerin gizliliğini garanti altına alır.

2021 yılında Suriyelilerin adli yardıma erişiminde bazı sorunlar yaşanmıştır. Adli yardım hizmeti, mülteci olan başvuru sahibinden yoksulluk belgesi istemezken, ancak bazı mahkemeler bunu talep eder. Mahalle muhtarlığınca düzenlenen yoksulluk belgesinin başvuru sahibi tarafından ibraz edilememesi halinde talep derhal reddedilir. **Esenler**'deki yerel yönetim tarafından valilik ve İçişleri Bakanlığı'ndan Suriyelilere yoksulluk belgesi verilmemesi talimatı geldiği söylenmektedir. Asliye hukuk ve aile mahkemeleri bu belge olmadan adli yardım* taleplerini kabul etmemektedir. Adli yardım talebi kabul edilse dahi müvekkilin mahkeme huzurunda dinlenmesi gereken hallerde hakim tercüman ister, tercüman ücretini müvekkil öder. Adli yardım bütçesi genellikle bu maliyeti karşılamalıdır.⁹⁷⁸

D. Geçici koruma çerçevesinde idari gözetim

Kural olarak, geçici koruma altındakiler alıkonulmamalıdır. GKY, geçici koruma kapsamında kişilerin idari gözetim altına alınmalarını ve uygulanan prosedürleri içeren hiçbir özel hüküm içermemektedir. Bununla birlikte, GKY Madde 35 uyarınca; yükümlülüklerine uymayan geçici barınma merkezi dışında bulunan kişilerin, geçici barınma merkezi dışında kalmaları süreli veya süresiz olarak sınırlandırılabilir. Bu hükmün uygulanması durumunda, faydalanıcıların kamptan çıkmaları yasaktır, dolayısıyla fiilen idari gözetim altındadırlar.

Ek olarak, bu konudaki uygulama tekipleşmiş olmamasına rağmen, bazı durumlarda yönlendirildikleri uydu kentlerinde ikamet etme zorunluluğunu ihlal eden geçici koruma faydalanıcılarına karşı bir yaptırım olarak gözaltılar - keyfi olarak - uygulanmıştır. Örneğin, deniz yoluyla usule aykırı surette ülkeden çıkış yaparken yakalanan geçici koruma faydalanıcıları Geri Gönderme Merkezlerine nakledilir ve kamu düzeni ve güvenliği için bir tehdit oluşturmadıkları sürece, ön kayıt işlemi sonlanana kadar orada tutulur.⁹⁷⁹

⁹⁷⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022

⁹⁷⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

* Editör notu: Burada bahsi geçen adli yardım, mahkeme masrafları anlamındaki adli yardımdır. Eski kanunda Adli müzaheret olarak bahsedilmekteydi. Karıştırılmamalıdır.

(bkz. [Uluslararası Koruma: İdari gözetimin hukuki çerçevesi](#)) Geçici koruma faydalanıcıları, sınır dışı edilmek amacıyla; statüleri iptal edilerek veya geri gönderme yasağına istisnai durumlara girmedikleri müddetçe (bkz. [Geri göndermeme ilkesi](#)) idari gözetim altına alınabilir.

Geçici Korumanın İçeriği

GKY tarafından ortaya konan geçici korumanın çerçevesi, kapsamı altındakilere Türkiye'de yasal olarak kalmalarını sağlayan bir yasal düzenlemeye ek olarak;⁹⁸⁰ yasadışı olarak ülkeye giriş yapmak veya ülkede bulunmak nedeniyle cezaya tabi tutulmama⁹⁸¹ ve *geri göndermeme* ilkesinin uygulanması gibi olanaklar sağlar.⁹⁸²

Suriyeli mülteciler için söylem ve bütünleştirme politikasının gelişimi 2018 yılında şöyle özetlenmiştir:

“İlk 4 yıl hem yetkililerin hem de Suriyelilerin krizi oldukça kısa vadeli bir sorun olarak gördükleri, kişilere yeni yaşam sağlamak yerine barınma, beslenme ve sağlık hizmeti gibi ihtiyaçların geçici olarak karşılanması gibi adımların atıldığı ilk dönem olarak adlandırılabilir.

İkinci dönem, 5,6,7 ve 8. yıllar ile yakın dönemi içerir. Bu dönemde krizin kısa sürede çözülmeyeceği beklentisiyle, Suriyeliler konusunda Türkiye'de bir hareketlilik yaşanmıştır. Sınır kasabalarında ve Güney Doğu Anadolu'da yaşayan Suriyeli nüfus, işgücü piyasasının daha aktif olduğu sanayileşmiş şehirlere göç etmiş ve bugün yalnızca İstanbul'da yaklaşık 600 bin Suriyeli bulunmaktadır. Bu ikinci dönemin odak noktaları eğitim fırsatlarına katılım, kadın ve çocukların özel ihtiyaçları, erken ve zorla evlilikler, çocuk işçiliği, sağlık sorunu olan kişiler, engelliler, yaşlılar vb. durumlara yöneliktir. Bu dönemde, koruma ön plana çıkmıştır ve ilgili aktörler yukarıda belirtilen konulara daha fazla odaklanmıştır. Ayrıca geçim olanaklarına ve iş gücü piyasasına erişim daha önemli hale gelmiştir. Türkiye'deki hareketliliğin ve bu dönemde işgücü piyasasına katılımın artmasının bir sonucu olarak, Suriyeliler Türkiye'de daha görünür hale gelmiştir.”⁹⁸³

2019, potansiyel olarak üçüncü bir dönemin başlangıcı olarak tanımlanabilir: bu da sosyal uyum ve geri dönüş dönemidir. Daha önce de belirtildiği gibi, GİB bir strateji olarak Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planını yayımlamıştır.⁹⁸⁴ Bu stratejiye göre, GİB tarafından altı tematik alan ele alınacaktır: sosyal uyum, bilgi, eğitim, sağlık, işgücü piyasası ve sosyal destek (sosyal hizmetler ve yardımlar). Bununla birlikte, 2019 yazında İstanbul'da yaşanan olaylar, çeşitli şehirlerdeki idari gözetim tesislerine gönderilen düzensiz göçmenlerin ve geçici barınma merkezlerine gönderilen kayıt dışı Suriyelilerin sayısında da artışa neden olmuştur.⁹⁸⁵ Uluslararası Af Örgütü, 20 zorunlu geri gönderme vakası da dahil olmak üzere, İstanbul'dan sınır dışı edilen Suriyelilere ilişkin vakaları belgelemiştir⁹⁸⁶ ve diğer sahadan aktörler, özellikle idari gözetim altındayken geri dönüş formlarını imzalayanların geri dönüşlerinin gerçekten gönüllü olup olmadığına dair kaygılarını dile getirmiştir. 2019'da Türkiye'ye yaptığı bir saha ziyaretinin ardından Hollanda'dan bir STK, idari gözetim tesislerindeki Suriyeli mültecilerin “gönüllü” geri dönüş belgesi imzalamaya zorlandıklarını bildirmiştir. Bu mültecilerin birçoğu da Türkiye'nin güvenlik güçleri tarafından kötü muameleye maruz kalmış veya tıbbi bakıma erişimleri engellenmiştir.⁹⁸⁷

⁹⁸⁰ GKY, Madde 25.

⁹⁸¹ GKY, Madde 5.

⁹⁸² GKY, Madde 6.

⁹⁸³ SGDD-ASAM and UN Women, Needs assessment of Syrian women and girls under temporary protection status in Turkey, Haziran 2018: <https://bit.ly/2z8zb5k>, s. 65.

⁹⁸⁴ DGMM, *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023*: <https://bit.ly/2VlssZY>.

⁹⁸⁵ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁸⁶ Amnesty International, Sent to a War Zone: Turkey's Illegal Deportations of Syrian Refugees, 25 Ekim 2019: <https://bit.ly/2WYNE0f>.

⁹⁸⁷ Bkz. 11., 'Durable solutions for the Syrian Refugees in Türkiye', Aralık 2019: <https://bit.ly/33asT3C>.

Bununla birlikte, 2020 yılı COVID-19 yılıdır, COVID-19 döneminin sona ermesi ve Afganistan'da Taliban'a düşmesiyle 2021 yılı ise, göç karşıtı söylemlere, koruma ve geri dönüş hususunda ciddi sınırlamalara sahne olmuştur.

Entegrasyon açısından, Türk Kızılayı, ülkenin farklı yerlerinde göçmenler için 16 toplum merkezi işletmektedir. Belediyelerin ayrıca hizmet sunumu ve projeler yoluyla entegrasyon desteği konusunda merkezi bir rolü vardır. Geçmişte, bir ulusal entegrasyon planının olmaması, entegrasyon alanında ayrışmaya ve koordinasyon eksikliğine yol açmıştır. Uyum Strateji Belgesi ve Eylem Planının (2018-2023) bu sorunlardan bazılarını çözmesi umulmuştur, ancak COVID-19 krizi nedeniyle 2020'de büyük ölçüde uygulanamamıştır, 2021'de uygulandığı zaman ise, göç alanına dair kitlesel huzursuzluk ve Türkiye'yi etkileyen ekonomik kriz nedeniyle sessizce yürütülmüştür. Sahadan aktörlerden biri, geçici koruma altındaki Suriyelilerin vatandaşlık kazanmaları da dahil olmak üzere haklara erişimlerinin artırılması gerektiği çok açık olmasına rağmen, hükümetin entegrasyon konusunda kalıcı adımlar atmakta tereddüt ettiğini ifade etmiştir.⁹⁸⁸

Mart 2022 tarihli **Marmara**'daki kentsel mültecilerle ilgili ilginç bir rapor.⁹⁸⁹ Türkiye'deki entegrasyona dair belediyelerin bakış açısı ortaya koymuştur. Rapor, 13 il ve 94 belediyede, Suriyeli geçici koruma faydalanıcılarının durumunu ve karşılaştıkları zorlukları incelemiştir. Belediyelerin göçmen ve mültecilerle ilgili en sık karşılaştıkları üç sorunun bütçe yetersizliği ve yetki alanlarıyla ilgili mevzuattaki sınırlamalardan kaynaklanan hukuki sorunlar, veri eksikliği ve yerel halktan gelen olumsuz tepkiler olduğu tespit edilmiştir. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşadığı sorunların başında yoksulluk, vasıfsız, ucuz işgücü olarak istihdam edilme ve barınma gelmektedir. Suriyeli mülteciler çoğunlukla belediyelerden mali ve diğer yardımlar, iş bulma ve barınma konularında yardım talep etmektedir

Uluslararası STK'lar, Suriye krizinin başlamasından bu yana sınır illerde de faaliyet göstermektedir. Örneğin, 2015'te uluslararası STK'lar da dahil olmak üzere **Gaziantep**'te yaklaşık 150 STK bulunmaktaydı. Ancak şu anda, yabancı STK'ların Türkiye'de faaliyet göstermek için izin almaları ve bu izni sürekli yenilemeleri gerektiğinden, faaliyetlerinin kapsamı sınırlı olup bu faaliyetler yetkili İGİM tarafından yakından izlenmektedir.⁹⁹⁰

A. Geçici Koruma ve oturma

1. Geri göndermeme ilkesi

GKY Madde 6, geçici koruma altındaki kişiler için geri gönderme yasağı getirir. Ancak, 2016 yılı Ekim ayında çıkarılan KHK ile, bu kurala istisnalar getirilmiş ve (i) terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar; (ii) kamu düzeni ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar; veya (iii) uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler hakkında sınır dışı etme kararının alınabileceği yönünde düzenlemeye gidilmiştir.⁹⁹¹ Bu düzenleme 1 Şubat 2018 tarihli 7070 sayılı Kanun ile pekiştirilmiştir. İdari gözetim kararları, Türkiye'de uluslararası koruma başvurusunda olan kişilerle benzer olarak yukarıda belirtilen hükümler temelinde Suriyeliler hakkında da verilmiş olup bu durum 2018'de giderek daha da artış göstermiştir.

⁹⁸⁸ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

⁹⁸⁹ Marmara Municipalities Union, *Urban Refugees of Marmara: Process Management of Municipalities*, 9 Mart 2022: <https://bit.ly/3udnJBX>.

⁹⁹⁰ Aktif organizasyonlar için, İçişleri Bakanlığı- Türkiye'de faaliyette olan yabancı STK'lar listesi: <https://bit.ly/2TZyYgU>.

⁹⁹¹ YUKK Madde 54(2), 29 Ekim 2016 tarihli ve 676 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Madde 36 ile değiştirilmiştir. Bu hüküm, YUKK 54(1)(b), (d) ile 676 sayılı KHK ile eklenmiş olan (k) bendine atıfta bulunur.

Bir davada, İzmir İdare Mahkemesi, terörist faaliyetlere dair hiçbir kanıt bulunmadığı ve cezai soruşturma dosyasının halen beklemede olmasından dolayı, Suriye vatandaşına yönelik YTS gerekçesiyle sınır dışı kararını bozmuştur.⁹⁹² Ancak, cezai soruşturması sürerken kamu güvenliği gerekçesiyle idari gözetim altına alınan başka bir Suriyeliyle ilgili farklı bir davada, Hatay Sulh Ceza Mahkemesi firar etme riski bulunduğu dayanarak kişinin serbest bırakılması talebini reddetmiştir.⁹⁹³ Bir başka davada,⁹⁹⁴ Anayasa Mahkemesinden geçici tedbir alınmasına rağmen, mahkeme gözetim kararının bozulma talebini reddetmiştir.⁹⁹⁵

Aralık 2019'da YUKK'a getirilen değişikliklere göre artık ülkede bulunanlara giriş yasakları uygulanabilecektir.⁹⁹⁶

Geçici Koruma Yönetmeliği de Aralık 2019'da değiştirilmiştir. Bu değişikliklere göre, geçici koruma altındaki Suriyeliler, üst üste üç kez bildirim yükümlülüğünü yerine getirmedikleri takdirde sınır dışı edilecektir.⁹⁹⁷

2020'nin başlarında **Antakya**'da gerçekleştirilen sınır dışı işlemlerinin sayısı oldukça düşüktür. Bunun yerine, Suriyeli mülteciler gönüllü geri dönüş formu imzalamaya zorlanmıştır. Sınır dışı kararı durumunda, kişiler ya üçüncü bir güvenli ülkeye (Suriyeliler için geçerli değildir) gönderilir ya da bir geri gönderme merkezinde tutulur. Geri gönderme merkezinde, kişiler, altı ay ve devamında bir altı ay daha orada tutulacakları tehdidi ile gönüllü geri dönüş formunu imzalamaya zorlanmaktadır. Kişilere, her an yasadışı yollardan yeniden Türkiye'ye geri dönebilecekleri söylenmektedir. Kişiler formu imzalayıp Türkiye'yi terk ederek yasadışı yollardan Türkiye'ye yeniden girmekte, ancak geri döndüklerinde yakalandıklarında herhangi bir mahkeme süreci veya kararı olmaksızın doğrudan Suriye'ye sınır dışı edilmektedir çünkü haklarında V-87 tahdit kodunun (giriş yasağı) çıkarıldığını bilmemektedirler. Sınırdaki yakalananlar da kayıt altına alınır, parmak izleri alınır ve yasal olarak Türkiye'ye girişlerini engellemek için gönüllü geri dönüş formu imzalamaya zorlanırlar. Antakya'da kalan kayıt dışı mülteciler sınır dışı edilme korkusuyla evlerinden ayrılmamaktadır.⁹⁹⁸ Bu sınır dışı edilme korkusu halen mülteciler için bir sorundur. **Gaziantep**'te de gönüllü geri dönüş formları zorla imzalatılmakta ve hassas gruplar dışında Türkiye'ye tekrar gelenlerin geçici koruma statüsü yeniden etkinleştirilmemektedir. Bu, o bölgede uygulanan genel bir uygulamadır ve İGİM'ler bunun Valiliklerin kararı olduğunu söylerler. İGİM'nin Ocak 2019 tarihli Gönüllü Geri Dönüş Nedeniyle Kaydı Sonlandırılan Suriyeliler Hakkında Genelgesini uygulamazlar. Kişiler de sınır dışı edilme korkusuyla evlerinden ayrılmaya korkarlar.

2019 yılında bazı vakalarda Suriyeli mülteciler Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde oluşturduğu "güvenli bölgeye" sınır dışı edilmiş⁹⁹⁹ ve mahkemeler bu uygulamayı hukuka uygun bulmuştur. Sahadan aktörler, BM Mülteci Örgütünün yalnızca Öncüpınar sınırında gerçekleşen sınırlı sayıda ("gerçek" anlamıyla) gönüllü geri dönüş sürecini gözlemesinden, ancak GGM'lerdeki gönüllü geri dönüşleri gözlememesinden kaygı duyduklarını dile getirmişlerdir.¹⁰⁰⁰

⁹⁹² İzmir 1^{inci} İdare Mahkemesi, Karar No. 2017/1608, 28 Şubat 2018.

⁹⁹³ Hatay 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2019/476, 31 Ocak 2019. Ayrıca bkz. 1^{inci} Hatay İdare Mahkemesi, Karar No. 2018/887, 18 Ocak 2019.

⁹⁹⁴ Hatay 2^{nci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2018/4287, 27 Kasım 2018.

⁹⁹⁵ Anayasa Mahkemesi 16 Kasım 2018 tarihinde geçici tedbirler almış ve yine geçici tedbirlere dair karara hükmetmiştir: Anayasa Mahkemesi, Karar No. 2018/33177, 21 Aralık 2018.

⁹⁹⁶ Mülteci-Der, Joint Assessment: Proposed Amendments in the Law on Foreigners and International Protection of Turkey, 4 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IRYovQ>.

⁹⁹⁷ Evrensel, 'Statü hakkı tanınmayan mülteciler yeni yaptırımlarla karşı karşıya', 25 Aralık 2019: <http://bit.ly/2IL7kwP>.

⁹⁹⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

⁹⁹⁹ Daha fazla bilgi için, bkz., Al Jazeera, 'Will Turkey succeed in creating a 'safe zone' for Syrians?': <https://bit.ly/2xpdTR>

¹⁰⁰⁰ Gaziantep'ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

2021'de Türkiye, Suriye'ye dönüşler konusunda BM ile görüşmelere başlamıştır.¹⁰⁰¹ Uygulamada kişiler Suriye'ye sınır dışı edilemese de, sınır dışı kararları verilmektedir. 2021 yılında, İzmir İdare Mahkemesine sınır dışı kararlarına karşı açılan çeşitli davalar, YUKK Madde 55 kapsamında herhangi bir değerlendirme yapılmadığı gerekçesiyle başarılı sonuçlanmıştır. 2021 yılının sonuna doğru İzmir İdare Mahkemesi, Suriyelilerin güvenli bir üçüncü ülkeye sınır dışı edilebileceğine dair içtihat geliştirmiştir. Güvenli üçüncü ülke hakkında herhangi bir uygulama olmamasına rağmen, değişiklik nedeniyle sınır dışı edilmeye itiraz etmek artık mümkün değildir. Haklarında sınır dışı kararı verilenlerin yabancı kimlik numaraları yeniden etkinleştirilmeyle usulsüz kalışları teşvik edilmektedir. Bunun, ailelerin çocukları okula kaydettirmeyip çalışmaya zorlamaları gibi kapsamlı sonuçları vardır. İzmir'de düzensiz mülteci işçilerin bazısı hayatını kaybetmiştir, bu da kişileri kayıt altına almama politikasının çarpıcı sonucudur.¹⁰⁰²

İdare mahkemelerinin ve Anayasa Mahkemesinin geri göndermeme ilkesine ilişkin içtihat hukuku hakkında bir tartışma için, bkz. [Uluslararası Koruma: Sınır dışı etme ve geri gönderme](#). 2020'de Suriyeliler için güvenli üçüncü ülke uygulaması hakkında daha fazla bilgi için bkz. [Güvenli üçüncü ülke](#).

2. Geçici koruma kimlik belgesi

GKY bir kayıt prosedürü sunar ve kayıt sonrası kişilere belge verilmesini öngörür (Geçici Koruma Kimlik Belgesi).¹⁰⁰³ Bu, ilgili kişinin statüsünü geçici koruma faydalanıcısı olarak gösteren bir belge olarak işlev görür.

GKY, Madde 25, geçici koruma faydalanıcılarının Türkiye'de uzun vadeli yasal entegrasyon olanaklarının olmadığını ifade eder. Bu maddeye göre, faydalanıcılara verilen Geçici koruma kimlik belgesi, YUKK Madde 42 ve 43 uyarınca, diğer düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, Türkiye'de "uzun dönem ikamet iznine" geçiş hakkı sağlamaz.

Geçici Koruma Kimlik Belgeleri, her faydalanıcıya Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından verilen Yabancı Kimlik Numarasını (YKN) da kapsar. Türkiye'de yasal olarak ikamet eden tüm yabancı uyruklulara tüm kamu hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmaya hizmet eden bir YKN atanmıştır. YUKK çerçevesinde uluslararası koruma başvuru sahipleri ve statü sahipleri için de böyle bir YKN verilmiştir. Şu anda, YKN, geçici koruma faydalanıcıları da dahil olmak üzere tüm yasal olarak ikamet eden yabancı uyruklulara atanmış olup kategorik olarak 99 rakamıyla başlar.

BM Mülteci Örgütü ile yakın işbirliği içinde, geçici koruma altındaki Suriyelilere dair verilerinin doğrulama ve güncelleme süreci 2018 sonunda tamamlanmıştır.¹⁰⁰⁴ BM Mülteci Örgütü, Türkiye genelinde veri doğrulama hedefinin %96'sının bu çalışma ile karşılandığını ifade etmiştir.¹⁰⁰⁵ Bununla birlikte, sahadaki aktörlere göre, doğrulama süreci **İstanbul**, **Şanlıurfa** veya **Hatay** gibi bölgelerde bulunan geçici koruma altındakilerin yaklaşık %50 ila %60'ını kapsamıştır.¹⁰⁰⁶

2019 yılında Suriyelilerin kayıtlı oldukları illere gitmedikleri takdirde sınır dışı edileceğine dair bir duyuru yapılmıştır. Bu süreç 'adres doğrulama' olarak adlandırılmış ve 2021 yılında **İzmir**'de* devam etmiştir. Kişinin kayıtlı olduğu ilde olmadığı tespit edilirse kaydı devre dışı bırakılır ancak iptal edilmez. GİB yaptırım uygulamakta zorlanmıştır, birçok kişinin sınır dışı edilmesi yasal olarak imkansızdır. İdari gözetim alınan kişiler gönüllü olarak geri dönmeye zorlandıklarını ifade etmişlerdir, ancak bunu

¹⁰⁰¹ AP News, 'Turkey talks with UN over returning Syrian refugees,' 12 Eylül 2021: <https://bit.ly/3xWyl4F>.

¹⁰⁰² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

¹⁰⁰³ GKY, Madde 2.

¹⁰⁰⁴ GİGM, 'Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Yabancıların Kişisel Verilerinin Doğrulanması', 22 Mart 2018 <https://bit.ly/2plttBt>.

¹⁰⁰⁵ UNHCR, *Turkey Operational Update 2018 Highlights*, available at: <https://bit.ly/2Cr3tBB>.

¹⁰⁰⁶ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019

* Editör Notu: Sadece İzmir'de değil İstanbul'da, Bursa'da, Adana'da ve dahası pek çok ilde de uygulanmıştır.

kanıtlamak zordur.¹⁰⁰⁷ Gönüllü geri dönüş formlarının Kızılay ve BM Mülteci Örgütü gözetiminde imzalanması gerekmektedir, ancak bu kurala uyulmayabilir. Bazı durumlarda, kolluk kuvvetleri kişileri kayıt olmadan evvel sınır ötesine iter. Ya da temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayarak gönüllü olarak geri dönmeye zorlarlar. **Ankara ve İç Anadolu Bölgesi**'nde de adres doğrulama işlemlerine başlanmıştır.

Suriyeliler belirtilen adreste bulunamazsa, kimlikleri iptal edilebilir. İGİM'e gittiklerinde kimlikleri yeniden etkinleştirilmiştir, ancak İGİM'e gidemeyenler kimlik haklarını kaybetmişlerdir. Suriyeli STK'lar ve aktivistler, Nisan 2022 itibariyle 150.000 kimliğin iptal edildiğini tahmin etmektedir.¹⁰⁰⁸ Aynı zamanda Suriye Büyükelçiliği'nden randevu almak imkansızdır ve randevu almak için ücret ödendiğine dair bilgi paylaşılmıştır.

3. Vatandaşlık tanınması

Uluslararası Koruma: Vatandaşlık Tanınması bölümünde aktarıldığı üzere, vatandaşlık; (a) 5 yıl kesintisiz ikametinin ardından normal prosedür; (b) bir Türk vatandaşıyla evlilik; veya (c) istisnai durumlar prosedürü yoluyla tanınabilir.

Türkiye'de Geçici Koruma Kimlik Belgesi ile geçirilen süre, Türkiye vatandaşlığı başvurularında aranan 5 yıl kesintisiz yasal ikamet şartının yerine getirilmesi olarak yorumlanamaz. İçişleri Bakanı, Ocak 2019'da, Türkiye'de 53.099 Suriyeli Türk vatandaşı bulunduğunu, ancak bu rakamın 2011'den önce oturma izniyle ülkeye gelen kişileri de içerdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁰⁹ Bu rakam 14 Şubat 2020 itibariyle 110,000'a yükselmiştir.¹⁰¹⁰

2011'den sonra gelen geçici koruma faydalanıcıları vatandaşlığa ancak Türkiye vatandaşı bir kişiyle evlilik veya istisnai durumlar prosedürü yoluyla erişebilirler. İstisnai koşullar altında vatandaşlık, Türkiye'ye katkıda bulunabilecek belirli profilden kişilere ve belirli becerilere sahip kişiler gibi kriterler temelinde verilmektedir. Genel olarak, vatandaşlık, uygulamada kalifiye Suriyelilere verilir, ancak diğer kategorilerden kişilere de tanınabilir.¹⁰¹¹

Vatandaşlık alma süreci net değildir. Söylenenlere göre dört aşama mevcuttur ama çok uzun süredir bekleyen adaylar da vardır.¹⁰¹²

Hükümet kalifiye Suriyelilere vatandaşlık tanınması konusunda bir ön çalışma başlatmıştır. Bu bağlamda, yaklaşık 10.000 ailenin durumu GİGM ile işbirliği içinde incelenmiştir. Bu da toplam 20.000 kişiye karşılık gelmektedir. Aileler hakkında toplanan bilgiler Vatandaşlık Kurulunda tartışılmaya başlanmıştır. Bu dosyaların işlenmesi uzun bir süreçtir, çünkü Suriyeliler hakkındaki bilgilerin önemli bir kısmı kendi ifadelerine dayanmaktadır.¹⁰¹³ 2019 yılında bu süreçle ilgili herhangi bir güncelleme yapılmamıştır. Ocak 2021 itibariyle Suriye vatandaşlarının vatandaşlık başvurularının süresiz olarak ertelendiğine dair kaygılar dile getirilmiştir.¹⁰¹⁴

¹⁰⁰⁷ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Nisan2022.

¹⁰⁰⁸ Ömer Sönmez, 'Algazi: The annulment of the identity of 150 thousand Syrians marks a change in policy', *Rudaw*, 28 Nisan 2022: <https://bit.ly/3OR05U0>.

¹⁰⁰⁹ Habertürk, 'Bakan Soylu: 53 bin 99 Suriyeli oy kullanacak', 19 Ocak2019: <https://bit.ly/2YcMBb5>. 36.000 Suriyeli Türk vatandaşı hakkında daha önceki açıklama için bkz. Onedio, 'Bakan Soylu'nun' Kardeşlik Yatırımı' Dileği: 'Allah İzin Verse de Türkiye'de Doğan 380 Bin Suriyeli Çocuğu Vatandaş Yapsak', 17 Aralık 2018: <https://bit.ly/2YiChOZ>.

¹⁰¹⁰ Mülteciler Derneği, 'Türkiyedeki Suriyeli Sayısı' <https://bit.ly/3zKUcRE>.

¹⁰¹¹ International Refugee Rights Association tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019; İstanbul Barosunca verilen bilgi, Şubat 2019.

¹⁰¹² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁰¹³ TBMM, *Göç ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

¹⁰¹⁴ Bkz, Stockholm Centre for Freedom, *Syrians in Turkey in precarious situation as citizenship applications indefinitely suspended by authorities*, 12 Ocak 2021: <https://bit.ly/3yHbXQX>.

Türkiye vatandaşlığına geçmenin başka bir yolu da, yabancı yatırımcıların Türkiye'ye sermaye akışını sağlaması ile istisnai durumlarda gerçekleşen süreçtir. Buna göre, vatandaşlık tanınması için en az 1 milyon dolarlık mülk satın almak veya en az 2 milyon dolar tutarında sabit sermayeli yatırım yapmak veya en az 100 kişi için yeni istihdam yaratmak ya da Türkiye'ye üç yıl geri çekilmemek üzere en az 3 milyon dolar yatırım yapmak veya 3 milyon dolarlık devlet tahvili almak, ya da 1.5 milyon dolarlık yatırım fonu almak şartları koşulmuştur.¹⁰¹⁵ Gayrimenkul edinme limiti 2018'de 250.000 ABD Dolarına indirilmiştir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nden alınan Ocak 2020 tarihli verilere göre, 2017'den bu yana 6.694 yabancı, mülk satın alarak Türkiye vatandaşlığı elde etmiştir. Bu kişiler arasında, ilk sırada İran uyruklular (1.475), ikinci sırada Iraklılar (842) ve üçüncü sırada Afganlar (812) yer almaktadır.¹⁰¹⁶

2019 yılında **Antakya**'daki Suriyeliler mülk edinme yoluyla istisnai vatandaşlık edinilmesi hakkında bilgi talep etmiş, ancak avukatların bildiği kadarıyla Antakya'da yabancıların mülk edinme kotası aşılmıştır. Süreç şeffaf değildir ve çoğunlukla GİB ve İGİM'de iç iletişim üzerinden düzenlenir.¹⁰¹⁷ Suriyelilerin çoğunluğu yukarıda belirtilen istisnai koşullar altında vatandaşlığa kabul edilmemektedir.¹⁰¹⁸ Vatandaşlık tanınması kriterleri tutarlı bir şekilde uygulanmaz¹⁰¹⁹ işlemin süresi de değişkenlik gösterir.

Çocuk kurum bakımı altında bulunan refakatsiz çocuklara, Türkiye'de akrabalarının olmadığı tespit edilirse vatandaşlık verilebilir.¹⁰²⁰ Türkiye'de doğan çocukların yasal statüleri, TBMM Mülteci Hakları Komisyonu'nun 2018 tarihli bir raporunda tartışılmıştır.¹⁰²¹ Rapora göre, Türkiye'de doğan 276.000 vatansız (haymatlos) çocuk ne Suriye'den ne de Türkiye'den alınma kimlik belgelerine sahip değiller.¹⁰²²

Şubat 2020 itibariyle Türkiye'de yeni doğan Suriyeli sayısı 450.000'dir.¹⁰²³ Bunların birçoğunun vatansız olduğu varsayılabilir.¹⁰²⁴ 2018 yılında TBMM'nin Mülteci Hakları Alt Komisyonu, Türkiye'de vatansız 300.000'den fazla Suriyeli çocuk bulunduğundan söz etmiştir.¹⁰²⁵ Türkiye, 1961 Vatansızlığın Azaltılmasına dair BM Sözleşmesi veya 1997 Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesine taraf değildir. Sahadan aktörler, Türkiye'nin bu çocuklara şu anda doğumla koşulsuz vatandaşlık vermediğini ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nin vatandaşlık başvurularının ön koşulu olarak beş yıllık kesintisiz yasal ikamet koşulunun geçici koruma altında Türkiye'de geçirilen süreyi içermediği konusundaki endişelerini dile getirmiştir. Ayrıca, Suriye'deki vatandaşlık mevzuatı, kadınlara Suriye vatandaşlığını çocuklarına aktarma hakkını garanti etmemektedir. Bu, Suriye'deki çatışmalar nedeniyle belgelerin kaybolması; ve Türkiye'de doğuştan vatandaşlık hakkının olmaması ile birleşerek, çocukların vatandaşlık hakkını elde edememesi

¹⁰¹⁵ TBMM, *Gö ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

¹⁰¹⁶ ArtıGerçek, '2017'den bu yana yaklaşık 7 bin yabancıya 'emlak vatandaşlığı', 12 Ocak 2020: <https://bit.ly/33UUw01>.

¹⁰¹⁷ Antakya'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁰¹⁸ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

¹⁰¹⁹ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰²⁰ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019. Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰²¹ TBMM, *Gö ve Uyum Raporu*, Mart 2018.

¹⁰²² Hürriyet, 'Meclis'e rapor: Türkiye'nin haymatlosları', 19 Ocak 2018: <http://bit.ly/2DGdCJr>.

¹⁰²³ T24, 'Sekiz yılda 450 bin Suriyeli çocuk Türkiye'de doğdu, 57 bini vatandaş oldu', 26 Şubat 2020: <https://bit.ly/2UFC2wo>.

¹⁰²⁴ Bkz. Konrad Adenauer Stiftung, Syrian Refugees in Turkey, Eylül 2019: <https://bit.ly/3bl07Q5>, s.8.

¹⁰²⁵ Hurriyet Daily News, 'More than 300,000 'stateless' Syrian babies born in Türkiye: Refugee subcommittee', Mart 2018: <https://bit.ly/3bxOjdi>, s.19.

ile Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin doğan çocukları için vatansızlık riski yaratır.¹⁰²⁶

Zorluklara rağmen her yıl daha fazla Suriyeli Türkiye vatandaşı olmaktadır. 31 Aralık 2021 tarihi itibarıyla 84.152 'si çocuk 193.293 Suriyeliye vatandaşlık verilmiştir.¹⁰²⁷

B. Aile Birleşimi

GKY Madde 49, geçici koruma faydalanıcılarına, Türkiye'deki aile birleşimi ile birlikte, Türkiye'de aile birleşimi için "başvuruda bulunma" imkanı vermektedir. Ancak aynı madde, bu başvuruların GİB tarafından değerlendirileceğini ve bunun da aslında otomatik bir hak olarak verilmediğini ima eder. GİB'nin takdirine bağlı bir imkan olduğu ifade edilir.

GKY Madde 3 uyarınca, faydalanıcının eşi, ergin olmayan çocuğu ile bağımlı ergin çocuğu aile üyeleri olarak tanımlanır. Madde 49 aynı zamanda refakatsiz çocuklar için "çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemler"i derhal başlatılmasını şart koşar.

Uygulamada, Türk Kızılayı, aile birleşimi konusunda, özellikle Türkiye'de çocukların aileleriyle bir araya gelmeleri konusunda çalışan ana aktördür, AFAD ise sınır bölgelerinde aile birleşimi taleplerini işleme alır. Kızılay istatistiklerine göre Ocak 2021 itibarıyla Türk Kızılayı'na toplamda 3.239 aile birleşimi talebi iletilmiştir.¹⁰²⁸ Ayrıca, Türkiye'de aile birleşimi durumunda çocuğa refakat ve aile izlemesi sağlamaktadırlar.

C. Serbest dolaşım ve hareketlilik

1. Dolaşım özgürlüğü

Göstergeler: Serbest dolaşım hakkı

1. Başvuru sahiplerinin ülkenin farklı yerlerine dağıtılması konusunda bir mekanizma var mı?	☒ Evet	☐ Hayır
2. Kanun, serbest dolaşım hakkına kısıtlamalar getiriyor mu?	☒ Evet	☐ Hayır

Cumhurbaşkanlığının geçici koruma rejimi, ülke genelinde uygulanmak yerine geçici koruma önlemlerinin Türkiye içinde belirli bir bölgeye uygulanmasını içerebilir.¹⁰²⁹ Cumhurbaşkanlığı, geçici koruma önlemleri konusunda sınırlamalar getirmek veya "milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığını tehdit eden durumlarda" belirli bir süre için veya belirsiz süreli olarak mevcut önlemleri askıya almak yetkisine sahiptir.¹⁰³⁰ GKY Madde 33 uyarınca geçici koruma faydalanıcıları "idari gerekliliklere uymakla yükümlü olup aksine hareket edenler hakkında gerekli adli yaptırımlar getirilir". Bu kişilerin diğer yükümlülükleri arasında, "belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet etmek" ve "Valilikler tarafından belirlenen şekilde bildirimde bulunmak" da yer almaktadır.

¹⁰²⁶ Institute on Statelessness and Inclusion and the European Network on Statelessness, *Joint Submission to the Human Rights Council at the 35th Session of the Universal Periodic Review, (Third Cycle, January 2020)*, Türkiye, Temmuz 2019 s.6: <https://bit.ly/2xxr8kX>.

¹⁰²⁷ Cumhuriyet, 'Süleyman Soylu, Türk vatandaşlığına geçen Suriyeli sayısını açıkladı,' 17 Şubat 2022: <https://bit.ly/3nxZ6w4>.

¹⁰²⁸ Türk Kızılayı, *Migration Directorate Monthly Report April 2022*, s. 4: <https://bit.ly/3OJ8aKw>.

¹⁰²⁹ GKY, Madde 10(1)(ç).

¹⁰³⁰ GKY, Madde 15(1).

Bu hüküm, GİB'ye geçici koruma faydalanıcılarının belirli bir ile, belirli bir kampa veya başka bir yere gitmesi konusundaki dolaşım serbestliğini sınırlaması konusunda açıkça yetki vermektedir.

Bununla birlikte, Ağustos 2015'e kadar, Türkiye yetkilileri, Suriyelilerin Türkiye'deki hareketlerine ilişkin kontroller ve sınırlamalar getirmek için özel bir talimat vermemiştir. 29 Ağustos 2015'te yayımlanan GİGM genelgesi, kurumların il yetkililerinin Türkiye içerisindeki hareketleri kontrol altına alma ve önleme konusunda bir dizi önlem almasını emretmiştir.¹⁰³¹ Özellikle güney illerindeki güvenlik kurumları bu talimat üzerinde hareket etmeye başladığında ve ülkenin batı bölgelerine seyahat etmek isteyen Suriyelileri yakalamaya başladığında bu talimatın varlığı belli olmuştur. Bu önlemin arkasındaki itici gücün, Suriyeliler tarafından Ege kıyılarından Yunan adalarına yapılan usulsüz geçişleri durdurmak olduğu anlaşılmaktadır. AB-Türkiye Bildirisinin ardından, geçici koruma faydalanıcılarına getirilen hareket kısıtlamaları daha sıkı bir şekilde uygulanmaktadır. Belirlenen il dışına seyahat etmek için izin almak zorlaşırken, faydalanıcıların kayıtlı adreslerine yapılan habersiz kontroller de artmıştır.¹⁰³²

29 Kasım 2017 tarihli ve 2017/10 sayılı GİGM Genelgesi, İGİM'in geçici koruma faydalanıcılarına imza görevi yoluyla bildirim yükümlülükleri getirebileceğini belirtmektedir. Geçerli bir mazeret olmadan ardı ardına üç kez bildirim yükümlülüklerine uyulmaması, geçici koruma statüsünün sona erdirilmesine ve iptal edilmesine ve kişinin "semt-i meçhul" olduğunu ifade eden "V71" kodunun verilmesine neden olabilir.

Faydalanıcılar, kayıtlı oldukları il dışına seyahat etmek için bir seyahat izin belgesi talep edebilir. Belge, yetkili Valiliğin takdirine bağlı olarak en çok 90 günlük verilir ve 15 gün olası bir ek uzatmaya tabi tutulabilir. Faydalanıcı, ile dönüşünü Valiliğe bildirmek zorundadır. 90 günlük sürenin bitiminden sonra bildirim yapmamak, "V71" kodunun verilmesine neden olur ve bunun sonucunda kişinin statüsü geri çekilmiş sayılır. Dosyanın değerlendirilmesinin ardından kişi İGİM'e geçerli bir gerekçeyle başvurursa "V71" kodu devre dışı bırakılır.

Geçici koruma faydalanıcılarının yer değiştirmeleri devam etmektedir. Düzensiz göç konusunda idari gözetime ilişkin GİB istatistikleri, Türkiye'ye yapılan veya Türkiye'den yapılan usulsüz giriş çıkışları ayırt etmemektedir, ancak yakalamaların çoğunluğunun batı ve güney illerinde gerçekleştiğini göstermektedir. 2021 yılının sonunda ülke genelinde yakalanan toplam 162,996 kişinin 23,469'u Suriyelilerdir. En yüksek oran 70,252 kişi ile Afganlardadır.¹⁰³³ Geçici koruma faydalanıcıları diğer sebeplerin yanı sıra iş aramak gibi nedenlerle iller arasında seyahat edebilir. Bu genellikle Şanlıurfa veya İstanbul'da yaşayan ancak Ankara'ya iş bulmak için yerleşen Suriyelilerde görülmektedir. Kayıt dışı istihdamı azaltmak için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, işverenlere, faydalanıcının ikamet yerlerinde 30 gün içinde değişiklik yapabilmeleri adına noterden resmi bir işe alım beyanında bulunma imkanını sağlamıştır. Ancak çalışma izninin alınmasındaki engeller (bkz. [İşgücü Piyasasına Erişim](#)) ve işverenlerin gerekli resmi beyanları aktif olarak gerçekleştirmemeleri nedenleriyle, adreslerini ilk kayıt yerinden Ankara'ya değiştirememektedirler.

¹⁰³¹ 29 Ağustos 2015 tarihli ve 55327416-000-22771 sayılı "Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Toplu Nüfus Hareketleri" ile ilgili GİGM Genelgesi

¹⁰³² Council of Europe Special Representative for Migration and Refugees, Report of the fact-finding visit to Turkey, 10 Ağustos 2016, parag. IV.5.

¹⁰³³ GİB, Düzensiz göç istatistikleri: <https://bit.ly/3ng8bjb>.

Ocak 2020'de İstanbul Valisi, geçici koruma yasası kapsamında İstanbul'da yaşayan Suriyelilerin sayısının 2019'da 479.420 kişiye düştüğünü, yani 2018 verilerine göre 78.200 kişi ve yaklaşık 100.000 kayıtsız Suriyelinin İstanbul'dan çıkarıldığını ifade etmiştir.¹⁰³⁴ 2018'de yalnızca 28.364 olan düzensiz göçmene kıyasla, 2019'da İstanbul'da yaklaşık 118.432 düzensiz göçmenin idari gözetim altına alındığını söylemiştir.¹⁰³⁵ İstanbul Valiliği resmi basın açıklamasında, 12 Temmuz-15 Kasım 2019 tarihleri arasında Suriyeli olmayan 42.888 kişinin İstanbul'dan geri gönderme merkezlerine ve 6.416 Suriyelinin ise Geçici Barınma Merkezlerine gönderildiğini söylemiştir.¹⁰³⁶ 2022'nin başlarında %25 kuralı getirilmiş, Mayıs 2022'den itibaren, Türkiye'deki herhangi bir bölgede, bölgedeki toplam nüfusun dörtte birinden daha fazla yabancı uyruklu kişinin yaşaması idari düzenlemelere aykırı hale gelmiştir. Bu, kalıcı yaşayan yabancıları hem de ülkeyi ziyaret etmiş yabancıları kapsar. Bu kurala yüzde 25 sınırı veya yüzde 25 kuralı adı verilmiştir. Farklı illerdeki 781 mahalle, yeni doğan ve çekirdek aile birleşimi dışında geçici koruma kaydına, uluslararası koruma kaydına, ikamet iznine, geçici koruma veya uluslararası koruma ile ikamet izni kapsamındaki yabancıların ikamet ili değişikliği yapılması işlemlerine kapalıdır. **Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Muğla ve Antalya** bu kategoriye giren illerden bazıları olup, bu tarz illerin sayısı oldukça fazladır.¹⁰³⁷

2. Seyahat belgeleri

GKY Madde 43, geçici koruma faydalanıcılarının seyahat belgesi talep etmesi durumunda, bu taleplerin Pasaport Kanunu'nun 18inci maddesi çerçevesinde "değerlendirilmesini" öngörür. İlgili olarak **Uluslararası Koruma: Seyahat Belgeleri** bölümünde de ifade edildiği üzere, Pasaport Kanununun 18. Maddesi farklı geçerlilik süreleriyle iki tür pasaport öngörmektedir (Yabancılar Mahsus Damgalı Pasaport). Bu nedenle, mevcut geçici koruma çerçevesi, 1951 Sözleşmesi'nin dahilinde geçici koruma faydalanıcılarına (Mülteci) Seyahat Belgelerinin sunulmasını öngörmemektedir.

Sahadan aktörler, geçici koruma faydalanıcılarına verilen bu tür "yabancılar mahsus damgalı pasaportlar" konusunda bilgi sahibi değildir. Bununla birlikte, Suriye pasaportları ile üçüncü ülkelere özel amaçları doğrultusunda seyahat etmelerine izin verilen geçici koruma faydalanıcılarının Türkiye'ye girişte zorluklarla karşılaştıkları vakalar yaşanmıştır.

3. Üçüncü ülkeye yerleştirme ve aile birleşimi amacıyla ülkeden ayrılma

3.1. Genel prosedür

GİB, İGİM üzerinden kayıtlı geçici koruma altındakilerin dosyaları arasında üçüncü ülkeye yerleştirme için bekleyenleri önceden belirler ve BM Mülteci Örgütüne listeleyerek sevk eder. BM Mülteci Örgütü, bu listelerden yerleştirme ihtiyacı en çok olan adayları belirler ve onları üçüncü ülkelere yönlendirir.

Nihai karar üçüncü ülkeler tarafından alınır. Dosyaları inceler ve özellikle güvenlik kontrollerini yaptıktan sonra ilgili başvuru sahiplerini kabul edip etmemeye karar verirler. IOM sağlık kontrollerinin uygulanmasını, seyahat belgelerinin hazırlanmasını ve yerleştirme için kabul edilenlerin kültürel oryantasyon süreçlerini organize eder.

¹⁰³⁴ Ayrıca bkz., InfoMigrants, 'Turkey, nearly 100,000 unregistered Syrians removed from Istanbul', Ocak 2020: <https://bit.ly/3anYDUR>.

¹⁰³⁵ Middle East Monitor, 'Official: Number of Syrians decreased in İstanbul during 2019', 6 Ocak 2020: <https://bit.ly/2QQYrFS>.

¹⁰³⁶ İstanbul Valiliği, 'Düzensiz Göç, Kayıtsız Suriyeliler ve Kayıt Dışı İstihdam İle İlgili Basın Açıklaması', 15 Kasım 2019: <https://bit.ly/33LBDwB>.

¹⁰³⁷ GİB, 'Mahalle Kapatma Duyurusu Hk.': <https://bit.ly/3TrEowp>

Geçici koruma faydalanıcılarının yerleştirme amacıyla üçüncü ülkelere gidişi GİB'nin iznine tabidir.¹⁰³⁸ Faydalanıcının üçüncü bir ülkeye gitmek için Türkiye'den ziyaret amacıyla geçici olarak veya yerleştirme amacıyla kalıcı olarak ayrılmasına izin verilmesi için "çıkış izni" denilen izni edinmesi gerekir.

Aynı çıkış izni şartı, üçüncü ülkelerdeki aile üyeleriyle aile birleşimi amacıyla Türkiye'den ayrılma sürecinde geçici koruma altındakiler için de geçerlidir. Türkiye'den aile birleşimi için ayrılmak isteyen Suriyeliler, daha sonra Türkiye'yi üçüncü bir ülkeye gitmek amacıyla terk etmek adına "çıkış izni" talep edip almadan önce, GİB'ye geçici koruma için başvurarak kaydolmalıdır.¹⁰³⁹ IOM ayrıca Almanya'ya gerçekleştirilen aile birleşimi amaçlı ülkeden ayrılma sürecini de destekler.¹⁰⁴⁰ Türkiye'deki birçok mülteci Avrupa'daki aile üyeleriyle yeniden bir araya gelmek ister. IOM aile birleşimi görüşmeleri yapar. Genellikle Suriyeli ailelerin Almanya'da, Lübnan ve Türkiye gibi komşu ülkelerde aile üyeleri vardır. Almanya'daki kişi mülteci statüsü veya ikincil koruma statüsü alır. Türkiye'de, aile üyeleri Almanya Konsoloslukları aracılığıyla aile birleşimi vizesi için başvururlar ve Avrupa'ya göç edebilirler. Türkiye'de yaşanan sorunlar ve entegrasyonla ilgili sorunları kapsayan 10 sorudan oluşan bir mülakat uygulanır. Ailelerin çoğunluğu, özellikle okuldaki çocukları için ayrımcılıktan bahsetmektedir. Bu durum Şanlıurfa'da yaygın görülür. 2021'de birkaç yıldır Türkiye'de yaşayan Suriyeli pek çok aile, ekonomik kriz nedeniyle Avrupa'ya gitmek istemiştir. Bu da başvuruların sayısını artırmıştır.¹⁰⁴¹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda aile birleştirme birimi vardır ancak yurtların bu konuda bilgisi yoktur. Bakanlıkta ISS (uluslararası sosyal hizmetler) diye bir birim mevcuttur; aile birleşimi ile ilgili bir durum olursa takip sağlanır. Ancak, Türkiye'deki diğer kurumlar ISS birimi hakkında fazla bir şey bilmez. Bakanlık Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak yeniden yapılanmıştır. Bakanlığın yapısı çok sık değiştiğinden, aile birleşimi konusundaki politika ve uygulamalarda süreklilik yoktur, bu nedenle Türk Kızılayı gibi kuruluşlar bu süreçleri yönetmektedir, ancak projeleri yakın zamanda sona ermiştir. Bununla birlikte uygulamada, bazı belirli profilden geçici koruma faydalanıcılarına, çıkış iznine ihtiyaç duyan geçici koruma sahiplerine atıfta bulunan "V91" kodu verilmiştir (Ülkeden Çıkışı İzne Tabi Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancı) ve bu kod Türkiye'den çıkışları engeller. "V91" kodları genellikle kalifiye Suriyelilere verilir.

GİB istatistiklerine göre, 2014'ten Haziran 2022'ye kadar toplam 19,189 Suriyeli mülteci, çoğunlukla Kanada, ABD, İngiltere ve Norveç gibi üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir.¹⁰⁴² Almanya ve Türkiye'nin mültecilerin geri kabulüne ilişkin ikili anlaşması da dahil olmak üzere, COVID-19 nedeniyle Türkiye'den gerçekleştirilecek tüm üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri 2020'nin başlarında askıya alınmıştır. COVID-19 üçüncü ülkeye yerleşim sürecini önemli ölçüde etkilemiştir; ancak GİB ile işbirliği içinde Türkiye genelinde beş noktada uzaktan görüşme önlemleri uygulamaya konulmuş ve Mart-Haziran ayları arasında askıya alınan görüşmelerin kademeli olarak yeniden başlamasına olanak tanınmıştır. Pandemi nedeniyle Mart ve Eylül ayları arasında uluslararası uçuşların küresel olarak durması nedeniyle üçüncü ülkelere yerleşim uçuşları da etkilenmiştir.

¹⁰³⁸ GKY, Madde 44.

¹⁰³⁹ Uluslararası Mülteci Hakları Derneği tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰⁴⁰ IOM, Göç ve Entegrasyon: <https://bit.ly/2uwAnfM>. Ayrıca bkz., IOM, Family Reunification: <https://turkiye.iom.int/family-reunification>.

¹⁰⁴¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹⁰⁴² GİB, *Temporary protection*: <https://bit.ly/3wKyP0K>.

3.2. Yerleştirme Planı (1:1)

18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye bildirisi, Yunanistan'dan Türkiye'ye geri dönen her bir Suriye vatandaşı için BM hassas grup kriterleri doğrultusunda Türkiye'den AB Üye devletlerine Suriyelilerin yerleştirilmesi için özel bir yerleştirme prosedürü ("1:1 planı") oluşturmuştur.¹⁰⁴³

Uygulamada, yeniden yerleştirme başvuruları bir bölgeden diğerine değişkenlik gösterebilir. Örneğin, geçici koruma altındakiler **İstanbul** ve **İzmir**'de ise genellikle 1:1 planı üzerinden üçüncü ülkeye yerleştirmeye yönelirken, bu **Gaziantep** veya **Hatay**'da yaşayanlar tarafından tercih edilen bir seçenek değildir. Haziran 2022 itibariyle, 1:1 planı kapsamında mülteciler aşağıda belirtilen oranlarda AB'ye yerleştirilmiştir:

Suriyeli mültecilerin 1: 1 planı kapsamında üçüncü ülkelere yerleştirilmesi	
Üçüncü ülke	Haziran 2022 itibariyle yerleştirilen kişi sayısı
Almanya	13,320
Fransa	5,300
Hollanda	5,139
İsveç	2,968
Finlandiya	2,541
Belçika	1,795
İspanya	907
Portekiz	450
İtalya	396
Hırvatistan	250
Avusturya	213
Lüksemburg	206
Litvanya	102
Romanya	102
Bulgaristan	85
Estonya	59
Letonya	46
Slovenya	34
Danimarka	31
Malta	17
Toplam	33,961

Kaynak: GİB, Geçici koruma: <https://bit.ly/3wKyP0K>.

2016'dan Haziran 2022'ye kadar toplam 33.961 Suriyeli AB'ye yerleştirilmiştir.¹⁰⁴⁴ Portekiz pandemi sırasında yerleştirme sürecindeki bazı mültecileri kabul etmeye devam etse de, COVID-19 bağlamında

¹⁰⁴³ Council of the European Union, EU-Turkey statement, 18 Mart 2016, parag. 2.

¹⁰⁴⁴ GİB, *Temporary protection*: <https://bit.ly/3wKyP0K>.

yerleştirme prosedürleri Mart ayından Temmuz 2020'ye kadar askıya alınmıştır.¹⁰⁴⁵ AB ülkeleri, yerleştirilen mülteci başına 10.000 Euro alır. Frontex, bloğa göçmen akışını engellemek için AB ile anlaşmasına rağmen, 2019'da Türkiye'den gelen göçmenlerde %46'lık bir artış kaydetmiştir.¹⁰⁴⁶

Kuzeydoğu Suriye'de artan gerilimin ardından Şubat ve Mart 2020'de durum yüksek oranda gerginleşmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin diğerlerinin yanı sıra Suriye'den gelen başka bir kitlesel mülteci akını ile baş edemeyeceğini söyleyerek Türkiye ile AB arasındaki "kapıları açmıştır". Bu, Yunanistan'ın sınırını kapatmasına, hem Avrupa'nın hem de Türkiye'nin durumu ele alış biçimine yönelik eleştirilere ve göçmen ve mültecilerin insan haklarına yönelik endişelere yol açmıştır.¹⁰⁴⁷ Genel olarak, Türkiye'den geçişlerin sayısı 2020'de dörtte üç azalarak 20.000'e düşmüştür.¹⁰⁴⁸

2021'de gelenlerin sayısı aynı kalmıştır.¹⁰⁴⁹

D. Barınma

Göstergeler: Barınma

1. Faydalanıcılar ne kadar süre kampta kalma hakkına sahiptir?	Düzenleme mevcut değil
2. Haziran 2022 itibariyle kamplarda kalan faydalanıcı sayısı	49,346

1. Geçici Barınma Merkezleri

GKY, geçici koruma faydalanıcıları için devlet kaynaklarıyla finanse edilen barınma olanakları sağlamaz. Ancak, 2018'de değişikliğe uğrayan GKY Madde 37(1), GİGM'nin geçici koruma faydalanıcılarının barınması için kamplar inşa etmesine izin vermektedir.¹⁰⁵⁰ Bu kampların resmi adı Geçici Barınma Merkezleridir. 2018'de YUKK kapsamında yapılan bir değişiklikle, GİGM'nin kurduğu kampların finansmanı ile ilgili hükümler ortaya konulmuştur.¹⁰⁵²

GKY Madde 23 ile 24, geçici koruma faydalanıcısı bir kişinin mevcut kamplardan birine yönlendirilip yönlendirilmeyeceğini veya belirlenen bir ilde kendi imkanlarıyla kampların dışında kalmasına izin verilip verilmeyeceğini belirlemek hususunda GİGM'ye yetki verir. GKY Madde 24 geçici koruma faydalanıcısı kişilerin GİGM tarafından belirlenecek illerde kamp dışında kalmasına izin vermek hususunda GİGM'ye yetki verir.¹⁰⁵³ Ayrıca, kamp dışında yaşayan geçici koruma hak sahiplerinden maddi yardıma ihtiyacı olanların Valilik tarafından belirlenen diğer tesislerde konaklatılabileceğini de taahhüt eder.

Haziran 2022, itibariyle, Türkiye'de, Suriye sınır bölgelerinde Güneydoğu Anadolu bölgesinde 5 farklı bölgede toplamda 49,348 geçici koruma faydalanıcısı barındıran geniş çaplı 7 kamp aktif olarak

¹⁰⁴⁵ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹⁰⁴⁶ Info Migrants, 'EU border agency: Spike in border arrivals from Turkey', 20 Ocak 2020: <https://bit.ly/39qiKQV>.

¹⁰⁴⁷ ECRE, *Statement on the situation on the Greek Turkish border*, 3 Mart 2020: <https://bit.ly/2QVyzJ2>.

¹⁰⁴⁸ Bkz. Daily Sabah, 'Migrant entries into EU hit 7-year low in 2020', 8 Ocak 2021: <https://bit.ly/2SFHKRS>.

¹⁰⁴⁹ Bkz. Frontex, *EU external borders in 2021: Arrivals above pre-pandemic levels*, 11 Ocak 2022: <https://bit.ly/3bN98GX>.

¹⁰⁵⁰ 2018/11208 sayılı Yönetmelik ile değiştirilen GKY, Madde 37(3).

¹⁰⁵¹ GKY, Madde 3.

¹⁰⁵² 9 Temmuz 2018 tarihli ve 703 sayılı KHK Madde 71(e) ile eklenen YUKK, Madde 121A.

¹⁰⁵³ 2019/30989 sayılı Yönetmelik ile değiştirilen GKY, Madde 24

bulunmaktadır.¹⁰⁵⁴ Bu kampların işletilmesinin ve sağlanan hizmetin maliyeti oldukça fazladır.¹⁰⁵⁵ Nisan 2021'de 56.970 olan kamplarda kalan kişi sayısı Haziran 2022'de 49,346'ya düşmüştür.

Geçici konaklama merkezlerinin sayısı giderek azalmaktadır. Orada kalanlar için başlıca sorunlar sosyal uyum, dil engeli, hizmetlere ve barınmaya erişimdir.¹⁰⁵⁶ Türk Kızılay ve resmi işbirliği anlaşması olan STK'lar dışında, diğer kuruluşlar sadece talep üzerine kamplara girebilmektedir.

2020 yılında Edirne sınırında Yunan makamları tarafından bir ayı aşkın süredir kabul edilmeyi bekleyen 53 Suriyeli ve Afgan mültecinin zorla otobüsle Osmaniye kampına nakledildiği bildirilmiştir.¹⁰⁵⁷ Nisan 2020'de Yunanistan yetkilileri Osmaniye kampından 2000 mültecinin Türkiye'nin sahil güvenlik güçleri tarafından Yunanistan'a nakledildiğini iddia etmiştir.¹⁰⁵⁸

2021 yıl sonu itibarıyla Suriyelilerin yalnızca %1.5'i **Adana** (Sarıçam –en kalabalık), **Hatay** (Apaydın, Yayladağı, Altınözü), **Kilis** (Elbeyli), **Kahramanmaraş**, **Osmaniye** (Cevdetiye) kamplarında kalmaktadır:

2. Kentsel ve kırsal alanlar

Kamplardaki geçici koruma faydalanıcılarının nüfusu giderek azalırken Türkiye'nin geçici koruma rejimine tabi olan mevcut nüfusun büyük çoğunluğu, Türkiye genelinde kampların dışındaki yerleşim bölgelerinde kalmaktadır. 31 Aralık 2021 itibarıyla Türkiye'de kayıtlı toplam geçici koruma faydalanıcısı nüfus 3,737,339 olarak bildirilmiştir. Haziran 2022'de, bunun %1,5'tan daha azı Geçici Barınma Merkezleri'nde, 3,635,139 ise kamp dışındaki bölgelerde yaşamaktadır (bkz. [İstatistiki veriler](#)).

3.6 milyon Suriyelinin yarısından fazlası kayıtlı olarak 81 ilin 4'ünde (**İstanbul**, **Şanlıurfa**, **Hatay** ve **Gaziantep**) yaşamaktadır. En çok kayıtlı geçici koruma faydalanıcısının bulunduğu kent **İstanbul**'dur, bu da yalnızca toplam nüfusun % 3,48'ine tekabül eder. Buna karşılık, geçici koruma faydalanıcıları **Gaziantep**'teki nüfusun %21,54'üne, **Şanlıurfa**'daki nüfusun %20,9'una, **Hatay**'daki nüfusun %26,34'üne ve **Kilis**'teki nüfusun %74,54'üne karşılık gelmektedir.¹⁰⁵⁹

Polis Akademisi'nin bir raporuna göre:

"Barınma merkezleri dışında farklı illerde kalan sığınmacıların önemli bir bölümü kendi imkanları ya da sivil toplum kuruluşlarının ve bireysel olarak vatandaşların yardımları neticesinde kiraladıkları konutlarda kalırken bir bölümü de kentlerin çöküntü bölgelerinde, kentsel dönüşüm için boşaltılan alanlarda kalmaktadırlar. Bu alanlarda kalanların yaşamlarını son derece zorlu koşullarda sürdürdüğü ve sağlıklı barınma imkanlarından yoksun oldukları bilinmelidir. Ekonomik durumları elveren sığınmacıların barınma sorunu yaşamadıkları varsayılsa da sığınmacı olarak gelenlerin büyük bir çoğunluğunun ekonomik durumlarının kötü olduğu veya olacağı göz önüne alınmalıdır. Ekonomik durumları kötü olan sığınmacılar ise barınma masraflarını azaltmak ya da bu sorunla başa çıkabilmek için bir arada yaşamakta veya düşük kirali sağlıksız evlerde barınmak zorunda kalmaktadırlar... Bu tür yaşam alanları genellikle giriş veya bodrum katlarında ve oldukça rutubetli, karanlık ve sağlıksız, güneş almayan, küçük loş dairelerdir.

¹⁰⁵⁴ GİB, *Temporary protection*: <https://bit.ly/3wKyP0K>.

¹⁰⁵⁵ Polis Akademisi, Uluslararası Kitleli Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler, Kasım 2017, 20-21; Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019. Ayrıca bkz, Al-Monitor, Why Turkey is closing down Syrian refugee camps, 4 Haziran 2019: <https://bit.ly/2XKb4H7>.

¹⁰⁵⁶ Gaziantep'ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹⁰⁵⁷ Evrensel, "İstanbul'a" denilerek otobüsle Osmaniye'ye götürülen mülteciler: Bizi unutmayın', 29 Mart 2020; <https://bit.ly/2XKgnGx>.

¹⁰⁵⁸ Bkz, DW, 'Yunanistan: Türkiye Ege'ye sığınmacı taşıyor', 14 Nisan 2020: <https://bit.ly/2KdVxaC>.

¹⁰⁵⁹ GİGM, *Temporary protection*: <http://bit.ly/2Bn2gMI>.

Bu sağlıklı yaşam koşulları sığınmacıların sağlık durumlarına doğrudan etki etmekte ve farklı sağlık sorunlarına neden olmaktadır.”¹⁰⁶⁰

Geçici koruma faydalancılarının barınma olanaklarından yararlanması ve bu barınmanın niteliği bir ilden diğerine değişkenlik gösterir. “Mülk satın almalarına yardımcı olacak imkanları veya Türkiyeli akrabaları olan Suriyelilerin barınma imkanları iyiyken daha az maddi imkana sahip olanların büyük bir kısmı bodrum katlarında, plastik veya naylonla kapatılmış depolarda veya gecekondularda yaşamaktadır.”¹⁰⁶¹

Gaziantep Üniversitesince yapılan son araştırmada, **Gaziantep**'teki Suriyelilerin yaşadığı 129 haneden 1.824 kişinin katıldığı ankete dayanarak hanelerin %30'unun birden fazla aileye ev sahipliği yaptığı, her hanede ortalama 6.6 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Son verilere göre ise Türkiye'deki Suriyeli nüfusun %70,53'ü kadın ve çocuklardan oluşmaktadır.¹⁰⁶²

Suriyelilere yönelik gerilimin yükseldiği durumlar ve şiddet vakaları da bildirilmiştir. **Mardin**'de yedi Suriyeli aileye Şubat 2019'da mahalleyi yedi gün içinde terk etmelerini söyleyen ve şiddetle tehdit eden mektuplar gönderilmiştir.¹⁰⁶³ **İstanbul** Bayrampaşa'da ev sahibinin kiracısı olan Suriyeli ailenin kapısını baltayla kırdığı ciddi bir olay yaşanmıştır.¹⁰⁶⁴

Farklı illerdeki valiler, sosyal uyumu iyileştirmeyi amaçlayan göç koordinasyon gruplarına liderlik etmektedir. **Kayseri**'de örneğin, bu grup her hafta bir mülteci ailesini ziyaret etmektedir.¹⁰⁶⁵ Öte yandan, **Hatay** Valisi yerel seçimler öncesinde 31 Mart 2019'da yaptığı açıklamada, Suriyelilerin seçim gününde evlerini terk etmemeleri gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁶⁶

Türkiye'de ayrımcılık üzerine hazırlanan 2019 tarihli bir raporda, özellikle Suriye'den gelen mültecilere ve cinsiyet kimliği nedeniyle heteronormativiteye uymayan gruplara yönelik ayrımcılığın Türkiye'deki en yaygın ayrımcılık biçimleri olduğu ortaya konmuştur.¹⁰⁶⁷ Medya ve Mülteci Hakları Derneği, mültecilerle ilgili olarak medyada yer alan olumsuz haberlere ilişkin analizler ortaya koymuştur,¹⁰⁶⁸ buna mültecileri ev sahibi nüfusun sağlık hizmetlerine layıkıyla erişmelerinin önünde engel görmek de dahildir.¹⁰⁶⁹

Medyada Suriyelilerin ve mültecilerin olumsuz tasviri, Covid-19 pandemisi sırasında keskinleşmiştir. 1 Şubat 2020 ile 21 Temmuz 2020 tarihleri arasındaki haberlerin analizi, o dönemde yayınlanan 495 haberde mültecilere yönelik hak ihlallerini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası koruma talebi olan kişiler, COVID-19'un ülke geneline yayılmasından sorumlu olmakla ve potansiyel virüs taşıyıcısı olmakla suçlanırken, pandemi sırasında temel hak ve hizmetlere erişememeleri ise hiç tartışılmamıştır.¹⁰⁷⁰ Aynı zamanda mültecilere, özellikle de Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlar yaygındır. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, Türkiye vatandaşlarının İstanbul'daki mültecilere yönelik tutumları üzerine bir araştırma yapmıştır. Aralık 2019-Ocak 2020 tarihleri arasında İstanbul'da 1.636 Türkiye vatandaşı ile

¹⁰⁶⁰ Polis Akademisi, Uluslararası Kitlesel Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler, Kasım 2017, s. 20-21;

¹⁰⁶¹ SGDD-ASAM and UN Women, Needs assessment of Syrian women and girls under temporary protection status in Turkey, Haziran 2018: <https://bit.ly/2z8zb5k>, 21.

¹⁰⁶² Mülteciler Derneği, 'Türkiyedeki Suriyeli Sayısı', Mart 2020: <https://bit.ly/2JncqPt>.

¹⁰⁶³ Evrensel, 'Mardin'de mülteci ailelere mermili tehdit mektubu', 24 Şubat 2019: <https://bit.ly/2WfJrS>.

¹⁰⁶⁴ Gazete Duvar, 'Suriyeli kiracısının kapısını baltayla kırdı, serbest kaldı', 14 Ocak 2022: <https://bit.ly/3QFpOA7>.

¹⁰⁶⁵ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹⁰⁶⁶ Cumhuriyet, 'Vali'den 31 Mart ricası: Suriyeliler dışarı çıkmasın', 4 Şubat 2019: <https://bit.ly/2YbB5N7>.

¹⁰⁶⁷ C. Özatalay, S. Doğuç, *The perception of discrimination in Turkey*, 2019: <https://bit.ly/2Js6Lbc>, s. 35. Bianet,

¹⁰⁶⁸ '174 News Reports Violate Refugee Rights in a Week', Says Report, 18 Aralık 2019: <https://bit.ly/39ukAjZ>.

¹⁰⁶⁹ Bianet, Report: Media Blames Syrian Refugees for Citizens Who Cannot Receive Healthcare, 6 Ocak 2020: <https://bit.ly/2QVUm3j>.

¹⁰⁷⁰ Pandemi Döneminde Medyada Mülteci Hak İhlalleri Raporu (Mülteci Medyası Derneği), 2020: <https://bit.ly/3t6nCVY>.

yarı yapılandırılmış bire bir görüşme gerçekleştirmiştir.¹⁰⁷¹ Rapora göre:

- İstanbul'un en büyük sorunu olarak Suriyelileri görenlerin oranı %10,8'dir
- Katılımcıların Suriyelilere yönelik ekonomi ve güvenlik konularıyla ilgili tehdit algıları vardır (10 kişiden 7-7.9'u). Ayrıca gündelik hayatlarında Suriyelilerle karşılaşanların Suriyelilere yönelik tehdit algıları diğerlerinden daha fazladır.
- Katılımcıların yüzde 78'i hükümetin Suriyelilere Türkiye vatandaşlarına davrandığından daha iyi davrandığını düşünmektedir. Suriyelilerin savaş mağduru olmadığına inananların oranı %58'dir.
- 3 kişiden biri Suriyelilerle ilgili öfke ve nefret duygusu hissetmektedir.
- Gündelik hayatlarında Suriyelilerle karşılaşanların Suriyeli karşıtı olmaya eğilimli oldukları görülmektedir.

Metropoll tarafından 2021 yılında yapılan bir ankete göre, katılımcıların çoğunluğu Türkiye'de Suriyelileri istemediğini söylemiştir.¹⁰⁷² 2023'te Türkiye'de yapılacak seçimlerden önce göçmenlerin durumu giderek daha da zorlaşmaktadır

E. Çalışma hayatı ve eğitim

1. İşgücü piyasasına erişim

Göstergeler: İşgücü Piyasasına Erişim

1. Kanun faydalanıcılar için işgücü piyasasına erişime izin veriyor mu? ☒Evet ☐Hayır
❖ Evetse, faydalanıcılar işgücü piyasasına ne zaman erişebilir? 6 ay
2. Kanun, işgücü piyasası tespitinin ardından istihdam olanağı sağlıyor mu? ☒Evet ☐Hayır
3. Kanun, sığınmacıların yalnızca belirli sektörlerde çalışmasına mı izin veriyor? ☒Evet ☐Hayır
❖ Öyleyse, hangi sektörler?:
4. Kanun, faydalanıcıların istihdamını azami çalışma süresiyle sınırlandırıyor mu? ☐Evet ☒Hayır
❖ Öyleyse, yılda kaç gün?:
5. Uygulamada istihdama erişimde kısıtlamalar var mı? ☒Evet ☐Hayır

1.1. Uygulamada erişim için yasal koşullar ve engeller

Geçici koruma faydalanıcıları, Cumhurbaşkanlığınca sağlanacak yönetmelik ve talimatlara tabi olmak üzere, Geçici Koruma Kimlik Belgesi ile çalışma izni başvurusunda bulunma hakkına sahiptir.¹⁰⁷³ 15 Ocak 2016'da kabul edilen Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, geçici koruma altındaki kişilere çalışma izni verilmesi prosedürlerini düzenlemektedir.

Geçici koruma faydalanıcılarının istihdama erişmek için çalışma izni başvurusunda bulunmaları gerekmektedir.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷¹ İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü , İstanbul'da Sığınmacılara Yönelik Tutumlar – İstanPol, Haziran 2020: <https://bit.ly/2PFDGjf>.

¹⁰⁷² Onedio, 'Metropoll: Halkın Yüzde 82'si, AKP'lilerin Yüzde 85'i Suriyeliler Geri Dönsün İstiyor', 17 Mart 2022: <https://bit.ly/3AoADAW>.

¹⁰⁷³ GKY, Madde 29.

¹⁰⁷⁴ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 4(1).

Geçici koruma kimliğinin alınmasından itibaren 6 ay sonra,¹⁰⁷⁵ işvereni tarafından çevrimiçi bir sistem aracılığıyla (E-Devlet Kapısı) veya faydalanıcının serbest meslek sahibi olması durumunda, kendisi tarafından çalışma izni başvurusu yapılabilir.¹⁰⁷⁶

Yönetmelik, mevsimlik hayvancılık ve tarım işleri için çalışma izni alma zorunluluğundan muafiyet öngörmektedir.¹⁰⁷⁷ Bu durumda, faydalanıcılar ilgili illerde çalışma izni muafiyeti almak için valiliklere başvurmak zorundadır.¹⁰⁷⁸ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, mevsimlik olarak hayvancılık ve tarım işlerinde çalışılabilecek il sayısı ile çalışacak geçici koruma faydalanıcılarının sayısını da sınırlayabilir.¹⁰⁷⁹ Tarım ve hayvancılık işleri bağlamındaki özel kuralların ötesinde, Yönetmelik, faydalanıcıların, yalnızca Türkiye vatandaşları tarafından icrasına izin verilen iş ve meslekler için başvurmasını yasaklar.¹⁰⁸⁰

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, çalışma izni başvurusunda bulunma hakkının tanınmasına karar verirken faydalanıcının bulunduğu ili esas alır.¹⁰⁸¹ Bununla birlikte, İçişleri Bakanlığı tarafından kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından risk teşkil ettiği belirlenen iller için çalışma izinleri durdurulabilir.¹⁰⁸²

Bakanlık ayrıca, sektörlerin ve illerin ihtiyaçlarına göre geçici koruma faydalanıcıları için bir kota koyabilir.¹⁰⁸³ Belirli bir iş yerinde aktif çalışan faydalanıcıların sayısı, işveren tarafından aynı pozisyonu üstlenebilecek hiçbir Türkiye vatandaşının olmadığı kanıtlanamazsa, mevcut iş gücünün %10'unu aşamaz. İş yerinde 10 kişiden az çalışan varsa, yalnızca bir geçici koruma faydalanıcısı işe alınabilir.

Çalışma izni ücreti 378.70 TL'dir.¹⁰⁸⁴ Yönetmelik uyarınca geçici koruma faydalanıcılarına asgari ücretten daha az ödeme yapılamaz.¹⁰⁸⁵

Geçici koruma faydalanıcılarına verilen çalışma izinlerinin sayısı, 15 Ocak 2016 tarihli Yönetmeliğin kabul edilmesinden sonra yavaş yavaş artmıştır. **Şanlıurfa**'da örneğin Suriyeli İşadamları Derneği, toplam 1.500 işçi istihdam kapasitesine sahip 20 fabrikanın kurulması için 80 milyon liralık yatırım konusunda bir mutabakat imzalamıştır.¹⁰⁸⁶ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına göre 29 Şubat 2019 itibarıyla en az bir Suriyeli kurucusu bulunan şirket sayısı 15,159'dur.¹⁰⁸⁷ 2019 yılında 63.789'u Suriye'den gelen göçmenlere olmak üzere toplam 145.232 çalışma izni vermiştir. Suriyelilerin çalışma izinlerinin yüzde 93'ü erkeklere, yüzde 7'si kadınlara verilmiştir.¹⁰⁸⁸

2016-2019 yılları arasında Türkiye'de kayıtlı Suriyelilere halihazırda mevcut çalışma izinlerinin yenilenmesi dahil olmak üzere toplam 132.497 çalışma izni verilmişti. Bu veriyle, yaklaşık 1 milyon Suriyelinin yasal koruma ve haklar olmadan gayri resmi olarak çalıştığı tahmin edilmektedir.¹⁰⁸⁹

¹⁰⁷⁵ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 5(1).

¹⁰⁷⁶ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 5(2)-(3).

¹⁰⁷⁷ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 5(4).

¹⁰⁷⁸ A.y.

¹⁰⁷⁹ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 5(5).

¹⁰⁸⁰ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 6(2).

¹⁰⁸¹ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 7(1).

¹⁰⁸² Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 7(2).

¹⁰⁸³ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 8.

¹⁰⁸⁴ 2021 itibarıyla, Geçici korumadan yararlanan yabancılar için çalışma izni başvuru ücreti 378,70 Türk Lirasıdır: <https://bit.ly/3anipFi>.

¹⁰⁸⁵ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 10.

¹⁰⁸⁶ Hürriyet, 'Suriyeli iş adamlarından Türkiye'ye yatırım', 7 Ekim 2018:

<https://bit.ly/2OfAy9>.

¹⁰⁸⁷ Mülteciler Derneği, 'Türkiyedeki Suriyeli Sayısı', Mart 2020: <https://bit.ly/2JncqPt>.

¹⁰⁸⁸ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yabancıların Çalışma İzinleri, 2019, s. 14: <https://bit.ly/2QbV8Mw>.

¹⁰⁸⁹ Danish Refugee Council, Syrian Refugees' Perceptions of the (Formal) Labour Market in Southeast Turkey, Ağustos 2021: <https://bit.ly/3ummx5r>.

Suriyeli geçici koruma faydalanıcılarının çalışma izni aldığı başlıca meslekler şunlardır

İllere göre geçici koruma faydalanıcılarına verilen çalışma izinleri: 1 Ocak 2016 - 30 Eylül 2018	
Meslek	İzinlerin sayısı
Beden işçisi	2,411
Konfeksiyon işçisi/dokumacı	1,117
Ortacı	653
Hasta danışmanı	554
Hemşire	543
İdari işler müdürü	521
Büro memuru	460
Destek Personeli	452
Temizlik Görevlisi	433
Diğer	20,786
Toplam	27,930

Kaynak: ODATV: <https://bit.ly/2TOFQ5v>.

Sivil toplum kuruluşları geçici koruma altındaki Suriyeliler için önemli bir işverendir. Sahadaki aktörlere göre, Gaziantep'te 2015 yılı sonu itibariyle 150 ulusal ve uluslararası STK'da yaklaşık 14.000 çalışan mevcuttur. Ancak, bu tarihten itibaren, sınırda çalışan uluslararası STK'lar sıkı bir şekilde izlenmeye başlanmıştır. Çalışma iznine sahip kişileri çalıştırma zorunluluğu ile ilgili olarak uluslararası STK'larda tespit edilen usulsüzlükler önemli sayıda idari para cezası kesilmesiyle sonuçlanmıştır. İlgili bir davada, Hatay Sulh Ceza Mahkemesi, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve Mülteci Sözleşmesince insani yardım sağlayan STK'larının özel koruma hükümleriyle uyuşmadığı gerekçesiyle, kesilen para cezasını iptal etmiştir.¹⁰⁹⁰

2016 yılında geçici koruma altındakilerin işgücü piyasasına erişiminin düzenlenmesi konusunda getirilen hukuki çerçeveye rağmen, halen uygulamada istihdama erişim konusunda önemli boşluklar mevcuttur. Faydalanıcılar çalışma izni sistemi hakkında yeterli bilgi alamamaktadır; çünkü bu tür fırsatlar hakkında bilgi sağlayan topluluk merkezi sayısı sınırlı kalmaktadır; Türk Kızılayının Ocak 2020 itibariyle işlettiği 16 merkez bulunmaktadır.¹⁰⁹¹ Türkiye'deki Suriyeliler için çalışma izni edinme süreci 2021'de zor olmuştur. Sahadan aktörlerden biri sadece 100 bin Suriyelinin çalışma izni olduğunu tahmin etmektedir. İşverenler çalışma izni almak istememektedir,

İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi, mülteci ve göçmenler de dahil olmak üzere iş yeri cinayetlerini izlemektedir. Bunlar arasında, 2021'de Mersin'de iş cinayetinde hayatını kaybeden 13 yaşındaki Suriyeli kız çocuğu Ula Kerem de vardır, eşarbi narenciye paketleme makinesine takılarak hayatını kaybetmiştir.

¹⁰⁹⁰ Hatay 1^{inci} Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No. 2016/180, 31 Mart 2016.

¹⁰⁹¹ Daha fazla bilgi için, bkz. Türk Kızılay, *Syria crisis: Humanitarian relief operation*, Ekim 2018: <https://bit.ly/2UUS3h0>.

Böyle çocuk işçiliği vakaları da gözlenmektedir.¹⁰⁹²

1.2. Çalışma Koşulları

Türkiye'deki geçici koruma altındakiler, yaygın olarak standart altı çalışma koşulları ve düşük ücretler karşılığında kayıt dışı istihdam uygulamalarından etkilenmektedir.¹⁰⁹³ Kayıt dışı istihdam, bilhassa tarım sektöründe, özellikle de **Adana** gibi illerde görülmektedir.¹⁰⁹⁴ Türkiye'nin Güneydoğusunda yakın tarihli BM Mülteci Örgütü destekli tarımsal beceri eğitimi gibi girişimlere rağmen¹⁰⁹⁵ Suriyeliler uzun saatler boyunca - çoğu durumda günde 11 saati geçen sürelerde - 38TL/ 4€ karşılığında çalışırlar, bunun bir kısmını da aracılara (elçiler) verirler.¹⁰⁹⁶ **Muğla** gibi diğer/bazı illerde de kayıt dışı istihdam, inşaat sektöründe görülmektedir,¹⁰⁹⁷ **Ankara** Altındağ'da ise mobilya imalat sektöründe yaygındır. **İstanbul**'da, Birleşik Metal İşçileri Sendikası (Birleşik Metal-İş) tarafından tekstil endüstrisindeki Suriyeli mültecilerin durumu hakkında bir rapor yayımlanmıştır.¹⁰⁹⁸ Bu rapora göre, Suriyelilerin %46'sı ve Türk işçilerinin %20'si asgari ücretten düşük ücretler karşılığında çalışmaktadır. Asgari ücret uygulamasının, ruhsatsız çalışan tekstil atölyelerinde (merdiven altı atölyeler) uygulanmadığı söylenebilir. İşgücü piyasasındaki ücretlerin sınıflandırılması bakımından, Türkiyeli erkekler en üst sırada yer alırken hemen ardından Türkiyeli kadınlar gelir, Suriyeli erkeklerin aldığı ücretler tabana yakinken, Suriyeli kadınların aldığı ücretler bu sınıflandırmanın en altında yer alır.

İş yerlerindeki kötü sağlık ve güvenlik koşulları da endişe vericidir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisine göre 2019'da yangınlar, ekipman arızaları ve yol kazaları dahil olmak üzere iş kazaları nedeniyle 112 mülteci hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁹⁹ COVID-19 pandemisi sırasında bazı Türkiyeli vatandaşların COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle işe gitmemesi nedeniyle bazı alanlarda işgücü talebi ortaya çıkmıştır. Suriyeli mülteciler bu talebin bir kısmını karşılamış, ancak özellikle Mersin, Adana gibi Türkiye'nin güney bölgelerinde çok düşük ücretler karşılığında çalışmışlardır. Uzaktan eğitim ve sosyal yardıma erişimde de önemli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu durum sadece Suriyeliler için değil, tüm mevsimlik tarım işçileri için geçerli olmuştur. Ayrıca COVID-19'un yayılmasını önlemek için hijyen ve maske eksikliği konusunda endişeler dile getirilmiştir. STK'lar, BM, AB ve bazı belediyeler tarafından koruyucu ekipman sağlanmış, ancak sistematik ve düzenli şekilde dağıtımı yapılmamıştır.¹¹⁰⁰

Özellikle kadınlar, işgücü piyasasına etkili bir şekilde erişebilmek konusunda önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, çocuk bakım tesislerinin eksikliğinin yanı sıra, bilgi ve eğitim olanaklarının

¹⁰⁹² İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi, '*İş cinayetinde yaşamını yitiren Suriyeli çocuk için Tarsus'ta eylem: 'Çocuk işçiliği son bulsun'*', 26 Kasım 2021: <https://bit.ly/3R4Z3oK>. Refugees International, Legal employment still

¹⁰⁹³ inaccessible for refugees in Turkey, Aralık 2017, s.7. İşgücü piyasasındaki etkileri üzerine bir tartışma için bkz. Ege Aksu et al., 'The impact of mass migration of Syrians on the Turkish labor market', Koç University Working Paper 1815, Aralık 2018: <https://bit.ly/2U64aKJ>.

¹⁰⁹⁴ Adana Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgi, Şubat 2018.

¹⁰⁹⁵ Food and Agricultural Organisation, refugees acquire agricultural job skills and work opportunities in Turkey', 29 Kasım 2017: <http://bit.ly/2z44zPs>.

¹⁰⁹⁶ **İzmir** için, bkz. Association of Bridging People, 'Seasonal agricultural labor in Turkey: The case of Torbalı', 13 Aralık 2017: <http://bit.ly/2AupjAr>. **Adana** için, bkz. Development Workshop, Fertile lands: Bitter lives – The situation analysis report on Syrian seasonal agricultural workers in the Adana plain, Kasım 2016: <http://bit.ly/2BL7EJH>; IRIN, 'The never-ending harvest: Syrian refugees exploited on Turkish farms', 15 Aralık 2016, available at: <http://bit.ly/2CKijRs>.

¹⁰⁹⁷ Bodrum Kadın Dayanışma Derneği tarafından verilen bilgiler, Aralık 2017.

¹⁰⁹⁸ Birleşik Metal İşçileri Sendikası, *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'de Emek Piyasasına Dahil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği*, Haziran 2017: <http://bit.ly/2Dlrq6p>.

¹⁰⁹⁹ Daha fazla bilgi için bkz.: <http://bit.ly/2UiMtpE>.

¹¹⁰⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

eksikliği gibi engellerden kaynaklanmaktadır.¹¹⁰¹ Öteyandan, özellikle **Şanlıurfa** gibi Türkiye'nin güney bölgelerinde kadınlara atanan bakıcılık gibi geleneksel cinsiyet rolleri yüzünden, kadınların kamusal alana erişimi erkeklere kıyasla sınırlı kalmakta, eğitim olanakları ise çoğunlukla kuaförlük veya terziilik gibi geleneksel meslekler etrafında şekillenir.¹¹⁰² Ayrıca, evlerinin dışında bir yerde çalıştıklarında, tekstil sektöründeki kadınlar genellikle ayrımcılık ve kötü muamele ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu ruhsatsız çalışan atölyeler için de yaygın bir durumdur. **İstanbul**'da merdiven altı atölyeler, kadınların ve genç kızların bodrum katlarda ve penceresiz odalarda uzun saatler boyunca çalıştığı yerlerdir.¹¹⁰³

Göç Araştırmaları Derneği, Türkiye'nin 3 farklı ilinden (**Mersin, Gaziantep ve İzmir**) 48 Suriyeli kadınla görüşerek saha araştırması yapmıştır. Görüşülen kişilerin tümü, güvencesiz koşullarda çalışan düşük ücretli işçilerdir. Katılımcıların çoğu erkek akrabalarının ya da kocalarının baskısı nedeniyle dışarıda çalışamamakta, bu da parça başı çalışmanın ana istihdam şekli olduğu anlamına gelmektedir. Dışarıda çalışanlar, çalışmaya devam etmek için erkek aile üyelerinin onayına tabi olduklarını ifade etmiştir. Kadınlar, işgücü piyasasına erişimde, sosyal ilişkiler kurma, güvenli bir iş yeri bulma, dil yeterliliği ve eğitim eksikliği gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. STK'lar mülteciler için ideal iş yerleri olarak görülmektedir. Bununla birlikte, görüşülen kişiler tarafından çeşitli ayrımcılık vakaları da bildirilmiştir. Örneğin, ulusal STK'larda çalışan beş kadın, Türkiyeli meslektaşlarına kıyasla farklı muameleye maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, STK'lar, mülteci kadınlar için çoğu zaman tutarsız olabilen, belirli süreli çoğunlukla da proje bazlı istihdam sağlamaktadır. Ancak, STK'lar için çalışmak, perakende sektörü ve gündüz bakım işleri gibi diğer seçeneklere kıyasla nispeten daha iyi çalışma koşulları sunmaktadır. Tekstil sektöründe çalışan kişiler tarafından günde 12 saatten fazla çalıştıkları ve en yüksek maaşın bile asgari ücretin altında olduğu bildirilmiştir. Kayıt dışı istihdam da ayrımcı çalışma uygulamalarına neden olmuştur.¹¹⁰⁴ Kadınların durumu da Covid-19 sırasında önemli ölçüde etkilenmiştir. Kunduracılar, evde ayakkabı yaparken ev işlerine ayak uydurmanın zorluklarından bahsetmiştir. Çöp toplayarak geçinen ailelerin mali durumu, eve yiyecek almak ile maske almak arasında seçim yapmak zorunda kaldıkları bir durum yaratmış, karantina önlemlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir.¹¹⁰⁵ İzmir'de 300 mülteci kadınla yapılan bir araştırma, katılımcıların %84,5'inin pandemi sürecinde işini kaybettiğini ve istihdam edilenlerin %83'ünün maaşlarıyla ilgili sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur.¹¹⁰⁶ Türkiye işgücü piyasası, çocuk işçiliğinin ve sömürünün yaygın görüldüğü tarım,¹¹⁰⁷ tekstil fabrikaları¹¹⁰⁸ ve Ankara gibi illerdeki restoran sektörlerinde, çocukları sömürüye açık hale getiren riskler barındırmaktadır. Tekstil sektöründeki iş gücünün yaklaşık %19'u ergin olmayan kişilerden oluşmakla birlikte, bu sayı Suriyelilerde %29'a kadar çıkmaktadır.

¹¹⁰¹ Refugees International, Legal employment still inaccessible for refugees in Turkey, Aralık 2017, ss.5, 11-12.

¹¹⁰² Rejane Herwig, 'Syrian Women's multiple burden at the labour market and at home', 3 Aralık 2017: <http://bit.ly/2kNpSQ8>; 'Strategies of resistance of Syrian female refugees in Şanlıurfa' (2017) 3:2 Movements: <http://bit.ly/2CK78bN>.

¹¹⁰³ Papatya Bostancı, "Çalışanı Meşgul Etmeyin": Merdivenaltı Tekstil Atölyelerinde Mülteci Kadın Olmak', 30 Eylül 2017: <http://bit.ly/2CLBLNF>.

¹¹⁰⁴ Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, Nisan 2020:

<https://bit.ly/3rPzwCm>.

¹¹⁰⁵ Voice of the Subject: *Migrant Women's Labour During the Pandemic*, 23 Aralık 2020:

<https://bit.ly/31NUUgJ>.

¹¹⁰⁶ İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, COVID 19 Pandemisinde Mülteci Kadınların Temel Haklara Erişimine İlişkin Araştırma Raporu, 2020: <https://bit.ly/3uJnV9T>.

¹¹⁰⁷ Development Workshop, *Analysis of legislative gaps and recommendations in the context of preventing child labour in agriculture*, August 2018: <https://bit.ly/2HyTvCm>; ayrıca bkz. Adana Brosu, 'Baromuz Doğanent çadır bölgesindeki Suriyeli mülteci çocukları ziyaret etti', 17 Ocak 2018: <http://bit.ly/2Hv1w89>.

¹¹⁰⁸ European Commission, *Education and Protection Programme for Vulnerable Syrian and Host Community School-aged Children, in Lebanon, Jordan and Türkiye*, Ares(2017)3292256, 30 Haziran 2017: <http://bit.ly/2BMs0SK>, s. 4. Ayrıca bkz. Birgün, 'Günde 12 saat çalıştırılıp ayda 300 TL kazanıyorlar', 20 Ağustos 2018: <https://bit.ly/2HG2KzY>; Siyasi Haber, "Deutsche Welle, 'Small hands, big profits: Syrian child labour in Türkiye', 5 Aralık 2017: <http://bit.ly/2BLmlqF>; Financial Times, "A day on the factory floor with a young

Sektörde çalışan 15 yaş altı kişilerde Türkiyelilere nazaran Suriyelilere daha çok rastlanmaktadır.¹¹⁰⁹ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2017'de **Gaziantep**'te 5 yaşındaki Suriyeli bir çocuğun çalışmaya zorlandığını belgelemiştir.¹¹¹⁰ Türk Tabipler Birliğine göre, tekstil endüstrisindeki çocuklar ayda 300 TL ücret karşılığında 12 saatlik vardiyayla çalıştırılmaktadır.¹¹¹¹ 2018, Türkiye'de çocuk işçiliği ile mücadele yılı olarak ilan edilmiştir. (Önceki ismiyle) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017 yılında Altı Yıllık Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Eylem Planını açıklamış ve STK'lar ve kamu yetkilileri tarafından 10 pilot şehirde yürütülecek faaliyetler için 10 milyon TL'lik bir projenin duyurusunu yapmıştır.¹¹¹² Bu Ulusal Eylem Planı kapsamında altı şehirde çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla yakın zamanda özel izleme organları oluşturulmuştur.¹¹¹³ Bu organlar 2019 yılında aktif olmaya devam etmiştir. İzleme komisyonları her ay toplantılar yaparak STK'lar ve diğer kamu kurumları arasında farkındalık yaratmıştır.¹¹¹⁴ Ekim 2020'de ILO Türkiye Ofisi ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü işbirliğinde, AB fonuyla "Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması" adlı yeni bir proje hayata geçmiştir. Bu projede, çalışan çocuklara, ailelere, işverenlere, okul yöneticilerine, öğretmenlere, muhtarlar ve aracılara ulaşılarak çocukların iş gücünden uzak tutulması ve eğitime yönlendirilmesi için yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşların kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması planlanmıştır.¹¹¹⁵ 2022'de, Türkiye'deki ekonomik kriz, herkes için, özellikle de kayıt dışı alanda çalışanlar için temel ihtiyaçların sağlanmasını daha zorlaştırmıştır. Görüşülen sahadan bir aktör, kriz nedeniyle çocuk işçiliğinde ve erken ve zorla evlendirmelerde bir artış olduğunu ve mevcut sosyal yardımın enflasyon nedeniyle artık yeterli olmadığını belirtmiştir.¹¹¹⁶ 2021'in başlarında yayınlanan ve 15.000' den fazla Suriyelinin yanı sıra Türkiye vatandaşları ve işverenlerle yapılan araştırmalar, katılan Suriyelilerin yaklaşık %30 'unun ilk kayıt illerini buralarda geçimlerini sağlayamadıkları için değiştirdiklerini ortaya koymuştur.

Çalışmaya katılan Suriyelilerin %93'ü meslek sahibi olmasına rağmen, sadece %55,8'i bir işte çalıştığını beyan etmiş ve katılanların neredeyse tamamı kayıt dışı olarak çalışmaktadır.¹¹¹⁷ Suriyelinin entegrasyon sürecine ilişkin deneyimleri kentten kente farklılık göstermektedir. Ancak "düşük ücretler", "kayıt dışı/ güvencesiz çalışmak zorunda kalmak" ve "dil engelleri" tüm illerde en çok bildirilen sorunlar olmuştur. Çalışma ve sosyal hayatında herhangi bir sorun yaşamadığını belirten Suriyelilerin çoğu Türkçe konuşabildiğini belirtmiştir. Suriyelilerin eğitim düzeyi arttıkça kötü çalışma koşullarına maruz kalma olasılıkları azalmıştır.¹¹¹⁸ İş gücüne düzenli veya düzensiz, resmi veya gayri resmi olarak katılabilen daha kalifiye Suriyelilerin önemli bir kısmı, Suriye'deki deneyimlerine veya Türkiye'de edindikleri mesleklerle uygun işlerde çalışabilmektedir.

¹¹⁰⁹ Syrian refugee', 20 Eylül 2017: <http://on.ft.com/2hh9Tbh>; BBC, 'Child refugees in Turkey making clothes for UK shops', 24 Ekim 2016: <http://bbc.in/2ey7Zka>. Birleşik Metal İşçileri Sendikası, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'de Emek Piyasasına Dahil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği, Haziran 2017: <http://bit.ly/2Dlrq6p>.

¹¹¹⁰ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 'Göçmen çocuk sömürüsü: 5 yaşında çocuklar çalıştırılıyor', 28 Mart 2017: <http://bit.ly/2FoFzpu>.

¹¹¹¹ Birgün, 'Günde 12 saat çalıştırılıp ayda 300 TL kazanıyorlar', 20 Ağustos 2018: <https://bit.ly/2HG2KzY>.

¹¹¹² Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Eylem Planı, 29 Mart 2017: <https://bit.ly/2GhE6q0>.

¹¹¹³ Kalkınma Atölyesi tarafından verilen bilgiler, Şubat 2019

¹¹¹⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹¹¹⁵ Bkz, ILO, A New Era Starts in Combating Child Labour in Seasonal Agriculture, 23 Kasım 2020: <https://bit.ly/3oq24SU>.

¹¹¹⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹¹¹⁷ Sayfa 7.

¹¹¹⁸ Akyıldız, Ş., Kenanoğlu, M., Güven, S., Kurt, T., Doğanay, C., Kadkoy, Ofor TEPAV (Turkish Economic Policy Research Foundation of Türkiye), Supply and Demand-Side Analysis of Syrians in the Labour Market/ İşgücü Piyasasında Suriyeliler: Arz ve Talep Yanlı Analizler, Şubat 2021: <https://bit.ly/3CKmwH2>. s. 7.

Öte yandan, öğretmen, avukat ve mühendis gibi mesleklere sahip Suriyeliler ya becerilerine ve deneyimlerine uygun bir iş bulamadıkları için işgücü piyasasına katılmamışlar ya da niteliklerinin çok altında işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır.¹¹¹⁹

Suriyeli mülteciler için yerel yönetim birimleri olan belediyelerin yasal düzenlemelerinde ciddi bir boşluk bulunmaktadır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 5393 sayılı Belediyeler Kanunu, mültecilere hizmet ve yardım sağlama alanlarına yönelik herhangi bir mali ve teknik düzenleme içermemektedir. Bu durum, belediyelerin kendi sınırları içinde yaşayan Suriyeliler başta olmak üzere yabancı uyruklulara yardım ve hizmet verme kararını belediyelerin girişimlerine bırakmaktadır.¹¹²⁰

2. Eğitime erişim

Göstergeler: Eğitime Erişim

1. Kanun, faydalanıcı çocuklar için eğitime erişim sağlıyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır
2. Çocuklar uygulamada eğitime erişebiliyor mu?	☒ Evet ☐ Hayır

Türkiye yasalarında, çocuklar için “temel eğitim”, her biri 4 yıllık 3 seviyeye bölünmüş 12 yıldan oluşmaktadır. Yabancı uyruklular da dahil olmak üzere, Türkiye'nin yetki alanındaki tüm çocuklar, devlet okulları tarafından verilen “temel eğitim” hizmetlerine erişme hakkına sahiptir. Geçici koruma faydalanıcısı olarak kaydedilen tüm çocuklar, temel eğitim amacıyla devlet okullarına kayıt olma hakkına sahiptir.

2.1. Devlet Okulları

Türkiye'deki devlet okulları ücretsizdir. Dersler Türkçe verilir ve standartlaştırılmış bir Milli Eğitim Bakanlığı müfredatı takip edilir. Bu okullar, yabancı uyruklu çocuklara geçerliliği olan ilgili sertifika ve diplomaları vermeye yetkilidir.

Devlet okullarına kayıt yaptırmak için çocuklar ve ebeveynlerinin Geçici Koruma Kimlik Belgelerine sahip olmaları gerekir. Henüz kayıt yaptırmamış olan çocuklar geçici olarak “misafir öğrenci” olarak kayıt olabilirler; bu da derslere katılabilecekleri ancak daha sonra geçici koruma kayıtlarını tamamlamadıkları ve okul tarafından resmen kabul edilmedikleri sürece, aldıkları eğitim karşılığında herhangi bir sertifika veya diploma alamayacakları anlamına gelir.¹¹²¹

Yabancı uyruklu bir çocuğun devlet okuluna kayıtlı olması durumunda, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, öğrencinin önceki eğitim geçmişini incelemekten, değerlendirmekten ve çocuğun hangi sınıf seviyesine kayıt edileceğini belirlemekten sorumludur. Eğitim geçmişi ile ilgili herhangi bir belge yoksa İl Milli Eğitim Müdürlüğü öğrencinin devam edeceği uygun sınıf seviyesini değerlendirmek için gerekli testleri ve görüşmeleri yapacaktır. 2018 yılı ortasında, Milli Eğitim Bakanlığı 10-18 yaşları arasında eğitim hayatı üç yıl ya da daha fazla süre boyunca sekteye uğramış olan çocuklar için, Hızlandırılmış Eğitim Programını (HEP) başlatmıştır. Program 12 ilde yürütülmektedir. Program 2019 ortasına kadar 10.894 çocuğa

¹¹¹⁹ A.y., sayfa 63.

¹¹²⁰ A.y., sayfa 66.

¹¹²¹ Bianet, ‘Suriyeli Olmayan Mülteci Çocukların Eğitime Erişimleri Yok’, 31 Mayıs 2017: <https://bit.ly/2pG75JK>.

ulaşmıştır.¹¹²² 2020'de, COVID-19'üretkisi ve Türkiye'deki çocuklar için bir yıllık çevrimiçi eğitimin ardından bir çevrimiçi Hızlandırılmış Eğitim Programının geliştirilmesi için teklifler almak adına ihaleye çıkmıştır.¹¹²³

Milli Eğitim Bakanlığı, okullara kayıt oranını arttırmak amacıyla AB'nin Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı kapsamında 129 yeni okul inşa etmektedir.¹¹²⁴ Dünya Bankası fonu ile de 2021 yılına kadar 157 okulun daha inşa edilmesi planlanmıştır.¹¹²⁵ Ocak 2022 itibarıyla AB güncel bilgilerine göre, bu çalışma kapsamında 89 yeni okul inşa edilmiştir.¹¹²⁶

Türkiye'deki eğitim sistemi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmekte ve koordine edilmektedir. Örgün eğitime kaydolan Suriyeli çocukların sayısı artmaya devam etmektedir. 2019/20 eğitim-öğretim yılının başında, okul çağındaki Suriyeli çocukların yüzde 63'üne tekabül eden, Türkiye'deki devlet okullarına ve geçici eğitim merkezlerine kayıtlı geçici koruma altında 684.253 Suriyeli çocuk mevcuttur.¹¹²⁷ 2021 yılında, MEB verilerine göre, geçici ve uluslararası koruma faydalanıcısı 854.000 çocuk örgün eğitime kayıt olmuş ve okul çağındaki Suriyeli çocukların yaklaşık %35'i ise okula kayıt olmamıştır.¹¹²⁸

Bununla birlikte, UNESCO raporuna göre, okul çağındaki Suriyeli mülteci çocukların hepsini kapsamak üzere ihtiyaç duyulacak ek öğretmen sayısı 80.000'dir.¹¹²⁹ UNICEF tarafından okula gitmeyen 400.000 kadar çocuk olduğu tahmin edilmektedir.¹¹³⁰ Özellikle lise seviyesinde okulu bırakma oranı, büyük ölçüde işgücü piyasasında çocuk işçiliği¹¹³¹ ve erken ve zorla evlilikler gibi faktörlerle bağlantılıdır.¹¹³² Okullarda zorbalık hala çözülmemiş büyük bir sorundur.¹¹³³ Sınır dışı edilme korkusu da, örneğin Bursa'da yaklaşık 8.500 çocukta olduğu gibi, eğitime erişimi etkiler.¹¹³⁴

Mültecilere, müfredatı etkin bir şekilde takip edebilmeleri için ek Türkçe dil dersleri verilmemektedir. Çocukların eğitim sistemine erişimini sağlamak için, başka bir program olan Şartlı Nakit Transferi Programı (ŞNT), ECHO tarafından finanse edilmiş ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, AFAD, Türk Kızılayı ve UNICEF ortaklığında uygulanmıştır

ŞNT programı, hassas gruplardan mültecilerin ailelerine, çocuklarını okula göndermeleri ve okula devamlarını sağlamaları için iki ayda bir yapılan nakdi yardımı kapsar (bkz. [Sosyal yardım](#)). Yalnızca okula kayıt belgelerini Bakanlığın sosyal hizmet birimlerine teslim edebilen kişilere nakdi yardım sağlanır. Bir aile, çocuklarının düzenli olarak okula gitmesi koşuluyla ödeme alabilir, çocuk bir ay içinde 4 günden

¹¹²² Inter-Agency Coordination Türkiye, *Turkey Education Sector: Q2 January to June 2019*: <https://bit.ly/2UINaZj>.

¹¹²³ Bkz.UNICEF, *Online Accelerated Learning Programme Development*, Ekim 2020: <https://bit.ly/3fl7J8p>.

¹¹²⁴ Delegation of the European Union to Türkiye, 'Education for all in times of crisis II': <https://bit.ly/2JmMni3>.

¹¹²⁵ World Bank, 'Education Infrastructure for Resilience Activities in Turkey': <https://bit.ly/2QS085U>. European Commission website, 'EU Facility for Refugees in Turkey', Ocak 2022: <https://bit.ly/3bCIPEI>.

¹¹²⁷ UNHCR, *Turkey 2019 Operational Highlights*,

¹¹²⁸ UNFPA, *Regional Refugee and Resilience Plan, Turkey Country Chapter 2021-2022*, 2 Şubat 2022, s.7.: <https://bit.ly/3a2TUGB>.

¹¹²⁹ Hürriyet, 'Anadolu lisesi öğrencilerine atölyelerde eğitim', 19 Mart 2019: <https://bit.ly/2Y9Ljh7>.

¹¹³⁰ UNICEF, *Turkey Humanitarian Situation Report*, January - March 2019, s.1.

¹¹³¹ Örneğin tarım sektöründeki çocuklar okula kayıtlı değildir: Kalkınma Atölyesi tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹¹³² Gaziantep'ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020 ve Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Merkezinden Dr. Ali Zafer Sarıoğlu'nun aktardığı bilgi, Ocak 2019.

¹¹³³ Gaziantep'ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020

¹¹³⁴ Posta, "Sınır dışı oluruz" korkusuyla 8 bin 500 Suriyeli çocuk okula gönderilmiyor, 3 Mayıs 2018: <https://bit.ly/2UNKXLc>.

fazla devamsızlık yapmamalıdır.¹¹³⁵ Türk Kızılayına göre, bir çocuğun 4 günden fazla devamsızlığı olması durumunda, koruma görevlileri bu devamsızlığın nedenini belirlemek için aileyi ziyaret eder. Çocuk işçiliği, erken ve zorla evlilikler, akran zorbalığı en yaygın rastlanan devamsızlık nedenleridir.¹¹³⁶ Uygulamadan çıkan gözlemlere göre, ŞNT ilkokul düzeyinde daha etkili olmuştur.¹¹³⁷

Ayrıca AB tarafından fonlanan Milli Eğitim Bakanlığı'nın Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunu Destekleme Projesi (PICTES) adlı bir projesi vardır. Suriyeli çocukların entegrasyonunu, kaliteli eğitime erişimini artırmayı ve Suriyeli çocuk ve gençlerin kaliteli örgün eğitime kayıt ve devam oranlarını artırmayı hedefler.¹¹³⁸ 2020'nin başlarında UNICEF, SGDD-ASAM ve Milli Eğitim Bakanlığı, okuldan ayrılma riski taşıyan 5-17 yaş arası 65.000 Suriyeli öğrenciye ulaşmayı hedefleyen Okula Kayıt İçin Destek Programını (OKP) başlatmıştır.¹¹³⁹

2019 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, öğrencilerin Türkiye'deki farklı kültürleri ve günlük yaşamı öğrenebilecekleri sosyal uyum kursları açmıştır. **Şanlıurfa**'daki Türk Kızılayı Toplum Merkezi, ayda yaklaşık 90 Suriyeli çocuğun okulu bırakma durumunu takip eder ve onların okula devam etmemelerinin gerçek nedenlerini anlamaya çalışır. Bunun nedeni genellikle kız ve erkek çocukların erken ve zorla evlendirilmeleri ve çocuk işçi olarak çalıştırılmasıdır. Şanlıurfa'da okullarda sosyal uyum dersleri vardır. Akran zorbalığı, ayrımcı olmayan uygulamalar, çocuk hakları, hijyen ve sosyal uyum konularında okullarda düzenli olarak eğitimler verilir. Ayrıca öğrencilere psikolojik destek ve düzenli sağlık kontrolleri sağlanır.¹¹⁴⁰

Genel olarak, uzmanlar Türkiye'deki Suriyeliler arasında eğitim eksikliğinin yaygın bir durum olduğunu tahmin etmektedir. Bir ankete göre, ankete katılanların %33'ü okuma yazma bilmediğini, %13'ü okur-yazar olup okula gitmediğini ifade etmiştir.¹¹⁴¹ Suriyeli kız çocuklarında okulu bırakma olasılığı daha yüksektir, aynı zamanda düşük okullaşma oranının sebebi ise Suriyeli kız çocuklarının yaşadığı kayıt problemleri, maddi zorluklar, bakım yükü, muhafazakar aile yapıları ve erken ve zorla evliliklerdir.¹¹⁴²

2020'de COVID-19 sırasında okullar uzun süre kapalı kalmış ve eğitim, TV veya başka bir cihaz aracılığıyla erişilebilen uzaktan eğitim sistemine evrilmiştir. Bu, tüm çocukları etkilemiş, ancak çalışmak için cihazı veya odası olmayan öğrencileri ise orantısız bir şekilde etkilemiştir. Mülteci çocukların, özellikle genç kızların eğitimi pandemiden büyük ölçüde etkilenmiştir. **İzmir**'de 300 kadınla yapılan bir araştırma, Suriyeli mülteci kız çocuklarının sadece %53,5'inin eğitim için uygun bir ortama erişebildiğini ortaya çıkarmıştır.¹¹⁴³ Nisan 2021 itibarıyla okullar hala çocukların çoğu için kapalıdır. Uzaktan eğitime (EBA) erişim halen sorunludur. Devam eden bazı AB programları yeniden tasarlanmıştır. Örneğin, öğrenci destek paketleri (yemek paketleri vb.) 2020 yılında okullara gidemeyecekleri için öğrencilere yönelik kullanılamamıştır, bu fonların bir kısmı, öğrenciler için yeni tablet ve elektronik cihaz satın alınması için

¹¹³⁵ European Commission, 'In Türkiye, the Conditional Cash Transfer for Education programme increases school attendance of Syrian and other refugee children', 13 Şubat 2018: <https://bit.ly/2GaW25O>.

¹¹³⁶ Türk Kızılayı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹¹³⁷ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Merkezinden Dr. Ali Zafer Sarıoğlu' nun aktardığı bilgi, Ocak 2019.

¹¹³⁸ UNHCR, Global Compact for Refugees digital platformt: <https://bit.ly/2wKMSt1>.

¹¹³⁹ Hürriyet, 'Mülteci çocuklar eğitim sistemine dahil edilecek', 6 Ocak 2020: <https://bit.ly/2UrZKx7>.

¹¹⁴⁰ Urfa Türk Kızılayı Toplum Merkezi tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹¹⁴¹ Hâlâ Gazeteciyiz, '50 Percent of Syrians in Turkey Never Enrolled in a School', 10 Ekim 2018: <https://bit.ly/2u6t91Q>.

¹¹⁴² Coşkun, B. B., Women, Peace and Security Agenda and Türkiye's Refugee and Asylum Policies, Nisan 2021: <https://bit.ly/3AWQGFU>

¹¹⁴³ İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, COVID 19 Pandemisinde Mülteci Kadınların Temel Haklara Erişimine İlişkin Araştırma Raporu, 2020: <https://bit.ly/3uJnV9T>.

tahsis edilecektir.¹¹⁴⁴

Adana, Mersin ve Şanlıurfa'da yapılan araştırmalara göre Suriyeli göçebe tarım işçileri arasında çocukların uzaktan eğitime katılım oranı daha önce çok düşük olmasına rağmen artık %0'a yakındır. Adana'da tüm mevsimlik tarım işçilerinde olduğu gibi çocuklar okula ancak fiziki olarak okula yakın olduklarında devam etmekte olup, bu durum göçebe/yarı göçebe gruplar için de aynı şekildedir.¹¹⁴⁵

2021 yılında sahadaki aktörlerden biri, İstanbul'daki Suriyeliler arasında okullaşma oranının da çok düşük olduğunu teyit etmiştir. Eğitime erişim daha zor hale gelmiştir ve bu da çocuk işçiliğinin arttığı anlamına gelir.¹¹⁴⁶

2.2. Geçici Eğitim Merkezleri (GEM)

23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı "Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" Yönetmeliği ile, Geçici Eğitim Merkezi (GEM) kavramı getirilmiş, bugüne kadar Milli Eğitim Bakanlığının düzenleyici çerçevesi dışında hukuksuz var olan ancak il yetkilileri tarafından göz yumulan Suriyeli yardım kurumları tarafından işletilen özel okulların denetimi ve izlenmesi için yasal bir çerçeve sağlanmıştır. GEM, spesifik olarak Türkiye'ye kitlesel olarak geçici bir süre için gelen kişilere eğitim hizmeti sağlamak amacıyla kurulan ve işletilen okullar olarak tanımlanmaktadır. Genellikle kamplarda yaşayan çocuklar bundan yararlanırken, kamp dışında kalan okul çağındaki çocukların da, Türkiye eğitim müfredatını takip eden ve Türkçe eğitim veren bir devlet okuluna ya da bir GEM'ye gitme seçeneği mevcuttur.

Suriyelilere yönelik bu okullar genellikle ücretsiz olmaz. Öğrencilerden çeşitli ücretler talep edilir. Geçici eğitim merkezleri tarafından verilen diploma veya sertifikaların hangi yasal geçerliliğe sahip olacağı henüz belli değildir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü yetkilileri çocuğun daha sonra Türkiye'de bir devlet okulu veya üniversiteye kabul edildiği durumlarda bunu değerlendirmekle yetkilidir. Dersler gönüllü Suriyeli öğretmenler tarafından verildiğinden, GEM'de sağlanan eğitimin niteliği de sorun teşkil edebilmektedir.¹¹⁴⁷

Milli Eğitim Bakanlığı, GEM'den aşamalı olarak okullara geçişleri planlamıştır.¹¹⁴⁸ Eylül 2016'dan itibaren, anaokuluna veya birinci sınıfa gidecek tüm Suriyeli çocukların, GEM yerine Türk okullarına kayıtlı olmaları gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ayrıca, beşinci ve dokuzuncu sınıfa gidecek çocukları Türk okullarına kaydolmaya teşvik etmiştir.

2019 yılı itibarıyla 11 ilde 39.178 Suriyeli çocuğa eğitim veren 199 GEM açılmıştır.¹¹⁴⁹ En sonuncu GEM ise 2020'de kapatılmıştır. Bazı aktörlere göre, bu GEM'lerin kapatılması çok hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiş ve öğretmenlerin Türkiyeli ve Suriyeli çocuklardan oluşan karma sınıflarda müfredata uygun ders işlemek konusunda zorlanmasına neden olmuştur.¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹¹⁴⁵ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021..

¹¹⁴⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Nisan 2022.

¹¹⁴⁷ Adana Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018; Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹¹⁴⁸ Hürriyet, 'Gov't directs Syrian refugee children to Turkish schools', 3 Eylül 2017: <http://bit.ly/2FqqVhs>. Ayrıca bkz. International Crisis Group, *Turkey's Syrian refugees: Defusing metropolitan tensions*, Ocak 2018, s.18.

¹¹⁴⁹ ERG, Öğrenciler ve eğitime erişim izleme raporu, 2019.

¹¹⁵⁰ Boğaziçi Göç Araştırmaları Merkezi tarafından sağlanan bilgiler, Ocak 2019.

2.3. Yükseköğrenim

Geçici koruma faydalanıcıları ayrıca Türkiye'de yükseköğrenim görme hakkına sahiptir. Bir yüksek öğretim kurumuna başvuru yapmak ve kayıt olmak için, öğrencilerin 12 yıllık Türkçe temel eğitimi veya eşdeğer bir eğitimi tamamlamış olmaları gerekmektedir. Yetkili GEM'de eğitim görmüş olan çocuklar, yetkili İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği eşdeğerlik tespiti üzerinden bu şartı yerine getirmiş kabul edilebilirler.

Türkiye'de üniversitelere girişlerde standart bir üniversiteye giriş sınavını geçmek gerekir ve üniversitelerin getirebileceği ek şartlar yerine getirilmelidir. Suriye'de yükseköğrenimine başlayan ancak tamamlamamış olan öğrenciler, üniversitelerden, önceki aldıkları kredileri (dersleri) saymasını talep edebilir. Suriye'de alınan derslerin saydırılması kararı her üniversite tarafından ayrı ayrı verilir ve bir bölümden diğerine değişkenlik gösterebilir.¹¹⁵¹ Bazen nitelik de dahil olmak üzere önceki eğitimin tanınmasında sorunlar olabilir. GEM'lerdeki dersler Arapça da olabilir ve daha genel dil sorunları mevcut olabilir.

2017-2018 ve 2018-2019 akademik yıllarında devlet üniversitelerine kayıtlı Suriyeli öğrencilerin öğrenim ücretleri, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından karşılanmıştır;¹¹⁵² özel üniversiteler konusunda durum böyle değildir. Öğrencilerine de ulaşım, kitap ve geçim masraflarını karşılamak zorundadır. Türkiye'deki Suriyeli öğrencilere yüksek öğretim için burs sağlayan çok sayıda kuruluş vardır. Bu kuruluşlar YTB, DAFI burs programı üzerinden BM Mülteci Örgütü ve STK'lardır (örneğin SPARK). YTB ve DAFI tarafından verilen burslar öğrenim masraflarını karşılamakta ve öğrencilere konaklama ve geçim masrafları için aylık bir ödenek sağlamaktadır.¹¹⁵³ Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarında kayıtlı Suriyeli öğrenci sayısı, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında 47.483'e yükselmiştir.¹¹⁵⁴

2020 ve 2021'de BM Mülteci Örgütü, mülteci öğrencilere üniversite burslarının yanı sıra kurumsal kapasite desteği sağlamak için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile birlikte çalışmıştır. BM Mülteci Örgütü, 2020-2021 eğitim-öğretim yılı için YTB ile koordineli olarak yükseköğretim burs programları aracılığıyla geçici koruma altındaki 744 öğrencinin yüksek öğrenimine katkıda bulunmuştur.¹¹⁵⁵ 2021 yılında UNHCR, DAFI (Albert Einstein Alman Akademik Mülteci Girişimi) ve yüksek öğrenim bursları için diğer 695 Suriyeli öğrencinin yükseköğrenimine katkıda bulunmuştur. BM Mülteci Örgütü ayrıca, burslu öğrencilere akademik danışman olarak görev yapan ve hem mülteci hem de ihtiyaç sahibi Türkiyeli öğrencilere 12.000'den fazla danışmanlık seansı sağlayan 27 yüksek öğrenim danışmanı ile danışmanlık hizmeti sağlamıştır.¹¹⁵⁶ Bu arada, geçici koruma altındaki Suriyelileri üniversite ücretlerini ödemekten muaf tutan muafiyet politikası 2021 yılında iptal edilmiştir. UNFPA, bunun gelecekteki kayıtları önemli ölçüde azaltma olasılığının yüksek olduğuna dikkat çekmiştir.¹¹⁵⁷

Geçici koruma faydalanıcıları, yaşlarına bakılmaksızın her ilde İl Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde yapılandırılmış Halk Eğitim Merkezleri tarafından sunulan mesleki kursların yanı sıra ücretsiz dil eğitimi kurslarından da yararlanabilirler. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne göre, 2019 yılında 599.475

¹¹⁵¹ UNHCR, *Education*: <https://bit.ly/2E5kEXt>.

¹¹⁵² 27 Haziran 2018 tarihli ve 2018/12007 sayılı Karar: <https://bit.ly/2OthDXK>.

¹¹⁵³ UNHCR, *Education*: <https://bit.ly/2E5kEXt>.

¹¹⁵⁴ Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Uyuşma Göre Öğrenci Sayıları Raporu: <https://istatistik.yok.gov.tr/>.

¹¹⁵⁵ UNHCR, *Turkey 2020 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

¹¹⁵⁶ UNHCR, *Turkey 2021 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3yuZMIK>.

¹¹⁵⁷ UNFPA, Regional Refugee and Resilience Plan, *Turkey Country Chapter 2021-2022*, 2 Şubat 2022, s.7.: <https://bit.ly/3a2TUgB>.

Suriyeli Devlet tarafından mesleki eğitim ve diğer eğitimlerden yararlanmıştır.¹¹⁵⁸ Bazı STK'lar da bazı bölgelerdeki geçici koruma faydalanıcılarına ücretsiz dil kursları ve mesleki kurslar sağlamaktadır.

Türk Kızılayının **Kocaeli** de dahil olmak üzere 16 toplum merkezi bulunmaktadır.¹¹⁵⁹ Mart 2019-Haziran 2021 arasında Türk Kızılayı, Milli Eğitim Bakanlığı ve UNDP ile birlikte Suriyelilerin istihdamına yardımcı olmak için Türkçe dil desteği sağlamayı amaçlayan Yetişkin Dil Eğitim Programını (ALT) başlatmıştır. EU Trust Fund aracılığıyla finanse edilen program, on ilde dil dersleri vermeyi hedefler. Katılımcılara haftada üç gün, günde üç saat kurslara katılmaları için saat başına 0,9 € ödenir.¹¹⁶⁰ 42.082 kişiye bu şekilde ödeme yapılmıştır.¹¹⁶¹ Mesleki Kurs Teşviki, faydalanıcıların gıda, tekstil, hizmet, tarım ve hayvancılık gibi farklı sektörlerdeki mesleki eğitimlerinin yanı sıra teknik uzmanlık ve zanaatkarlık gerektiren kurslar için de teşvik ödemeleri sağlamaktadır. Mesleki kurslara katılım günlük 40 TL veya 60 TL ile desteklenmekte olup, Türkçe Dil Kurslarına katılanlar aylık 180 TL alır. Toplum Merkezleri, faydalanıcıların yaşam becerilerini geliştirmeleri için çeşitli kurslar ve etkinlikler düzenlemektedir. Toplum Merkezleri ayrıca mesleki kursların sonunda Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından onaylı sertifika vermektedir.¹¹⁶²

2021 yılında BM Mülteci Örgütü, 17 Halk Eğitim Merkezinde dil, mesleki eğitim ve hayat boyu öğrenme eğitimlerini vermek için Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte çalışmıştır. Türkçe dil kurslarından 4.600, hayat boyu öğrenme derslerinden ise 2.000 Suriyeli faydalanmıştır.¹¹⁶³

F. Sosyal yardım

YUKK, sosyal yardım konusunda başvuru sahipleri ile uluslararası korumanın faydalanıcıları arasında bir ayırım yapmamaktadır (bkz. [Usule ilişkin olmayan karşılama/kabul koşullarına ilişkin düzenlemeler ve bunun seviyesi](#)).

Ağırlıklı olarak Türk Kızılayı tarafından özel bir kart (Kızılaykart) aracılığıyla uygulanan nakdi yardım programları, münhasıran olmasa da esasen geçici koruma faydalanıcılarına odaklanmıştır. Bu programlar şunlardır:

- **Acil Sosyal Güvenlik Ağı (ESSN):** AB destekli ESSN programı, 28 Kasım 2016 tarihinde, AFAD'ın koordinasyonunda WFP, Türk Kızılayı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından başlatılmıştır.¹¹⁶⁴ Uluslararası koruma veya geçici koruma altında olan ve kayıtlı istihdam olanaklarının dışında kalan aileler, ESSN kapsamında aile üyesi başına Kızılaykart ile aylık 18 € yardım almaya hak kazanır.¹¹⁶⁵ Uluslararası koruma başvuru sahipleri bu programın kapsamına girerler. ESSN programı, AB tarihindeki en büyük insani yardım projesidir. 1 Nisan 2021 tarihi, Türkiye Hükümeti, Türk Kızılayı, Uluslararası Kızılhaç, AB arasında ESSN sağlanmasına yönelik yeni bir

¹¹⁵⁸ Bkz, TC Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı, Ocak 2020.

¹¹⁵⁹ Türk Kızılayı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹¹⁶⁰ Türk Kızılay, *KızılayKart Info Note*, Mayıs 2022: <https://bit.ly/3ugtKh4>.

¹¹⁶¹ Türk Kızılay, *Syrian Crisis Humanitarian Relief Operation*, Ocak 2020.

¹¹⁶² UNHCR, *Turkey 2021 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3yuZMIK>.

¹¹⁶³ European Commission, '1 million refugees in Türkiye reached by EU's Emergency Social Safety Net', 17 Ekim 2017: <http://bit.ly/2ztLNSN>.

¹¹⁶⁵ Türk Kızılay, *Kızılay Kart, Cash based assistance programmes*, Aralık 2019, 1.

ortaklığın birinci yıl dönümüdür. İlk yılda 3.4 milyar TL dağıtılmış. transfer bedeli 120 TL'den 155 TL'ye yükselmiş ve 1.8 milyon kişiye nakdi yardım yapılmıştır.¹¹⁶⁶ Mayıs 2022 itibariyle bu programda 1,451,336 kişiye ulaşılmıştır.¹¹⁶⁷

ESSN kapsamında, WFP işbirliği ile geliştirilen Kızılay Gıda Kartı¹¹⁶⁸, kişilerin gıda satan yerlerden tüm ihtiyaçlarını karşılamaları için geliştirilen akıllı bir kart teknolojisi sağlar.¹¹⁶⁹ YKN'si olan uluslararası koruma başvuru sahipleri, uydu kentlerindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına giderek Kızılay Kart başvurusu için form doldururlar. Başvuru sahibi engelliye, sağlık raporu getirmelidir. Ayrıca, özel ihtiyaç sahiplerine uygulamada öncelik verilmektedir. 5-9 hafta sonra, başvuru sahipleri sözleşmeli bankadan kullanıma hazır kartlarını teslim alabilirler.

- **Tamamlayıcı Acil Sosyal Güvenlik Ağı:** 2021 'den itibaren bu program, geçim programlarına yönlendirilemeyen SUY'dan faydalanan hassas gruplar için ek destek sağlamıştır. Temel ihtiyaçlara erişimlerini destekler. Mart 2022 itibariyle 373.276 kişi destek almıştır.¹¹⁷⁰

- **Kamp içi program:** Bu program, Geçici Barınma Merkezinde bulunan mültecilere nakdi yardım sağlamaktadır. Faydalanıcıların sayısı Mayıs 2022'de, 42,387 kişiye ulaşmıştır.¹¹⁷¹

- **Şartlı Nakit Transferi (ŞNT):** AB tarafından finanse edilen bu program iki ayda bir ödeme yaparak mülteci ailelere çocuklarını okula göndermeleri (bkz. [Eğitime Erişim](#)) hususunda destek olmayı amaçlamaktadır. İki ayda bir verilen miktarlar eğitim ve sınıf seviyesine bağlı olarak değişmektedir. ŞNT, Mayıs 2022 itibariyle toplam 800,839 faydalanıcıya ödenmiştir.¹¹⁷² ŞNT, temel olarak ilköğretim düzeyindeki çocuklara odaklanmıştır.¹¹⁷³ Program memnuniyetle karşılanırsa da, sahadan aktörlerin bazıları ŞNT için verilen miktarın sembolik olduğunu ve artırılırsa daha etkili olabileceğini ifade etmişlerdir.¹¹⁷⁴

- **Hızlandırılmış Eğitim:** Yaklaşık 20.000 Suriyeli mülteci çocuk ve genç, temel okuryazarlık ve aritmetik dersleri ve Türkçe dil kursları aldıkları, kaybettikleri okul yıllarını telafi etmelerine yardımcı olan hızlandırılmış eğitim programlarına kaydolmuştur. 2017'den bu yana AB, örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerine katılmalarına yardımcı olmak için ayda ortalama 6.000 çocuğa ulaşım desteği sağlamıştır.¹¹⁷⁵

COVID-19, 2020 yılında temel ihtiyaçlara erişimi de büyük ölçüde etkilemiştir. İzmir'de Suriyeli kadınlar arasında yapılan araştırma, temel gıda ürünlerine erişimle ilgili ciddi sorunlar olduğunu göstermiştir. Çalışmaya katılan 300 katılımcının %83,7'si devletin gıda yardımını yetersiz bulmuştur. Devlet tarafından sağlanan farklı yardım programları olmasına rağmen, mülteciler bunlar hakkında ya yetersiz bilgilendirilmiş

¹¹⁶⁶ Bkz. Turkish Red Crescent, the Emergency Social Safety Net programme, Mart 2021: <https://bit.ly/3eJHGc1>.

¹¹⁶⁷ Türk Kızılay, KızılayKart Info Note, Mayıs 2022: <https://bit.ly/3ugtKh4>.

¹¹⁶⁸ 2020 yılı itibariyle WFP yerine Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu ile birlikte yürütülmektedir.

¹¹⁶⁹ Türk Kızılay, 'The Turkish Red Crescent Food Card is Supporting all the Syrians', 31 Aralık 2015: <https://bit.ly/2G8LjIT>; Kızılaykart: <https://bit.ly/2lQQf2G>.

¹¹⁷⁰ Türk Kızılay, KızılayKart Info Note, Mayıs 2022: <https://bit.ly/3ugtKh4>. Türk Kızılay, KızılayKart Info Note, Mayıs 2022: <https://bit.ly/3ugtKh4>.

¹¹⁷¹ Türk Kızılay, KızılayKart Info Note, Mayıs 2022: <https://bit.ly/3ugtKh4>.

¹¹⁷² A.y.

¹¹⁷³ Gaziantep'ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹¹⁷⁴ ECHO, Turkey Factsheet, 5 Mart 2020: <http://bit.ly/3d0Bgm9>.

ya da karmaşık bürokratik süreçler nedeniyle bunlara erişememişlerdir. Sonuç olarak, görüşülen 300 kişinin %72.7'si gıda yardımından faydalanamamıştır.¹¹⁷⁶ Bu sorunlara bir de 2021'de ekonomik kriz eklenmiştir

G. Sağlık hizmeti

1. Ücretsiz sağlık hizmetine erişim şartları

İster kampta ister kamp dışında olsun, tüm kayıtlı geçici koruma faydalanıcıları, Türkiye'de Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamındadır ve kamu sağlığı hizmet sağlayıcıları tarafından sağlanan ücretsiz sağlık hizmetlerine erişim hakkına sahiptir.¹¹⁷⁷ 25 Aralık 2019 tarihinde yapılan kanun değişikliğiyle sağlık hizmetleri ücretsiz olmaktan çıkmış olup, birinci basamak ve acil sağlık hizmetlerine ve ilaçlara erişim için İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen bir katkı payı ödemek zorundadırlar.¹¹⁷⁸ Hassas gruplar istisnadır. Katkı payı uygulaması, tek tip uygulama olmaksızın her ilde farklıdır. Kanunda geri ödeme öngörülmemiştir.

Geçici koruma almaya hak kazanmış ancak kayıt sürecini henüz tamamlamamış kişiler, sadece birinci basamak sağlık kurumları tarafından sunulan acil sağlık hizmetleri ve bulaşıcı hastalıklarla ilgili sağlık hizmetlerine erişebilirler.

Geçici koruma faydalanıcıları sadece kayıtlı oldukları ildeki sağlık hizmetlerine erişme hakkına sahiptir. Bununla birlikte, kayıt olunan ilde uygun tedavi imkanları bulunmadığı veya diğer tıbbi nedenlerden dolayı gerekli görüldüğü takdirde, ilgili kişi başka bir ilde sevk edilebilir.¹¹⁷⁹

Yapılacak "gelir testi", faydalanıcıyı gelir seviyesine göre sınıflandırır. "G0" kategorisinden kişilerin sağlık sigorta primi tamamen karşılanırken, "G1", "G2" ve "G3" kategorilerindekiler sağlık hizmetinin getirdiği maliyetlerinin bir kısmını orantılı olarak kendileri karşılar.¹¹⁸⁰

COVID-19 pandemisi sırasında mültecilere ve göçmenlere (belgesiz olanlar dahil) COVID-19 tedavisi ve testine erişim sağlanmış, ancak diğer yandan sağlık harcamaları ve dil engeli dahil olmak üzere bu hizmetlere yönelik bir takım engeller baki kalmıştır.¹¹⁸¹ BM Mülteci Örgütü, SGDD-ASAM ve diğerleri tarafından bununla mücadeleye yardımcı olmak için Arapça materyaller sağlanmıştır. 2021'de sahadaki aktörlerden alınan geri dönüşler, uluslararası koruma ve geçici koruma faydalanıcılarının aşılara erişim ödeme yapmak zorunda kaldığını göstermektedir.¹¹⁸²

1.1. Sağlık hizmetlerinin kapsamı

Türkiye sağlık sisteminde, birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşları değişkenlik gösterir: Her ilde ve her ilçede bulunan sağlık birimleri, sağlık merkezleri, anne ve çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezleri ile verem savaş dispanserleri birinci basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır. Devlet hastaneleri ikinci basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır. Araştırma ve eğitim hastaneleri ile üniversite hastaneleri, üçüncü basamak sağlık kuruluşları olarak sınıflandırılır.

¹¹⁷⁶ İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, *COVID 19 Pandemisinde Mülteci Kadınların Temel Haklara Erişimine İlişkin Araştırma Raporu* 2020: <https://bit.ly/3uJnV9T>.

¹¹⁷⁷ GKY, Madde 27.

¹¹⁷⁸ GKY, Madde 27(1)b 30989 Sayılı Yönetmelik ile düzenlendiği şekliyle.

¹¹⁷⁹ Basak Bilecen & Dilara Yurtseven, 'Temporarily protected Syrians' access to the healthcare system' (2018) 15:1 Migration Letters 133, 118.

¹¹⁸⁰ Türk Kızılay, *Syrian beneficiaries of Ankara community centre*, Eylül 2018: <https://bit.ly/2Yx50zB>.

¹¹⁸¹ Journal of Migration and Health, COVID-19 barriers and response strategies for refugees and undocumented migrants in Türkiye, Volumes 1–2, 2020: <https://bit.ly/2SKkcee>.

¹¹⁸² Sahadan aktörler (2) tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

Geçici koruma faydalanıcıları birinci basamak sağlık kuruluşlarında başlangıçtaki tanı, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine kendiliğinden erişme hakkına sahiptir. Bu hizmet sağlayıcılar, ayrıca bulaşıcı hastalıkların teşhis ve tedavisi, yeni doğanlar, çocuklar ve gençler için özel hizmetler ile üreme sağlığı, cinsel sağlık ve aile planlaması hizmetlerini sağlamaktadır.

Geçici koruma altındakiler kendi illerinde devlet hastanelerine başvurma hakkına da sahiptir. Bununla birlikte, üniversite hastanelerinden sağlanacak tıbbi yardım ve tedaviye erişim, devlet hastanesinden sevk ile gerçekleşir.¹¹⁸³ Bazı durumlarda, devlet hastaneleri, kişileri ilde herhangi bir halk sağlığı hizmet sağlayıcısında uygun tedavi hizmetinin mevcut olmadığı durumlarda özel bir hastaneye sevk edebilir. Böyle bir durumda, özel hastanelerdeki tedavi GSS programı tarafından karşılanır ve faydalanıcıdan ücret talep edilmez.

Kural olarak, üniversite hastanelerine ve özel hastanelere yapılan sevkler, acil ve yoğun bakım hizmetlerinin yanı sıra yanık tedavisi ve kanser tedavisi için gerçekleştirilir. Bu durum, geçici koruma altındaki kişilerin doktor sevkı almadan araştırma ve eğitim hastanelerine erişemediği yerler olan **Hatay, Adana ve Mersin** gibi illerde uygulanmaktadır. Ancak, ortaya çıkan maliyetler devlet tarafından ivedilikle karşılanmaz.

Geçici koruma altındaki kişilerin ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine erişimleri, söz konusu tıbbi vakanın Sağlık Bakanlığı Sağlık Uygulama Yönetmeliği (SUT) kapsamına girip girmediği ile bağlantılıdır. SUT kapsamına girmeyen veya SUT tarafından karşılanacak azami tutarı aşan tıbbi şikayetler ile ilgili tedavi masrafları için, faydalanıcılardan ek bir ödeme yapmaları istenebilir. Örneğin, protez ameliyatı **Adana**'da sağlık hizmetleri kapsamında değildir ve önemli bir engel teşkil etmektedir.¹¹⁸⁴

Kayıtlı geçici koruma faydalanıcıları için ücretsiz sağlık hizmetinin kapsamı, halk sağlığı kurumları tarafından sağlanan ruh sağlığına yönelik hizmetleri de kapsar. Türkiye'nin bazı bölgelerinde sınırlı kapasitede de olsa birçok STK tarafından, çeşitli psikososyal destek hizmetleri sunulmaktadır. Ruh sağlığına ilişkin hizmetlere yoğun bir ihtiyaç vardır. Marmara Üniversitesi, 2018'de, 10 Suriyeli mülteciden 6'sının TSSB ve depresyon gibi ruh sağlığına ilişkin şikayetleri olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁸⁵

2019'un sonuna kadar ECHO'nun fonladığı “*Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi*” (SIHHAT) projesi ile Suriyeli geçici koruma faydalanıcıları için 28 ilde 187 Göçmen Sağlığı Merkezi (GSM) kurulmuştur. Suriyeliler birinci basamak sağlık kuruluşu olarak bu merkezlere başvurabilirler. Göçmen Sağlığı merkezlerinde 790 Suriyeli doktor, 790 hemşire, 300 destek personeli, 84 teknisyen ve 960 hasta danışmanı hizmet vermektedir.¹¹⁸⁶ Aralık 2020'de açıklanan projenin ikinci aşaması “Türkiye’de Göçmen Sağlığı Hizmetlerinin Desteklenmesi Projesi (SIHHAT 2)” göçmen sağlığı hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına ve hizmetlerin ve personelin Türkiye Sağlık Sistemine entegrasyonuna odaklanacaktır. Proje ile Göçmen Sağlığı Merkezlerinin, Sağlık Okuryazarlığı, Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek, Üreme Sağlığı, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon gibi alanlar başta olmak üzere çeşitli alanlarda sağlık personeli sayısının 210 milyon Euro'luk destekle artırılması hedeflenmektedir.¹¹⁸⁷

¹¹⁸³

A.y.

¹¹⁸⁴

Adana Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

¹¹⁸⁵

Diken, ‘Araştırma: Türkiye’deki Suriyeli her 10 çocuktan altısında psikiyatrik hastalık var’, 1 Mayıs 2018: <https://bit.ly/2HF5BJH>.

¹¹⁸⁶

SIHHAT, *Proje Faaliyetleri*: <https://bit.ly/2UUEZbi>.

¹¹⁸⁷

Statewatch, ‘Final contracts arranged for €6 billion EU-Türkiye deal’, 22 Aralık 2020: <https://bit.ly/3ooLKBF>

"Herkes için Sağlık Hizmetleri Altyapısının Güçlendirilmesi (SHIFA)" projesi 90 milyon Euro'luk destekle, yeni GSM'lerin inşa edilmesini ve tıbbi ekipman, doğum, sağlık kitleri tedariki ile kapasitenin geliştirilmesini hedeflemektedir.¹¹⁸⁸ Ekim 2021'de ilk yönetim kurulu toplantısı gerçekleşmiştir.¹¹⁸⁹

1.2. İlaç giderleri

SUT uyarınca, genel sağlık sigortası programı kapsamındaki kişilerin, öngörülen toplam ilaç maliyetinin yüzde 20'sini karşılamaları beklenir. Aynı kural geçici koruma faydalanıcıları için de geçerlidir, geri kalan kısım daha önce AFAD tarafından karşılanmıştır.

İlaça erişim açısından ülke genelinde sorunlar yaşanmaktadır ve tutarsız uygulamalar olduğu gözlenmektedir. Ancak Türkiye, Suriyeli mülteciler için hizmet harcaması için ayrılan miktarın 40 milyar lira olduğunu ve en büyük hizmet biriminin sağlık sektörü olduğunu defalarca iddia etmiştir.¹¹⁹⁰

2. Uygulamada erişimin önündeki engeller

Dil engeli, geçici koruma faydalanıcılarının sağlık hizmetlerine erişimlerinde karşılaştığı temel sorunlardan biridir.¹¹⁹¹ Dil engeli ayrıca ruh sağlığına ilişkin hizmetlere erişimi de engellemektedir.¹¹⁹² Türkiye'nin güneyindeki bazı illerdeki bazı halk sağlığı kurumlarında tercüman bulunmasına rağmen, Göçmen Sağlığı Merkezleri de dahil olmak üzere çoğu sağlık kurumunda böyle bir tercüme hizmeti mevcut değildir.¹¹⁹³ Mülteciler için en önemli engel, Türkiye'deki hastanelerin hastalara telefonla randevu vermesidir. Hastane randevu çağrı merkezleri, olası hastalara Türkçe dışındaki dillerde hizmet vermediğinden, yabancı uyruklu kişilerin daha randevu aşamasında Türkiyeli birinin yardımına ihtiyacı vardır.

Sağlık Bakanlığının geçici koruma altındaki kişiler için, doktorlara ve eczanelere erişimde uzaktan sınırlı olarak tercüme hizmeti sunan ücretsiz bir çağrı merkezi vardır. Bununla birlikte, bu yardım hattı, sağlık sistemi hakkında faydalanıcılara herhangi bir genel danışmanlık sağlamaz veya hastanelerden randevu almaları konusunda yardımcı olmaz. Danimarka Mülteci Konseyi (Danish Refugee Council) sağlık hizmeti sağlayıcıları ile etkileşimi kolaylaştırmak amacıyla, Arapça ve Türkçe olarak Suriyelilere tercüme hizmetleri sunan sınırlı bir ücretsiz yardım hattı hizmeti sağlamaktadır. Türk Kızılayı, Ankara'da ihtiyaç duyulduğunda hastanelerde çocuklara eşlik etmek üzere Çocuk Koruma Merkezi projesi kapsamında tercüman ve sosyal hizmet görevlisi sağlamaktadır. **Ankara**'daki Numune ve Dışkapı Devlet Hastanelerinde de birer tercüman bulunmaktadır.

Türk Kızılayının ayrıca sağlık ve koruma konusunda hizmet veren toplum merkezleri mevcuttur. Şu anda 16 merkez faaliyettedir. Bu merkezler, örneğin sağlık hizmetlerine erişim gibi geçici koruma faydalanıcılarının ihtiyaçlarını tespit eder ve ayrıca psikososyal destek sağlar.¹¹⁹⁴

¹¹⁸⁸ Statewatch, 'Final contracts arranged for €6 billion EU-Türkiye deal', 22 Aralık 2020: <https://bit.ly/3ooLKBF>

¹¹⁸⁹ Bkz., Sağlık Bakanlığı, 'SHIFA Project First Steering Committee Meeting', 10 Kasım 2021: <https://bit.ly/3y8hvEz>.

¹¹⁹⁰ Al-Monitor, 'Suriyelilere 40 milyar dolar harcandı mı?', 2 Kasım 2019: <https://bit.ly/2yd0g9A>.

¹¹⁹¹ Basak Bilecen & Dilara Yurtseven, 'Temporarily protected Syrians' access to the healthcare system' (2018) 15:1 Migration Letters 133, 118.

¹¹⁹² Diken, 'Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli her 10 çocuktan altısında psikiyatrik hastalık var', 1 Mayıs 2018: <https://bit.ly/2HF5BJH>.

¹¹⁹³ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019

¹¹⁹⁴ Daha fazla bilgi için bkz., Türk Kızılay, *Syria crisis: Humanitarian relief operation*, Eylül 2017: <http://bit.ly/2Fsj2YZ>.

Seks işçileri gibi hassas ve ötekileştirilmiş gruplar, -çoğu zaman ayrımcılık ve şiddetin failleri olan- araçlar vasıtasıyla kayıt dışı olarak kötü şartlarda çalıştıkları için, aralarında cinsel sağlık hakkında bilgiler de dahil olmak üzere hizmetlere erişim konusunda daha ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.¹¹⁹⁵ 2017'de Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği görüşme yaptığı bazı Suriyeli seks işçilerinin, HIV testi ve danışma merkezleri hakkında bilgi sahibi olmadığını ve gerektiğinde başvurabilecekleri sağlık tesisleri hakkında kısıtlı bilgiye sahip olduğunu tespit etmiştir.¹¹⁹⁶ Şu anda bu hassas grup hakkında çok sınırlı bilgi mevcuttur.

Antakya'da hastanelerde tercüman eksikliğinden şikayet edenler olmuştur. Göçmen Sağlığı Merkezlerinde Suriyeli doktorlar çalıştırılmakta ve bu merkezlerde kimliği olmayanlara ve korumasız kişilere de hizmet verilmektedir.¹¹⁹⁷ Sahadan aktörler, hamile Suriyeli kadınlar da dahil olmak üzere mültecileri geri çeviren İstanbul'daki Kanuni Sultan Süleyman hastanesi hakkında şikayetlerini dile getirmişlerdir.¹¹⁹⁸

Suriyeli kadınların sağlığı alanında çalışan bir profesör, Türkiyeli bir vatandaş olduğunda doktor ve hemşirelerin Suriyelilere yönelik tutumunun olumlu etkilediğini bildirmiştir. **İstanbul'da** Fatih'te özel bir klinik işleten Suriyeli bir doktor, Suriye'ye kısa bir ziyaretten sonra bile Suriyelilerin geçici koruma kimlik aktivasyonunun genellikle askıya alındığını doğrulamıştır. Döndüklerinde bu kişiler kayıtlarını yeniden etkinleştiremezler veya bu nedenle temel hizmetlere erişemezler. Belgesi olmayan mülteciler, ücretsiz sağlık hizmetlerine erişebilmek için sağlık durumlarının çok ciddi hale gelmesini beklemek zorundadır. Tedavi masraflarını karşılayamayanlar polise ihbar edilmekte ya da hastaneler, masraflar ödenene kadar pasaportlara el koymaktadır. Kadınların üreme sağlığı sorunları göz ardı edilebilmektedir.¹¹⁹⁹ **İzmir'deki** Suriyeli mülteci kadınlar arasında yapılan bir araştırma, 300 katılımcının yaklaşık %70'inin sağlık kurumlarına erişimde zorluk yaşadığını ortaya koymuştur. Odak gruba katılanlar, vakalarının acil olmadığı gerekçesiyle sağlık merkezlerine kabul edilmedikleri durumlar yaşadığını ifade etmişlerdir.¹²⁰⁰

Dil engeli, tıbbi yardım konusunda mülteciler için halen bir zorluk teşkil etmektedir. Mütercim ve tercümanların şikayetleri düzgün tercüme etmediği ve hastalarla dalga geçtiğine dair haberler gelmektedir.¹²⁰¹ Araştırma, kadınların %50,8'inin şiddete veya kötü muameleye maruz kaldıktan sonra sessiz kaldığını göstermiştir.¹²⁰²

Suriyeli mültecilere katkı payı ödenmesine ilişkin yeni düzenleme, sağlığa erişimde ciddi bir engel oluşturacak niteliktedir ancak hassas gruplara uygulanmayabilir.¹²⁰³ 2020'de bunun farklı gruplar için nasıl uygulandığına dair daha fazla bilgi edinilememiştir.

Mevsimlik veya tarım işçileri ikinci ve üçüncü basamak sağlık merkezlerine gitmemektedir. Bunun iki nedeni vardır, birincisi hastanelerdeki kişi sayısı ve 2020'de yaşanan COVID-19 bulaş korkusudur. Birinci basamak sağlık hizmeti için aile hekimlerine gitme eğilimi vardır. Mevsimlik tarım işçilerine sağlık hizmeti veren Dünya Doktorları'nın yürüttüğü bir proje mevcuttur ama maddi imkan ve ulaşımın müsait olduğu

¹¹⁹⁵ Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, Türkiye'de "geçici koruma" altında Suriyeliler ve seks işçiliği, 2017: <http://bit.ly/2nWo6B3>, s. 65-71.

¹¹⁹⁶ A.y., sayfa 67-68.

¹¹⁹⁷ Gaziantep'ten bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020

¹¹⁹⁸ İstanbul'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

¹¹⁹⁹ GAR (Association for Migration Research), *Barriers to and Facilitators of Migrant Communities' Access to Health Care in Istanbul*, Eylül 2020: <https://bit.ly/3wk4nu6>.

¹²⁰⁰ İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, *COVID 19 Pandemisinde Mülteci Kadınların Temel Haklara Erişimine İlişkin Araştırma Raporu*, 2020: <https://bit.ly/3uJnV9T>.

¹²⁰¹ Kadın Dayanışma Vakfı, *Gender Based Violence and Discrimination: Syrian Women Living In Ankara*, 2020: <https://bit.ly/3dPB4r2>, s.41.

¹²⁰² A.y., s. 53.

¹²⁰³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

zamanlarda **Gaziantep**'teki göçmen sağlığı merkezlerini tercih eden göçebe/yarı göçebe gruplara yönelik sağlık hizmeti yok denecek kadar azdır.¹²⁰⁴

Eylül 2021'de, Suriye'de Türkiye kontrolündeki bölgelerde seyyar sahra hastanelerinde tedavi gören ve acil sağlık ihtiyaçları olan "yabancılar özel acil seyahat belgesi" adı verilen yeni bir uygulamaya başlanmıştır. Bu belge, üç veya altı ay gibi sınırlı bir süre için uygun tıbbi tedaviyi almaları için kişilerin Türkiye'de yaşamalarına ve kalmalarına izin verir. Belgenin süresi dolduktan sonra, kişinin çıkıp Türkiye'ye yeniden girmesi gerekir. Tam sayı mevcut değildir, ancak 1000'den fazla Suriyeli bu belgeye sahiptir ve Türkiye'de yaşamaktadır. Genellikle Hatay'dan girişleri yapılmakta olup, ilk başvurularının **Hatay** Devlet Hastanesinde olması ve daha sonra başka bir devlet hastanesine sevk edilmeleri gerekmektedir. Bazen özel hastanelere sevk edilirler, bu da sürece yeniden başlamaları gerektiği anlamına gelir. Bazı devlet hastaneleri bu belgeyi tanımamakta ve hizmet vermemektedir. Hizmet ücretsiz değildir ve bu kişilerin öncelikle kanser gibi ciddi tıbbi durumları olduğu için avukatlar ilgili mahkemelere tıbbi koruma tedbirleri için başvuruda bulunmuştur. V-160 tahdit kodu atanır, bu nedenle kimlik belgesi alamazlar. Bu belgeler üniversite hastanesine sevk edilmek konusunda veya kimlik belgesi olmadan uzun süre Türkiyede yaşamak gibi birçok soruna neden olmaktadır. Böyle durumdaki kimliksiz kişiler, başka hizmetlere de erişemez ve kendilerine bağlı diğer kişilerin de aynı nedenle hizmetlere erişimi yoktur. Bu belgelerin süresi dolduğunda ve kişiler ilk giriş yaptıkları kente geri dönmek zorunda kaldıklarında, genellikle bir kentten diğerine seyahat edecek kadar iyi durumda da değildirler.¹²⁰⁵

H. Hassas gruplara yönelik güvenceler

YUKK ile sağlanan tanımlar gibi, GKY'de de "özel ihtiyaç sahibi" ve "refakatsiz çocuk" tanımları yapılır ve ek koruma önlemleri sunulur. GKY Madde 3'e göre, "özel ihtiyaç sahibi" kişiler "refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış" kişilerdir.

GKY ve geçici koruma altındakilere sağlanacak hizmetlere ilişkin hukuki çerçeveyi ve prosedürleri sağlayan diğer ilgili ikincil mevzuata göre, "özel ihtiyaç sahiplerinin yararlanacakları çalışmalar" "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kontrolünde ve sorumluluğundadır.

"Geçici Koruma Altındaki Yabancılar İlişkin Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında" 2014/4 sayılı AFAD Genelgesi gereğince "refakatsiz çocuklar, engelliler gibi özel ihtiyaç sahiplerinin barındırılması, bakımı, gözetimi gibi hizmetlerin yürütülmesinden" eski adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumludur. "Bakanlık tarafından geçici barınma merkezleri dışında bulunan hassas grupların çocuk yuvaları, kadın sığınma evleri gibi kuruluşlardan yararlandırılması sağlanır."

"Özel ihtiyaç sahibi" olarak tanımlanmak ve kayıt olmak, ek koruma önlemlerine ve hak ve hizmetlerde faydalanıcılara öncelik tanınmasına olanak tanır. Özel ihtiyaç sahiplerine sağlanacak "sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon" gibi her türden yardım ve destek, "imkanlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz olarak sağlanır."¹²⁰⁶

1. Geçici koruma altındaki refakatsiz çocuklar

¹²⁰⁴ Paydaş tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021. Sahadaki

¹²⁰⁵ aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹²⁰⁶ GKY, Madde 48.

GKY Madde 3'te, "refakatsiz çocuk", "sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan" çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesine taraftır ve ülkedeki çocuk koruma standartları genellikle uluslararası yükümlülüklerle uyumludur. Türkiye yasalarına göre, refakatsiz çocukların, tespit edilmelerini takiben, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi ile titizlikle devlet koruması altına alınması gerekmektedir.

GKY, Madde 48'e göre, refakatsiz çocuklarla "ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek ilgili mevzuat hükümleri uygulanır". 2015 tarihli (önceki ismiyle) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, refakatsiz çocuklar için haklar, koruma prosedürleri ve hizmetlerin uygulanmasına ilişkin ek bir rehberlik sağlar. Bu yönerge, refakatsiz çocukların tespit edilmesi, kayıt altına alınması ve belgelendirilmesinden sorumlu devlet kurumu olarak İGİM'i işaret eder. İGİM'e, ayrıca, refakatsiz çocuklara yaş değerlendirmesi, sağlık kontrolleri ve çocuğun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına sevk edilmeden önceki kayıt/belgelendirme prosedürlerinin tamamlanmasına kadar barınma sağlama sorumluluğu da verilmiştir.

İGİM, çocuğu ilgili Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Çocuk Hizmetleri Müdürlüğüne yönlendirdiğinde, 0-12 yaş arası geçici koruma faydalanıcısı refakatsiz çocuklar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi altındaki bir çocuk koruma kurumuna transfer edilir. Özel ihtiyaç sahibi olmayan 13-18 yaş arası refakatsiz çocuklar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı İl Çocuk Hizmetleri Müdürlüğünün yetkisi altındaki kamplarda hizmet veren özel "çocuk koruma birimlerine" yerleştirilebilirler. Bununla birlikte, 2015 tarihli Yönergede belirtilen yönlendirme mekanizmaları, sahadaki aktörlerin gözlemlerine göre uygulamada kullanılmamaktadır.¹²⁰⁷

GKY'ye göre, refakatsiz çocuklar çoğunlukla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının barınaklarına yerleştirilmekte, ancak uygun koşullar sağlanabiliyorsa Geçici Barınma Merkezlerine de yerleştirilebilmektedir.¹²⁰⁸ Uygulamada, 0-18 yaş arası refakatsiz çocuklar en yakın İl Çocuk Hizmetleri Müdürlüğüne transfer edilir. Bu uygulama yalnızca Suriyelileri değil, Afganistan, Irak, Somali ve Güney Afrika'dan gelen çocukları da kapsar. Refakatsiz çocuklar **Ağrı, Konya, Yozgat, Gaziantep, Bilecik, Erzincan, İstanbul ve Van**'da Bakanlıkça kurulan çocuk koruma birimlerine yerleştirilir. Mart 2018 itibarıyla, bu merkezlerde 288 çocuk vardır. Aileler tarafından 8 çocuk için bakım sağlanmaktadır. Aileleriyle birlikte yaşayan 450 çocuğa sosyo-ekonomik destekler verilmektedir.¹²⁰⁹

Türk Kızılayı ayrıca Mart 2017'de başlatılan pilot proje kapsamında bir merkez işletmektedir (Çocuk Koruma Merkezi). Bu merkezin, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen çocuk koruma merkezlerinden farkı, mülteci çocukların bütünleşme ve sosyal içme haklarının korunmasında birincil rol oynamasıdır. Şu anda Türk Kızılayı tarafından yönetilen toplum merkezine yakın, **Ankara** Altındağ'da bulunan tek bir merkez vardır. Çocuk Koruma Merkezinden yararlanan çocuklar aileleriyle birlikte yaşamaktadır. Burada, 6-18 yaş arası çocuklar, drama ve müzik dersleri ile Türkçe kursları gibi pek çok aktiviteden yararlanmaktadır. 6-18 yaş grubu için Çocuk Dostu Alan ve Genç Dostu Alanda çocuklara

¹²⁰⁷ Ankara Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

¹²⁰⁸ 2018/11208 sayılı Yönerge ile eklenen GKY, Madde 30(3). GKY, Madde 23(4)'de yer alan önceki hüküm GKY'de yapılan değişiklikle yürürlükten kaldırılmıştır.

¹²⁰⁹ TBMM, Göç ve Uyum Raporu, Mart 2018.

psikososyal destek sağlamak adına çeşitli başlıklar altında etkinlikler, çalıştaylar, seminerler ve eğitimler düzenlenmektedir. Günde iki kez çocuklar için Türk Kızılayı Ankara Şubesi Aşevi'nden yemek getirilmektedir. Ayrıca merkeze gelen çocuklar için servis hizmeti bulunmaktadır. Ocak 2020 itibarıyla 47.769 çocuk merkezin hizmetlerinden yararlanmıştır.¹²¹⁰

Mart 2018 tarihli TBMM raporuna göre, kamp dışında yaşayan toplam 53.263 çocuk ebeveynlerinden birini, kamplarda yaşayan 3.969 çocuk babasını, 390 çocuk annesini, 290 çocuk ise her iki ebeveynini de kaybetmiştir.¹²¹¹ Türkiye'deki Suriyeli çocukların psikososyal durumu, savaş ve ülkesinden kaçmanın getirdiği travmatik etkilerinin yanı sıra yoksunluk, sosyal etkileşim için fırsatların az olması ve temel hizmetlere erişimin sınırlı olması nedeniyle gözle görülür bir şekilde etkilenmiştir. Avrupa Komisyonunun bir raporunda, hükümet verilerine dayanarak Suriyeli çocukların yaklaşık %25'inin uyku problemi yaşadığı belirtilmiştir.¹²¹² Marmara Üniversitesi, 10 Suriyeli mülteci çocuktan 6'sının TSSB ve depresyon gibi ruh sağlığına ilişkin şikayetleri olduğunu bulgulamıştır.¹²¹³

2. Geçici koruma altındaki kadınlar ve kız çocuklar

2.1. Ev içi şiddete karşı korunma

Kadınların korunmasına ilişkin olarak GKY Madde 48, şiddetten hayatta kalan veya şiddete maruz kalma riski olan kadınlar için bir dizi koruyucu ve önleyici tedbir sağlayan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna atıfta bulunur. Bu tedbirler genel olarak Türkiye'deki kadınları etkileyen toplumsal cinsiyete dayalı şiddet veya öldürülme riski bağlamında özellikle önemlidir.¹²¹⁴ Haziran 2018 tarihli bir çalışmada vurgulandığı gibi, kadınların kendilerini içinde buldukları kentsel alanlardaki sıkışık yaşam koşulları göz önüne alındığında (bkz. Barınma), "kalabalık hanelerde kız çocukların karşı karşıya kalabileceği toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel istismar ve erken ve zorla evlilik riski yüksektir ve ele alınması zordur.¹²¹⁵ 2017'de bu tür şiddet olaylarına örnek olarak **Sakarya**'da tecavüze uğrayan hamile Suriyeli bir kadının 10 aylık bebeği ile birlikte öldürülmesi verilebilir.¹²¹⁶ 2018'de de **Bursa**'da Suriyeli bir kadın amcası tarafından öldürülmüştür.¹²¹⁷ 2020 yılında faillerden ikisi 4 yıl 7 ay ve 3 yıl 20 gün hapis cezasına çarptırılmıştır.¹²¹⁸ 2020'nin başlarında, bir mülteci kampında, temel ihtiyaçlarını karşılamak için bir anne ve kızının seks işçiliğine zorlandığının iddia edildiği bir vaka da yaşanmıştır.¹²¹⁹

¹²¹⁰ Türk Kızılay, Syrian Crisis Humanitarian Relief Operation, Ocak 2020, 10.

¹²¹¹ TBMM, Göç ve Uyum Raporu, Mart 2018.

¹²¹² European Commission, Education and Protection Programme for Vulnerable Syrian and Host Community School-aged Children, in Lebanon, Jordan and Turkey, Ares(2017)3292256, 30 Haziran 2017: <http://bit.ly/2BMs0SK>, s.4.

¹²¹³ Diken, 'Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli her 10 çocuktan altısında psikiyatrik hastalık var', 1 Mayıs 2018, : <https://bit.ly/2HF5BJH>.

¹²¹⁴ Cinayet ve cinsel istismar olaylarıyla ilgili 2017 verileri için, bkz. Hürriyet, '409 women killed, 387 children sexually abused in Turkey: 2017 Report', 2 Ocak 2018: <http://bit.ly/2IYHgC6>. Ayrıca bkz. Observatory for Human Rights and Forced Migrants in Turkey, A Year of Impunity: A one year visual database of migration-related human rights abuses, Temmuz 2017, s.14.

¹²¹⁵ SGDD-ASAM & UN Women, Needs assessment of Syrian women and girls under temporary protection status in Turkey, Haziran 2018, s.26.

¹²¹⁶ Hürriyet, 'Pregnant Syrian woman raped, killed with baby in Türkiye's northwest', 7 Temmuz 2017: <http://bit.ly/2z3hUaE>. Ayrıca bkz. Refugee News Turkey, 'Turkey jails two for life over murder of a female Syrian refugee and her baby', 16 Ocak 2018: <http://bit.ly/2mS4jzV>.

¹²¹⁷ Cumhuriyet, 'Bursa'da vahşet: 18 yaşındaki Dima'nın cesedi bulunduğu kucağında bebeği vardı', 20 Haziran 2018: <https://bit.ly/2Fohm4e>.

¹²¹⁸ Evrensel, 'Suriyeli mülteci kadının öldürülmesinde sanıklara ceza yağdı', 8 Ocak 2020: <http://bit.ly/39YetVU>.

¹²¹⁹ Bkz. KPSSCafe news, 'Mülteci kampında cinsel istismar rezaleti', 20 Ocak 2020: <http://bit.ly/38SIZiF>.

Ev içi şiddetten veya aile bireyleri dışındaki kişilerce uğradığı cinsel şiddetten veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalan veya bu tür risklerle karşı karşıya kalabilecek kadınlar, devlet yetkilileri tarafından korunmalıdır. Bir kadın polise veya başka bir devlet kurumuna başvurduğunda veya üçüncü taraflarca yetkililere bildirimde bulunulduğunda duruma bağlı olarak; koruyucu veya önleyici tedbirler alınmalıdır. Geçici koruma faydalanıcısı kadınlar da bu tedbirlerden yararlanabilir.

Polisin yönlendirmesi üzerine kadınlar Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerine (ŞÖNİM) yönlendirilebilir, buradan da mevcut kapasiteye uygun olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediyeler veya STK'lar tarafından koordine edilen sığınma evlerine (kadın konukevi) yönlendirilebilir.

Ancak Türkiye'deki kadın sığınma evlerinin toplam sayısının ve kapasitesinin ihtiyaçların çok altında kalması önemli bir sorundur (bkz. [Uluslararası Koruma: Hassas grupların özel kabul ihtiyaçları](#)). Uzmanlara göre, mevcut ihtiyaçların karşılanması için merkez sayısının 8000 civarında olması gerekmektedir.¹²²⁰ Kadın sığınma evlerinde hem Türkiye vatandaşlarının hem de yabancı uyruklu kişilerin barındırılması amaçlandığından, geçici koruma ve uluslararası koruma faydalanıcısı kadınlar da kapasite sorunlarından etkilenir.¹²²¹ **Gaziantep, Adana, Şanlıurfa** gibi yerlerde kadın sığınma evlerine duyulan ihtiyaç oldukça fazladır.¹²²²

İlgili bir başka sınırlama da, kanunda açıkça hem şiddete maruz kalma riski olan kadınların hem de şiddetten hayatta kalan kadınların barınma tesislerine erişebilmeleri gerektiği ifade edilirken uygulamada kapasite sorunları nedeniyle yalnızca şiddetten hayatta kalan kadınların bu tesislere erişim imkanı olmasıdır. Uygulama ülke genelinde her yerde aynı şekilde tek tip olmamasına rağmen, çoğu durumda, sığınma evleri, kadınların şiddete uğradığına ilişkin beyanını sorgulamakta ve adli tıp raporu veya cezai soruşturmaya ilişkin kanıtlar talep etmektedir. **Gaziantep**'te sığınma evleri tarafından kadınlardan tıbbi bir rapor ile polise şikayette bulunduklarına dair bir rapor talep edilmektedir; **Osmaniye**'de ise böyle talepler olmamaktadır.¹²²³ Yabancı kadınların **Ankara**'daki kadın sığınma evlerine kabul edilmeleri için yönetim, fiziksel şiddeti kanıtlayan bir sağlık raporu ve yazılı bir suç duyurusu talep etmektedir.¹²²⁴

Kural olarak, sığınma evlerine yerleştirilen kadınlar tesiste 6 aya kadar kalabilirler. Bu süre istisnai olarak uzatılabilir. İnsan ticaretinden hayatta kalan kişilerin ülkeyi bir ay içinde terk etmeleri istenir (bkz. [Uluslararası Koruma: Hassas grupların özel kabul ihtiyaçları](#)).¹²²⁵ 2013 yılında yayımlanan Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik, bir kadının bir sığınma evine kabul edilmesi için geçerli bir kimlik belgesi gerekmediğini açıkça ifade etmektedir. Ancak, uygulamada sığınma evlerine kabul edilme talebiyle gelen kadınlardan Geçici Koruma Kimlik Belgesi istenmektedir. 2019'da **İstanbul**'daki bazı kadın sığınma evleri, başvuruları kabul etmek için şehirde kayıtlı olma koşulu ve kimlik numarası talep etmiştir.¹²²⁶ Acil durumlarda, kadın sığınma evlerine yerleştirilememiş olan kadınlar, belediyeler tarafından işletilen "sevgi evlerinde" 2-3 gün kalabilirler. İstanbul dışında bu evler örneğin **Ankara**'da Altındağ, Yenimahalle, Ulus belediyeleri ve Büyükşehir Belediyesi tarafından işletilmektedir. **İstanbul**'da kayıt olamayan ve seyahat izni alamayan kadınlar 2020 yılında koruma mekanizmalarına erişememiştir. STK faaliyetleri de sınırlıdır. Kadın sığınma evlerine erişim de sorunlu olup, kadının şiddetten hayatta kalan olmasına rağmen sığınma evi yönetimi tarafından reddedildiği vakalar olduğu

¹²²⁰ Gazete Duvar, 'Türkiye'de 137 sığınma evi var, en az 8 bin olmalı', 29 Kasım 2017: <https://bit.ly/2GgWH5D>.

¹²²¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

¹²²² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹²²³ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹²²⁴ Ankara'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2020.

¹²²⁵ Kadın Dayanışma Vakfı tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹²²⁶ İstanbul'dan bir aktör tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2020.

bildirilmiştir. Kadınlar Şefkat-Der'e yerleşebilmiş ve fakat orada bir süre kötü koşullarda kalmak durumunda kalmıştır.¹²²⁷

Sığınma evlerinde yatak sayısı 2020 yılında Covid-19 önlemleri nedeniyle azalmış ve sadece çok ciddi vakalar kabul edilmiştir. STK'lar genellikle karakollardaki polis memurlarını, bir kadının şiddete maruz kaldığına "ikna etmeye" çalışmak zorunda kalmaktadır. Karakollarda süreç en az yarım gün olacak şekilde uzun sürer. Sığınma evlerindeki koşullar kısıtlayıcıdır ve birçok göçmen kadın, Türkiyeli kadınlar tarafından maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve psikolojik şiddet nedeniyle 2-3 gün sonra sığınma evinden ayrılmaktadır. LGBTİ+ kadınlar bu sığınma evlerinden otomatik olarak dışlanır.¹²²⁸

Marmara bölgesinde sığınma evleri savcılığa suç duyurusunda bulunulup bulunulmadığını ölçmektedir. Seyahat izni olmadan başka bir şehirden gelmek zorunda kalan kadınlar, bu durumlarda sınır dışı edilme korkusu nedeniyle polise gitme korkularını da beraberinde getirirler. Ayrıca sığınma evleri başka şehirlerden gelen kadınları kabul etmek istememekte ve bu kadınları başka şehirlerdeki sığınma evlerine sevk etme eğilimindedirler. Bazı durumlarda, kadınlar kendilerine sığınak sağlanması amacıyla geri gönderme merkezlerine nakledilmiştir.¹²²⁹ **Marmara** bölgesinde 2021 yılında İstanbul Belediyesi'nin sığınma evi birçok kadına destek sağlamış ancak diğer belediyelerin sığınma evi yönetimleri, başvuru sahibinin güvenlik riski taşıyıp taşımadığı veya kalacak başka bir yeri olup olmadığı konusunda ön koşullar getirmiştir.¹²³⁰

2021'de **Adana** Aile Mahkemesi, eşine ev içi şiddet uygulayan Suriyeli bir erkeğe elektronik kelepçe uygulanmasına hükmetmiştir. Elektronik kelepçe Türkiye'de 15 ilde devam eden bir pilot projedir.¹²³¹

Bu uygulama, kadınların ev içi şiddete karşı etkili bir şekilde korunmasının önündeki engelleri göstermektedir. Suriyeliler arasında erken ve zorla evliliklerin çok sık görüldüğü **Muğla**'da örneğin, kadınlar ve kız çocukları, karakollarda bir gün boyunca bekletilmek, yetkililerin hayatta kalanın iradesi dışında failleri uzlaştırma amacıyla karakola getirmesi gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar, yalnızca böyle bir uzlaşmayı reddederse sığınma evlerine yerleştirilir.¹²³² Mülteci kadın ve kız çocuklarına yardım sağlayan kuruluşlara göre, Muğla Barosunun bu davalar konusunda sınırlı bir farkındalığı vardır ve baro davalara sınırlı katılım göstermektedir.¹²³³ **Ankara**'da şiddetten hayatta kalan Suriyeli kadınlar, hastaneye ya da İl Göç İdaresine tek başlarına gitmekte zorluk yaşamaktadır. Genellikle okuma yazma bilmezler ya da erkekler yalnız dışarı çıkmalarına izin vermemektedir. Ankara'da, Dışkapı ve Ulus Devlet hastaneleri, süreçte STK'lar Suriyeli kadınlara yardımcı olmaya çalışsa da, tercüman açısından yeterli donanıma sahip değildir. 2021 yılında, **İç Anadolu**'daki bazı yerlerde toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalan kadınlar başvurularını yapabilmiş ve hemen korumaya erişebilmişlerdir. Bazı kentlerde öncelikli olarak değerlendirilmişlerdir. Bazı küçük kasabalarda, bazı ŞÖNİM'ler fail hakkında suç duyurusunda bulunulmadan bile mülteci kadınları kabul etmektedir. Ancak **Ankara**'daki sığınma evinde suç duyurusunda bulunmuş olması ve başvuru sahibinin kimlik sahibi olması şartı aranmaktadır.¹²³⁴

Kadın Dayanışma Vakfı, 1 Temmuz 2019 ile 24 Şubat 2020 tarihleri arasında Ankara'da yaşayan Suriyeli kadınlara yönelik sosyal, psikolojik ve hukuki destek hakkında bir rapor yayımlamıştır. Suriyeli kadınların karşılaştığı en büyük eksikliklerden biri kamu kurumlarında mütercim-tercüman bulunmamasıdır. Bu

¹²²⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹²²⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹²²⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹²³⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

¹²³¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.

¹²³² Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Aralık 2017.

¹²³³ A.y.

¹²³⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022.

zorluk sadece devlet desteğine erişimi engellemekle kalmaz, bazı durumlarda telafisi mümkün olmayan zararlara da neden olur. Adliye gibi kamu kurumlarında da karmaşık bürokrasilere sıklıkla rastlanmaktadır.¹²³⁵

Bir vakada, eski kocasına karşı uzaklaştırma kararı çıkarmak isteyen Suriyeli bir kadın, herhangi bir bilgi verilmeden polis merkezine götürülmüştür. Uzun süre tercüman gelmesini bekledikten sonra karakolda tercüman tarafından kötü muameleye maruz kaldığını ifade etmiştir Başka bir vakada, Suriyeli bir kadın, kocasına karşı ev içi şiddet üzerinden şikayette bulunmak için karakola gittiğini anlatmış, polis memurlarının kendisini tehdit ederek, kendisine "resmi olarak evli değilsiniz, şikayet etseniz bile önlem alınmayacak. Aynı amaçla bir kez daha karakola gelerseniz sınır dışı edilirsiniz" dendiğini ifade etmiştir.¹²³⁶

Destek almak için STK'lara başvuran insan ticareti ve şiddetten hayatta kalan kişiler, bazı STK'ların davalarını dikkatli bir şekilde incelemediğini bildirmiştir. Suriyeli bir kadın, travmatik hikayesini bir STK'ya birden fazla kez anlatmak zorunda kaldığını ancak ilgili STK'nın danışmanlık konusunda kendisiyle iletişime geçmediğini söylemiştir.¹²³⁷ Adliyelerde çalışan kamu görevlileri arasında ayrımcı davranışlar yaygındır. Kamu görevlileri, açık nefret söyleminin yanı sıra, mültecileri gerektiği gibi bilgilendirmemek veya yargı sürecini yavaşlatmak gibi başka ayrımcılık biçimleri de sergileyebilir. Örneğin, bir vakada adli yardım bürosundaki memurlar, ofiste yazıcı olmasına rağmen Suriyeli bir kadının kimliğinin fotokopisini çekmeyi ısrarla reddetmiştir.¹²³⁸ Mahkemelerde adalete erişim, dil engelleri nedeniyle daha da karmaşık hale gelir. Kadınlar mahkemelerden SMS mesajları da dahil olmak üzere Arapça yerine Türkçe bildirimler alır. Suriyeli kadınların davaları, mahkemelerde tercüman bulunmaması veya adli yardım personelinin bilgi eksikliği nedeniyle reddedilebilmektedir. Geçmişte Ankara Barosu'na bağlı Gelincik Merkezi, şiddetten hayatta kalan Suriyeli kadınlara uzmanlık hizmeti sağlamıştır, ancak şimdi bu hizmet, bu konularda özel bir deneyimi olmayan adli yardım bürosu tarafından verilmektedir. Ev içi şiddet durumunda mahkeme kararları verilir ancak failer ve hayatta kalanlar aynı hanede ya da aynı mahallede yaşadıklarından çok etkili değildir. Polisler tarafından uygulanan veya göç yolu üzerinde yaşanan şiddet yaygındır ama görünürlüğü yoktur. Suriyeli kadınlar bu tür cinsel taciz ve şiddeti dillendiremezler.¹²³⁹

BM Mülteci Örgütü, 2020 yılında kurumlar arası bir çaba olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı farkındalığı artırma ve kitlesel bilgilendirme kampanyası başlatmıştır. Toplumsal katılım ve geri bildirim de dahil olmak üzere, mülteci komitelerini hedef alan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ruh sağlığı ve psikososyal destek mesajlarının geliştirilmesine odaklanmıştır.¹²⁴⁰ **Güneydoğu Anadolu bölgesinde**, 2021'de toplumsal cinsiyete dayalı şiddette bir artışın yanı sıra koruma mekanizmalarına erişim eksikliği gözlenmiştir. Belediyeler, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalan kadınlar için etkili bir araç olarak hizmet veren yardım hatlarını hizmete almış, ancak sığınma evlerinde yer yoktur. Bununla birlikte, özellikle Gaziantep İGİM'de İGİM'ler tarafından verilen insan ticareti mağduru ikamet izni sayısında bir artış olmuştur.¹²⁴¹

2.2. Çok eşli ve görücü usulü evlilikler

Şiddete karşı korunmaya ek olarak, 18 yaş altındaki kadınların ve kız çocukların -"ikinci eş" olanlar ve aileleri tarafından zorla evlendirilen kız çocukları da dahil olmak üzere - görücü usulü evliliklere ve

¹²³⁵ Kadın Dayanışma Vakfı - *Suriyeli Kadınlarla Çalışma Deneyimi*, 2020: <https://bit.ly/3s2L8BW>, s.9.

¹²³⁶ A.y., s. 19.

¹²³⁷ A.y., p. 20.

¹²³⁸ Suriyeli Kadınlarla Çalışma Deneyimi, s.24.

¹²³⁹ KADAV'dan Esra Khashram tarafından sağlanan bilgi, Şubat 2020.

¹²⁴⁰ UNHCR, *Turkey 2020 Operational Highlights*: <https://bit.ly/3esx9AE>.

¹²⁴¹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mayıs 2022

gayriresmi çok eşli evliliklere karşı korunması da süregelen önemli bir sorundur.¹²⁴² Her iki uygulama da Türkiye kanunlarına göre suç sayılmakla birlikte, Suriye'de çok eşli evlilikler yasal olarak tanınmaktadır ve kadınlar iki ülkenin yasal çerçevesi ile sahip oldukları haklar arasındaki farklar konusunda her zaman bilinçli değildirler. Bu sorunlar ayrıca 18 yaş altı kız çocukları arasında boşanma oranlarında artışa neden olmuştur*,¹²⁴³ Türkiyeli erkeklerle yaptıkları evlilikler nedeniyle anneleri tarafından terk edilen çocukların sayısında da artışa yol açmıştır.¹²⁴⁴

Türkiye kanunlarınca suç sayılmasına rağmen, uygulamada geçici koruma altındaki kadınların, kamuya açık bilgi eksikliği ve mülteci kadınlara sunulan danışmanlık ve adli yardım hizmetlerinin kısa süreli olması nedeniyle, önemli yasal güvenceleri ve koruma tedbirlerini talep etmek konusunda sınırlı imkanlara sahiptir. Buna ek olarak, sağlık kuruluşları gibi kamu kurumları çoğu zaman evli kız çocukları ve anne olmuş kız çocuklarına tedavi hizmeti sağlarken erken ve zorla evlilik vakalarını polise bildirmek konusundaki yasal yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınırlar.¹²⁴⁵ Yetkilileri bilgilendirdikleri zamanlarda ise polis memurları bu olayları soruşturmadan kaçınır.¹²⁴⁶ Bu tür raporlara ilişkin istatistikler ülke genelinde mevcut değildir.

Türk Kızılayının **Ankara** Altındağ'daki Çocuk Koruma Merkezi gibi girişimler, kadınlara erken gebelik, erken ve zorla evlilikler, cinsel taciz, üreme sağlığı hakkı ve doğum kontrolü hakkında bilgi sağlamaktadır. SGDD- ASAM, **Mersin** gibi birçok ilde Kadın Sağlığı Danışma Merkezlerini yönetmektedir ve buralarda diğer hizmetlerin yanı sıra dil kursları ve sağlık hizmetleri sağlamaktadır.¹²⁴⁷ Bodrum Kadın Dayanışma Derneği, cinsel sağlık ve hijyen konusunda eğitimler ve atölye çalışmaları düzenlemekte, hukuki danışmanlık sunmakta ve sosyal bütünleşme etkinlikleri gerçekleştirmektedir.¹²⁴⁸ CARE Türkiye, **Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa**'da topluluk faaliyetleri yoluyla ve birebir hukuki danışmanlık sağlayarak Türkiye'deki yetkililer ile koordineli olarak hukuki önlemlere erişim sağlamak konusunda erken ve zorla evlilik riski altındaki kız çocukların güçlendirilmesi adına; Türkiye'deki Suriyeli ve Türkiyeli topluluk üyelerine erken ve zorunlu evliliğe dair önemli ölçüde bilgilendirmeler yapmaktadır. Hak temelli bir yaklaşımla CARE, Suriyeli topluluk üyelerine, yenilikçi akran danışmanlığı yoluyla ve CARE'in toplum temelli güvenli alanları aracılığıyla, erken ve zorla evlilikler de dahil olmak üzere temel korumaya dair yaygınlaştırılan mesajlar üzerinden eğitimler vermektedir.¹²⁴⁹

Ayrıca, çok eşli evlilikler, mültecilerin **Sosyal Yardım** gibi bazı haklara erişmesini etkiler. ESSN kapsamında verilen yardım sadece bir eşe ve kayıtlı olduğu hane başına verilmektedir.¹²⁵⁰

Son olarak, görücü usulüyle evlilik meselesi Türkiye'deki kadınlarla sınırlı değildir. Evliliğe itilen mülteci erkeklerin olduğu vakalar da raporlarla belgelenmiştir.¹²⁵¹

¹²⁴² Bkz. Deutsche Welle, 'Kadınlar ikinci eş bulma sitelerine karşı isyanda', 21 Aralık 2017: <http://bit.ly/2CF5Q5b>. Ayrıca bkz. Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, Türkiye'de "geçici koruma" altında Suriyeliler ve seks işçiliği, 2017, s.103.

* Editör Notu: Sahadan alınan bilgi her ne kadar bu yönde de bu konuda farklı görüşler mevcuttur.

¹²⁴³ Bir STK tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹²⁴⁴ İstanbul Barosu avukatı tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

¹²⁴⁵ Bkz. IPA news, "Shock figures reveal extent of underage pregnancy among Syrian refugees", 3 Eylül 2019, Antalya ilindeki durum: <https://bit.ly/2UsRtt7>; Sputnik News, "İstanbul'da bir hastaneye çoğu Suriyeli 392 hamile çocuk getirildi, savcılık 59 doktor hakkında soruşturma başlattı", 15 Temmuz 2018: <https://bit.ly/2TZkuwU>, İstanbul Bağcılar Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde 2017 yılı boyunca 392 hamile kız çocuğu vakasının, adli makamlara bildirilmediği hakkında haber; Heinrich Böll Foundation, 'High underage pregnancy rates among refugee children rattle Turkey', 29 Ocak 2018: <http://bit.ly/2BM185l> (en az 5'i Suriyeli 115 hamile kız çocuk hakkında)

¹²⁴⁶ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Aralık 2017.

¹²⁴⁷ SGDD-ASAM tarafından verilen bilgi, Şubat 2018.

¹²⁴⁸ Bodrum Kadın Dayanışma Derneği tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2019.

¹²⁴⁹ CARE Turkey, tarafından verilen bilgi, Şubat 2018.

¹²⁵⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹²⁵¹ News Deeply, "'I Was Something She Bought': Syrian Men Marry To Survive", 21 Şubat 2018: <http://bit.ly/2sPp58E>.

2.3. Seks işçilerinin durumu

Seks işçileri gibi belirli gruplar, seks işçiliğinin sıklıkla Türkiye'de kamu düzenini veya kamu sağlığını tehdit eden davranışlar olarak yorumlanması nedeniyle özellikle hassas bir konumdur.¹²⁵²

3. İşkenceden hayatta kalan geçici koruma altındaki kişiler

Hem YUKK hem de GKY, "işkenceye maruz kalmış kişileri" özel ihtiyaç sahibi olarak niteler. İşkenceden hayatta kalanlar diğer tüm geçici koruma faydalanıcıları gibi psikiyatrist desteği de dahil olmak üzere devlet hastanelerinde bir dizi sağlık hizmetine erişebilirler. İşkenceden hayatta kalanlara tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması konusunda uzmanlaşmış az sayıda STK da vardır.

4. Geçici koruma altındaki LGBTİ+'lar

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseksler veya artı kimliklerden kişiler, GKY tarafından "özel ihtiyaç sahibi" kategorisinde tanımlanmamaktadır. GKY kapsamında toplumsal cinsiyete duyarlı bir kayıt prosedürünün olmayışı, kişilerin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliklerini açıklamasını veya özel ihtiyaç sahibi kişiler olarak kayıt altına alınmasını engelleyebilmektedir.¹²⁵³

Genel olarak Türkiye'deki toplulukların Suriyeli topluluklara nazaran daha hoşgörülü olduğunu düşünen LGBTİ+ mülteciler, yaygın bir ayrımcılık iklimi nedeniyle kendilerini güvensiz ve savunmasız hissetmektedir.¹²⁵⁴ Ayrıca nefret suçu ve şiddet üzerinden hedef alınmaktadırlar. 25 Temmuz 2016'da, **İstanbul**'da Suriyeli bir erkeğin, bir grup erkek tarafından kaçırılmış, defalarca tecavüze uğramış ve dövülerek öldürülmüş olduğu bildirilmiştir.¹²⁵⁵ Haksız tahrik ve iyi hal indirimi sonrası fail 15 yıl hapis cezası almıştır.¹²⁵⁶ Seks işçisi translar da dahil olmak üzere Suriyeli trans kadınlar, polise başvurmak, İGİM'e kayda gitmek ya da sağlık ve barınma hizmetlerine erişmek gibi amaçlarla yetkililerle etkileşime geçtikleri durumlarda ayrımcı - ve bazı durumlarda zalimane - muameleyle karşı karşıya kalmaktadırlar.¹²⁵⁷ **İstanbul**'da 17 Aralık 2016'da gerçekleşen nefret cinayetinde seks işçisi trans kadın , müşterisi gibi davranan bir fail tarafından öldürülmüştür.¹²⁵⁸ Suriye'den bir trans kadın daha 9 Mart 2018'de İstanbul Beyoğlu'ndaki bir otel odasında ölü bulunmuştur.¹²⁵⁹ Yalova'da mülteci trans kadın Ayda, 30 Mayıs 2018'de mahallesinde kalabalık bir erkek grubunun saldırısına uğramıştır.¹²⁶⁰

Geçici koruma faydalanıcıları diğer Suriyelilerle birlikte kalabalık dairelerde yaşadıkları için, cinsel yönelimleri açığa çıktığında genellikle evi terk etmeye ya da cinsel istismara rıza göstermeye zorlandıklarından, cinsel yönelim aynı zamanda kişilerin barınma hakkına erişmesini de engelleyen bir faktördür.¹²⁶¹ Diğer durumlarda, aile üyelerinden veya yerel topluluklardan dolayı yaşadıkları ayrımcılık,

¹²⁵² Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, Türkiye'de "geçici koruma" altında Suriyeliler ve seks işçiliği, 2017, ss. 53-54. Rapor, 26 Suriyeli seks işçisinin yanı sıra bir dizi yetkili ve STK ile yapılan görüşmeler üzerinden hazırlanmıştır.

¹²⁵³ Zeynep Kivilcim, 'LGBT Syrian refugees in Türkiye', 2016, s.31.
¹²⁵⁴ A.y., 32-33.

¹²⁵⁵ Kaos GL, 'İstanbul'da Suriyeli eşcinsel mülteci öldürüldü', 3 Ağustos 2016:
<http://bit.ly/2BiCwKf>.

¹²⁵⁶ Kaos GL, 'Wisam Sankari'nin katiline haksız tahrik' indirimi!', 5 Ekim 2017:
<https://bit.ly/3bvX1gl>.

¹²⁵⁷ Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, Türkiye'de "geçici koruma" altında Suriyeliler ve seks işçiliği, 2017, ss. 88-89, 97.

¹²⁵⁸ Kaos GL, 'Suriyeli trans kadın İstanbul'da öldürüldü', 20 Aralık 2016:
<http://bit.ly/2CdWsCq>.

¹²⁵⁹ Kaos GL, 'Human Rights of LGBTI People in Türkiye 2018': <http://bit.ly/2IPQ5Ko>.
¹²⁶⁰ A.y.

¹²⁶¹ Zeynep Kivilcim, 'LGBT Syrian refugees in Türkiye', 2016, s.34.

transları Türkiye'de daha büyük şehirlere taşınmaya iter.¹²⁶² **İstanbul** gibi büyük şehirlerde bile LGBTİ+'lar sağlık hizmetlerine erişim açısından engellerle karşı karşıyadır ve LGBTİ+'ların birçoğu resmi sağlık kurumlarına başvuramadıklarını yalnızca BM Mülteci Örgütünün uygulama partnerlerine başvurduklarını bildirmiştir.¹²⁶³

Göçmen Sağlığı Merkezleri de dahil olmak üzere sağlık hizmetlerine erişimleri (bkz. [Sağlık Hizmeti](#)) maruz kaldıkları yüksek düzeyde ayrımcılık nedeniyle engellenir.¹²⁶⁴ Mülteci trans kadınlar genellikle temel sağlık hizmetlerine erişememektedir. Kişisel verileri gerektiği gibi korunmamaktadır ve rızaları dışında HIV testlerine tabi tutulabilirler.¹²⁶⁵ **Hatay** Barosu, Geçici Barınma Merkezinde yaşayan bir trans kadının bir devlet hastanesinde cinsiyet uyum sürecini tamamlamasına ve ameliyatına destek vermiştir.¹²⁶⁶

5. Geçici koruma altındaki etnik azınlıklar

Suriye'den gelen Roman, Dom ve Lom gibi etnik azınlıkların sayısı tespit edilememekle birlikte **Gaziantep** ve **Şanlıurfa**'da bu sayının 2018'te yaklaşık 20.000 civarında olması olasıdır.¹²⁶⁷ **Gaziantep**'te bu gruplar, kamu çalışanlarından ayrımcılık görme korkusu nedeniyle kayıtsız olarak kırsalda yaşar ve mevsimlik işlerde çalışırlar.¹²⁶⁸ **Gaziantep**'in **Şirinevler** ilçesinde nüfusun %70'i Dom'dur. 2019'da Gaziantep'teki Dom nüfusu, insanların ayrımcılık nedeniyle İstanbul veya Ankara gibi büyük şehirlere göç etmesiyle 10.000 civarında azalmıştır. Genç Dom kadın ve erkekler İstanbul'da özellikle tekstil sektöründe küçük işletmelerde çalışmaya başlamışlardır. Diğerleri bölgede ve **Konya**, **Eskişehir**, **Aksaray** gibi İç Anadolu illerinde mevsimlik tarım sektöründe çalışmaktadır. Halen sömürüye maruz kalsalar da, yevmiye ücretleri şu anda Türkiye'deki emsalleriyle aşağı yukarı aynıdır. Gaziantep'in Ünal ilçesinde, aralarında Domların da bulunduğu çok sayıda Suriyelinin çalışma izni olmadan çalıştırıldığı büyük bir sanayi bölgesi bulunur. Kırsal alanlarda, aileler genellikle birlikte yaşar. Ancak, büyük şehirlerde, görünür olmak istemediklerinden beraber yaşamayı tercih etmezler.

Bu grup, geçici koruma altındadırlar, ancak genellikle "misafir" kartları ve üzerinde "98" rakamıyla başlayan YKN bulunan eski kimlik belgeleri vardır (bkz. [Geçici Koruma Kimlik Belges](#)). Bunun bir nedeni de, İGİM'de algılanan ve fiili ayrımcılığa maruz kalmaktan korkmalarıdır. Bildirim yükümlülüklerine uymazlar, bu yüzden temel hizmetlere erişimde büyük zorluklar yaşarlar. 2019 yılında farkındalık artırma konusunda iyileştirmeler kaydedilmesine rağmen, Dom topluluğuna yönelik hala standartlaştırılmış bir uygulama bulunmamaktadır. 2019'dan itibaren seyahat belgeleri çevrimiçi yayınlanmış ve Dom topluluklarının bunlara erişimi zorlaşmıştır. Dom topluluğu, Temmuz 2019'da İstanbul operasyonundan bazı ailelerin güvenli bölgeye (Bab bölgesi) sınır dışı edilmesiyle kötü etkilenmiştir. Bazı aileler Gaziantep'e geri dönmüş, ancak gönüllü geri dönüş formlarını imzalayanların geçici korumaları geri döndüklerinde yeniden etkinleştirilmemiş ve sonunda iptal edilmiştir. Bu grup sınır dışı edilmekten çok korkar ve bu nedenle meydana gelen ihlalleri bildirmezler. Sağlığa erişimleri, ayrımcılık nedeniyle halen oldukça sorunlu olan Dom topluluğu, BM Mülteci Örgütü tarafından finanse edilen Göçmen Sağlığı Merkezi'ne Suriyeli doktorlarla gitmeyi tercih etmektedir. Bu merkezlerde çalışan Suriyeli doktorlar Türkiyeli meslektaşlarına kıyasla daha az kazanmakta ve verilen hizmetin kalitesi düşük olabilmektedir.

¹²⁶² A.y. 9596. Ayrıca bkz. RFI, 'Life as a transgender refugee in Turkey', 10 Haziran 2016: <http://bit.ly/2j1jh4c>.

¹²⁶³ Zeynep Kivilcim, 'LGBT Syrian refugees in Türkiye', 2016, 34.

¹²⁶⁴ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹²⁶⁵ GAR (Association for Migration Research), *Barriers to and Facilitators of Migrant Communities' Access to Health Care in İstanbul*, Eylül 2020: <https://bit.ly/3wk4nu6>.

¹²⁶⁶ Antakya Barosuna sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

¹²⁶⁷ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2019.

¹²⁶⁸ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Şubat 2018.

Dom grupları geleneksel olarak evlenmezler, ancak bu gerekliliklerden biri olduğu için sosyal haklara erişmek adına evlenmeye yönelirler. Kadınlar ayrıca medeni hakları konusunda daha bilinçli olmaya başlamışlardır. Kırkayak Kültür Merkezi, Dom topluluklarının yeni doğan bebeklerin kayıt altına alınması gibi hizmetlere ve haklara erişmesine yardımcı olur. 2019 yılında Dom öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını değerlendirerek daha fazla öğrenciyi eğitime katmak ve ayrımcılık ve zorbalıkla mücadele konusunda eğitim vermek için bir proje başlatmıştır.¹²⁶⁹ **Gaziantep Nizip**'te kamplarının hemen yanında bir okul bulunan küçük bir Dom topluluğu mevcuttur. Dom topluluğundan çocuklar normalde okula gitmemekte, ancak Merkezin çabalarıyla şimdi iki çocuk okula devam etmektedir.

Dom çocuklar, Türkiye'de okulların yaş gruplarının çoğu için yılın büyük bölümünde kapalı olması nedeniyle COVID-19 pandemisinden etkilenmiştir. Bu grup uzaktan eğitime erişim sağlayamamıştır. PİKTES (Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi) gibi projeler, kentte yaşayan ve düzenli bir yaşama sahip olanlar için faydalı olabilir, ancak göçebe yaşayanlar veya aileleri mevsimlik tarım işçisi olanlar için faydalı olmaz.¹²⁷⁰

¹²⁶⁹ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Gaziantep, Şubat 2020.

¹²⁷⁰ Sahadaki aktörler tarafından sağlanan bilgiler, Mart 2021.